This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 858,184

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA.

A. GELLII
NOCTIVM ATTICARVM

LIBRI XX

EX RECENSIONE

MARTINI HERTZ.

EDITIO MINOR ALTERA

VOLVMEN PRIVS.

LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI
MDCCCLXXXVI.

1837
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

818 08
G3
H58
06
copy 2

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM

LIBRI XX

EX RECENSIONE

MARTINI HERTZ.

EDITIO MINOR ALTERA.

VOLVMEN PRIVS.

LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI
MDCCCLXXXVI.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEVBNERI

SODALIBVS SVAVISSIMIS PARISINIS ET ROMANIS

A. MDCCCXLVI ET MDCCCXLVII

SINGVLARI PROVIDENTIAE GRATIA MECVM SVPERSTITIBVS

HENRICO DE BRVNN

RVDOLPHO DARESTE

GVILELMO HENZEN

THEODORO MOMMSEN

TYCHONI MOMMSEN

F. MAXIMILIANO MVELLER

CVRTIO DE SCHLOEZER

SACRVM

322230

PRAEFATIO.

A. Gellii Noctes Atticae ex recensione mea librorum optimorum antea aut non satis aut omnino non adhibitorum fundamento superstructa in ipsa hac scriptorum Graecorum et Romanorum bibliotheca anno MDCCCLIII editae atque me ne certiore quidem facto sola fere anni notatione in indice mutata a redemptore aliquotiens repetitae sunt. At nunc iam non simplici iteratione, sed correctione et emendatione illius editionis opus est. Nam tum fidae quantum fieri posset imagini optimae quae dicitur traditionis proponendae maxime intentus, sciens multa intacta reliqui, quae non nisi artificiosiore atque haud raro satis contorta interpretatione vel inter Gellii, hominis archaicae Latinitatis ac singularis sententiarum linguaeque figurationis studiosi, verba locum obtinere posse ne tum quidem ignorabam. Iam vero librorum illorum scripturis in editione Berolinensi (h^b) a. MDCCCLXXXIII et MDCCCLXXXV patefactis non est, cur timiditati illi protinus indulgeatur. Exhibeo igitur nunc etiam in hac editione minore altera Noctes Atticas multo emendatiores quam in priore illa factum est, adiutus et iis virorum doctorum studiis, de quibus h^b II p. CXXXVI sqq. et CXLIV dictum est, et prudentibus consiliis nuper mecum communicatis tum publice a benivolis ac gnaris editionis illius Berolinensis censoribus Adamo Eussner*),

*) Wochenschr. f. klass. Philol. 1886, 13, 389 sqq.; litt. Centralbl. 1886, 14, 474 sqq.

Luciano Mueller*), Oscaro Seyffert**), Theodoro Vogel***), tum privatim a collega sagacissimo atque officiosissimo Guilelmo Studemund. Raro inde, etsi paulo saepius quam in h^b, iis locis, ubi emendatio probabilis nondum inventa esse videbatur, corruptelas crucibus additis intactas reliqui, ut lectoribus, quibus critici apparatus inspiciendi facultas deesset, optimorum certe librorum scriptura innotesceret. Cruces iis etiam locis, quos aliunde, imprimis ex poetis, Gellius excerpsit, tum addidi, si mihi ab eo quidem memoriter eos afferente ita ut a libris traduntur positi esse, sed corruptelae notam vitiis praesertim metricis deformati prae se ferre videbantur (ut II 23, 10 v. 16; III 3, 5 v. 9; 18, 9; IV 9, 11; V 6, 12; VII 8, 5; 16, 10; IX 12, 11; X 16, 14; XIII 23, 16; 30, 6; XVI 6, 7; 7, 8 et 12; XVII 6, 7; XVIII 2, 7; 11, 4; 12, 2; XIX 11, 4 v. 16). Eorundem autem lectorum illorum commodis inserviturus uncinorum ex h^b fere expulsorum usum hic eatenus fere servavi, ut a singulis quidem nonnullisve litteris ad unum idemque vocabulum pertinentibus abessent, adponerentur vero totis vocabulis et sententiis; atque ea quidem, quae in codicibus tradita delenda esse videntur rotundis, ea quae citra librorum fidem addenda esse censui quadratis uncinis circumclusa sunt.

Apparatum criticum in h^b propositum hic recentioribus inventis omnibus tum hominum doctorum, quos supra nominavi, tum aliorum supplere non huius loci esse arbitror; ea tantum inde afferam cum meis noviciis paucis, quae in ipsum verborum ordinem mihi recipienda esse visa sunt aut iam nunc fere videntur;

---

*) Philol. Rundschau 1884, 9, 276 sqq.; n. philol. Rundschau 1886, 7, 107 sqq.

**) Berl. philol. Wochenschr. 1884, 6, 173 sqq.

***) Philol. Anz. 1884, 442 sqq.; n. Jahrb. f. Philol. 133, 70 sqq. Ea quae ex his censuris ad volumen alterum pertinent partim tantum iusto tempore adhibere poteram.

reliquarum mutationum, quas in recognoscendo Gellio admisi, diiudicandarum materia ex apparatu illo editionis maioris hauriri potest. Ad alterum vero illud genus pertinent fere haec: I 9, 3 addidi 'declaratus' ante 'fuerat'; 23, 10 inter 'a(s)' et '(p)er' syllabas proxime praecedente 'ad' 'adfert' excidisse ratus duce Macrobio scripsi 'adfert. Pervenit'; II 23, 17 'decem' fortasse inter syllabas 'da' et 'men' excidit cf. h^b adn.; IV 14 lemm. 'aedilium' per se rectum tamen fortasse ad proxime sequens 'tribunorum' aptatum est, ut 'aedili' restituendum sit; VI 9, 7 'in' in versu ex Plauti Trigeminis petito addidi ex emendatione Franc. Winter Plauti fab. deperd. fragm., Bonn. 1885, p. 3 et 48; 16, 4 pro 'quae Varro' fortasse 'quaeque Varro' scribendum erat; VII 17 lemm. correxi 'publicis', 'publicorum' male ad 'librorum' aptatum esse opinans; XI 10, 6 scripsi 'Item' (pro 'Idem') 'nunc isti'; XI 13, 10 suo tempore ignorabam Eussneri emendationem, ex qua 'gressibus quoque ipsis oratoris' (pro 'orationis') 'et gestibus' scribendum erat; XII 1, 23 cum eodem nunc scripserim 'adfectio animi amoris consuetudine'; XIII 24, 2 vocc. 'et habendo' pro insiticiis habenda esse iam fere existimo; 26, 4 'tum ante i [i] scribendum erit' scripsi Eussnerum fere secutus, qui alterum i post 'tum' addiderat; ibidem paulo post lacunae notam addidi, quia in libris exemplum mancum est; 28, 4 propono 'etiam in sollicitis'; XIV 1, 18 non sine dubitatione D. W. Trillero quadamtenus praeeunte scripsi 'cum eodem abitu simul omnes profectae sint, [reverti]'; XV 16, 1 cum Eduardo Lübbert de Pindari poetae et Hieronis regis amicitiae primordiis et progressu, Bonn. 1886, p. XXII; XXVIII 'Olympiade prima' in libris traditum mutavi in 'Olympiade LXII primum'; XVIII 8, 2 vix dubito, quin recte '*Σκληρῶδες*que simul' scribi iubeat Studemundus; 12, 3 versum Plautinum distinxi et inter duas personas distribui secundum Buechelerum apud Winterum l. l. inc. fab. fr. XXXIII

p. 69; XIX 12, 3 Madvigii vestigia paulo minus presse secutus sum quam in h^b, ubi addere debebam etiam 'et' pro 'ut' ab eo proponi; XX 1, 7 'ob rem ducendam' teste Studemundo O. Karlowa, quod fere recipiendum esse arbitror; ib. § 28 post 'veteres' pro 'enim' addidi 'scilicet', i. e. 'sc.', quod post 'veteres' facilius excidere poterat (possis etiam de 'videlicet' cogitare); ib. § 34 'rumpenda' scribendum esse docuit Vogelius.

Quodsi addenda addendorum ad h^b hic proponere vix aptum esse videbatur, nullum tamen locum aptiorem invenio, cui aliquot corrigenda ad eandem editionem pertinentia inseram, quae quamvis summae accurationi studeas in tam amplo opere et conscribendo et a typothetarum vitiis purgando vix omnino vitari poterunt. Corrigenda igitur quae adhuc in illa editione inveni quoad ad textum q. v. pertinent sunt haec: vol. I *p.* 62 I 7, 11 *l.* 52 *leg.* Cásina gladium (*v. Bergkium opusc.* I 415) ‖ 115 I 26, 10 *lin.* 35 *ad mg. cum Longolio addas* 11 ‖ *vol.* II p. 10 X 3, 17 *l.* 104 *leg.* Set ‖ 46 X 24, 8 *l.* 32 litteris ‖ 99 XII 3, 3 *l.* 15 enim ‖ 172 XIII 24, 8 *l.* 40 pluribusve ‖ 197 XIV 1, 33 *l.* 179 pedetemptim ‖ 233 XV 7 3 *l.* 20 Set ‖ 260 XV 27 *l.* 25 *ad mg. cum Longolio addas* 5 *a λ om.* ‖ 280 XVI 7, 2 *l.* 5 *leg.* dicit ‖ 321 XVII 5, 8 *l.* 52 inquit ‖ 339 XVII 11, 6 *l.* 44 obice ‖ 413 XIX 7, 10 *l.* 29 fiere ‖

In adnotationibus vol. I emendanda sunt haec: *p.* 6 *ad praef.* § 19 *l.* 96 *leg. lin.* 92; 95 ‖ *p.* 41 I 2, 6 *l.* 45 *leg.* seque in . . delectantes ‖ *p.* 51 I 3, 31 *p.* 141 *l.* *AVPRς* ‖ *p.* 65 I 8, 5 *in mg.* *μυρίασ δραχμὰσ*) ‖ 89 I 16, 2 *l.* 8 mille a porta est, *distinxit κν* ‖ *p.* 100 I 21, 4 *l.* 24 *leg. vg.* ‖ 128 II 6, 11 *l.* 56 malitiae ς ‖ 406 VII 17, 3 *l.* 14 *post* aliquot, *add. Isid. l. l., ut* duo *al.* ‖ *p.* 413 IX 2 *init. post TY add.*; § 1—4 *i cod. Bern.* 633 *v. praef.* II *p.* XLVIII; LI ‖ *p.* 448 16 I 22, 5 *lin.* 15 ‖

In praefatione vol. II: *p.* VII *l.* 17 *leg.* Thubursicensem

CXXIII *l.* 11 lucernas ‖ In adnotationibus vol. II: p. 33 X 8, 5 *l.* 15 *leg.* dis manibus, ‖ 54 X 28, 1 *l.* 4 Tubero] = *e* ‖ 71 XI 9, 1 *l.* 4 (*ex — Thysius*); *equidem primum* — 1537 ‖ 99 XII 3, 4 *l.* 21 a viendo vitor *iam Lachmannus tacite ad Lucr.* I 805 *cf. C. E. Geppert üb. d. Aussprache des Lat. etc. p.* 26 (*G. Studemund*) ‖ 165 XIII 23, 3 *l.* 11 *cf. praef. p.* LXIX *coll. p.* LXVII sqq. ‖ 176 XIII 25, 21 *l.* 115 *leg.* ingenio sit *QXII* ‖ 178 XIII 26, 1 *l.* 11 *extr. XIIq* ‖ 206 XIV 3, 4 *l.* 18 *om. Q* ‖ 248 XV 18 *lemm. l.* 3 *comparabantur* ‖ 275 XVI 4, 5 *l.* 48 *proxime praecedit syllabae* no *uno tantum* s *intermisso littera* n ‖ 281 XVI 7, 2 *l.* 5 (*p.* 280) adn. *l.* 5 mendicimonium dicit ‖ 287 XVI 8, 14 *l.* 51 *post* se *QZ excidit* tū *QZ* ‖ 321 XVII 5, 10 *l.* 59 *leg.* citata *q* ‖ 333 XVII 10, 3 *l.* 14 *add.* iis] his *II* ‖ 355 XVII 21, 9 *l.* 48 *leg.* obiit] = *x*: obit *XOIIN* ‖ 353 XVII 21, 3 *l.* 28 (*adn. p.* 354 *l.* 2) *pro* 28 *leg.* 15 (*G. Studemund*) ‖ 369 XVIII 2, 8 *l.* 36 fortissimisq. *Q* ‖ 408 XIX 4, 5 *l.* 5 aluum et *Iqx* ‖ 416 XIX 8, 6 *l.* 42 *om. Q* ‖ 431 XIX 12, 3 *l.* 16 *add.* ut].et *μ* ‖ Add. II *p.* 528 *ad* I *p.* 77 : ponendum est pro) ‖ 532 *ad* II *p.* 68 *leg.* XI 7, 3 *lin.* 16 et 6 *lin.* 22 floces ‖

Indices auctorum, monumentorum, rerum ex h^b integri fere hic repetiti sunt; lectorum commodis id quoque condonandum videbatur, ut servarentur ii loci, quibus ad adnotationes illius editionis inspiciendas invitatur.

Vitia denique tum a me tum a typographis, hominibus sollertissimis, in ipsa hac editione relicta adhuc observavi haec: I *p.* 146, 32 *leg.* quasi ‖ 169, 12 língua ‖ II *p.* 27, 27 item ‖ *p.* 179, 34 ʿa ‖

Scr. Vratislaviae d. XXIX. m. Maii a. MDCCCLXXXVI.

ר

[A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM PRAEFATIO.]

*** iucundiora alia reperiri queunt, ad hoc ut liberis 1
quoque meis partae istiusmodi remissiones essent, quando
animus eorum interstitione aliqua negotiorum data
laxari indulgerique potuisset. Vsi autem sumus ordine 2
5 rerum fortuito, quem antea in excerpendo feceramus.
Nam proinde ut librum quemque in manus ceperam
seu Graecum seu Latinum vel quid memoratu dignum
audieram, ita quae libitum erat, cuius generis cumque
erant, indistincte atque promisce annotabam eaque mihi
10 ad subsidium memoriae quasi quoddam litterarum penus
recondebam, ut, quando usus venisset aut rei aut verbi,
cuius me repens forte oblivio tenuisset, et libri, ex
quibus ea sumpseram, non adessent, facile inde nobis
inventu atque depromptu foret.

15 Facta igitur est in his quoque commentariis eadem 3
rerum disparilitas, quae fuit in illis annotationibus pri-
stinis, quas breviter et indigeste et incondite [ex] eruditionibus lectionibusque variis feceramus. Sed quoniam 4
longinquis per hiemem noctibus in agro, sicuti dixi,
20 terrae Atticae commentationes hasce ludere ac facere
exorsi sumus, idcirco eas inscripsimus noctium esse
Atticarum, nihil imitati festivitates inscriptionum,
quas plerique alii utriusque linguae scriptores in id
genus libris fecerunt. Nam quia variam et miscellam 5

et quasi confusaneam doctrinam conquisiverant, eo titulos quoque ad eam sententiam exquisitissimos indiderunt.
6 Namque alii Musarum inscripserunt, alii silvarum ille πέπλον, hic Ἀμαλθείας κέρας, alius κηρία, partim λειμῶνας, quidam lectionis suae, alius antiquarum lectionum atque alius ἀνθηρῶν et item
7 alius εὑρημάτων. Sunt etiam, qui λύχνους inscripserint, sunt item, qui στρωματεῖς, sunt adeo, qui παυδέκτας et Ἑλικῶνα et προβλήματα et ἐγχει-
8 ρίδια et παραξιφίδας. Est qui memoriales titulum fecerit, est qui πραγματικὰ et πάρεργα et διδασκαλικά, est item qui historiae naturalis, est παντοδαπῆς ἱστορίας, est praeterea qui pratum, est itidem qui πάγκαρπον, est qui τόπων scripsit;
9 sunt item multi, qui coniectanea, neque item non sunt, qui indices libris suis fecerint aut epistularum moralium aut epistolicarum quaestionum aut confusarum et quaedam alia inscripta nimis lepida
10 multasque prorsum concinnitates redolentia. Nos vero, ut captus noster est, incuriose et inmeditate ac prope etiam subrustice ex ipso loco ac tempore hibernarum vigiliarum Atticas noctes inscripsimus, tantum ceteris omnibus in ipsius quoque inscriptionis laude cedentes, quantum cessimus in cura et elegantia scriptionis.
11 Sed ne consilium quidem in excerpendis notandisque rebus idem mihi, quod plerisque illis, fuit. Namque illi omnes et eorum maxime Graeci, multa et varia lectitantes, in quas res cumque inciderant, 'alba', ut dicitur, 'linea' sine cura discriminis solam copiam sectati converrebant, quibus in legendis ante animus senio ac taedio languebit quam unum alterumve reppererit, quod sit aut voluptati legere aut cultui legisse aut
12 usui meminisse. Ego vero, cum illud Ephesii viri summe nobilis verbum cordi haberem, quod profecto ita est 'πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει', ipse quidem volvendis transeundisque multis admodum voluminibus per omnia semper negotiorum intervalla, in quibus

furari otium potui, exercitus defessusque sum, sed modica ex his eaque sola accepi, quae aut ingenia prompta expeditaque ad honestae eruditionis cupidinem utiliumque artium contemplationem celeri facilique com-
5 pendio ducerent aut homines aliis iam vitae negotiis occupatos a turpi certe agrestique rerum atque verborum imperitia vindicarent.

Quod erunt autem in his commentariis pauca quae- 13
dam scrupulosa et anxia, vel ex grammatica vel ex
10 dialectica vel etiam ex geometria, quodque erunt item paucula remotiora super augurio iure et pontificio, non oportet ea defugere, quasi aut cognitu non utilia aut perceptu difficilia. Non enim fecimus altos nimis et obscuros in his rebus quaestionum sinus, sed primitias
15 quasdam et quasi libamenta ingenuarum artium dedimus, quae virum civiliter eruditum neque audisse umquam neque attigisse, si non inutile, at quidem certe indecorum est. Ab his igitur, si cui forte nonnum- 14
quam tempus voluptasque erit lucubratiunculas istas
20 cognoscere, petitum impetratumque volumus, ut in legendo quae pridem scierint non aspernentur quasi nota invulgataque. Nam ecquid tam remotum in litteris 15
est, quin id tamen complusculi sciant? et satis hoc blandum est, non esse haec neque in scholis decantata
25 neque in commentariis protrita. Quae porro nova 16
sibi ignotaque offenderint, aequum esse puto, ut sine vano obtrectatu considerent, an minutae istae admonitiones et pauxillulae nequaquam tamen sint vel ad alendum studium vescae vel ad oblectandum fovendumque
30 animum frigidae, sed eius seminis generisque sint, ex quo facile adolescant aut ingenia hominum vegetiora aut memoria adminiculatior aut oratio sollertior aut sermo incorruptior aut delectatio in otio atque in ludo liberalior. Quae autem parum plana videbuntur aut 17
35 minus plena instructaque, petimus, inquam, ut ea non docendi magis quam admonendi gratia scripta existiment et, quasi demonstratione vestigiorum contenti,

persequantur ea post, si libebit, vel libris repertis vel
18 magistris. Quae vero putaverint reprehendenda, his, si audebunt, succenseant, unde ea nos accepimus; sed enim, quae aliter apud alium scripta legerint, ne iam statim, tempere obstrepant, sed et rationes rerum et auctoritates hominum pensitent, quos illi quosque nos secuti sumus.

19 Erit autem id longe optimum, ut qui in lectitando, percontando, scribendo, commentando, numquam voluptates, numquam labores ceperunt, nullas hoc genus 1
vigilias vigilarunt neque ullis inter eiusdem Musae aemulos certationibus disceptationibusque elimati sunt, sed intemperiarum negotiorumque pleni sunt, abeant a noctibus his procul, atque alia sibi oblectamenta quaerant. Vetus adagium est: 1

Nil cum fidibus graculost, nihil cum amaracino sui.

20 Atque etiam, quo sit quorundam male doctorum hominum scaevitas et invidentia irritatior, mutuabor ex Aristophanae choro anapaesta pauca et quam ille 2
homo festivissimus fabulae suae spectandae legem dedit, eandem ego commentariis his legendis dabo, ut ea ne attingat neve adeat profestum et profanum vulgus, a
21 ludo musico diversum. Versus legis datae hi sunt:

Εὐφημεῖν χρὴ κἀξίστασθαι τοῖς ἡμετέροισι χοροῖσιν 2
Ὅστις ἄπειρος τοιῶνδε λόγων ἢ γνώμῃ μὴ καθαρεύει
Ἢ γενναίων ὄργια Μουσῶν μήτ' εἶδεν μήτ' ἐχόρευσεν, 3
Τούτοις αὐδῶ, καὐθις ἀπαυδῶ, καὐθις τὸ τρίτον μάλ' ἀπαυδῶ
Ἐξίστασθαι μύσταισι χοροῖς, ὑμεῖς δ' ἀνεγείρετε μολπὴν
Καὶ πανυυχίδας τὰς ἡμετέρας, αἳ τῇδε πρέπουσιν ἑορτῇ. 4

Volumina commentariorum ad hunc diem viginti 22
iam facta sunt. Quantum autem vitae mihi deinceps 23
deum voluntate erit quantumque a tuenda re familiari
procurandoque cultu liberorum meorum dabitur otium,
5 ea omnia subsiciva et subsecundaria tempora ad colli-
gendas huiuscemodi memoriarum delectatiunculas con-
feram. Progredietur ergo numerus librorum diis bene 24
iuvantibus cum ipsius vitae quantuli quique fuerint
progressibus, neque longiora mihi dari spatia vivendi
10 volo quam dum ero ad hanc quoque facultatem scri-
bendi commentandique idoneus.

Capita rerum, quae cuique commentario insunt, ex- 25
posuimus hic universa, ut iam statim declaretur, quid
quo in libro quaeri invenirique possit.

CAPITVLA LIBRI PRIMI.

I. Quali proportione quibusque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit de comprehendenda corporis proceritate, qua fuit Hercules, cum vitam inter homines viveret.

II. Ab Herode Attico C. V. tempestive deprompta in quendam iactantem et gloriosum adulescentem, specie tantum philosophiae sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiviter a vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos nuncuparent.

III. Quod Chilo Lacedaemonius consilium anceps pro salute amici cepit; quodque est circumspecte et anxie considerandum, an pro utilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit; notataque inibi et relata, quae et Theophrastus et M. Cicero super ea re scripserunt.

IV. Quam tenuiter curioseque exploraverit Antonius Iulianus in oratione M. Tullii verbi ab eo mutati argutiam.

V. Quod Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio infamique munditia fuit; quodque

item Hortensius orator ob eiusmodi munditias gestumque in agendo histrionicum Dionysiae saltatriculae cognomento compellatus est.

VI. Verba ex oratione Metelli Numidici, quam dixit in censura ad populum, cum eum ad uxores ducendas adhortaretur; eaque oratio quam ob causam reprehensa et quo contra modo defensa sit.

VII. In hisce verbis Ciceronis ex oratione quinta in Verrem 'hanc sibi rem praesidio sperant futurum' neque mendum esse neque vitium, errareque istos, qui bonos libros violant et 'futuram' scribunt; atque ibi de quodam alio Ciceronis verbo dictum, quod probe scriptum perperam mutatur; et aspersa pauca de modulis numerisque orationis, quos Cicero avide sectatus est.

VIII. Historia in libris Sotionis philosophi reperta super Laide meretrice et Demosthene rhetore.

IX. Quis modus fuerit, quis ordo disciplinae Pythagoricae quantumque temporis imperatum observatumque sit discendi simul ac tacendi.

X. Quibus verbis compellaverit Favorinus philosophus adulescentem casce nimis et prisce loquentem.

XI. Quod Thucydides scriptor inclitus Lacedaemonios in acie non tuba, sed tibiis esse usos dicit, verbaque eius super ea re posita; quodque Herodotus Alyattem regem fidicinas in procinctu habuisse tradit; atque inibi quaedam notata de Gracchi fistula contionaria.

XII. Virgo Vestae quid aetatis et ex quali familia et quo ritu quibusque caerimoniis et religionibus ac quo nomine a pontifice maximo capiatur et quo statim iure esse incipiat simul atque capta est; quodque, ut Labeo dicit, nec intestato cuiquam nec eius intestatae quisquam iure heres est.

XIII. Quaesitum esse in philosophia, quidnam foret in recepto mandato rectius, idne omnino facere quod mandatum est, an nonnumquam etiam contra, si id speres ei qui mandavit utilius fore; superque ea quaestione expositae diversae sententiae.

XIV. Quid dixerit feceritque C. Fabricius, magna vir gloria magnisque rebus gestis, sed familiae pecuniaeque inops, cum ei Samnites tamquam indigenti grave aurum donarent.

XV. Quam inportunum vitium plenumque odii sit futtilis inanisque loquacitas; et quam multis in locis a principibus utriusque linguae viris detestatione iusta culpata sit.

XVI. Quod verba istaec Quadrigari ex annali tertio 'ibi mille hominum occiditur', non licenter neque de poetarum figura, sed ratione certa et proba grammaticae disciplinae dicta sunt.

XVII. Quanta cum animi aequitate toleraverit Socrates uxoris ingenium intractabile; atque inibi, quid M. Varro in quadam satura de officio mariti scripserit.

XVIII. Quod M. Varro in quarto decimo humanarum L. Aelium magistrum suum (et) in *ἐτυμολογίᾳ* falsa reprehendit; quodque idem Varro in eodem libro falsum furis *ἔτυμον* dicit.

XIX. Historia super libris Sibyllinis ac de Tarquinio Superbo rege.

XX. Quid geometrae dicant *ἐπίπεδον*, quid *στερεόν*, quid *κύβον*, quid *γραμμήν*; quibusque ista omnia Latinis vocabulis appellentur.

XXI. Quod Iulius Hyginus affirmatissime contendit, legisse se librum P. Vergilii domesticum, [ubi] scriptum esset 'et ora Tristia temptantum sensus torquebit amaror', non quod vulgus legeret 'sensu torquebit amaro'.

XXII. An qui causas defendit, recte Latineque dicat 'superesse se' is, quos defendit; et 'superesse' proprie quid sit.

XXIII. Quis fuerit Papirius Praetextatus; quae istius causa cognomenti sit; historiaque ista omnis super eodem Papirio cognitu iucunda.

XXIV. Tria epigrammata trium veterum poetarum, Naevii, Plauti, Pacuvii, quae facta ab ipsis sepulcris eorum incisa sunt.

XXV. Quibus verbis M. Varro indutias definierit; quaesitumque inibi curiosius, quaenam ratio sit vocabuli indutiarum.

XXVI. Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit percontanti, an sapiens irasceretur.

CAPITVLA LIBRI SECVNDI.

I. Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiam corporis; deque eiusdem viri temperantia.

II. Quae ratio observatioque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discumbendo sedendoque atque id genus rebus domi forisque, si filii magistratus sunt et patres privati; superque ea re Tauri philosophi dissertatio et exemplum ex historia Romana petitum.

III. Qua ratione verbis quibusdam vocabulisque veteres immiserint h litterae spiritum.

IV. Quam ob causam Gavius Bassus genus quoddam iudicii 'divinationem' appellari scripserit; et quam alii causam esse eiusdem vocabuli dixerint.

V. Quam lepide signateque dixerit Favorinus philosophus, quid intersit inter Platonis et Lysiae orationem.

VI. Quibus verbis ignaviter et abiecte Vergilius usus esse dicatur; et quid his, qui improbe [id] dicunt, respondeatur.

VII. De officio erga patres liberorum; deque ea re ex philosophiae libris, in quibus scriptum quaesitumque est, an omnibus patris iussis obsequendum sit.

VIII. Quod parum aequa reprehensio Epicuri a Plutarcho facta sit in synlogismi disciplina.

IX. Quod idem Plutarchus evidenti calumnia verbum ab Epicuro dictum insectatus sit.

X. Quid sint favisae Capitolinae; et quid super eo verbo M. Varro Servio Sulpicio quaerenti rescripserit.

XI. De Sicinio Dentato egregio bellatore multa memoratu digna.

XII. Considerata perpensaque lex quaedam Solonis,

speciem habens primorem iniquae iniustaeque legis, sed ad usum et emolumentum salubritatis penitus reperta.

XIII. Liberos in multitudinis numero etiam unum filium filiamve veteres dixisse.

XIV. Quod M. Cato in libro, qui inscriptus est contra Tiberium exulem, 'stitisses vadimonium' per i litteram dicit, non 'stetisses'; eiusque verbi ratio reddita.

XV. Quod antiquitus aetati senectae potissimum habiti sint ampli honores; et cur postea ad maritos et ad patres idem isti honores delati sint; atque ibi de capite quaedam legis Iuliae septimo.

XVI. Quod Caesellius Vindex a Sulpicio Apollinari reprehensus est in sensus Vergiliani enarratione.

XVII. Cuiusmodi esse naturam quarundam praepositionum M. Cicero animadverterit; disceptatumque ibi super eo ipso, quod Cicero observaverat.

XVIII. Quod Phaedon Socraticus servus fuit; quodque item alii complusculi servitutem servierunt.

XIX. 'Rescire' verbum quid sit; et quam habeat veram atque propriam significationem.

XX. Quae volgo dicuntur 'vivaria', id vocabulum veteres non dixisse; et quid pro eo P. Scipio in oratione ad populum, quid postea M. Varro in libris de re rustica dixerit. * * *

XXI. Super eo sidere, quod Graeci '*ἅμαξαν*', nos 'septentriones' vocamus; ac de utriusque vocabuli ratione et origine.

XXII. De vento iapyge deque aliorum ventorum vocabulis regionibusque accepta ex Favorini sermonibus.

XXIII. Consultatio diiudicatioque locorum facta ex comoedia Menandri et Caecilii, quae Plocium inscripta est.

XXIV. De vetere parsimonia; deque antiquis legibus sumptuariis.

XXV. Quid Graeci *ἀναλογίαν*, quid contra *ἀνωμαλίαν* vocent.

XXVI. Sermones M. Frontonis et Favorini philosophi de generibus colorum vocabulisque eorum Graecis et Latinis; atque inibi color spadix cuiusmodi sit.

XXVII. Quid T. Castricius existimarit super Sallustii verbis et Demosthenis, quibus alter Philippum descripsit, alter Sertorium.

XXVIII. Non esse compertum, cui deo rem divinam fieri oporteat, cum terra movet.

XXIX. Apologus Aesopi Phrygis memoratu non inutilis.

XXX. Quid observatum sit in undarum motibus, quae in mari alio atque alio modo fiunt austris flantibus aquilonibusque.

CAPITVLA LIBRI TERTII.

I. Quaesitum atque tractatum, quam ob causam Sallustius avaritiam dixerit non animum modo virilem, sed corpus quoque ipsum effeminare.

II. Quemnam esse natalem diem M. Varro dicat, qui ante noctis horam sextam postve eam nati sunt; atque inibi de temporibus terminisque dierum, qui civiles nominantur et usqueqûaque gentium varie observantur; et praeterea quid Q. Mucius scripserit super ea muliere, quae a marito non iure se usurpavisset, quod rationem civilis anni non habuerit.

III. De noscendis explorandisque Plauti comoediis, quoniam promisce verae atque falsae nomine eius inscriptae feruntur; atque inibi, quod Plautus et Naevius in carcere fabulas scriptitarint.

IV. Quod P. Africano et aliis tunc viris nobilibus ante aetatem senectam barbam et genas radere mos patrius fuit.

V. Deliciarum vitium et mollities oculorum et corporis ab Arcesila philosopho cuidam obprobrata acerbe simul et festiviter.

VI. De vi atque natura palmae arboris, quod lignum ex ea ponderibus positis renitatur.

VII. Historia ex annalibus sumpta de Q. Caedicio tribuno militum; verbaque ex originibus M. Catonis apposita, quibus Caedici virtutem cum Spartano Leonida aequiperat.

VIII. Litterae eximiae consulum C. Fabricii et Q. Aemilii ad regem Pyrrum a Q. Claudio scriptore historiarum in memoriam datae.

IX. Quis et cuiusmodi fuerit qui in proverbio fertur equus Seianus; et qualis color equorum sit, qui 'spadices' vocantur; deque stius vocabuli ratione.

X. Quod est quaedam septenarii numeri vis et facultas in multis naturae rebus animadversa, de qua M. Varro in hebdomadibus disserit copiose.

XI. Quibus et quam frivolis argumentis Accius in didascalicis utatur, quibus docere nititur, Hesiodum esse quam Homerum natu antiquiorem.

XII. Largum atque avidum bibendi a P. Nigidio, doctissimo viro, nova et prope absurda vocabuli figura 'bibosum' dictum.

XIII. Quod Demosthenes etiamtum adulescens, cum Platonis philosophi discipulus foret, audito forte Callistrato rhetore in contione populi destitit a Platone et sectatus Callistratum est.

XIV. 'Dimidium librum legi' aut 'dimidiam fabulam audivi' aliaque huiuscemodi qui dicat, vitiose dicere; eiusque vitii causas reddere M. Varronem; nec quemquam veterem hisce verbis ita usum esse.

XV. Extare in litteris perque hominum memorias traditum, quod repente multis mortem attulit gaudium ingens insperatum interclusa anima et vim magni novique motus non sustinente.

XVI. Temporis varietas in puerperis mulierum quaenam sit a medicis et a philosophis tradita; atque inibi poetarum quoque veterum super eadem re opiniones multaque alia auditu atque memoratu digna; verbaque ipsa Hippocratis medici ex libro illius sumpta, qui inscriptus est *περὶ τροφῆς*.

XVII. Id quoque esse a gravissimis viris memoriae mandatum, quod tris libros Plato Philolai Pythagorici et Aristoteles pauculos Speusippi philosophi mercati sunt pretiis fidem non capientibus.

XVIII. Quid sint 'pedari senatores' et quam ob cau sam ita appellati; quamque habeant originem verba hae ex edicto tralaticio consulum: 'senatores quibusque i senatu sententiam dicere licet'.

XIX. Qua ratione Gavius Bassus scripserit 'parcum hominem appellatum et quam esse eius vocabuli causa putarit; et contra, quem in modum quibusque verbi Favorinus hanc traditionem eius eluserit.

CAPITVLA LIBRI QVARTI.

I. Sermo quidam Favorini philosophi cum grammatic iactantiore factus in Socraticum modum; atque ibi in ser mone dictum, quibus verbis 'penus' a Q. Scaevola de finita sit; quodque eadem definitio culpata reprehen saque est.

II. Morbus et vitium quid differat et quam vim habean vocabula ista in edicto aedilium; et an eunuchus et ste riles mulieres rethiberi possint; diversaeque super ea r sententiae.

III. Quod nullae fuerint rei uxoriae actiones in urb Roma ante Carvilianum divortium; atque inibi, quid si proprie paelex quaeque eius vocabuli ratio sit.

IV. Quid Servius Sulpicius in libro, qui est de doti bus, scripserit de iure atque more veterum sponsaliorum

V. Historia narrata de perfidia aruspicum Etruscorum quodque ob eam rem versus hic a pueris Romae urbe tot cantatus est 'Malum consilium consultori pessimum est'

VI. Verba veteris senatusconsulti, quo decretum est hostiis maioribus expiandum, quod in sacrario hasta Martiae movissent; atque ibi enarratum, quid sint 'hostia succidaneae', quid item 'porca praecidanea'; et quod Capit Ateius ferias quasdam 'praecidaneas' appellavit.

VII. De epistula Valerii Probi grammatica ad Marcel lum scripta super accentu nominum quorundam Poenicorum

VIII. Quid C. Fabricius de Cornelio Rufino homin avaro dixerit, quem, cum odisset inimicusque esset, desi gnandum tamen consulem curavit.

IX. Quid significet proprie 'religiosus'; et in quae diverticula significatio istius vocabuli flexa sit; et verba Nigidii Figuli ex commentariis eius super ea re sumpta.

X. Quid observatum de ordine rogandarum in senatu sententiarum; iurgiaque in senatu C. Caesaris consulis et M. Catonis diem dicendo eximentis.

XI. Quae qualiaque sint, quae Aristoxenus quasi magis comperta de Pythagora memoriae mandavit; et quae item Plutarchus in eundem modum de eodem Pythagora scripserit.

XII. Notae et animadversiones censoriae in veteribus monumentis repertae memoria dignae.

XIII. Quod incentiones quaedam tibiarum certo modo factae ischiacis mederi possunt.

XIV. Narratur historia de Hostilio Mancino aedilium et Manilia meretrice; verbaque decreti tribunorum, ad quos a Manilia provocatum est.

XV. Defensa a culpa sententia ex historia Sallustii, quam iniqui eius cum insectatione maligni reprehenderint.

XVI. De vocabulis quibusdam a Varrone et Nigidio contra cotidiani sermonis consuetudinem declinatis; atque inibi id genus quaedam cum exemplis veterum relata.

XVII. De natura quarundam particularum, quae praepositae verbis intendi atque produci barbare et inscite videntur, exemplis rationibusque plusculis disceptatum.

XVIII. De P. Africano superiore sumpta quaedam ex annalibus memoratu dignissima.

XIX. Quid M. Varro in logistoria scripserit de moderando victu puerorum inpubium.

XX. Notati a censoribus, qui audientibus iis dixerant ioca quaedam intempestiviter; ac de eius quoque nota deliberatum, qui steterat forte apud eos oscitabundus.

CAPITVLA LIBRI QVINTI.

I. Quod Musonius philosophus reprehendit inprobavitque, laudari philosophum disserentem a vociferantibus et in laudando gestientibus.

II. Super equo Alexandri regis, qui Bucephalas appellatus et.

III. Quae causa quodque initium fuisse dicatur Protagorae ad philosophiae litteras adeundi.

IV. De verbo duovicesimo, quod vulgo incognitum est, a viris doctis multifariam in libris scriptum est.

V. Cuiusmodi ioco incavillatus sit Antiochum regem Poenus Hannibal.

VI. De coronis militaribus; quae sit earum triumphalis, quae obsidionalis, quae civica, quae muralis, quae castrensis, quae navalis, quae ovalis, quae oleaginea.

VII. 'Personae' vocabulum quam lepide interpretatus sit quamque esse vocis eius originem dixerit Gavius Bassus.

VIII. Defensus error a Vergilii versibus, quos arguerat Iulius Hyginus grammaticus; et ibidem, quid sit lituus; deque *ἐτυμολογίᾳ* vocis eius.

IX. Historia de Croesi filio muto ex Herodoti libris.

X. De argumentis, quae Graece *ἀντιστρέφοντα* appellantur, a nobis 'reciproca' dici possunt.

XI. Biantis de re uxoria syllogismum non posse videri *ἀντιστρέφειν*.

XII. De nominibus deorum populi Romani Diovis et Vediovis.

XIII. De officiorum gradu atque ordine moribus populi Romani observato.

XIV. Quod Apion, doctus homo, qui Plistonices appellatus est, vidisse se Romae scripsit recognitionem inter sese mutuam ex vetere notitia hominis et leonis.

XV. Corpusne sit vox an *ἀσώματον*, varias esse philosophorum sententias.

XVI. De vi oculorum deque videndi rationibus.

XVII. Quam ob causam dies primi post Kalendas, Nonas, Idus atri habeantur; et cur diem quoque quartum ante Kalendas vel Nonas vel Idus quasi religiosum plerique vitent.

XVIII. In quid et quantum differat historia ab annalibus; superque ea re verba posita ex libro rerum gestarum Sempronii Asellionis primo.

XIX. Quid sit adoptatio, quid item sit adrogatio, quantumque haec inter se differant; verbaque eius quae qualiaque sint, qui in liberis adrogandis super ea re populum rogat.

XX. Quod vocabulum Latinum soloecismo fecerit Capito Sinnius, quid autem id ipsum appellaverint veteres Latini; quibusque verbis soloecismum definierit idem Capito Sinnius.

XXI. 'Pluria' qui dicat et 'compluria' et 'compluriens', non barbare dicere, sed Latine.

CAPITVLA LIBRI SEXTI [VVLGO SEPTIMI].

I. Admiranda quaedam ex annalibus sumpta de P. Africano superiore.

II. De Caeselli Vindicis pudendo errore, quem offendimus in libris eius, quos inscripsit lectionum antiquarum.

III. Quid Tiro Tullius, Ciceronis libertus, reprehenderit in M. Catonis oratione, quam pro Rodiensibus in senatu dixit; et quid ad ea, quae reprehenderat, responderimus.

IV. Cuiusmodi servos et quam ob causam Caelius Sabinus, iuris civilis auctor, pilleatos venundari solitos scripserit; et quae mancipia sub corona maiorum venierint; atque id ipsum 'sub corona' quid sit.

V. Historia de Polo histrione memoratu digna.

VI. Quid de quorundam sensuum naturali defectione Aristoteles scripserit.

VII. An 'affatim', quasi 'admodum', prima acuta pronuntiandum sit; et quaedam itidem non incuriose tractata super aliarum vocum accentibus.

VIII. Res ultra fidem tradita super amatore delphino et puero amato.

IX. 'Peposci' et 'memordi', 'pepugi' et 'spepondi' et 'cecurri' plerosque veterum dixisse, non, uti postea receptum est dicere, per o aut per u litteram in prima syllaba positam, atque id eos Graecae rationis exemplo dixisse; praeterea notatum, quod viri non indocti neque

ignobiles a verbo 'descendo' non 'descendi', sed 'descendidi' dixerunt.

X. [Vt] 'ususcapio' copulate recto vocabuli casu dicitur, ita 'pignoriscapio' coniuncte eadem vocabuli forma dictum esse.

XI. Neque levitatem neque nequitiam ea significatione esse, qua in vulgi sermonibus dicuntur.

XII. De tunicis chiridotis; quod earum [usum] P. Africanus Sulpicio Gallo obiecit.

XIII. Quem 'classicum' dicat M. Cato, quem 'infra classem'.

XIV. De tribus dicendi generibus; ac de tribus philosophis, qui ab Atheniensibus ad senatum Romae legati sunt.

XV. Quam severe moribus maiorum in fures vindicatum sit; et quid scripserit Mucius Scaevola super eo, quod servandum datum commodatumve esset.

XVI. Locus exscriptus ex satura M. Varronis, quae περὶ ἐδεσμάτων inscripta est, de peregrinis ciborum generibus; et appositi versus Euripidi, quibus delicatorum hominum luxuriantem gulam confutavit.

XVII. Sermo habitus cum grammatico insolentiarum et inperitiarum pleno de significatione vocabuli, quod est 'obnoxius'; deque eius vocis origine.

XVIII. De observata custoditaque apud Romanos iurisiurandi sanctimonia; atque inibi de decem captivis, quos Romam Hannibal deiurio ab his accepto legavit.

XIX. Historia ex annalibus sumpta de Tiberio Graccho, Gracchorum patre, tribuno plebis; atque inibi tribunicia decreta cum ipsis verbis relata.

XX. Quod Vergilius a Nolanis ob aquam sibi non permissam sustulit e versu suo 'Nolam' et posuit 'oram'; atque ibi quaedam alia de iucunda consonantia litterarum.

XXI. 'Quoad vivet' 'quoad'que 'morietur', cur id ipsum temporis significent, cum ex duobus sint facta contrariis.

XXII. Quod censores equum adimere soliti sunt equitibus corpulentis et praepinguibus; quaesitumque, utrum ea res cum ignominia an incolumi dignitate equitum facta sit.

CAPITVLA LIBRI SEPTIMI [VVLGO SEXTI].

I. Quem in modum responderit Chrysippus adversum eos, qui providentiam consistere negaverunt.

II. Quo itidem modo et vim necessitatemque fati constituerit et esse tamen in nobis consilii iudiciique nostri arbitrium confirmaverit.

III. Historia sumpta ex libris Tuberonis de serpente invisitatae longitudinis.

IV. Quid idem Tubero novae historiae de Atilio Regulo a Carthaginiensibus capto litteris mandaverit; quid etiam Tuditanus super eodem Regulo scripserit.

V. Quod Alfenus iureconsultus in verbis veteribus interpretandis erravit.

VI. Temere inepteque reprehensum esse a Iulio Hygino Vergilium, quod 'praepetes' Daedali pennas dixit; atque inibi, quid sint aves praepetes et quid illae sint aves, quas Nigidius 'inferas' appellavit.

VII. De Acca Larentia et Gaia Taracia; deque origine sacerdotii fratrum arvalium.

VIII. Notata quaedam de rege Alexandro et de P. Scipione memoratu digna.

IX. Locus exemptus ex annalibus L. Pisonis historiae et orationis lepidissimae.

X. Historia super Euclida Socratico, cuius exemplo Taurus philosophus hortari adulescentes suos solitus ad philosophiam naviter sectandam.

XI. Verba ex oratione Q. Metelli Numidici, quae libuit meminisse, ad officium gravitatis dignitatisque vitae ducentia.

XII. Quod neque 'testamentum', sicuti Servius Sulpicius existimavit, neque 'sacellum', sicuti C. Trebatius, duplicia verba sunt, sed a testatione productum [alterum], alterum a sacro imminutum.

XIII. De quaestiunculis apud Taurum philosophum in convivio agitatis, quae 'sympoticae' vocantur.

XIV. Poeniendis peccatis tres esse rationes a philo-

sophis attributas; et quamobrem Plato duarum ex his meminerit, non trium.

XV. De verbo 'quiesco', an e littera corripi an produci debeat.

XVI. Verbum 'deprecor' a poeta Catullo inusitate quidem, sed apte positum et proprie; deque ratione eius verbi exemplisque veterum scriptorum.

XVII. Quis omnium primus libros publice praebuerit legendos; quantusque numerus fuerit Athenis ante clades Persicas librorum in bibliothecis publicis.

CAPITVLA LIBRI OCTAVI.

I. 'Hesterna noctu' rectene an cum vitio dicatur et quaenam super istis verbis grammatica traditio sit; item quod decemviri in XII. tabulis 'nox' pro 'noctu' dixerunt.

II. Quae mihi decem verba ediderit Favorinus, quae usurpentur quidem a Graecis, sed sint adulterina et barbara; quae item a me totidem acceperit, quae ex medio communique usu Latine loquentium minime Latina sint neque in veterum libris reperiantur.

III. Quem in modum et quam severe increpuerit audientibus nobis Peregrinus philosophus adulescentem Romanum ex equestri familia stantem segnem apud se et assidue oscitantem.

IV. Quod Herodotus, scriptor historiae memoratissimus, parum vere dixerit, unam solamque pinum arborum omnium caesam numquam denuo ex isdem radicibus pullulare; et quod item de aqua pluviali et nive rem non satis exploratam pro comperta posuerit.

V. Quid illud sit, quod Vergilius caelum 'stare pulvere' et quod Lucilius pectus 'sentibus stare' dixit.

VI. Cum post offensiunculas in gratiam redeatur expostulationes fieri mutuas minime utile esse, superque ea re et sermo Tauri expositus et verba ex Theophrasti libro sumpta; et quid M. quoque Cicero de amore amicitiae senserit, cum ipsius verbis additum.

VII. Ex Aristotelis libro, qui [περὶ μνήμης] inscriptus est, cognita acceptaque de natura memoriae et habitu; atque inibi alia quaedam de exuberantia aut interitu eius lecta auditaque.

VIII. Quid mihi usu venerit, interpretari et quasi effingere volenti locos quosdam Platonicos Latina oratione.

IX. Quod Theophrastus philosophus omnis suae aetatis facundissimus verba pauca ad populum Atheniensem facturus deturbatus verecundia obticuerit; quodque idem hoc Demostheni apud Philippum regem verba facienti evenerit.

X. Qualis mihi fuerit in oppido Eleusino disceptatio cum grammatico quodam praestigioso, tempora verborum et puerilia meditamenta ignorante, remotarum autem quaestionum nebulas et formidines capiendis imperitorum animis ostentante.

XI. Quam festive responderit Xanthippae uxori Socrates petenti, ut per Dionysia largiore sumptu cenitarent.

XII. Quid significet in veterum libris scriptum 'plerique omnes'; et quod ea verba accepta a Graecis videntur.

XIII. 'Eupsones' (?), quod homines Afri dicunt, non esse verbum Poenicum, sed Graecum.

XIV. Lepidissima altercatio Favorini philosophi adversus quendam intempestivum de ambiguitate verborum disserentem; atque inibi verba quaedam ex Naevio poeta et Cn. Gellio non usitate collocata; atque ibidem a P. Nigidio origines vocabulorum exploratae.

XV. Quibus modis ignominiatus tractatusque sit a C. Caesare Laberius poeta; atque inibi appositi versus super eadem re eiusdem Laberii.

CAPITVLA LIBRI NONI.

I. Quamobrem Quintus Claudius Quadrigarius in undevicesimo annali scripserit, rectiores certioresque ictus fieri, si sursum quid mittas quam si deorsum.

II. Qualibus verbis notarit Herodes Atticus falso quempiam cultu amictuque nomen habitumque philosophi ementientem.

III. Epistula Philippi regis ad Aristotelem philosophum super Alexandro recens nato.

IV. De barbararum gentium prodigiosis miraculis; deque diris et exitiosis effascinationibus; atque inibi de feminis repente versis in mares.

V. Diversae nobilium philosophorum sententiae de genere ac natura voluptatis; verbaque Hieroclis philosophi, quibus decreta Epicuri insectatus est.

VI. Verbum, quod est ab 'ago' frequentativum, in syllaba prima quonam sit modulo pronuntiandum.

VII. De conversione foliorum in arbore olea brumali et solstitiali die; deque fidibus id temporis ictu alieno sonantibus.

VIII. Necessum esse, qui multa habeat, multis indigere; deque ea re Favorini philosophi cum brevitate eleganti sententia.

IX. Quis modus sit vertendi verba in Graecis sententiis; deque his Homeri versibus, quos Vergilius vertisse aut bene apteque aut inprospere existimatus est.

X. Quod Annaeus Cornutus versus Vergilii, quibus Veneris et Vulcani concubitum pudice operteque dixit, reprehensione spurca et odiosa inquinavit.

XI. De Valerio Corvino; et unde Corvinus.

XII. De verbis, quae in utramque partem significatione adversa et reciproca dicuntur.

XIII. Verba ex historia Claudi Quadrigari, quibus Manli Torquati, nobilis adulescentis, et hostis Galli provocantis pugnam depinxit.

XIV. Quod idem Quadrigarius 'huius facies' patrio casu probe et Latine dixit; et quaedam alia adposita de similium vocabulorum declinationibus.

XV. De genere controversiae, quod Graece ἄπορον appellatur.

XVI. Quod Plinium Secundum, non hominem indoctum, fugerit latueritque vitium argumenti, quod ἀντιστρέφον Graeci dicunt.

CAPITVLA LIBRI DECIMI.

I. 'Tertium'ne 'consul' an 'tertio' dici oporteat; et quonam modo Cn. Pompeius, cum in theatro, quod erat dedicaturus, honores suos scriberet, quaestionem ancipitem istius verbi de consilio Ciceronis vitaverit.

II. Quid Aristoteles de numero puerperii memoriae mandaverit.

III. Locorum quorundam inlustrium conlatio contentioque facta ex orationibus C. Gracchi et M. Ciceronis et M. Catonis.

IV. Quod P. Nigidius argutissime docuit, nomina non positiva esse, sed naturalia.

V. Avarus simplexne vocabulum sit, an compositum et duplex, sicut P. Nigidio videtur.

VI. Multam dictam esse ab aedilibus plebei Appi Caeci filiae, mulieri nobili, quod locuta esset petulantius.

VII. Fluminum, quae ultra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Histrum, proxima Rodanum, sicuti M. Varronem memini scribere.

VIII. Inter ignominias militares, quibus milites exercebantur, fuisse sanguinis dimissionem; et quaenam esse videatur causa huiuscemodi castigationis.

IX. Quibus modis quoque habitu acies Romana instrui solita sit; quaeque earum instructionum sint vocabula.

X. Quae eius rei causa sit, quod et Graeci veteres et Romani anulum hoc digito gestaverint, qui est in manu sinistra minimo proximus.

XI. Verbum 'mature' quid significet quaeque vocis eius ratio sit; et quod eo verbo volgus hominum inproprie utatur; atque inibi, quod 'praecox' declinatum 'praecocis' faciat, non 'praecoquis'.

XII. De portentis fabularum, quae Plinius Secundus indignissime in Democritum philosophum confert; et ibidem de simulacro volucri columbae.

XIII. 'Cum partim hominum' qua ratione veteres dixerint.

XIV. 'Iniuria mihi factum itur' quali verborum ordine Cato dixerit.

XV. De flaminis Dialis deque flaminicae caerimonis; verbaque ex edicto praetoris apposita, quibus dicit, non coacturum se ad iurandum neque virgines Vestae neque Dialem.

XVI. Quos errores Iulius Hyginus in sexto Vergilii animadverterit in Romana historia erratos.

XVII. Quam ob causam et quali modo Democritus philosophus luminibus oculorum sese privaverit; et super ea re versus Laberii pure admodum et venuste facti.

XVIII. Historia de Artemisia; deque eo certamine, quod aput Mausoli sepulcrum a scriptoribus inclutis decertatum est.

XIX. Non purgari neque levari peccatum, cum praetenditur peccatorum, quae alii quoque peccaverunt, similitudo; atque inibi verba ex oratione super ea re Demosthenis.

XX. Quid sit 'rogatio', quid 'lex', quid 'plebisscitum', quid 'privilegium'; et quantum ista omnia differant.

XXI. Quam ob causam M. Cicero his omnino verbis 'novissime' et 'novissimus' observantissime vitarit.

XXII. Locus exemptus ex Platonis libro, qui inscribitur Gorgias, de falsae philosophiae probris, quibus philosophos temere incessunt, qui emolumenta verae philosophiae ignorant.

XXIII. Verba ex oratione M. Catonis de mulierum veterum victu et moribus; atque inibi, quod fuerit ius marito in adulterio uxorem deprehensam necare.

XXIV. 'Die pristini', 'die crastini' et 'die quarti' et 'die quinti' qui elegantius locuti sint dixisse, non ut ea nunc vulgo dicuntur.

XXV. Telorum et iaculorum gladiorumque, atque inibi navium quoque vocabula, quae scripta in veterum libris reperiuntur.

XXVI. Inscite ab Asinio Pollione reprehensum Sallustium, quod transfretationem 'transgressum' dixerit, et 'transgressos' qui transfretassent.

XXVII. Historia de populo Romano deque populo Poenico, quod pari propemodum vigore fuerint aemuli.

XXVIII. De aetatum finibus pueritiae, iuventae, senectae, ex Tuberonis historia sumptum.

XXIX. Quod particula 'atque' non complexiva tantum sit, sed vim habeat plusculam variamque.

CAPITVLA LIBRI VNDECIMI.

I. De origine vocabuli terrae Italiae; deque ea multa, quae 'suprema' appellatur, deque eius nominis ratione ac de lege Aternia; et quibus verbis antiquitus multa minima dici solita sit.

II. Quod 'elegantia' apud antiquiores non de amoeniore ingenio, sed de nitidiore cultu atque victu dicebatur, eaque in vitio ponebatur.

III. Qualis quantaque sit 'pro' particulae varietas; deque exemplis eius varietatis.

IV. Quem in modum Q. Ennius versus Euripidi aemulatus sit.

V. De Pyrronis philosophis quaedam deque Academicis strictim notata; deque inter eos differentia.

VI. Quod mulieres Romae per Herculem non iuraverint neque viri per Castorem.

VII. Verbis antiquissimis relictisque iam et desitis minime utendum.

VIII. Quid senserit dixeritque M. Cato de Albino, qui homo Romanus Graeca oratione res Romanas, venia sibi ante eius imperitiae petita, composuit.

IX. Historia de legatis Milesis ac Demosthene rhetore in libris Critolai reperta.

X. Quod C. Gracchus in oratione sua historiam supra scriptam Demadi rhetori, non Demostheni, adtribuit; verbaque ipsius C. Gracchi relata.

XI. Verba P. Nigidii, quibus differre dicit 'mentiri' et 'mendacium dicere'.

XII. Quod Chrysippus philosophus omne verbum ambi-

guum dubiumque esse dicit, Diodorus contra nullum verbum ambiguum esse putat.

XIII. Quid Titus Castricius de verbis deque sententia quadam C. Gracchi existimarit; quodque esse eam sine ullo sensus emolumento docuerit.

XIV. Sobria et pulcherrima Romuli regis responsio circa vini usum.

XV. De 'ludibundo' et 'errabundo' atque id genus verborum productionibus; et quod Laberius sic amorabundam dixit, ut dicitur 'ludibunda' et 'errabunda'; atque inibi, quod Sisenna per huiuscemodi verbum nova figura usus est.

XVI. Quod Graecorum verborum quorundam difficillima est in Latinam linguam mutatio, velut quod Graece dicitur *πολυπραγμοσύνη*.

XVII. Quid significet in veteribus praetorum edictis: qui flumina retanda publice redempta habent.

XVIII. Qua poena Draco Atheniensis in legibus, quas populo Athensiensi scripsit, fures adfecerit; et qua postea Solon; et qua item decemviri nostri, qui duodecim tabulas scripserunt; atque inibi adscriptum, quod aput Aegyptios furta licita et permissa sunt, aput Lacedaemonios autem cum studio quoque adfectata et pro exercitio utili celebrata; ac praeterea M. Catonis de poeniendis furtis digna memoria sententia.

CAPITVLA LIBRI DVODECIMI.

I. Dissertatio Favorini philosophi, qua suasit nobili feminae, uti liberos, quos peperisset, non nutricum aliarum, sed sibi suo lacte aleret.

II. Quod Annaeus Seneca, iudicans de Q. Ennio deque M. Tullio, levi futtilique iudicio fuit.

III. Lictoris vocabulum qua ratione conceptum ortumque sit; et super eo diversae sententiae Valgi Rufi et Tullii Tironis.

IV. Versus accepti ex Q. Enni septimo annalium,

quibus depingitur finiturque ingenium comitasque hominis minoris erga amicum superiorem.

V. Sermo Tauri philosophi de modo atque ratione tolerandi doloris secundum Stoicorum decreta.

VI. De aenigmate.

VII. Quam ob causam Cn. Dolabella proconsul ream mulierem veneficii confitentemque ad Ariopagitas reiecerit.

VIII. Reditiones in gratiam nobilium virorum memoratu dignae.

IX. Quae dicantur vocabula ancipitia; et quod honoris quoque vocabulum ancipiti sententia fuerit.

X. Quod 'aeditumus' verbum Latinum sit.

XI. Errare istos, qui spe et fiducia latendi peccent, cum latebra peccati perpetua nulla sit; et super ea re Peregrini philosophi sermo et Sophocli poetae sententia.

XII. Faceta responsio M. Ciceronis amolientis a se crimen manifesti mendacii.

XIII. 'Intra Kalendas' cum dicitur, quid significet, utrum 'ante Kalendas' an 'Kalendis' an utrumque; atque inibi, quid sit in oratione M. Tulli 'intra oceanum' et 'intra montem Taurum' et in quadam epistula 'intra modum'.

XIV. 'Saltem' particula quam vim habeat et quam originem.

XV. Quod Sisenna in libris historiarum adverbis huiuscemodi saepenumero usus est: 'celatim', 'vellicatim', 'saltuatim'.

CAPITVLA LIBRI TERTII DECIMI.

I. Inquisitio verborum istorum M. Tulli curiosior, quae fuit in primo Antonianarum libro 'multa autem inpendere videntur praeter naturam etiam praeterque fatum'; tractatumque, an idem duo ista significent, fatum atque natura, an diversum.

II. Super poetarum Pacuvii et Accii conloquio familiari in oppido Tarentino.

III. An vocabula haec: 'necessitudo' et 'necessitas' differenti significatione sint.

IV. Descripta Alexandri [ad matrem Olympiadem epistula; et quid Olympias festive ei rescripserit].

V. De Aristotele et Theophrasto et Menedemo philosophis; deque eleganti verecundia Aristotelis successorem diatribae suae eligentis.

VI. Quid veteres Latini dixerint, quas Graeci 'προσῳδίας' appellant; item quod vocabulum barbarismi non usurpaverint neque Romani antiquiores neque Attici.

VII. Diversum de natura leonum dixisse Homerum in carminibus et Herodotum in historiis.

VII. Quod Afranius poeta prudenter et lepide Sapientiam filiam esse Vsus et Memoriae dixit.

IX. Quid Tullius Tiro in commentariis scripserit de suculis et hyadibus, quae sunt stellarum vocabula.

X. Quid 'sororis' ἔτυμον esse dixerit Labeo Antistius et quid 'fratris' P. Nigidius.

XI. Quem M. Varro aptum iustumque esse numerum convivarum existimarit; ac de mensis secundis et de bellaris.

XII. Tribunos plebis prensionem habere, vocationem non habere.

XIII. Quod in libris humanarum M. Varronis scriptum est, aediles et quaestores populi Romani in ius a privato ad praetorem vocari posse.

XIV. Quid sit pomerium.

XV. Verba ex libro Messalae auguris, quibus docet qui sint minores magistratus et consulem praetoremque conlegas esse; et quaedam alia de auspiciis.

XVI. (vg. XV extr.) Item verba eiusdem Messalae disserentis, aliud esse ad populum loqui, aliud cum populo agere; et qui magistratus a quibus avocent comitiatum.

XVII. (XVI.) Humanitatem non significare id, quod vulgus putat, sed eo vocabulo qui sinceriter locuti sunt magis proprie esse usos.

XVIII. (XVII.) Quid aput M. Catonem significent verba haec 'inter os atque offam'.

XIX. (XVIII.) [Platonem tribuere Euripidi Sophocli versum; et similia quaedam alia.]

XX. (XIX.) De genere atque nominibus familiae Porciae.

XXI. (XX.) Quod a scriptoribus elegantissimis maior ıtio habita sit sonitus vocum atque verborum iucunioris, quae a Graecis *εὐφωνία* dicitur, quam regulae disiplinaeque, quae a grammaticis reperta est.

XXII. (XXI.) Verba Titi Castricii rhetoris ad disciulos adulescentes de vestitu atque calciatu non decoro.

XXIII. (XXII.) [De Neriene Martis in antiquis conrecationibus.]

XXIV. (XXIII.) [Verba M. Catonis, egere se multis ›bus et nihil tamen cupere dicentis.]

XXV. (XXIV.) Quaesitum tractatumque, quid sint nanubiae'; atque inibi dicta quaedam de ratione utendi erbis pluribus idem significantibus.

XXVI. (XXV.) Verba P. Nigidii, quibus dicit, in omine Valeri in casu vocandi primam syllabam acuenam esse; et item alia ex eiusdem verbis ad rectam scripıram pertinentia.

XXVII. (XXVI.) De versibus, quos Vergilius sectatus idetur, Homeri ac Partheni.

XXVIII. (XXVII.) De sententia Panaetii philosophi, uam scripsit in libro de officiis secundo, qua hortatur, t homines ad cavendas iniurias in omni loco intenti aratique sint.

XXIX. (XXVIII.) Quod Quadrigarius 'cum multis ıortalibus' dixit; an quid et quantum differret, si dixisset :um multis hominibus'.

XXX. (XXIX.) Non hactenus esse faciem, qua vulgo icitur.

XXXI. (XXX.) Quid sit in satura M. Varronis 'canium prandium'.

CAPITVLA LIBRI QVARTI DECIMI.

I. Dissertatio Favorini philosophi adversus eos, qui haldaei appellantur et ex coetu motibusque siderum et tellarum fata hominum dicturos pollicentur.

II. Quem in modum disseruerit Favorinus consultus a me super officio iudicis.

III. An aemuli offensique inter sese fuerint Xenophon et Plato.

IV. Quod apte Chrysippus et graphice imaginem Iustitiae modulis coloribusque verborum depinxit.

V. Lis atque contentio grammaticorum Romae inlustrium enarrata super casu vocativo vocabuli, quod est 'egregius'.

VI. Cuimodi sint, quae speciem doctrinarum habeant, sed neque delectent neque utilia sint; atque inibi de vocabulis singularum urbium regionumque inmutatis.

VII. Quod M. Varro Cn. Pompeio, consuli primum designato, commentarium dedit, quem appellavit ipse '*εἰσαγωγικόν*', de officio senatus habendi.

VIII. Quaesitum esse dissensumque, an praefectus Latinarum causa creatus ius senatus convocandi consulendique habeat.

CAPITVLA LIBRI QVINTI DECIMI.

I. Quod in Quinti Claudii annalibus scriptum est, lignum alumine oblitum non ardere.

II. Quod Plato in libris, quos de legibus composuit, largiores laetioresque in conviviis invitatiunculas vini non inutiles esse existimavit.

III. Quid M. Cicero de particula ista senserit scripseritque, quae praeposita est verbis 'aufugio' et 'aufero'; et an in verbo 'autumo' eadem istaec praepositio esse videri debeat.

IV. Historia de Ventidio Basso, ignobili homine, quem primum de Parthis triumphasse memoriae traditum est.

V. Verbum 'profligo' a plerisque dici inproprie insciteque.

VI. In libro M. Ciceronis de gloria secundo manifestum erratum in ea parte, in qua scriptum est super Hectore et Aiace.

VII. Observatum esse in senibus, quod annum fere etatis tertium et sexagesimum agant aut laboribus aut iteritu aut clade aliqua insignitum; atque inibi super idem observatione exemplum adpositum epistulae divi ugusti ad Gaium filium.

VIII. Locus ex oratione Favoni, veteris oratoris, de enarum atque luxuriae obprobratione, qua usus est, cum igem Liciniam de sumptu minuendo suasit.

IX. Quod Caecilius poeta 'frontem' genere virili non oetice, sed cum probatione et cum analogia appellavit.

X. De voluntario et admirando interitu virginum Milesiarum.

XI. Verba senatusconsulti de exigendis urbe Roma hilosophis; item verba edicti censorum, quo inprobati t coerciti sunt qui disciplinam rhetoricam instituere et xercere Romae coeperant.

XII. Locus ex oratione Gracchi de parsimonia ac de udicitia sua memoratissimus.

XIII. De verbis inopinatis, quae utroqueversum dicuntur et a grammaticis 'communia' vocantur.

XIV. Quod Metellus Numidicus figuram orationis ovam ex orationibus Graecis mutuatus est.

XV. 'Passis velis' et 'passis manibus' dixisse veteres on a verbo suo, quod est 'patior', sed ab alieno, quod st 'pando'.

XVI. De novo genere interitus Crotoniensis Milonis.

XVII. Quam ob causam nobiles pueri Atheniensium ibiis canere desierint, cum patrium istum morem canendi aberent.

XVIII. Quod pugna belli civilis victoriaque Gai Caesaris, quam vicit in Pharsaliis campis, nuntiata praeictaque est per cuiuspiam remigis vaticinium eodem ipso ie in Italia Patavi.

XIX. Verba M. Varronis memoria digna ex satura, uae inscribitur *περὶ ἐδεσμάτων*.

XX. Notata quaedam de Euripidis poetae genere, vita, noribus deque eiusdem fine vitae.

XXI. Quod a poetis Iovis filii prudentissimi humanissimique, Neptuni autem ferocissimi et inhumanissimi traduntur.

XXII. Historia de Sertorio, egregio duce, deque astu eius commenticiisque simulamentis, quibus ad barbaros milites continendos conciliandosque sibi utebatur.

XXIII. De aetatibus historicorum nobilium, Hellanici, Herodoti, Thucydidis.

XXIV. Quid Vulcacius Sedigitus in libro, quem de poetis scripsit, de comicis Latinis iudicarit.

XXV. De verbis quibusdam novis, quae in Gnaei Mati mimiambis offenderamus.

XXVI. Quibus verbis Aristoteles philosophus definierit syllogismum; eiusque definitionis interpretamentum verbis Latinis factum.

XXVII. Quid sint 'comitia calata', quid 'curiata', quid 'centuriata', quid 'tributa', quid 'concilium'; atque inibi quaedam eiusdemmodi.

XXVIII. Quod erravit Cornelius Nepos, cum scripsit Ciceronem tres et viginti annos natum causam pro Sexto Roscio dixisse.

XXIX. Quali figura orationis et quam nova L. Piso annalium scriptor usus sit.

XXX. Vehiculum, quod 'petorritum' appellatur, cuiatis linguae vocabulum sit, Graecae an Gallicae.

XXXI. Quae verba legaverint Rodii ad hostium ducem Demetrium, cum ab eo obsiderentur, super illa incluta Ialysi imagine.

CAPITVLA LIBRI SEXTI DECIMI.

I. Verba Musoni philosophi Graeca, digna atque utilia audiri observarique; eiusdemque utilitatis sententia, a M. Catone multis ante annis Numantiae ad equites dicta.

II. Cuiusmodi sit lex apud dialecticos percontandi disserendique; et quae sit eius legis reprehensio.

III. Quanam ratione effici dixerit Erasistratus medicus, si cibus forte deerit, ut tolerari aliquantisper inedia

possit et tolerari fames; verbaque ipsa Erasistrati super ea re scripta.

IV. Quo ritu quibusque verbis fetialis populi Romani bellum indicere solitus sit his, quibus populus bellum fieri iusserat; et item in quae verba conceptum fuerit iusiurandum de furtis militaribus sanciendis et uti milites scripti intra praedictum diem in loco certo frequentitarent, causis quibusdam exceptis, propter quas id iusiurandum remitti aecum esset.

V. 'Vestibulum' quid significet; deque eius vocabuli rationibus.

VI. Hostiae, quae dicuntur 'bidentes', quid sint et quam ob causam ita appellatae sint; superque ea re P. Nigidii et Iulii Hygini sententiae.

VII. Quod Laberius verba pleraque licentius petulantiusque finxit; et quod multis item verbis utitur, de quibus, an sint Latina, quaeri solet.

VIII. Quid significet et quid a nostris appellatum sit quod 'axioma' dialectici dicunt; et quaedam alia, quae prima in disciplina dialectica traduntur.

IX. Quid significet verbum in libris veterum creberrime positum 'susque deque'.

X. Quid sint 'proletarii', quid 'capite censi'; quid item sit in XII. tabulis 'adsiduus'; et quae eius vocabuli ratio sit.

XI. Historia ex Herodoti libris sumpta de Psyllorum interitu, qui in Syrtibus Africanis colebant.

XII. De his vocabulis, quae Cloatius Verus aut satis commode aut nimis absurde et inlepide ad origines linguae Graecae redigit.

XIII. Quid sit 'municipium' et quid a 'colonia' differat; et quid sint 'municipes' quaeque sit eius vocabuli ratio ac proprietas; atque inibi, quod divus Hadrianus in senatu de iure atque vocabulo municipum verba fecit.

XIV. Quod M. Cato differre dixit 'properare' et festinare'; et quam incommode Verrius Flaccus verbi, quod est 'festinat', ἔτυμον interpretatus est.

XV. Quid Theophrastus mirum de perdicibus scriptum reliquerit et quid Theopompus de leporibus.

XVI. 'Agrippas' a partus aegri et inprosperi vitio appellatos; deque his deabus, quae vocantur 'Prorsa' et 'Postuerta'.

XVII. Quae ratio vocabuli sit agri Vaticani.

XVIII. Lepida quaedam et memoratu et cognitu de parte geometriae, quae '*ὀπτικὴ*' appellatur, et item alia, quae '*κανονική*', et tertia itidem, quae dicitur '*μετρική*'.

XIX. Sumpta historia ex Herodoti libro super fidicine Arione.

CAPITVLA LIBRI SEPTIMI DECIMI.

I. Quod Gallus Asinius et Largius Licinus sententiam M. Ciceronis reprehenderunt ex oratione, quam dixit pro M. Caelio; et quid adversus homines stolidissimos pro eadem sententia mere digneque dici possit.

II. Verba quaedam ex Q. Claudi annalium primo cursim in legendo notata.

III. Verba M. Varronis ex libro quinto et vicesimo humanarum, quibus contra opinionem volgariam interpretatus est Homeri versum.

IV. Quid Menander poeta Philemoni poetae dixerit, a quo saepe indigne in certaminibus comoediarum superatus est; et quod saepissime Euripides in tragoedia ab ignobilibus poetis victus est.

V. Nequaquam esse verum, quod minutis quibusdam rhetoricae artificibus videatur, M. Ciceronem in libro, quem de amicitia scripsit, vitioso argumento usum, *ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου* posuisse; totumque id consideratius tractatum exploratumque.

VI. Falsum esse, quod Verrius Flaccus in libro secundo, quos de obscuris M. Catonis composuit, de servo recepticio scriptum reliquit.

VII. Verba haec ex Atinia lege: 'Quod subruptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto', P. Nigidio et Q. Scaevolae visa esse non minus de praeterito furto quam de futuro cavisse.

VIII. In sermonibus apud mensam Tauri philosophi quaeri agitarique eiusmodi solita: 'cur oleum saepe et facile, vina rarius congelascant, acetum haut fere umquam' et 'quod aquae fluviorum fontiumque durentur, mare gelu non duretur'.

IX. De notis litterarum, quae in C. Caesaris epistulis reperiuntur; deque aliis clandestinis litteris ex vetere historia petitis; et quid σκυτάλη sit Laconica.

X. Quid de versibus Vergilii Favorinus existumarit, quibus in describenda flagrantia montis Aetnae Pindarum poetam secutus est; conlataque ab eo super eadem re utriusque carmina et iudicata.

XI. Quod Plutarchus in libris symposiacis opinionem Platonis de habitu atque natura stomachi fistulaeque eius, quae τραχεῖα dicitur, adversum Erasistratum medicum tutatus est, auctoritate adhibita antiqui medici Hippocratis.

XII. De materiis infamibus, quas Graeci ἀδόξους appellant, a Favorino exercendi gratia disputatis.

XIII. 'Quin' particula quot qualesque varietates significationis habeat et quam saepe in veterum scriptis obscura sit.

XIV. Sententiae ex Publili mimis selectae lepidiores.

XV. Quod Carneades Academicus elleboro stomachum purgavit scripturus adversus Zenonis Stoici decreta; deque natura medellaque ellebori candidi et nigri.

XVI. Anates Ponticas vim habere venenis digerendis potentem; atque inibi de Mitridati regis in id genus medicamentum sollertia.

XVII. Mitridatem, Ponti regem, duarum et viginti gentium linguis locutum; Quintumque Ennium tria corda habere sese dixisse, quod tris linguas percalluisset, Graecam, Oscam, Latinam.

XVIII. Quod M. Varro C. Sallustium, historiae scriptorem, deprehensum ab Annio Milone in adulterio scribit et loris caesum pecuniaque data dimissum.

XIX. Quid Epictetus philosophus dicere solitus sit hominibus nequam et inpuris, disciplinas philosophiae

studiose tractantibus; et quae duo verba observanda praeceperit omnium rerum longe salubria.

XX. Verba sumpta ex Symposio Platonis numeris coagmentisque verborum scite modulateque apteque exercendi gratia in Latinam orationem versa.

XXI. Quibus temporibus post Romam conditam Graeci Romanique inlustres viri floruerint ante secundum bellum Carthaginensium.

CAPITVLA LIBRI OCTAVI DECIMI.

I. Disputationes a philosopho Stoico et contra a Peripatetico, arbitro Favorino, factae; quaesitumque inter eos, quantum in perficienda vita beata virtus valeret quantumque esset in his, quae dicuntur extranea.

II. Cuiusmodi quaestionum certationibus Saturnalicia ludicra Athenis agitare soliti simus; atque inibi expressa quaedam sophismatia et aenigmata oblectatoria.

III. Quid Aeschines rhetor in oratione, qua Timarchum de inpudicitia accusavit, Lacedaemonios statuisse dixerit super sententia probatissima, quam improbatissimus homo dixisset.

IV. Quod Sulpicius Apollinaris praedicantem quendam, a sese uno Sallusti historias intellegi, inlusit quaestione proposita, quid verba ista apud Sallustium significarent: 'incertum, stolidior an vanior'.

V. Quod Q. Ennius in septimo annali 'quadrupes eques' ac non 'quadrupes ecus', ut legunt multi, scriptum reliquit.

VI. Quod Aelius Melissus in libro, cui titulum fecit de loquendi proprietate, quem, cum ederet, cornum esse copiae dicebat, rem scripsit neque dictu neque auditu dignam, cum differre 'matronam' et 'matrem familias' existimavit differentia longe vanissima.

VII. Quem in modum Favorinus tractaverit intempestivum quendam de verborum ambiguitatibus quaerentem; atque ibi, quot significationes capiat 'contio'.

VIII. Ὁμοιοτέλευτα et ὁμοιόπτωτα atque alia id genus, quae ornamenta orationis putantur, inepta esse et puerilia, Lucili quoque versibus declarari.

IX. Quid significet apud M. Catonem verbum 'insecenda'; quodque 'insecenda' potius legendum sit quam, quod plerique existimant, 'insequenda'.

X. Errare istos, qui in exploranda febri venarum pulsus pertemptari putant, non arteriarum.

XI. Verba ex carminibus Furi Antiatis inscite a Caesellio Vindice reprehensa; versusque ipsi, in quibus ea verba sunt, subscripti.

XII. Morem istum veteribus nostris fuisse, verba patiendi mutare ac vertere in agendi modum.

XIII. Quali talione Diogenes philosophus usus sit, pertemptatus a dialectico quodam sophismatio inpudenti.

XIV. Quid sit numerus 'hemiolios', quid 'epitritos'; et quod vocabula ista non facile nostri ausi sunt convertere in linguam Latinam.

XV. Quod M. Varro in herois versibus observaverit rem nimis anxiae et curiosae observationis.

[CAPITVLA LIBRI NONI DECIMI.]

[I. Responsio cuiusdam philosophi interrogati, quam ob causam maris tempestate palluerit.

II. Ex quinque corporis sensibus duos esse cum beluis maxime communes; quodque turpis et improba est voluptas, quae ex auditu, visu odoratuque procedit, quae vero ex gustu tactuque est, rerum omnium foedissima est, cum hae duae bestiarum etiam sint, reliquae hominum tantum.

III. Quod turpius est, frigide laudari quam acerbius vituperari.

IV. Quamobrem venter repentino timore effluat; quare etiam ignis urinam lacessat.

V. Ex Aristotelis libris sumptum, quod nivis aqua potui pessima sit; et quod ex nive crystallus concreatur.

VI. Quod pudor sanguinem ad extera diffundit, timor vero contrahit.

VII. Quid sit 'obesum'; nonnullaque alia prisca vocabula.

VIII. Quaestio, an 'harena', 'caelum', 'triticum' pluralia inveniantur; atque inibi de 'quadrigis', 'inimicitiis', nonnullis praeterea vocabulis, an singulari numero comperiantur.

IX. Antonii Iuliani in convivio ad quosdam Graecos lepidissima responsio.

X. Verba haec 'praeter propter', in usu vulgi prodita, etiam Ennii fuisse.

XI. Ponit versus Platonis amatorios, quos admodum iuvenis lusit, dum tragoediis contendit.

XII. Dissertatio Herodis Attici super vi et natura doloris suaeque opinionis affirmatio per exemplum indocti rustici, qui cum rubis fructiferas arbores praecidit.

XIII. Quos 'pumiliones' dicimus, Graece '*νάνους*' appellari.

XIV. Contemporaneos fuisse Caesari et Ciceroni M. Varronem et P. Nigidium, aetatis suae doctissimos Romanos; et quod Nigidii commentationes propter earum obscuritatem subtilitatemque in vulgus non exeunt.]

CAPITVLA LIBRI VICESIMI.

I. Disputatio Sex. Caecilii iureconsulti et Favorini philosophi de legibus duodecim tabularum.

II. Vocabulum 'siticinum' in M. Catonis oratione quid significet.

III. Quam ob causam L. Accius poeta in pragmaticis sicinnistas 'nebuloso nomine' esse dixerit.

IV. Artificum scaenicorum studium amoremque inhonestum probrosumque esse; et super ea re verba Aristotelis philosophi adscripta.

V. Exempla epistularum Alexandri regis et Aristotelis philosophi, ita uti sunt edita; eaque in linguam Latinam versa.

VI. Quaesitum atque tractatum, utrum siet rectius dicere 'habeo curam vestri', an 'vestrum'.

VII. [Quam diversae Graecorum sententiae super numero Niobae filiorum.]

VIII. De his, quae habere *συμπτωσίαν* videntur cum luna mansuescente ac senescente.

IX. Qualibus verbis delectari solitus sit Antonius Iulianus, positis in mimiambis [Cn. Matii; et quid significet M. Cato in oratione, quam] scripsit de innocentia sua, cum ita dictitat 'numquam vestimenta a populo peposci'.

[X. Quid vocabulum 'ex iure manum consertum' significet.

XI. Quid sit sculnae verbum positum apud M. Varronem.]

A. GELLII
NOCTIVM ATTICARVM LIBER PRIMVS.

I.

Quali proportione quibusque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit de comprehendenda corporis proceritate, qua fuit Hercules, cum vitam inter homines viveret. 5

1 Plutarchus in libro, quem de Herculis quantum inter homines fuit animi corporisque ingenio atque virtutibus conscripsit, scite subtiliterque ratiocinatum Pythagoram philosophum dicit in reperienda modulandaque status longitudinisque eius praestantia. 10
2 Nam cum fere constaret, curriculum stadii, quod est Pisis apud Iovem Olympium, Herculem pedibus suis metatum idque fecisse longum pedes sescentos, cetera quoque stadia in terra Graecia ab aliis postea instituta pedum quidem esse numero sescentum, sed tamen esse 15 aliquantulum breviora, facile intellexit, modum spatiumque plantae Herculis, ratione proportionis habita, tanto fuisse quam aliorum procerius, quanto Olympicum sta-
3 dium longius esset quam cetera. Comprehensa autem mensura Herculani pedis, quanta longinquitas corporis 20 ei mensurae conveniret secundum naturalem membrorum omnium inter se competentiam modificatus est atque ita id collegit, quod erat consequens, tanto fuisse Herculem corpore excelsiorem quam alios, quanto Olympicum stadium ceteris pari numero factis anteiret. 25

II.

Ab Herode Attico C. V. tempestive deprompta in quendam iactantem et gloriosum adulescentem, specie tantum philosophiae sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiviter a vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos nuncuparent.

Herodes Atticus, vir et Graeca facundia et con- 1
sulari honore praeditus, accersebat saepe, nos cum apud magistros Athenis essemus, in villas ei urbi proximas me et clarissimum virum Servilianum compluresque alios nostrates, qui Roma in Graeciam ad capiendum ingenii cultum concesserant. Atque ibi 2
tunc, cum essemus apud eum in villa, cui nomen est Cephisia, et aestu anni et sidere autumni flagrantissimo, propulsabamus incommoda caloris lucorum umbra ingentium, longis ambulacris et mollibus, aedium positu refrigeranti, lavacris nitidis et abundis et collucentibus totiusque villae venustate, aquis undique canoris atque avibus personante.

Erat ibidem nobiscum simul adulescens philosophiae 3
sectator, 'disciplinae', ut ipse dicebat, 'stoicae', sed loquacior inpendio et promptior. Is plerumque in con- 4
vivio sermonibus, qui post epulas haberi solent, multa atque inmodica de philosophiae doctrinis intempestive atque insubide disserebat praeque se uno ceteros omnes linguae Atticae principes gentemque omnem togatam, quodcumque nomen Latinum rudes esse et agrestes praedicabat atque interea vocabulis haut facile cognitis, syllogismorum captionumque dialecticarum laqueis strepebat, κυριεύοντας et ἡσυχάζοντας et σωρείτας aliosque id genus griphos neminem posse dicens nisi se dissolvere. Rem vero ethicam naturamque humani ingenii virtutumque origines officiaque earum et confinia aut contra morborum vitiorumque fraudes animorumque labes, pestilentias asseverabat nulli esse ulli magis ea omnia explorata, comperta meditataque. Cruciatibus autem doloribusque corporis et periculis 5

mortem minitantibus habitum statumque vitae beatae, quem se esse adeptum putabat, neque laedi neque inminui existimabat, ac ne oris quoque et vultus serenitatem stoici hominis umquam ulla posse aegritudine obnubilari. 5

6 Has ille inanes glorias cum flaret iamque omnes finem cuperent verbisque eius defetigati pertaeduissent, tum Herodes Graeca, uti plurimus ei mos fuit, oratione utens 'permitte,' inquit 'philosophorum amplissime, quoniam respondere nos tibi, quos vocas idiotas, 10 non quimus, recitari ex libro, quid de huiuscemodi magniloquentia vestra senserit dixeritque Epictetus, Stoicorum maximus' iussitque proferri dissertationum Epicteti digestarum ab Arriano primum librum, in quo ille venerandus senex iuvenes, 15 qui se 'Stoicos' appellabant, neque frugis neque operae probae, sed theorematis tantum nugalibus et puerilium isagogarum commentationibus deblaterantes, obiurgatione iusta incessuit.

7 Lecta igitur sunt ex libro, qui prolatus est, ea 20 quae addidi; quibus verbis Epictetus severe simul et festiviter seiunxit atque divisit a vero atque sincero Stoico, qui esset procul dubio *ἀκώλυτος*, *ἀναναγκαστος*, *ἀπαραπόδιστος*, *ἐλεύθερος*, *εὐπορῶν*, *εὐδαιμονῶν*, vulgus aliud nebulonum hominum, qui 25 se 'Stoicos' nuncuparent atraque verborum et argutiarum fuligine ob oculos audientium iacta sanctissimae disciplinae nomen ementirentur:

8 *Εἰπέ μοι περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Ἄκουε. Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.* 30

9 *Τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἀγαθά, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ ἀδιάφορα. Ἀγαθὰ μὲν οὖν ἀρεταὶ καὶ τὰ μετέχοντα αὐτῶν, κακὰ δὲ κακία· καὶ τὰ μετέχοντα κακίας, ἀδιάφορα δὲ τὰ μεταξὺ τούτων,* 35 *πλοῦτος, ὑγεία, ζωή, θάνατος, ἡδονή, πόνος.*

10 *Πόθεν οἶδας; Ἑλλάνικος λέγει ἐν τοῖς Αἰγυ-*

τιακοῖς. Τί γὰρ διαφέρει τοῦτο εἰπεῖν, ἢ ὅτι
ἰογένης ἐν τῇ ἠθικῇ ἢ Χρύσιππος ἢ Κλεάν-
ης; βεβασάνικας οὖν [τι] αὐτῶν καὶ δόγμα
αυτοῦ πεποίησαι. Δείκνυε πῶς εἴωθας ἐν 11
λοίῳ χειμάζεσθαι· μέμνησαι ταύτης τῆς διαι-
έσεως, ὅταν ψοφήσῃ τὸ ἱστίον καὶ ἀνακραυ-
άσῃς. Ἂν σοί τις κακόσχολός πως παραστὰς
ἴπῃ, λέγε μοι, τοὺς θεούς σοι, ἃ πρῴην ἔλεγες,
ή τι κακία ἐστὶν τὸ ναναγῆσαι; μή τι κακίας
ετέχον; οὐκ ἄρα ξύλον ἐνσείσεις αὐτῷ; τί ἡμῖν
αὶ σοί, ἄνθρωπε; ἀπολλύμεθα, καὶ σὺ ἐλθὼν
αίζεις. Ἐὰν δέ σε ὁ Καῖσαρ μεταπέμψηται 12
ατηγορούμενον ***

His ille auditis insolentissimus adulescens obticuit, 13
amquam si ea omnia non ab Epicteto in quosdam
lios, sed ab Herode in eum dicta essent.

III.

uod Chilo Lacedaemonius consilium anceps pro salute amici cepit; quodque est circumspecte et anxie considerandum, an pro utilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit; notataque inibi et relata, quae et Theophrastus et M. Cicero super ea re scripserunt.

Lacedaemonium Chilonem, virum ex illo incluto 1
umero sapientium, scriptum est in libris eorum, qui
itas resque gestas clarorum hominum memoriae man-
averunt, eum Chilonem in vitae suae postremo, cum
ım inibi mors occuparet, ad circumstantis amicos sic
ocutum:

'Dicta' inquit 'mea factaque in aetate longa ple- 2
aque omnia fuisse non paenitenda, fors sit ut vos
tiam sciatis. Ego quidem in hoc certe tempore non 3
allo me, nihil esse quicquam commissum a me, cuius
nemoria [mihi] aegritudini sit, ni illud profecto unum
it, quod rectene an perperam fecerim, nondum mihi
ılane liquet.

4 Super amici capite iudex cum duobus aliis fui. Ita lex fuit, uti eum hominem condemnari necessum esset. Aut amicus igitur capitis perdendus aut adhi-
5 benda fraus legi fuit. Multa cum animo meo ad casum tam ancipitem medendum consultavi. Visum est esse id quod feci praequam erant alia toleratu faci-
6 lius: ipse tacitus ad condemnandum sententiam tuli, is
7 qui simul iudicabant, ut absolverent, persuasi. Sic mihi et iudicis et amici officium in re tanta salvum fuit. Hanc capio ex eo facto molestiam, quod metuo, ne a perfidia et culpa non abhorreat, in eadem re eodemque tempore inque communi negotio, quod mihi optimum factu duxerim, diversum eius aliis suasisse'.

8 Et hic autem Chilo, praestabilis homo sapientiae, quonam usque debuerit contra legem contraque ius pro amico progredi, dubitavit eaque res in fine quoque
9 vitae ipso animum eius anxit et alii deinceps multi philosophiae sectatores, ut in libris eorum scriptum est, satis inquisite satisque sollicite quaesiverunt, ut verbis, quae scripta sunt, ipsis utar, *εἰ δεῖ βοηθεῖν τῷ φίλῳ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ μέχρι πόσου καὶ ποῖα.* Ea verba significant, quaesisse eos, an nonnumquam contra ius contrave morem faciendum pro amico sit et in qualibus causis et quemnam usque ad modum.

10 Super hac quaestione cum ab aliis, sicuti dixi, multis, tum vel diligentissime a Theophrasto disputatur, viro in philosophia peripatetica modestissimo doctissimoque, eaque disputatio scripta est, si recte
11 meminimus, in libro eius de amicitia primo. Eum librum M. Cicero videtur legisse, cum ipse quoque librum de amicitia componeret. Et cetera quidem, quae sumenda a Theophrasto existimavit, ut ingenium facundiaque eius fuit, sumpsit et transposuit com-
12 modissime aptissimeque; hunc autem locum, de quo satis quaesitum esse dixi, omnium rerum aliarum difficillimum strictim atque cursim transgressus est, neque

:a, quae a Theophrasto pensiculate atque enucleate
:cripta sunt, executus est, sed anxietate illa et quasi
norositate disputationis praetermissa, genus ipsum rei
antum paucis verbis notavit. Ea verba Ciceronis, 13
i recensere quis vellet, apposui: 'His igitur fini-
ɔus utendum esse arbitror, ut, cum emendati
nores amicorum sunt, tum sit inter eos om-
ıium rerum, consiliorum, voluntatum sine
ılla exceptione communitas, ut etiam, si qua
ortuna acciderit, ut minus iustae voluntates
,micorum adiuvandae sint, in quibus eorum
,ut caput agatur aut fama, declinandum de
ia sit, modo ne summa turpitudo sequatur;
st enim, quatenus amicitiae venia dari possit.'

'Cum agetur' inquit 'aut caput amici aut fama,
eclinandum est de via, ut etiam iniquam voluntatem
llius adiutemus'. Sed cuiusmodi declinatio esse ista 14
ebeat qualisque ad adiuvandum digressio et in quanta
oluntatis amici iniquitate, non dicit. Quid autem 15
efert scire me in eiusmodi periculis amicorum, si non
ıagna me turpitudo insecutura est, de via esse recta
eclinandum, nisi id quoque me docuerit, quam putet
ıagnam turpitudinem, et cum decessero de via, quous-
ue degredi debeam? 'Est enim' inquit 'quatenus
ari amicitiae venia possit'. Hoc immo ipsum est, 16
uod maxime discendum est quodque ab his, qui do-
ent, minime dicitur, quatenus quaque fini dari ami-
itiae venia debeat. Chilo ille sapiens, de quo paulo 17
nte dixi, conservandi amici causa de via declinavit.
ed video, quousque progressus sit; falsum enim pro
mici salute consilium dedit. Id ipsum tamen in fine 18
uoque vitae, an iure posset reprehendi culparique
ubitavit.

'Contra patriam', inquit Cicero, 'arma pro amico
umenda non sunt'. Hoc profecto nemo ignoravit, 19
t 'priusquam Theognis', quod Lucilius ait, 'nasce-
ɜtur'. Set id quaero, id desidero: cum pro amico

contra ius, contra quam licet, salva tamen libe
atque pace, faciendum est et cum de via, sicut
ait, declinandum est, quid et quantum et in
20 causa et quonam usque id fieri debeat. Pericle
Atheniensis, vir egregio ingenio bonisque om
disciplinis ornatus, in una quidem specie, set pl
tamen, quid existimaret, professus est. Nam
amicus eum rogaret, ut pro re causaque eius fa
deiuraret, his ad eum verbis usus est: 'Δεῖ
συμπράττειν τοῖς φίλοις, ἀλλὰ μέχρι τῶν θ.
21 Theophrastus autem in eo, quo dixi, l
inquisitius quidem super hac ipsa re et exactius
22 siusque quam Cicero disserit. Set is quoque i
cendo non de unoquoque facto singillatim exis
neque certis exemplorum documentis, set gene
rerum summatim universimque utitur ad hunc
modum:
23 'Parva' inquit 'et tenuis vel turpitudo vel in
subeunda est, si ea re magna utilitas amico q
potest. Rependitur quippe et compensatur leve
num delibatae honestatis maiore alia gravio
in adiuvando amico honestate, minimaque illa
et quasi lacuna famae munimentis partarum
24 utilitatium solidatur. Neque nominibus' inquit 'm
nos oportet, quod paria genere ipso non sunt hor
meae famae et rei amici utilitas. Ponderibus
enim potestatibusque praesentibus, non vocabul
appellationibus neque dignitatibus generum diiudi
25 sunt. Nam cum in rebus aut paribus aut non
secus utilitas amici aut honestas nostra consisti
nestas procul dubio praeponderat; cum vero amic
litas nimio est amplior, honestatis autem nostr
re non gravi levis iactura est, tunc quod utile
est, id prae illo, quod honestum nobis est, fit pl
sicuti est magnum pondus aeris parva lamna
pretiosius'.

Verba adeo ipsa Theophrasti super ea re

scripsi: *Οὐκ, εἰ δή που τοῦτο τῷ γένει τιμιώ-* 26
τερον, ἤδη καὶ ὁτιοῦν ἂν ᾖ μέρος τούτου πρὸς τὸ τηλίκον θατέρου συγκρινόμενον αἱρετὸν ἔσται. Λέγω δὲ οἷον, οὐκ, εἰ χρυσίον τιμιώτερον χαλκοῦ, καὶ τηλίκον τοῦ χρυσίου πρὸς τὸ τηλίκον χαλκοῦ μέγεθος ἀντιπαραβαλλόμενον πλέον δόξει· ἀλλὰ ποιήσει τινὰ ῥοπὴν καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος.

Favorinus quoque philosophus huiuscemodi in- 27
dulgentiam gratiae, tempestive laxato paulum remissoque subtili iustitiae examine, his verbis definivit: *Ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτό ἐστιν ὕφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι.*

Post deinde idem Theophrastus ad hanc ferme 28
sententiam disseruit: 'Has tamen' inquit 'parvitates rerum et magnitudines atque has omnes officiorum aestimationes alia nonnumquam momenta extrinsecus atque aliae quasi appendices personarum et causarum et temporum et circumstantiae ipsius necessitates, quas includere in praecepta difficilest, moderantur et regunt et quasi gubernant et nunc ratas efficiunt, nunc inritas'.

Haec taliaque Theophrastus satis caute et solli- 29
cite et religiose, cum discernendi magis disceptandique diligentia quam cum decernendi sententia atque fiducia scripsit, quoniam profecto causarum ac temporum varietates discriminumque ac differentiarum tenuitates derectum atque perpetuum distinctumque in rebus singulis praeceptum, quod ego nos in prima tractatus istius parte desiderare dixeram, non capiunt.

Eius autem Chilonis, a quo disputatiunculae huius 30
initium fecimus, cum alia quaedam sunt monita utilia atque prudentia, tum id maxime exploratae utilitatis est, quod duas ferocissimas adfectiones amoris atque odii intra modum cautum coercuit. 'Hac' inquit 'fini ames, tamquam forte fortuna et osurus, hac itidem tenus oderis, tamquam fortasse post amaturus'.

Super hoc eodem Chilone Plutarchus philosophus 31

in libro *περὶ ψυχῆς* primo verbis his ita scrip
Χείλων ὁ παλαιός, ἀκούσας τινὸς λέγοντος,
δένα ἔχειν ἐχθρόν, ἠρώτησεν, εἰ μηδένα φί
ἔχει, νομίζων, ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖν
συνεμπλέκεσθαι ταῖς φιλίαις ἀπεχθείας.

IV.

Quam tenuiter curioseque exploraverit Antonius Iulianu
oratione M. Tullii verbi ab eo mutati argutiam.

1 Antonius Iulianus rhetor perquam fuit hon
atque amoeni ingeni. Doctrina quoque ista utilior
delectabili veterumque elegantiarum cura et mem
multa fuit; ad hoc scripta omnia antiquiora tam
riose spectabat et aut virtutes pensitabat aut v
rimabatur, ut iudicium esse factum ad amussim dice
2 Is Iulianus super eo enthymemate, quod est
oratione M. Tullii, quam pro Cn. Plancio di
3 ita existimavit — sed verba prius, de quibus iudici
ab eo factum est, ipsa ponam: Quamquam dissimi
est pecuniae debitio et gratiae. Nam qui
cuniam dissolvit, statim non habet id, qu
reddidit, qui autem debet, is retinet alienu
gratiam autem et qui refert habet, et qui hal
in eo ipso quod habet refert. Neque ego nu
Plancio desinam debere, si hoc solvero, nec mir
ei redderem voluntate ipsa, si hoc molestiae n
4 accidisset — 'crispum sane' inquit 'agmen oratio
rotundumque ac modulo ipso numerorum venust
sed quod cum venia legendum sit verbi paulum i
5 inmutati, ut sententiae fides salva esset. Namque
bitio gratiae et pecuniae conlata verbum utrubi
servari postulat. Ita enim recte opposita inter s
gratiae pecuniaeque debitio videbitur, si et pecu
quidem deberi dicatur et gratia, sed quid eveniat
pecunia debita solutave, quid contra in gratia deb
redditave, debitionis verbo utrimque servato, disserat
6 Cicero autem' inquit 'cum gratiae pecuniaeque

bitionem dissimilem esse dixisset eiusque sententiae rationem redderet, verbum debet in pecunia ponit, in gratia habet subicit pro debet; ita enim dicit: gratiam autem et qui refert habet, et qui habet in eo ipso quod habet refert. Sed id verbum habet 7 cum proposita comparatione non satis convenit. Debitio enim gratiae, non habitio, cum pecunia confertur, atque ideo consequens quidem fuerat sic dicere: 'et qui debet in eo ipso quod debet, refert'; sed absurdum et nimis coactum foret, si nondum redditam gratiam eo ipso redditam diceret, quia debetur. Inmutavit ergo,' inquit 8 'subdidit verbum ei verbo, quod omiserat, finitimum, ut videretur et sensum debitionis conlatae non reliquisse et concinnitatem sententiae retinuisse'. Ad hunc modum Iulianus enodabat diiudicabatque veterum scriptorum sententias, quae aput eum adulescentes delecti lectitabant.

V.

Quod Demosthenes rhetor cultu corporis atque vestitu probris obnoxio infamique munditia fuit; quodque item Hortensius orator ob eiusmodi munditias gestumque in agendo histrionicum Dionysiae saltatriculae cognomento compellatus est.

Demosthenen traditum est vestitu ceteroque cultu 1 corporis nitido venustoque nimisque accurato fuisse. Et hinc ei *τὰ κομψὰ* illa *χλανίσκια* et *μαλακοὶ χιτωνίσκοι* ab aemulis adversariisque probro data, hinc etiam turpibus indignisque in eum verbis non temperatum, quin parum vir et ore quoque polluto diceretur.

Ad eundem modum Q. Hortensius omnibus ferme 2 oratoribus aetatis suae, nisi M. Tullio, clarior, quod multa munditia et circumspecte compositeque indutus et amictus esset manusque eius inter agendum forent argutae admodum et gestuosae, maledictis compellationibusque probris iactatus est multaque in eum, quasi in histrionem, in ipsis causis atque iudiciis dicta sunt. Sed cum L. Torquatus, subagresti homo ingenio et 3 infestivo, gravius acerbiusque apud consilium iudicum,

cum de causa Sullae quaereretur, non iam histrionem eum esse diceret, sed gesticulariam Dionysiamque eum notissimae saltatriculae nomine appellaret, tum voce molli atque demissa Hortensius 'Dionysia,' inquit 'Dionysia malo equidem esse quam quod tu, Torquate, *ἄμουσος, ἀναφρόδιτος, ἀπροσδιόνυσος*'.

VI.

Verba ex oratione Metelli Numidici, quam dixit in censura ad populum, cum eum ad uxores ducendas adhortaretur; eaque oratio quam ob causam reprehensa et quo contra modo defensa sit.

1 Multis et eruditis viris audientibus legebatur oratio Metelli Numidici, gravis ac diserti viri, quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus, cum eum ad matrimonia capessenda hortaretur. In ea
2 oratione ita scriptum fuit: Si sine uxore [vivere] possemus, Quirites, omni ea molestia careremus; set quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuae potius quam brevi voluptati consulendum est.

3 Videbatur quibusdam, Q. Metellum censorem, cui consilium esset ad uxores ducendas populum hortari, non oportuisse de molestia incommodisque perpetui rei uxoriae confiteri, neque id hortari magis esse quam dissuadere absterrereque; set contra in id potius orationem debuisse sumi dicebant, ut et nullas plerumque esse in matrimoniis molestias adseveraret et, si quae tamen accidere nonnumquam viderentur, parvas et leves facilesque esse toleratu diceret maioribusque eas emolumentis et voluptatibus oblitterari easdemque ipsas neque omnibus neque naturae vitio, set quorundam maritorum
4 culpa et iniustitia evenire. Titus autem Castricius recte atque condigne Metellum esse locutum existimabat. 'Aliter', inquit, 'censor loqui debet, aliter rhetor. Rhetori concessum est, sententiis uti falsis, audacibus

versutis, subdolis, captiosis, si veri modo similes sint et possint movendos hominum animos qualicumque astu inrepere'. Praeterea turpe esse ait rhetori, si quid in mala causa destitutum atque inpropugnatum relinquat. 'Sed 5 enim Metellum,' inquit 'sanctum virum, illa gravitate et fide praeditum cum tanta honorum atque vitae dignitate aput populum Romanum loquentem, nihil decuit aliud dicere quam quod verum esse sibi atque omnibus videbatur, praesertim cum super ea re diceret, quae cotidiana intellegentia et communi pervolgatoque vitae usu comprenderetur. De molestia igitur cunctis ho- 6 minibus notissima confessus fidem sedulitatis veritatisque commeritus, tum denique facile et procliviter, quod fuit rerum omnium validissimum atque verissimum, persuasit, civitatem salvam esse sine matrimoniorum frequentia non posse'.

Hoc quoque aliut ex eadem oratione Q. Metelli 7 dignum esse existimavimus adsidua lectione non hercle minus quam quae a gravissimis philosophis scripta sunt. Verba Metelli haec sunt: Di immortales 8 plurimum possunt; sed non plus velle nobis debent quam parentes. At parentes, si pergunt liberi errare, bonis exheredant. Quid ergo nos (ab immortalibus dis) divinitus expectemus, nisi malis rationibus finem faciamus? Is demum deos propitios esse aecum est, qui sibi adversarii non sunt. Dii immortales virtutem adprobare, non adhibere debent.

VII.

In hisce verbis Ciceronis ex oratione quinta in Verrem 'hanc sibi rem praesidio sperant futurum', neque mendum esse neque vitium errareque istos, qui bonos libros violant et 'futuram' scribunt; atque ibi de quodam alio Ciceronis verbo dictum, quod probe scriptum perperam mutatur; et aspersa pauca de modulis numerisque orationis, quos Cicero avide sectatus est.

In oratione Ciceronis quinta in Verrem, libro 1 spectatae fidei, Tironiana cura atque disciplina facto,

[illegible]

[illegible] Adeat forte [illegible] lectione multa exercitus, cui pleraque omnia veterum litterarum quaesita meditata evigilataque erant. Is libro inspecto ait nullum esse in eo verbo neque mendum neque vitium et Ciceronem prope ad vetuste locutum. 'Nam futurum inquit 'non refertur ad rem, sicut legentibus temere et incuriose videtur, neque pro participio positum est, sed verbum est indefinitum, quod Graeci appellant 'ἀπαρέμφατον', neque numeris neque generibus [illegible] sed liberum undique et inpromiscum, quali [illegible] verbo usus est in oratione, cuius [illegible] de P. Popilio circum conciliabula, [illegible] scriptum est: Credo ego inimicos meos [illegible] Inimicos dicturum inquit non 'dicturos' [illegible] ratione positum [illegible]

haec esse dixit: I dum conciderentur, hostium copias ibi occupatas futurum; in duodevicesimo annali eiusdem Quadrigarii principium libri sic scriptum: Si pro tua bonitate et nostra voluntate tibi valitudo subpetit, est quod speremus, deos bonis bene facturum; item in Valerii Antiatis libro 10 quarto vicesimo simili modo scriptum esse: Si eae res divinae factae recteque perlitatae essent, haruspices dixerunt, omnia ex sententia processurum esse. 'Plautus etiam in Casina, cum de 11 puella loqueretur, occisurum dixit, non 'occisuram', his verbis:

[S.] [Set] etiamne habet Casina gladium?
[P.] Habét, sed duós. [S.] Quid duós? [P.] Alteró te
Occísurum aít, alteró vilicum.

Item Laberius in Gemellis: 12

Nón putavi, inquit, hoc eám facturum.

Non ergo isti omnes, soloecismus quid esset, ignora- 13 runt, sed et Gracchus dicturum et Quadrigarius futurum et facturum et Antias processurum et Plautus occisurum et Laberius facturum indefinito modo dixerunt, qui modus neque in numeros 14 neque in personas neque in tempora neque in genera distrahitur, sed omnia istaec una eademque declinatione complectitur, sicuti M. Cicero futurum dixit non 15 virili genere neque neutro, soloecismus enim plane foret, sed verbo usus est ab omni necessitate generum absoluto'.

Idem autem ille amicus noster in eiusdem M. Tullii 16 oratione, quae est de imperio Cn. Pompei, ita scriptum esse a Cicerone dicebat atque ipse ita lectitabat: Cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestatem sciatis, neque soloecismum esse 17 aiebat 'in potestatem fuisse', ut vulgus semidoctum putat, sed ratione dictum certa et proba contendebat,

qua et Graeci ita uterentur et Plautus verborum Latinorum elegantissimus in Amphitruone dixit:

número mihi in mentém fuit,

non, ut dici solitum est, 'in mente'.

18 Sed enim praeter Plautum, cuius ille in praesens exemplo usus est, multam nos quoque apud veteres scriptores locutionum talium copiam offendimus atque 19 his vulgo adnotamentis inspersimus. Vt et rationem aútem istam missam facias et auctoritates, sonus tamen et positura ipsa verborum satis declarat, id potius ἐπιμελείᾳ τῶν λέξεων modulamentisque orationis M. Tullii convenisse, ut, quoniam utrumvis dici Latine posset, 20 potestatem dicere mallet, non 'potestate'. Illud enim sic compositum iucundius ad aurem completiusque, insuavius hoc inperfectiusque est, si modo ita explorata aure homo sit, non surda nec iacenti; sicuti est hercle, quod explicavit dicere maluit quam 'explicuit', quod esse iam usitatius coeperat.

Verba sunt haec ipsius ex oratione, quam de imperio Cn. Pompei habuit: Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed consilii celeritate explicavit. At si 'explicuit' diceret, inperfecto et debili numero verborum sonus clauderet.

VIII.

Historia in libris Sotionis philosophi reperta super Laide meretrice et Demosthene rhetore.

1 Sotion ex peripatetica disciplina haut sane ignobilis vir fuit. Is librum multae variaeque historiae refertum composuit eumque inscripsit κέρας Ἀμαλθείας. 2 Ea vox hoc ferme valet, tamquam si dicas 'cornum Copiae'.

3 In eo libro super Demosthene rhetore et Laide meretrice historia haec scripta est: 'Lais' inquit 'Corinthia ob elegantiam venustatemque formae grandem

pecuniam demerebat conventusque ad eam ditiorum hominum ex omni Graecia celebres erant, neque admittebatur nisi qui dabat quod poposcerat; poscebat autem illa nimium quantum'. Hinc ait natum esse 4
5 illud frequens apud Graecos adagium:
Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς,
quod frustra iret Corinthum ad Laidem qui non quiret dare quod posceretur. 'Ad hanc ille Demosthenes 5
clanculum adit et ut sibi copiam sui faceret petit.
0 At Lais *μυρίας δραχμὰς* poposcit', hoc facit nummi nostratis denarium decem milia. 'Tali petulantia mu- 6
lieris atque pecuniae magnitudine ictus expavidusque Demosthenes avertitur et discedens 'ego' inquit 'paenitere tanti non emo''. Sed Graeca ipsa, quae fertur
5 dixisse, lepidiora sunt: '*οὐκ ὠνοῦμαι*' inquit '*μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν*'.

IX.

Quis modus fuerit, quis ordo disciplinae Pythagoricae, quantumque temporis imperatum observatumque sit discendi simul
0 ac tacendi.

Ordo atque ratio Pythagorae ac deinceps familiae 1
successionis eius recipiendi instituendique discipulos huiuscemodi fuisse traditur: Iam a principio adule- 2
scentes, qui sese ad discendum obtulerant, '*ἐφυσιογνω-*
5 *μόνει*'. Id verbum significat, mores naturasque hominum coniectatione quadam de oris et vultus ingenio deque totius corporis filo atque habitu sciscitari. Tum 3
qui exploratus ab eo idoneusque [declaratus] fuerat, recipi in disciplinam statim iubebat et tempus certum
0 tacere: non omnes idem, sed alios aliud tempus pro aestimato captu sollertiae. Is autem qui tacebat quae 4
dicebantur ab aliis audiebat, neque percontari, si parum intellexerat, neque commentari quae audierat fas erat; sed non minus quisquam tacuit quam biennium: hi
5 prorsus appellabantur intra tempus tacendi audiendique '*ἀκουστικοί*'. Ast ubi res didicerant rerum omnium 5

difficillimas, tacere audireque, atque esse iam coeperant silentio eruditi, cui erat nomen 'ἐχεμυθία', tum verba facere et quaerere quaeque audissent scribere et quae
6 ipsi opinarentur expromere potestas erat; hi dicebantur in eo tempore 'μαθηματικοί', ab his scilicet artibus, 5 quas iam discere atque meditari inceptaverant: quoniam geometriam, gnomonicam, musicam ceterasque item disciplinas altiores 'μαθήματα' veteres Graeci appellabant; vulgus autem, quos gentilicio vocabulo 'Chal-
7 daeos' dicere oportet, 'mathematicos' dicit. Exinde his 10 scientiae studiis ornati ad perspicienda mundi opera et principia naturae procedebant ac tunc denique nominabantur 'φυσικοί'.

8 Haec eadem super Pythagora noster Taurus cum dixisset: 'nunc autem', inquit, 'isti, qui repente 15 pedibus inlotis ad philosophos devertunt, non est hoc satis, quod sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι, sed legem etiam dant, qua philosophari discant.
9 Alius ait 'hoc me primum doce', item alius 'hoc volo' inquit 'discere, istud nolo'; hic a symposio Plato- 20 nis incipere gestit propter Alcibiadae comisationem,
10 ille a Phaedro propter Lysiae orationem. Est etiam' inquit 'pro Iuppiter! qui Platonem legere postulet non vitae ornandae, sed linguae orationisque comendae
11 gratia, nec ut modestior fiat, sed ut lepidior.' Haec 25 Taurus dicere solitus, novicios philosophorum sectatores cum veteribus Pythagoricis pensitans.

12 Sed id quoque non praetereundum est, quod omnes, simul atque a Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quod quisque familiae, pecuniae 30 habebat, in medium dabat et coibatur societas inseparabilis, tamquam illud fuit anticum consortium, quod iure atque verbo Romano appellabatur 'ercto non cito'.

X.

Quibus verbis compellaverit Favorinus philosophus adulescentem casce nimis et prisce loquentem.

Favorinus philosophus adulescenti veterum ver- 1
borum cupidissimo et plerasque voces nimis priscas
et ignotas in cotidianis communibusque sermonibus
expromenti: 'Curius' inquit 'et Fabricius et Coruncanius, antiquissimi viri, et his antiquiores Horatii illi
trigemini plane ac dilucide cum suis fabulati sunt ne-
que Auruncorum aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui
primi coluisse Italiam dicuntur, sed aetatis suae verbis locuti sunt; tu autem, proinde quasi cum matre 2
Euandri nunc loquare, sermone abhinc multis annis
iam desito uteris, quod scire atque intellegere neminem
vis quae dicas. Nonne, homo inepte, ut quod vis abunde
consequaris, taces? Sed antiquitatem tibi placere 3
ais, quod honesta et bona et sobria et modesta sit.
Vive ergo moribus praeteritis, loquere verbis praesen- 4
tibus atque id, quod a C. Caesare, excellentis ingenii
ac prudentiae viro, in primo de analogia libro
scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, ut tamquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum.'

XI.

Quod Thucydides, scriptor inclitus, Lacedaemonios in acie non tuba, sed tibiis esse usos dicit verbaque eius super ea re posita; quodque Herodotus Alyattem regem fidicinas in procinctu habuisse tradit; atque inibi quaedam notata de Gracchi fistula contionaria.

Auctor historiae Graecae gravissimus Thucydides, 1
Lacedaemonios, summos bellatores, non cornuum tubarumve signis, sed tibiarum modulis in proeliis esse
usos refert, non prorsus ex aliquo ritu religionum neque rei divinae gratia neque autem ut excitarentur
atque evibrarentur animi, quod cornua et litui moli-

untur, sed contra, ut moderatiores modulatioresque fie-
2 rent, quod tibicinis numeris [vis] temperatur. Nihil adeo
in congrediendis hostibus atque in principiis proelio-
rum ad salutem virtutemque aptius rati quam si per-
3 mulcti sonis mitioribus non inmodice ferocirent. Cum
procinctae igitur classes erant et instructa acies coep-
tumque in hostem progredi, tibicines inter exercitum
4 positi canere inceptabant. Ea ibi praecentione tran-
quilla et delectabili atque adeo venerabili ad quandam
quasi militaris musicae disciplinam vis et impetus mi-
litum, ne sparsi dispalatique proruerent, cohibebatur.
5 Sed ipsius illius egregii scriptoris uti verbis libet, quae
et dignitate et fide graviora sunt: *Καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ξύνοδος ἦν· Ἀργεῖοι μὲν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐντόνως καὶ ὀργῇ χωροῦντες, Λακεδαιμόνιοι δὲ βραδέως καὶ ὑπὸ αὐλητῶν πολλῶν, νόμου ἐγκαθεστώτων, οὐ τοῦ θείου χάριν, ἀλλ' ἵνα ὁμαλῶς μετὰ ῥυθμοῦ βαίνοντες προσέλθοιεν καὶ μὴ διασπασθείη αὐτοῖς ἡ τάξις, ὅπερ φιλεῖ τὰ μεγάλα στρατόπεδα ἐν ταῖς προσόδοις ποιεῖν.*
6 Cretenses quoque proelia ingredi solitos memoriae
datum est praecinente ac praemoderante cithara gres-
7 sibus; Alyattes autem, rex terrae Lydiae, more atque
luxu barbarico praeditus, cum bellum Milesiis faceret,
ut Herodotus in historiis tradit, concinentes habuit
fistulatores et fidicines atque feminas etiam tibicinas
in exercitu atque in procinctu habuit, lascivientium
8 delicias conviviorum. Sed enim Achaeos Homerus
pugnam indipisci ait non fidicularum tibiarumque, sed
mentium animorumque concentu conspiratuque tacito
nitibundos:

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες Ἀχαιοί,
Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισιν.

9 Quid ille vult ardentissimus clamor militum Ro-
manorum, quem in congressibus proeliorum fieri soli-
tum scriptores annalium memoravere? contrane insti-

atum fiebat antiquae disciplinae tam probabile? an
am et gradu clementi et silentio est opus, cum ad
ostem itur in conspectu longinquo procul distantem,
um vero prope ad manus ventum est, tum iam e pro-
inquo hostis et impetu propulsandus et clamore ter-
endus est?

Ecce autem per tibicinia Laconica tibiae quoque 10
lius contionariae in mentem venit, quam C. Graccho
um populo agente praeisse ac praeministrasse modu-
os ferunt. Sed nequaquam sic est, ut a vulgo dicitur, 11
anere tibia solitum, qui pone eum loquentem staret,
t variis modis tum demulcere animum actionemque
ius, tum intendere. Quid enim foret ista re ineptius, 12
i, ut planipedi saltanti, ita Graccho contionanti nu-
ieros et modos et frequentamenta quaedam varia tibicen
icineret? Sed qui hoc compertius memoriae tradi- 13
erunt, stetisse in circumstantibus dicunt occultius,
ui fistula brevi sensim graviusculum sonum inspiraret
d reprimendum sedandumque inpetus vocis eius effer-
escentes; namque inpulsu et instinctu extraneo natu- 14
alis illa Gracchi vehementia indiguisse, non, opinor,
xistimanda est. M. tamen Cicero fistulatorem istum 15
trique rei adhibitum esse a Graccho putat, ut sonis
um placidis tum citatis aut demissam iacentemque
rationem eius erigeret aut ferocientem saevientemque
ohiberet. Verba ipsius Ciceronis apposui: Itaque 16
dem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex
icinio cliente tuo, litterato homine, quem
ervum sibi habuit ad manum, cum eburnea
olitus est habere fistula, qui staret occulte
ost ipsum cum contionaretur, peritum homi-
em, qui inflaret celeriter eum sonum, qui
llum aut remissum excitaret aut a contentione
evocaret.

Morem autem illum ingrediendi ad tibicinum mo- 17
ulos proelii institutum esse a Lacedaemonis, Aristo-
eles in libris problematon scripsit, quo manifestior

fieret exploratiorque militum securitas et alacritas.
18 'Nam diffidentiae' inquit 'et timori cum ingressione huiuscemodi minime convenit et maesti atque formidantes ab hac tam intrepida ac tam decora incedendi
19 modulatione alieni sunt.' Verba pauca Aristotelis super ea re apposui: *Διὰ τί, ἐπειδὰν κινδυνεύειν μέλλωσιν, πρὸς αὐλὸν ἐμβαίνουσιν; ἵνα τοὺς δειλοὺς ἀσχημονοῦντας γινώσκωσιν.* ***

XII.

Virgo Vestae quid aetatis et ex quali familia et quo ritu quibusque caerimoniis et religionibus ac quo nomine a pontifice maximo capiatur et quo statim iure esse incipiat simul atque capta est; quodque, ut Labeo dicit, nec intestato cuiquam nec eius intestatae quisquam iure heres est.

1 Qui de virgine capienda scripserunt, quorum diligentissime scripsit Labeo Antistius, minorem quam annos sex, maiorem quam annos decem natam, nega-
2 verunt capi fas esse; item quae non sit patrima et
3 matrima; item quae lingua debili sensuve aurium
4 deminuta aliave qua corporis labe insignita sit; item quae ipsa aut cuius pater emancipatus sit, etiamsi
5 vivo patre in avi potestate sit; item cuius parentes alter ambove servitutem servierunt aut in negotiis sor-
6 didis versantur. Set [et] eam, cuius soror ad id sacerdotium lecta est, excusationem mereri aiunt; item cuius pater flamen aut augur aut quindecimvirum sacris faciundis aut septemvirum epulonum aut Salius est.
7 Sponsae quoque pontificis et tubicinis sacrorum filiae
8 vacatio a sacerdotio isto tribui solet. Praeterea Capito Ateius scriptum reliquit, neque eius legendam filiam, qui domicilium in Italia non haberet, et excusandam eius, qui liberos tres haberet.
9 Virgo autem Vestalis simul est capta atque in atrium Vestae deducta et pontificibus tradita est, eo statim tempore sine emancipatione ac sine capitis

minutione e patris potestate exit et ius testamenti faciundi adipiscitur.

De more autem rituque capiundae virginis litterae 10 quidem antiquiores non extant, nisi quae capta prima est a Numa rege esse captam. Sed Papiam legem 11 invenimus, qua cavetur, ut pontificis maximi arbitratu virgines e populo viginti legantur sortitioque in contione ex eo numero fiat et cuius virginis ducta erit, ut eam pontifex maximus capiat eaque Vestae fiat. Sed ea sortitio ex lege Papia non necessaria nunc 12 videri solet. Nam si quis honesto loco natus adeat pontificem maximum atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius dumtaxat salvis religionum observationibus ratio haberi possit, gratia Papiae illae legis per senatum fit.

'Capi' autem virgo propterea dici videtur, quia 13 pontificis maximi manu prensa ab eo parente, in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur. In libro 14 primo Fabii Pictoris, quae verba pontificem maximum dicere oporteat, cum virginem capiat, scriptum est. Ea verba haec sunt: Sacerdotem Vestalem, quae sacra faciat, quae ius siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Romano Quiritibus, uti quae optima lege fuit, ita te, Amata, capio.

Plerique autem 'capi' virginem solam debere dici 15 putant. Sed flamines quoque Diales, item pontifices et augures 'capi' dicebantur. L. Sulla rerum ge- 16 starum libro secundo ita scripsit: P. Cornelius, cui primum cognomen Sullae impositum est, flamen Dialis captus. M. Cato de Lusitanis, 17 cum Servium Galbam accusavit: Tamen dicunt deficere voluisse. Ego me nunc volo ius pontificium optime scire; iamne ea causa pontifex capiar? si volo augurium optime tenere, ecquis me ob meam [augurii scientiam] augurem capiat?

Praeterea in commentariis Labeonis, quae ad 18 duodecim tabulas composuit, ita scriptum est:

Virgo Vestalis neque heres est cuiquam intestato, neque intestatae quisquam, sed bona eius in publicum redigi aiunt. Id quo iure fiat, quaeritur.

19 'Amata' inter capiendum a pontifice maximo appellatur, quoniam quae prima capta est hoc fuisse nomen traditum est.

XIII.

Quaesitum esse in philosophia, quidnam foret in recepto mandato rectius, idne omnino facere, quod mandatum est, an nonnumquam etiam contra, si id speres ei, qui mandavit, utilius fore; superque ea quaestione expositae diversae sententiae.

1 In officiis capiendis, censendis iudicandisque, quae '*καθήκοντα*' philosophi appellant, quaeri solet, an, negotio tibi dato et quid omnino faceres definito, contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperius exque utilitate eius, qui id tibi nego-
2 tium mandavit. Anceps quaestio et in utramque par-
3 tem a prudentibus viris arbitrata est. Sunt enim non pauci, qui sententiam suam una in parte defixerint et re semel statuta deliberataque ab eo, cuius id negotium pontificiumque esset, nequaquam putaverint contra dictum eius esse faciendum, etiamsi repentinus aliqui casus rem commodius agi posse polliceretur, ne, si spes fefellisset, culpa inpatientiae et poena indeprecabilis
4 subeunda esset, si res forte melius vertisset, dis quidem gratia habenda, sed exemplum tamen intromissum videretur, quo bene consulta consilia religione mandati
5 soluta corrumperentur. Alii existimaverunt, incommoda prius, quae metuenda essent, si res gesta aliter foret quam imperatum est, cum emolumento spei pensitanda esse et, si ea leviora minoraque, utilitas autem contra gravior et amplior spe quantum potest firma ostenderetur, tum posse adversum mandata fieri censuerunt, ne oblata divinitus rei bene gerendae occasio amitteretur,

neque timendum exemplum non parendi crediderunt, 6
si rationes dumtaxat huiuscemodi non abessent. Cum- 7
primis autem respiciendum putaverunt ingenium natu-
ramque illius, cuia res praeceptumque esset: ne ferox,
durus, indomitus inexorabilisque sit, qualia fuerunt
Postumiana imperia et Manliana. Nam si tali prae- 8
ceptori ratio reddenda sit, nihil faciendum esse monu-
erunt aliter quam praeceptum est.

Instructius deliberatiusque fore arbitramur theore- 9
matium hoc de mandatis huiuscemodi obsequendis, si
exemplum quoque P. Crassi Muciani, clari atque in-
cluti viri, apposuerimus. Is Crassus a Sempronio 10
Asellione et plerisque aliis historiae Romanae scrip-
toribus traditur habuisse quinque rerum bonarum
maxima et praecipua: quod esset ditissimus, quod no-
bilissimus, quod eloquentissimus, quod iurisconsultis-
simus, quod pontifex maximus. Is cum in consulatu 11
obtineret Asiam provinciam et circumsedere oppugna-
reque Leucas pararet opusque esset firma atque pro-
cera trabe, qui arietem faceret, quo muros eius oppidi
quateret, scripsit ad ἀρχιτέκτονα Mylattensium, socio-
rum amicorumque populi Romani, ut ex malis duo-
bus, quos apud eos vidisset, uter maior esset, eum
mittendum curaret. Tum ἀρχιτέκτων comperto, quam- 12
obrem malum desideraret, non, uti iussus erat, maio-
rem, sed quem esse magis idoneum aptioremque faciendo
arieti facilioremque portatu existimabat, minorem misit.
Crassus eum vocari iussit et, cum interrogasset, cur 13
non quem iusserat misisset, causis rationibusque quas
dictitabat spretis, vestimenta detrahi imperavit virgis-
que multum cecidit, corrumpi atque dissolvi officium
omne imperantis ratus, si quis ad id quod facere ius-
sus est non obsequio debito, sed consilio non deside-
rato respondeat.

probrans non loquendi tantum, verum etiam tacendi frusto, inquit, panis conduci potest, vel uti ta
11 ceat vel uti loquatur. Neque non merito Homeru unum ex omnibus Thersitam 'ἀμετροεπῆ' et 'ἀκριτόμυθον' appellat verbaque illius multa et 'ἄκοσμα' stre pentium sine modo graculorum similia esse dicit. Qui
12 enim est aliud 'ἐκολώα'? Eupolidis quoque versu de id genus hominibus consignatissime factus est:

Λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν,

13 quod Sallustius noster imitari volens sic scribit: lo
14 quax, inquit, magis quam facundus. Quapropte Hesiodus, poetarum prudentissimus, linguam non vul gandam, sed recondendam esse dicit proinde ut the saurum, eiusque esse in promendo gratiam plurimam si modesta et parca et modulata sit:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος,
Φειδωλῆς πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτροι ἰούσης.

15 Epicharmium quoque illud non inscite se habet:

Οὐ λέγειν τύγ' ἐσσὶ δεινός, ἀλλὰ σιγᾶν ἀδύνατος,

16 ex quo hoc profecto sumptum est: qui cum loqu non posset, tacere non potuit.

17 Favorinum ego audivi dicere versus istos Euripidi:

Ἀχαλίνων στομάτων
Ἀνόμου τ' ἀφροσύνας
Τὸ τέλος δυστυχία,

non de his tantum factos accipi debere, qui impia aut inlicita dicerent, sed vel maxime de hominibus quoque posse dici stulta et inmodica blaterantibus, quorum lingua tam prodiga infrenisque sit, ut fluat semper et aestuet conluvione verborum taeterrima, quod genus homines a Graecis significantissimo vocabulo 'κατά-

γλωσσοι' appellantur. Valerium Probum, gramma- 18
ticum inlustrem, ex familiari eius, docto viro, comperi, Sallustianum illud: satis eloquentiae, sapientiae parum, brevi antequam vita decederet, sic legere coe-
5 pisse et sic a Sallustio relictum affirmavisse: 'satis loquentiae, sapientiae parum', quod 'loquentia' novatori verborum Sallustio maxime congrueret, 'eloquentia' cum insipientia minime conveniret.

Huiuscemodi autem loquacitatem verborumque tur- 19
10 bam magnitudine inani vastam facetissimus poeta Aristophanes insignibus vocabulis denotavit in his versibus:

Ἄνθρωπον ἀγριοποιόν, αὐθαδόστομον,
Ἔχοντ' ἀχάλινον, ἀκρατές, ἀπύλωτον στόμα,
15 Ἀπεριλάλητον, κομποφακελορρήμονα,

neque minus insigniter veteres quoque nostri hoc ge- 20
nus homines in verba proiectos 'locutuleios' et 'blaterones' et 'linguaces' dixerunt.

XVI.

20 Quod verba istaec Quadrigari ex annali tertio 'ibi mille hominum occiditur', non licenter, neque de poetarum figura, sed ratione certa et proba grammaticae disciplinae dicta sunt.

Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit: 1
Ibi occiditur mille hominum. Occiditur, in-
25 quit, non 'occiduntur'. Item Lucilius in tertio 2
satirarum:

Ad portam mille a porta est, sex inde Salernum,

mille, inquit, est, non 'mille sunt'. Varro in XVII. 3
humanarum: Ad Romuli initium plus mille et
30 centum annorum est. M. Cato in primo origi- 4
num: Inde est ferme mille passum. M. Cicero 5
in sexta in Antonium: Itane Ianus medius in L. Antonii clientela est? quis umquam in illo Iano inventus est, qui L. Antonio mille num-
35 mum ferret expensum?

6 In his atque in multis aliis 'mille' numero sin-
7 gulari dictum est; neque hoc, ut quidam putant, ve-
tustati concessum est aut per figurarum concinnitatem
8 admissum est, sed sic videtur ratio poscere. 'Mille'
enim non pro eo ponitur, quod Graece '*χίλιον*' dicitur,
sed quod '*χιλιάς*', et sicuti una '*χιλιὰς*' et duae '*χι-
λιάδες*', ita 'unum mille' et 'duo milia' certa atque
9 directa ratione dicitur. Quamobrem id quoque recte et
probabiliter dici solitum 'mille denarium in arca est'
10 et 'mille equitum in exercitu est'. Lucilius autem,
praeterquam supra posui, alio quoque in loco id mani-
11 festius demonstrat, nam in libro XV. ita dicit:

Hunc, milli passum qui vicerit atque duobus,
Campanus sonipes succussor nullus sequetur
Maiore in spatio ac diversus videbitur ire;

12 item alio libro:

Non milli nummum potes uno quaerere centum;

13 milli passum dixit pro 'mille passibus' et 'uno milli
(duo) nummum' pro 'unis mille nummis' aperteque
ostendit 'mille' et vocabulum esse et singulari numero
dici eiusque plurativum esse 'milia' et casum etiam
14 capere ablativum. Neque ceteros casus requiri oportet,
cum sint alia pleraque vocabula, quae in singulos
tantum casus, quaedam etiam, quae in nullum incli-
15 nentur. Quapropter nihil iam dubium est, quin M.
Cicero in oratione, quam scripsit pro Milone, ita
scriptum reliquerit: Ante fundum Clodi, quo in
fundo propter insanas illas substructiones fa-
cile mille hominum versabatur valentium, non
'versabantur', quod in libris minus accuratis scriptum
est; alia enim ratione 'mille [homines', alia 'mille]
hominum' dicendum est.

XVII.

Quanta cum animi aequitate toleraverit Socrates uxoris ingenium intractabile; atque inibi, quid M. Varro in quadam satura de officio mariti scripserit.

Xanthippe, Socratis philosophi uxor, morosa ad- 1
modum fuisse fertur et iurgiosa, irarumque et molestiarum muliebrium per diem perque noctem scatebat. Has eius intemperies in maritum Alcibiades demiratus, 2
interrogavit Socraten, quaenam ratio esset, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret. 'Quoniam,' 3
inquit Socrates, 'cum illam domi talem perpetior, insuesco et exerceor, ut ceterorum quoque foris petulantiam et iniuriam facilius feram'.

Secundum hanc sententiam quoque Varro in sa- 4
tura Menippea, quam de officio mariti scripsit: vitium, inquit, uxoris aut tollendum aut ferendum est. Qui tollit vitium, uxorem commodiorem praestat, qui fert, sese meliorem facit. Haec 5
verba Varronis 'tollere' et 'ferre' lepide quidem composita sunt, sed 'tollere' apparet dictum pro 'corrigere'. Id etiam apparet, eiusmodi vitium uxoris, si corrigi 6
non possit, ferendum esse Varronem censuisse, quod ferri scilicet a viro honeste potest; vitia enim flagitiis leviora sunt.

XVIII.

Quod M. Varro in quarto decimo humanarum L. Aelium magistrum suum (et) in ἐτυμολογίᾳ falsa reprehendit; quodque idem Varro in eodem libro falsum furis ἔτυμον dicit.

In XIV. rerum divinarum libro M. Varro doc- 1
tissimum tunc civitatis hominem L. Aelium errasse ostendit, quod vocabulum Graecum vetus traductum in linguam Romanam, proinde atque si primitus Latine fictum esset, resolverit in voces Latinas ratione etymologica falsa.

2 Verba ipsa super ea re Varronis posuimus: In quo L. Aelius noster, litteris ornatissimus memoria nostra, erravit aliquotiens. Nam aliquot verborum Graecorum antiquiorum, proinde atque essent propria nostra, reddidit causas falsas. Non 'leporem' dicimus, ut ait, quod est levipes, sed quod est vocabulum anticum Graecum. Multa vetera illorum ignorantur, quod pro his aliis nunc vocabulis utuntur; et illorum esse plerique ignorent 'Graecum', quod nunc nominant 'Ἕλληνα', 'puteum', quod vocant 'φρέαρ', 'leporem', quod 'λαγῶον' dicunt. In quo non modo Aelii ingenium non reprehendo, sed industriam laudo: successus enim fortunae, experientiam laus sequitur.

3 Haec Varro in primore libro scripsit, de ratione vocabulorum scitissime, de usu utriusque linguae pe-
4 ritissime, de ipso Aelio clementissime. Sed in posteriore eiusdem libri parte 'furem' dicit ex eo dictum, quod veteres Romani 'furvum' atrum appellaverint et fures per noctem, quae atra sit,
5 facilius furentur. Nonne sic videtur Varro de fure, tamquam Aelius de lepore? Nam quod a Graecis nunc 'κλέπτης' dicitur, antiquiore Graeca lingua 'φῶρ' dictum est. Hinc per adfinitatem litterarum, qui 'φῶρ'
6 Graece, est Latine 'fur'. Sed ea res fugeritne tunc Varronis memoriam, an contra aptius et cohaerentius putarit, 'furem' a 'furvo', id est nigro, appellari, in hac re de viro tam excellentis doctrinae non meum iudicium est.

XIX.

Historia super libris Sibyllinis ac de Tarquinio Superbo rege.

1 In antiquis annalibus memoria super libris
2 Sibyllinis haec prodita est: Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adiit, novem libros ferens, quos esse dicebat divina oracula; eos velle

enundare. Tarquinius pretium percontatus est. Mulier 3
imium atque inmensum poposcit; rex, quasi anus 4
etate desiperet, derisit. Tum illa foculum coram cum 5
gni apponit, tris libros ex novem deurit et, ecquid
eliquos sex eodem pretio emere vellet, regem inter-
ogavit. Sed enim Tarquinius id multo risit magis 6
ixitque, anum iam procul dubio delirare. Mulier ibidem 7
tatim tris alios libros exussit atque id ipsum denuo
lacide rogat, ut tris reliquos eodem illo pretio emat.
Tarquinius ore iam serio atque attentiore animo fit, 8
am constantiam confidentiamque non insuper haben-
lam intellegit, libros tris reliquos mercatur nihilo
minore pretio quam quod erat petitum pro omnibus. Sed 9
am mulierem tunc a Tarquinio digressam postea nus-
quam loci visam constitit. Libri tres, in sacrarium 10
onditi, 'Sibyllini' appellati; ad eos quasi ad oraculum 11
quindecimviri adeunt, cum di immortales publice con-
ulendi sunt.

XX.

Quid geometrae dicant *ἐπίπεδον*, quid *στερεόν*, quid *κύβον* quid *γραμμήν*; quibusque ista omnia Latinis vocabulis appellentur.

Figurarum, quae '*σχήματα*' geometrae appellant, 1
genera sunt duo, 'planum' et 'solidum'. Haec ipsi 2
vocant '*ἐπίπεδον*' *καὶ* '*στερεόν*'. 'Planum' est, quod
in duas partis solum lineas habet, qua latum est et
qua longum: qualia sunt triquetra et quadrata, quae
in area fiunt, sine altitudine. 'Solidum' est, quando 3
non longitudines modo et latitudines planas numeri
linearum efficiunt, sed etiam extollunt altitudines,
quales sunt ferme metae triangulae, quas 'pyramidas'
appellant, vel qualia sunt quadrata undique, quae '*κύ-*
βους' illi, nos 'quadrantalia' dicimus. '*Κύβος*' enim est 4
figura ex omni latere quadrata, quales sunt, inquit
M. Varro, tesserae, quibus in alveolo luditur,

5 ex quo ipsae quoque appellatae 'κύβοι'. In numeris etiam similiter 'κύβος' dicitur, cum omne latus eiusdem numeri aequabiliter in sese solvitur, sicuti fit, cum ter terna ducuntur atque ipse numerus terplicatur.
6 Huius numeri cubum Pythagoras vim habere lunaris circuli dixit, quod et luna orbem suum lustret septem et viginti diebus et numerus ternio, qui 'τριὰς'
7 Graece dicitur, tantundem efficiat in cubo. 'Linea' autem a nostris dicitur, quam 'γραμμὴν' Graeci nomi-
8 nant. Eam M. Varro ita definit: Linea est, inquit, longitudo quaedam sine latitudine et altitu-
9 dine. Εὐκλείδης autem brevius, praetermissa altitudine: γραμμὴ inquit est μῆκος ἀπλατές, quod exprimere uno Latino verbo non queas, nisi audeas dicere 'inlatabile'.

XXI.

Quod Iulius Hyginus affirmatissime contendit, legisse se librum P. Vergilii domesticum, [ubi] scriptum esset 'et ora Tristia temptantum sensus torquebit amaror', non quod vulgus legeret 'sensu torquebit amaro'.

1 Versus istos ex georgicis Vergilii plerique omnes sic legunt:

At sapor indicium faciet manifestus et ora
Tristia temptantum sensu torquebit amaro.

2 Hyginus autem, non hercle ignobilis grammaticus, in commentariis, quae in Vergilium fecit, confirmat et perseverat, non hoc a Vergilio relictum, sed quod ipse invenerit in libro, qui fuerit ex domo atque ex familia Vergilii:

et ora
Tristia temptantum sensu torquebit amaror,

3 neque id soli Hygino, sed doctis quibusdam etiam viris complacitum, quoniam videtur absurde dici 'sapor sensu amaro torquet'. 'Cum ipse' inquiunt 'sapor sensus sit, non alium in semet ipso sensum habeat ac proinde

sit quasi dicatur 'sensus sensu amaro torquet". Sed 4
enim cum Favorino Hygini commentarium legissem
atque ei statim displicita esset insolentia et insuavitas
illius sensu torquebit amaro, risit et: 'Iovem lapi-
dem' inquit 'quod sanctissimum iusiurandum habitum
est, paratus ego iurare sum, Vergilium hoc num-
quam scripsisse, sed Hyginum ego verum dicere
arbitror. Non enim primus finxit hoc verbum Ver- 5
gilius insolenter, sed in carminibus Lucreti in-
vento usus est, non aspernatus auctoritatem poetae
ingenio et facundia praecellentis'. Verba ex IV. Lu- 6
creti haec sunt:

dilutaque contra
Cum tuimur misceri absinthia, tangit ama-
mor

Non verba autem sola, sed versus prope totos et locos 7
quoque Lucreti plurimos sectatum esse Vergilium
videmus.

XXII.

An qui causas defendit, recte Latineque dicat, 'superesse se' is, quos defendit; et 'superesse' proprie quid sit.

Inroboravit inveteravitque falsa atque aliena verbi 1
significatio, quod dicitur 'hic illi superest', cum dicen-
dum est, advocatum esse quem cuipiam causamque
eius defendere. Atque id dicitur non in compitis tan- 2
tum neque in plebe vulgaria, sed in foro, in comitio,
apud tribunalia. Qui integre autem locuti sunt, ma- 3
gnam partem 'superesse' ita dixerunt, ut eo verbo signi-
ficarent superfluere et supervacare atque esse supra
necessarium modum. Itaque M. Varro in satura, 4
quae inscripta est nescis quid vesper vehat, super-
fuisse dicit immodice et intempestive fuisse. Verba 5
ex eo libro haec sunt: In convivio legi nec omnia
debent et ea potissimum, quae simul sint βιω-
φελῆ et delectent, potius ut id quoque videatur
non defuisse magis quam superfuisse.

6 Memini ego praetoris, docti hominis, tribunali me forte assistere atque ibi advocatum non incelebrem sic postulare, ut extra causam diceret remque, quae agebatur, non attingeret. Tunc praetorem ei, cuia res erat, dixisse, advocatum eum non habere, et cum is, qui verba faciebat, reclamasset 'ego illi V. C. supersum', respondisse praetorem festiviter 'tu plane superes non ades'.

7 M. autem Cicero in libro, qui inscriptus est de iure civili in artem redigendo verba haec posuit: nec vero scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit. In quo loco superfuit significare videtur 'supra fuit et praestitit superavitque maiores suos doctrina sua, superfluenti tamen et nimis abundanti', disciplinas enim Tubero
8 stoicas et dialecticas percalluerat. In libro quoque de republica secundo id ipsum verbum Cicero ponit non temere transeundum. Verba ex eo libro haec sunt: Non gravarer, Laeli, nisi et hos velle putarem et ipse cuperem, te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere, praesertim cum heri ipse dixeris, te nobis etiam superfuturum. Verum id quidem fieri non potest; ne desis, omnes te rogamus.

9 Exquisite igitur et comperte Iulius Paulus dicebat, homo in nostra memoria doctissimus, 'superesse' non simplici ratione dici tam Latine quam Graece: Graecos enim '*περισσὸν*' in utramque partem ponere, vel quod supervacaneum esset ac non necessarium,
10 vel quod abundans nimis et afluens et exuberans; sic nostros quoque veteres 'superesse' alias dixisse pro superfluenti et vacivo neque admodum necessario, ita ut supra posuimus Varronem dicere, alias ita, ut Cicero dixit, pro eo, quod copia quidem et facultate ceteris anteiret, super modum tamen et largius proli-
11 xiusque flueret quam esset satis. Qui dicit ergo 'superesse se' ei, quem defendit, nihil istorum vult dicere,

sed nescio quid aliud indictum inscitumque dicit ac 12
ne Vergilii quidem poterit auctoritate uti, qui in
georgicis ita scripsit:

Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit.

Hoc enim in loco Vergilius ἀκυρότερον eo verbo
usus videtur, quod supersit dixit pro 'longinquius
diutiusque adsit', illudque contra eiusdem Vergili 13
aliquanto est probabilius:

Florentisque secant herbas fluviosque ministrant
Farraque, ne blando nequeat superesse labori;

significat enim supra laborem esse neque opprimi a
labore.

An autem 'superesse' dixerint veteres pro 'restare 14
et perficiendae rei deesse', quaerebamus. Nam Sallu- 15
stius in significatione ista non 'superesse', sed 'superare'
dicit. Verba eius in Iugurtha haec sunt: Is plerum-
que seorsum a rege exercitum ductare et omnis
res exequi solitus erat, quae Iugurthae fesso
aut maioribus astricto superaverant. Sed inve- 16
nimus in tertio Enni annalium in hoc versu:

Inde sibi memorat unum super esse laborem,

id est relicum esse et restare, quod, quia id est, divise
pronuntiandum est, ut non una pars orationis esse
videatur, sed duae. Cicero autem in secunda An- 17
tonianarum, quod est relicum, non 'superesse', sed
'restare' dicit.

Praeter haec 'superesse' invenimus dictum pro 18
'superstitem esse'. Ita enim scriptum est in libro 19
epistularum M. Ciceronis ad L. Plancum et in
epistula (M.) Asini Pollionis ad Ciceronem ver-
bis his: Nam neque deesse reipublicae volo neque
superesse, per quod significat, si respublica emoriatur

20 et pereat, nolle se vivere. In Plauti autem Asinaria manifestius id ipsum scriptum est in his versibus qui sunt eius comoediae primi:

Sicút tuum vis úníсum gnatúm tuae
Superésse vitae sóspitem et supérstitem.

21 Cavenda igitur est non inproprietas sola verbi, sed etiam pravitas ominis, si quis senior advocatus adulescenti 'superesse se' dicat.

XXIII.

Quis fuerit Papirius Praetextatus; quae istius causa cognomen sit; historiaque ista omnis super eodem Papirio cognitu iucunda.

1 Historia de Papirio Praetextato dicta scriptaque est a. M. Catone in oratione, qua usus est ad milites contra Galbam, cum multa quidem venustate atque
2 luce atque munditia verborum. Ea Catonis verba huic prorsus commentario indidissem, si libri copia fuisset in
3 temporis, cum haec dictavi. Quod si non virtutes dignitatesque verborum, sed rem ipsam scire quaeris, res
4 ferme ad hunc modum est: Mos antea senatoribus Romae fuit, in curiam cum praetextatis filiis introire.
5 Tum, cum in senatu res maior quaepiam consultata eaque in diem posterum prolata est placuitque, ut eam rem, super qua tractavissent, ne quis enuntiaret priusquam decreta esset, mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontata est filium, quidnam in
6 senatu patres egissent. Puer respondit, tacendum esse
7 neque id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior; secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum everberat: quaerit igitur compressius vio-
8 lentiusque. Tum puer matre urgente lepidi atque festivi mendacii consilium capit. Actum in senatu dixit, utrum videretur utilius exque republica esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta

:. Hoc illa ubi audivit, animus compavescit, domo 9.10
.dans egreditur, ad ceteras matronas [adfert]. Per-
; ad senatum postridie matrum familias caterva.
imantes atque obsecrantes orant, una potius ut
ıus nupta fieret quam ut uni duae. Senatores in- 11
ientes in curiam, quae illa mulierum intemperies
uid sibi postulatio istaec vellet, mirabantur. Puer 12
rius in medium curiae progressus, quid mater
re institisset, quid ipse matri dixisset, rem, sicut
ıt, denarrat. Senatus fidem atque ingenium pueri 13
culatur, consultum facit, uti posthac pueri cum
.bus in curiam ne introeant, praeter ille unus Pa-
.s, atque puero postea cognomentum honoris gratia
um 'Praetextatus' ob tacendi loquendique in aetate
textae prudentiam.

XXIV.

epigrammata trium veterum poetarum, Naevii, Plauti,
cuvii, quae facta ab ipsis sepulcris eorum incisa sunt.

Trium poetarum inlustrium epigrammata, Cn. 1
vii, Plauti, M. Pacuvii, quae ipsi fecerunt et
.enda sepulcro suo reliquerunt, nobilitatis eorum
.a et venustatis scribenda in his commentariis
duxi.

Epigramma Naevi plenum superbiae Campanae, 2
l testimonium esse iustum potuisset, nisi ab ipso
ım esset:

ımórtalés mortáles sí forét fas flére,
lerént divaé Caménae Naéviúm poétam.
áque póstquam est Órchi tráditús thesaúro,
blíti súnt Romaé loquiér linguá Latína.

Epigramma Plauti, quod dubitassemus an Plauti 3
, nisi a M. Varrone positum esset in libro de
tis primo:

Postquam est mortem aptus Plautus, Com
dia luget,
Scaena est deserta, dein Risus, Ludus
cusque
Et Numeri innumeri simul omnes conlac
marunt.

4 Epigramma Pacuvii verecundissimum et puri
mum dignumque eius elegantissima gravitate:

Aduléscens, tametsi próperas, te hoc sax
rogat,
Vt sése aspicias, deínde quod scriptum
legas.
Hic súnt poetae Pácuvi Marcí sita
Ossa. Hóc volebam néscius ne essés. V:

XXV.

Quibus verbis M. Varro indutias definierit; quaesitumque i
curiosius, quaenam ratio sit vocabuli indutiarum.

1 Duobus modis M. Varro in libro humanari
qui est de bello et pace, 'indutiae' quid sint,
finit. Indutiae sunt, inquit, pax castrensis p
2 corum dierum; item alio in loco: indutiae su
3 inquit, belli feriae. Sed lepidae magis atque iucun
brevitatis utraque definitio quam plana aut proba
4 videtur. Nam neque pax est indutiae-bellum e
manet, pugna cessat-neque in solis castris ne
5 'paucorum' tantum 'dierum' indutiae sunt. Quid e
dicemus, si indutiis mensum aliquot factis in op
castris concedatur? nonne tum quoque indutiae su
6 aut rursus quid esse id dicemus, quod in primo
nalium Quadrigarii scriptum est, C. Pontium S
nitem a dictatore Romano sex horarum indutias po
lasse, si indutiae 'paucorum' tantum 'dierum' appellan
7 sunt? 'belli' autem 'ferias' festive magis dixit qu
aperte atque definite.

Graeci autem significantius consignatiusque cessa- 8
tionem istam pugnae pacticiam 'ἐκεχειρίαν' dixerunt
exempta littera una sonitus vastioris et subdita lenio-
ris. Nam quod eo tempore non pugnetur et manus 9
5 cohibeantur, 'ἐκεχειρίαν' appellarunt. Sed profecto 10
non id fuit Varroni negotium, ut indutias super-
stitiose definiret et legibus rationibusque omnibus de-
finitionum inserviret. Satis enim visum est, eiusmodi 11
facere demonstrationem, quod genus Graeci 'τύπους'
10 magis et 'ὑπογραφὰς' quam 'ὁρισμοὺς' vocant.

Indutiarum autem vocabulum qua sit ratione fac- 12
tum, iam diu est, cum quaerimus. Sed ex multis, quae 13
vel audimus vel legimus, probabilius id, quod dicam,
videtur. 'Indutias' sic dictas arbitramur, quasi tu di- 14
15 cas 'inde uti iam'. Pactum indutiarum eiusmodi est, 15
ut in diem certum non pugnetur nihilque incommo-
detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure
agantur. Quod igitur dies certus praefinitur pactum- 16
que fit, ut ante eum diem ne pugnetur atque is dies
20 ubi venit 'inde uti iam' pugnetur, idcirco ex his qui-
bus dixi vocibus, quasi per quendam coitum et copu-
lam nomen indutiarum conexum est.

Aurelius autem Opilius in primo librorum, 17
quos Musarum inscripsit, indutiae inquit dicuntur,
25 cum hostes inter sese utrimque utroque alteri
ad alteros inpune et sine pugna ineunt; inde
adeo inquit nomen factum videtur, quasi initiae,
hoc est initus atque introitus. Hoc ab Aurelio 18
scriptum propterea non praeterii, ne cui harum noc-
30 tium aemulo eo tantum nomine elegantius id vide-
retur, tamquam id nos originem verbi requirentes fu-
gisset.

XXVI.

Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit percontanti, an sapiens irasceretur.

1 Interrogavi in diatriba Taurum, an sapiens irasce-
2 retur. Dabat enim saepe post cotidianas lectiones
3 quaerendi quod quis vellet potestatem. Is cum gra-
viter, copiose de morbo affectuve irae disseruisset, quae
et in veterum libris et in ipsius commentariis exposita
sunt, convertit ad me, qui interrogaveram, et 'haec ego'
4 inquit 'super irascendo sentio; sed, quid et Plutarchus
noster, vir doctissimus ac prudentissimus, senserit,
5 non ab re est, ut id quoque audias. Plutarchus'
inquit 'servo suo, nequam homini et contumaci, sed
libris disputationibusque philosophiae aures inbutas
habenti, tunicam detrahi ob nescio quod delictum cae-
6 dique eum loro iussit. Coeperat verberari et obloque-
batur, non meruisse, ut vapulet, nihil mali, nihil sceleris
7 admisisse. Postremo vociferari inter vapulandum in-
cipit, neque iam querimonias aut gemitus eiulatusque
facere, sed verba seria et obiurgatoria: non ita esse
Plutarchum, ut philosophum deceret; irasci turpe
esse; saepe eum de malo irae dissertavisse, librum
quoque περὶ ἀοργησίας pulcherrimum conscripsisse;
his omnibus, quae in eo libro scripta sint, nequaquam
convenire, quod provolutus effususque in iram plurimis
8 se plagis multaret. Tum Plutarchus lente et leniter
'quid autem,' inquit 'verbero, nunc ego tibi irasci
videor? ex vultune meo an ex voce an ex colore an
etiam ex verbis correptum esse me ira intellegis? mihi
quidem neque oculi, opinor, truces sunt neque os tur-
bidum neque inmaniter clamo neque in spumam rubo-
remve effervesco neque pudenda dico aut paenitenda
9 neque omnino trepido ira et gestio. Haec enim omnia,
si ignoras, signa esse irarum solent'. Et simul ad
eum, qui caedebat, conversus, 'interim,' inquit 'dum
ego atque hic disputamus, tu hoc age".

Summa autem totius sententiae Tauri haec fuit: 10
Non idem esse existimavit *ἀοργησίαν* et *ἀναλγησίαν*
aliudque esse non iracundum animum, aliud '*ἀνάλγητον*'
et '*ἀναίσθητον*', id est hebetem et stupentem. Nam 11
5 sicut aliorum omnium, quos Latini philosophi 'affectus'
vel 'affectiones', Graeci '*πάθη*' appellant, ita huius quo-
que motus animi, qui cum est ulciscendi causa saevior
'ira' dicitur, non privationem esse utilem censuit, quam
Graeci '*στέρησιν*' dicunt, sed mediocritatem, quam
10 '*μετριότητα*' illi appellant.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER SECVNDVS

I.

Quo genere solitus sit philosophus Socrates exercere patientiam corporis; deque eiusdem viri temperantia.

1 Inter labores voluntarios et exercitia corporis ad fortuitas patientiae vices firmandi id quoque accepi-
2 mus Socraten facere insuevisse: stare solitus Socrates dicitur pertinaci statu perdius atque pernox a summo lucis ortu ad solem alterum orientem inconivens, immobilis, isdem in vestigiis et ore atque oculis eundem in locum directis cogitabundus, tamquam quodam secessu mentis atque animi facto a corpore.
3 Quam rem cum Favorinus de fortitudine eius viri ut pleraque disserens attigisset, '*πολλάκις*' inquit '*ἐξ ἡλίου εἰς ἥλιον εἱστήκει ἀστραβέστερος τῶν πρέμνων*'.
4 Temperantia quoque fuisse eum tanta traditum est, ut omnia fere vitae suae tempora valitudine in-
5 offensa vixerit. In illius etiam pestilentiae vastitate, quae in belli Peloponnensiaci principis Atheniensium civitatem internecivo genere morbi depopulata est, is parcendi moderandique rationibus dicitur et a voluptatum labe cavisse et salubritates corporis retinuisse, ut nequaquam fuerit communi omnium cladi obnoxius.

II.

Quae ratio observatioque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discumbendo sedendoque atque id genus rebus domi forisque, si filii magistratus sunt et patres privati; superque ea re Tauri philosophi dissertatio et exemplum ex historia Romana petitum.

Ad philosophum Taurum Athenas visendi cogno- 1
scendique eius gratia venerat V. C., praeses Cretae
provinciae, et cum eo simul eiusdem praesidis pater.
Taurus sectatoribus commodum dimissis sedebat pro 2
cubiculi sui foribus et cum assistentibus nobis sermo-
cinabatur. Introivit provinciae praeses et cum eo 3
pater; assurrexit placide Taurus et post mutuam sa- 4
lutationem resedit. Allata mox una sella est, quae 5
in promptu erat, atque, dum aliae promebantur, appo-
sita est. Invitavit Taurus patrem praesidis, uti sede-
ret. Atque ille ait 'Sedeat hic potius qui populi Ro- 6
mani magistratus est'. 'Absque praeiudicio', inquit 7
Taurus, 'tu interea sede, dum inspicimus quaerimus-
que, utrum conveniat, tene potius sedere, qui pater es,
an filium, qui magistratus est'. Et, cum pater asse- 8
disset appositumque esset aliud filio quoque eius sedile,
verba super ea re Taurus facit cum summa, dii boni,
honorum atque officiorum perpensatione.

Eorum verborum sententia haec fuit: In publicis 9
locis atque muneribus atque actionibus patrum iura
cum filiorum, qui in magistratu sunt, potestatibus
collata interquiescere paululum et conivere, sed cum
extra rempublicam in domestica re atque vita sedeatur,
ambuletur, in convivio quoque familiari discumbatur,
tum inter filium magistratum et patrem privatum
publicos honores cessare, naturales et genuinos exoriri.
'Hoc igitur,' inquit 'quod ad me venistis, quod colloqui- 10
mur nunc, quod de officiis disceptamus, privata actio
est. Itaque utere apud me his honoribus prius, quibus
domi quoque vestrae te uti priorem decet'.

Haec atque alia in eandem sententiam Taurus 11

12 graviter simul et comiter disseruit. Quid autem super huiuscemodi patris atque filii officio apud Claudium legerimus, non esse ab re visum est, ut adscriberemus.
13 Posuimus igitur verba ipsa Quadrigarii ex annali eius sexto transscripta: Deinde facti consules Sempronius Gracchus iterum, Q. Fabius Maximus, filius eius qui priore anno erat consul. Ei consuli pater proconsul obviam in equo vehens venit neque descendere voluit, quod pater erat, et, quod inter eos sciebant maxima concordia convenire, lictores non ausi sunt descendere iubere. Vbi iuxta venit, tum consul ait 'quid postea?'; lictor ille, qui apparebat, cito intellexit, Maximum proconsulem descendere iussit. Fabius imperio paret et filium collaudavit, cum imperium, quod populi esset, retineret.

III.

Qua ratione verbis quibusdam vocabulisque veteres immiserint h litterae spiritum.

1 H litteram sive illam spiritum magis quam litteram dici oportet, inserebant eam veteres nostri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque, ut sonus earum esset viridior vegetiorque; atque id videntur
2 fecisse studio et exemplo linguae Atticae. Satis notum est, Atticos 'ἰχθὺν' et 'ἵ' pronomen et multa itidem alia contra morem gentium Graeciae ceterarum inspi-
3 rantis primae litterae dixisse. Sic 'lachrumas', sic 'sepulchrum', sic 'ahenum', sic 'vehemens', sic 'incohare', sic 'helluari', sic 'halucinari', sic 'honera', sic 'honu-
4 stum' dixerunt. In his enim verbis omnibus litterae seu spiritus istius nulla ratio visa est, nisi ut firmitas et vigor vocis quasi quibusdam nervis additis intenderetur.
5 Sed quoniam 'aheni' quoque exemplo usi sumus, venit nobis in memoriam, Fidum Optatum, multi

nominis Romae grammaticum, ostendisse mihi librum Aeneidos secundum mirandae vetustatis emptum in sigillariis viginti aureis, quem ipsius Vergili fuisse credebatur. In quo duo isti versus cum ita scripti
5 forent:

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrus
Exultat, telis et luce coruscus aena,

additam supra vidimus h litteram et 'ahena' factum.
10 Sic in illo quoque Vergili versu in optimis libris 6
scriptum invenimus:

Aut foliis undam trepidi despumat aheni.

IV.

Quam ob causam Gavius Bassus genus quoddam iudicii 'divinationem' appellari scripserit; et quam alii causam esse eiusdem vocabuli dixerint.

Cum de constituendo accusatore quaeritur iudicium- 1
que super ea re redditur, cuinam potissimum ex duobus pluribusque accusatio subscriptiove in reum permittatur, ea res atque iudicum cognitio 'divinatio' appellatur. Id vocabulum quam ob causam ita factum 2
sit, quaeri solet.

Gavius Bassus in tertio librorum, quos de 3
origine vocabulorum composuit, divinatio, inquit, iudicium appellatur, quoniam divinet quodammodo iudex oportet, quam sententiam sese ferre par sit. Nimis quidem est in verbis Gavi 4
Bassi ratio inperfecta vel magis inops et ieiuna. Sed 5
videtur tamen significare velle, idcirco dici 'divinationem', quod in aliis quidem causis iudex ea, [quae] dicit quaeque argumentis vel testibus demonstrata sunt, sequi solet, in hac autem re, cum eligendus accusator est, parva admodum et exilia sunt, quibus moveri iudex possit, et propterea, quinam magis ad accusandum idoneus sit, quasi divinandum est.

6 Haec Bassus. Sed alii quidam 'divinatic esse appellatam putant, quoniam, cum accusat reus duae res quasi cognatae coniunctaeque sint utra sine altera constare possit, in hoc tamen g causae reus quidem iam est, sed accusator no est, et idcirco quod adhuc usque deest et latet natione supplendum est, quisnam sit accusator fu

V.

Quam lepide signateque dixerit Favorinus philosophus. intersit inter Platonis et Lysiae orationem.

1 Favorinus de Lysia et Platone solitus est: 'Si ex Platonis' inquit 'oratione verbum al demas mutesve atque id commodatissime facia elegantia tamen detraxeris; si ex Lysiae, de sent

VI.

Quibus verbis ignaviter et abiecte Vergilius usus esse d et quid his, qui improbe [id] dicunt, respondeatur

1 Nonnulli grammatici aetatis superioris, in q est Cornutus Annaeus, haut sane indocti ignobiles, qui commentaria in Vergilium c suerunt, reprehendunt quasi incuriose et abiecte ve positum in his versibus:

Candida succinctam latrantibus inguina stris
Dulichias vexasse rates et gurgite in a
A! timidos nautas canibus lacerasse mar

2 vexasse enim putant verbum esse leve et tenu parvi incommodi, nec tantae atrocitati congruere, homines repente a belua immanissima rapti la que sint.

3 Item aliud huiuscemodi reprehendunt:

Quis aut Eurysthea durum
Aut inlaudati nescit Busiridis aras?

nlaudati parum idoneum verbum esse dicunt, neque l satis esse ad faciendam scelerati hominis detestationem, qui, quod hospites omnium gentium immolare olitus fuit, non laude indignus, sed detestatione exerationeque totius generis humani dignus esset.

Item aliud verbum culpaverunt: 4

Per tunicam squalentem auro latus haurit apertum,

amquam si non convenerit dicere 'auro squalentem', uoniam nitoribus splendoribusque auri squaloris inluies sit contraria.

Sed de verbo vexasse ita responderi posse credo: 5 Vexasse grave verbum est factumque ab eo videtur, uod est 'vehere', in quo inest vis iam quaedam alieni rbitrii; non enim sui potens est, qui vehitur. 'Vexare' utem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proul dubio vastiorest. Nam qui fertur et rapsatur atque uc atque illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur, icuti 'taxare' pressius crebriusque est quam 'tangere', nde id procul dubio inclinatum est, et 'iactare' multo usius largiusque est quam 'iacere', unde id verbum raductum est, et 'quassare' quam 'quatere' gravius iolentiusque est. Non igitur, quia vulgo dici solet 6 vexatum esse' quem fumo aut vento aut pulvere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quae a veteribus, qui proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit, conservata est.

M. Catonis verba sunt ex oratione, quam de 7 Achaeis scripsit: Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret; 'vexatam' Italiam dixit Cato ab Hannibale, quando nullum calamitatis aut saevitiae aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit; M. Tullius IV. 8 in Verrem: Quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non, ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura re-

tineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur.

9 De 'inlaudato' autem duo videntur responderi posse. Vnum est eiusmodi: Nemo quisquam tam efflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus versus vice proverbii celebratus est:

Πολλάκι [γὰρ] καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

10 Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is 'inlaudatus' est isque omnium pessimus deterrimusque est, sicuti omnis culpae privatio 'inculpatum' facit. 'Inculpatus' autem instar est absolutae virtutis; 'inlaudatus' quoque igitur finis est extremae
11 malitiae. Itaque Homerus non virtutibus appellandis, sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est:

τὼ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,

et item illud:

Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,
Οὐδὲ καταπτώσσοντ', οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

12 Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem privationem detractionemque omnis doloris definivit his verbis: *Ὅρος [τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ*
13 *παντὸς] τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις.* Eadem ratione idem Vergilius 'inamabilem' dixit Stygiam
14 paludem. Nam sicut 'inlaudatum' *κατὰ στέρησιν* laudis, ita 'inamabilem' *κατὰ* amoris *στέρησιν* de-
15 testatus est. Altero modo 'inlaudatus' ita defenditur:
16 'Laudare' significat prisca lingua nominare appellareque. Sic in actionibus civilibus auctor 'laudari' dici-
17 tur, quod est nominari. Is 'inlaudatus' autem est, quasi inlaudabilis, qui neque mentione aut memoria
18 ulla dignus neque umquam nominandus est, sicuti

quondam a communi consilio Asiae decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianae Ephesi incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret.

Tertium restat ex is, quae reprehensa sunt, quod 19
tunicam squalentem auro dixit. Id autem signi- 20
ficat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. 'Squalere' enim dictum a squamarum crebritate asperitateque, quae in serpentium pisciumve coriis visuntur. Quam rem et alii et hic quidem poeta 21
locis aliquot demonstrat:

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat,

et alio loco: 22

Iamque adeo rutilum thoraca indutus aheni's
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidis ita scribit: 23

Éius serpentis squámae squalido aúro et purpurá pertextae.

Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua 24
re erat, ut incuteret visentibus facie nova horrorem, id 'squalere' dicebatur. Sic in corporibus incultis 25
squamosisque alta congeries sordium 'squalor' appellabatur. Cuius significationis multo assiduoque usu totum id verbum ita contaminatum est, ut iam 'squalor' de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici coeperit.

VII.

De officio erga patres liberorum; deque ea re ex philosophiae libris, in quibus scriptum quaesitumque est, an omnibus patris iussis obsequendum sit.

Quaeri solitum est in philosophorum disceptatio- 1
nibus, an semper inque omnibus iussis patri parendum sit. Super ea re Graeci nostrique, qui de officiis 2
scripserunt, tres sententias esse, quae spectandae con-

siderandaeque sint, tradiderunt easque subtilis:
3 diiudicarunt. Earum una est: omnia, quae pater
4 perat, parendum; altera est: in quibusdam paren(
5 quibusdam non obsequendum; tertia est: nihil nec
esse patri obsequi et parere.
6 Haec sententia quoniam primore aspectu n
infamis est, super ea prius quae dicta sunt dice
7 'Aut recte' inquiunt 'imperat pater aut perperam.
recte imperat, non quia imperat parendum, sed
niam id fieri ius est, faciendum est; si perperam,
quaquam scilicet faciendum quod fieri non opo
8 Deinde ita concludunt: 'numquam igitur est
9 parendum quae imperat'. Set neque istam senten
probari accepimus - argutiola quippe haec, sicuti
10 ostendemus, frivola et inanis est - neque autem
quam primo in loco diximus, vera et proba v
11 potest, omnia esse, quae pater iusserit, parendum.
enim? si proditionem patriae, si matris necem, si
12 quaedam imperabit turpia aut impia? Media igitur
tentia optima atque tutissima visa est, quaedam
13 parendum, quaedam non obsequendum. Sed ea ta
quae obsequi non oportet, leniter et verecunde ac
detestatione nimia sineque obprobratione acerba re
hensionis declinanda sensim et relinquenda esse di
quam respuenda.
14 Conclusio vero illa, qua colligitur, sicuti s
dictum est, nihil patri parendum, inperfecta est
15 tarique ac dilui sic potest: Omnia, quae in rebus
manis fiunt, ita ut docti censuerunt, aut honesta
16 aut turpia. Quae sua vi recta aut honesta sunt,
fidem colere, patriam defendere, ut amicos dilig
ea fieri oportet, sive imperet pater sive non impe
17 sed quae his contraria quaeque turpia, omnino in
18 sunt, ea ne si imperet quidem. Quae vero in m
sunt et a Graecis tum 'μέσα', tum 'ἀδιάφορα' appel
tur, ut in militiam ire, rus colere, honores capess
causas defendere, uxorem ducere, ut iussum profici

ut accersitum venire, quoniam et haec et his similia per sese ipsa neque honesta sunt neque turpia, sed, proinde ut a nobis aguntur, ita ipsis actionibus aut probanda fiunt aut reprehendenda: propterea in eiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si uxorem ducere imperet aut causas pro reis dicere. Quod enim utrumque in genere ipso 19 per sese neque honestum neque turpe est, idcirco, si pater iubeat, obsequendum est. Sed enim si imperet 20 uxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam aut pro reo Catilina aliquo aut Tubulo aut P. Clodio causam dicere, non scilicet parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero desinunt esse per sese haec media atque indifferentia. Non ergo integra 21 est propositio dicentium 'aut honesta sunt, quae imperat pater, aut turpia', neque ὑγιὲς et νόμιμον 22 διεζευγμένον videri potest. Deest enim diiunctioni isti tertium: 'aut neque honesta sunt neque turpia'. Quod si additur, non potest ita concludi: 'numquam est igitur patri parendum'.

VIII.

Quod parum aequa reprehensio Epicuri a Plutarcho facta sit in synlogismi disciplina.

Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, inperfecte atque praepostere atque 1 inscite synlogismo esse usum Epicurum dicit verbaque ipsa Epicuri ponit: 'Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. 'Nam praetermisit' inquit 'quod in prima parte sumere debuit, τὸν θάνατον 2 εἶναι ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσιν, tum deinde eodem 3 ipso, quod omiserat, quasi posito concessoque ad confirmandum aliud utitur. Progredi autem hic' inquit 4 'synlogismus, nisi illo prius posito, non potest'.

Vere hoc quidem Plutarchus de forma atque 5

ordine synlogismi scripsit. Nam si, ut in disciplinis traditur, ita colligere et ratiocinari velis, sic dici oportet: 'ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις· τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς
6 ἡμᾶς.' Sed Epicurus, cuiusmodi homost, non inscitia
7 videtur partem istam synlogismi praetermisisse, neque id ei negotium fuit, synlogismum tamquam in scholis philosophorum cum suis numeris omnibus et cum suis finibus dicere, sed profecto, quia separatio animi et corporis in morte evidens est, non est ratus, necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prosus
8 erat obvium. Sicuti etiam, quod coniunctionem synlogismi non in fine posuit, set in principio: nam id quoque non inperite factum, quis non videt?

9 Aput Platonem quoque multis in locis reperias synlogismos, repudiato conversoque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contemptione positos esse.

IX.

Quod idem Plutarchus evidenti calumnia verbum ab Epicuro dictum insectatus sit.

1 In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit, quod verbo usus sit parum
2 proprio et alienae significationis. Ita enim scripsit Epicurus: "Ορος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. 'Non' inquit 'παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, sed 'παντὸς τοῦ
3 ἀλγεινοῦ' dicere oportuit; detractio enim significandi est doloris, non' inquit 'dolentis'.

4 Nimis minute ac prope etiam subfrigide Plutar-
5 chus in Epicuro accusando λεξιθηρεῖ. Has enim curas vocum verborumque elegantias non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.

X.

uid sint favisae Capitolinae; et quid super eo verbo M. Varro Servio Sulpicio quaerenti rescripserit.

Servius Sulpicius, iuris civilis auctor, vir bene 1
tteratus, scripsit ad M. Varronem rogavitque, ut
escriberet, quid significaret verbum, quod in cen-
oriis libris scriptum esset. Id erat verbum 'favisae
apitolinae'. Varro rescripsit, in memoria sibi esse, 2
uod Q. Catulus curator restituendi Capitolii dixisset,
oluisse se aream Capitolinam deprimere, ut pluribus
radibus in aedem conscenderetur suggestusque pro
astigii magnitudine altior fieret, sed facere id non
uisse, quoniam 'favisae' impedissent. Id esse cellas 3
uasdam et cisternas, quae in area sub terra essent,
bi reponi solerent signa vetera, quae ex eo templo
ollapsa essent, alia[que] quaedam religiosa e donis
onsecratis. Ac deinde eadem epistula negat quidem,
e in litteris invenisse, cur 'favisae' dictae sint, sed
. Valerium Soranum solitum dicere ait, quos 'the-
auros' Graeco nomine appellaremus, priscos Latinos
flavisas' dixisse, quod in eos non rude aes argentum-
ue, sed flata signataque pecunia conderetur. Coniec- 4
are igitur se, detractam esse ex eo verbo secundam
itteram et 'favisas' esse dictas cellas quasdam et spe-
us, quibus aeditui Capitolii uterentur ad custodiendas
es veteres religiosas.

XI.

De Sicinio Dentato egregio bellatore multa memoratu digna.

L. Sicinium Dentatum, qui tribunus plebi fuit Sp. 1
Tarpeio, A. Aternio consulibus, scriptum est in libris
annalibus plus quam credi debeat strenuum bellato-
rem fuisse nomenque ei factum ob ingentem fortitu-
dinem appellatumque esse Achillem Romanum. Is 2
pugnasse in hostem dicitur centum et viginti proeliis,

cicatricem aversam nullam, adversas quinque et quadraginta tulisse, coronis donatus esse aureis octo, obsidionali una, muralibus tribus, civicis quattuordecim, torquibus tribus et octoginta, armillis plus centum sexaginta, hastis duodeviginti; phaleris item donatus
3 est quinquies viciesque; spolia militaria habuit mul-
4 tiiuga, in his provocatoria pleraque; triumphavit cum imperatoribus suis triumphos novem.

XII.

Considerata perpensaque lex quaedam Solonis, speciem habens primorem iniquae iniustaeque legis, sed ad usum et emolumentum salubritatis penitus reperta.

1 In legibus Solonis illis antiquissimis, quae Athenis axibus ligneis incisae sunt quasque latas ab eo Athenienses, ut sempiternae manerent, poenis et religionibus sanxerunt, legem esse Aristoteles refert scriptam ad hanc sententiam: 'Si ob discordiam dissensionemque seditio atque discessio populi in duas partes fiet et ob eam causam irritatis animis utrimque arma capientur pugnabiturque, tum qui in eo tempore in eoque casu civilis discordiae non alterutrae parti sese adiunxerit, sed solitarius separatusque a communi malo civitatis secesserit, is domo, patria fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto'.

2 Cum hanc legem Solonis, singulari sapientia praediti, legissemus, tenuit nos gravis quaedam in principio admiratio, requirens, quam ob causam dignos esse poena existimaverit, qui se procul a seditione et civili pugna
3 removissent. Tum, qui penitus atque alte usum ac sententiam legis introspexerant, non ad augendam, sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebant.
4 Et res prorsum se sic habent. Nam si boni omnes, qui in principio coercendae seditioni impares fuerint, populum percitum et amentem non deseruerint, ad alterutram partem dividi sese adiunxerint, tum eveniet,

t cum socii partis seorsum utriusque fuerint eaeque
artes ab his, ut maioris auctoritatis viris, temperari
c regi coeperint, concordia per eos potissimum restitui
onciliarique possit, dum et suos, apud quos sunt, re-
unt atque mitificant et adversarios sanatos magis
upiunt quam perditos.

Hoc idem Favorinus philosophus inter fratres 5
uoque aut amicos dissidentis oportere fieri censebat,
t qui in medio sunt utriusque partis benivoli si in
oncordia adnitenda parum auctoritatis quasi ambigui
mici habuerint, tum alteri in alteram partem disce-
ant ac per id meritum viam sibi ad utriusque con-
ordiam muniant. 'Nunc autem plerique' inquit 'partis 6
triusque amici, quasi probe faciant, duos litigantes
estituunt et relinquunt deduntque eos advocatis mali-
olis aut avaris, qui lites animasque eorum inflamment
ut odii studio aut lucri.'

XIII.

iberos in multitudinis numero etiam unum filium filiamve veteres dixisse.

Antiqui oratores, historiaeque aut carmi- 1
um scriptores etiam unum filium filiamve 'liberos'
ultitudinis numero appellarunt. Idque nos, cum in 2
omplurium veterum libris scriptum aliquotiens
dverterimus, nunc quoque in libro Sempronii Asel-
ionis rerum gestarum quinto ita esse positum
ffendimus. Is Asellio sub P. Scipione Africano tri- 3
unus militum ad Numantiam fuit resque eas, quibus
erendis ipse interfuit, conscripsit.

Eius verba de Tiberio Graccho, tribuno pl., quo in 4
empore interfectus in Capitolio est, haec sunt: Nam
racchus domo cum proficiscebatur, numquam
inus terna aut quaterna milia hominum se-
uebantur. Atque inde infra de eodem Graccho ita 5
cripsit: Orare coepit, id quidem ut se defende-

rent liberosque suos, eum[que], quem virile secus tum in eo tempore habebat, produci iussit populoque commendavit prope flens.

XIV.

Quod M. Cato in libro, qui inscriptus est contra Tiberium exulem, 'stitisses vadimonium' per i litteram dicit, non 'stetisses'; eiusque verbi ratio reddita.

1 In libro vetere M. Catonis, qui inscribitur contra Tiberium exulem, scriptum sic erat: Quid si va-
2 dimonium capite obvoluto stitisses? Recte quidem ille stitisses scripsit: sed falsa et audax*** emendatores 'e' scripto et per libros 'stetisses' fecerunt, tamquam stitisses vanum et nihili verbum esset.
3 Quin potius ipsi nequam et nihili sunt, qui ignorant, stitisses dictum a Catone, quoniam 'sisteretur' vadimonium, non 'staretur'.

XV.

Quod antiquitus aetati senectae potissimum habiti sint ampli honores; et cur postea ad maritos et ad patres idem isti honores delati sint; atque ibi de capite quaedam legis Iuliae septimo.

1 Apud antiquissimos Romanorum neque generi neque pecuniae praestantior honos tribui quam aetati solitus, maioresque natu a minoribus colebantur ad deum prope et parentum vicem atque omni in loco inque omni specie honoris priores potioresque habiti.
2 A convivio quoque, ut scriptum in antiquitatibus est, seniores a iunioribus domum deducebantur, eumque morem accepisse Romanos a Lacedaemoniis traditum est, apud quos Lycurgi legibus maior omnium rerum honos aetati maiori habebatur.
3 Sed postquam suboles civitati necessaria visa est et ad prolem populi frequentandam praemiis atque invitamentis usus fuit, tum antelati quibusdam in re-

bus, qui uxorem quique liberos haberent, senioribus
neque liberos neque uxores habentibus. Sicuti kapite 4
VII. legis Iuliae priori ex consulibus fasces sumendi
potestas fit, non qui pluris annos natus est, sed qui
5 pluris liberos quam collega aut in sua potestate habet
aut bello amisit. Sed si par utrique numerus libero- 5
rum est, maritus aut qui in numero maritorum est
praefertur; si vero ambo et mariti et patres totidem 6
liberorum sunt, tum ille pristinus honos instauratur
10 et qui maior natu est prior fasces sumit. Super his 7
autem, qui aut caelibes ambo sunt et parem numerum
filiorum habent aut mariti sunt et liberos non habent,
nihil scriptum in lege de (ea) aetate est. Solitos tamen 8
audio, qui lege potiores essent fasces primi mensis
15 collegis concedere aut longe aetate prioribus aut nobi-
lioribus multo aut secundum consulatum ineuntibus.

XVI.

Quod Caesellius Vindex a Sulpicio Apollinari reprehensus est in sensus Vergiliani enarratione.

Vergilii versus sunt e libro sexto: 1
Ille, vides, pura iuvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca. Primus ad
auras
Aetherias Italo commixtus sanguine surget
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles,
Quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
Educet silvis regem regumque parentem:
Vnde genus Longa nostrum dominabitur Alba.

Videbantur haec nequaquam convenire: 2
tua postuma proles,
et:
Quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
Educet silvis.
Nam si hic Silvius, ita ut in omnium ferme anna- 3

lium monumentis scriptum est, post mortem [Aeneae] natus est ob eamque causam praenomen ei Postumo fuit, qua ratione subiectum est:

Quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
Educet silvis? —

4 haec enim verba significare videri possunt, Aenea vivo
5 ac iam sene, natum ei Silvium et educatum. Itaque hanc sententiam esse verborum istorum Caesellius opinatus in commentario lectionum antiquarum, 'postuma', inquit, 'proles' non eum significat, qui patre mortuo, sed qui postremo loco natus est, sicuti Silvius, qui Aenea iam sene tardo
6 seroque partu est editus. Sed huius historiae
7 auctorem idoneum nullum nominat; Silvium autem post Aeneae mortem, sicuti diximus, natum esse multi tradiderunt.

8 Idcirco Apollinaris Sulpicius inter cetera, in quis Caesellium reprehendit, hoc quoque eius quasi erratum animadvertit errorisque istius hanc esse causam dixit. 'Quod scriptum itast 'Quem tibi longaevo,' inquit 'non seni significat, hoc enim est contra historiae fidem, sed in longum iam aevum et perpetuum
9 recepto immortalique facto. Anchises enim, qui haec ad filium dicit, sciebat eum, cum hominum vita discessisset, immortalem atque indigetem futurum et longo
10 perpetuoque aevo potiturum'. Hoc sane Apollinaris argute. Sed aliud tamen est 'longum aevum', aliud 'perpetuum', neque dii 'longaevi' appellantur, sed 'immortales'.

XVII.

Cuiusmodi esse naturam quarundam praepositionum M. Cicero animadverterit; disceptatumque ibi super eo ipso, quod Cicero observaverat.

1 Observate curioseque animadvertit M. Tullius 'in' et 'con' praepositiones verbis aut vocabulis praepositas tunc produci atque protendi, cum litterae seque

quae primae sunt in 'sapiente' atque 'felice',
ı autem omnibus correpte pronuntiari.
·ba Ciceronis haec sunt: Quid vero hoc ele- 2
ıs, quod non fit natura, sed quodam in-
o? 'indoctus' dicimus brevi prima littera,
us' producta, 'inhumanus' brevi, 'infelix'
et, ne multis, quibus in verbis hae pri-
.tterae sunt, quae in 'sapiente' atque 'fe-
producte dicuntur, in ceteris omnibus
er; itemque 'conposuit', 'consuevit', 'con-
.t', 'confecit'. Consule veritatem, repre-
t; refer ad auris, probabunt; quaere, cur
? dicent iuvare. Voluptati autem aurium
erari debet oratio.
ıifesta quidem ratio suavitatis est in his voci- 3
quibus Cicero locutus est. Sed quid dicemus
positione 'pro', quae, cum produci et corripi
observationem hanc tamen M. Tullii aspernata
on enim semper producitur, cum sequitur ea 4
quae prima est in verbo 'fecit', quam Cicero
abere vim significat, ut propter eam rem 'in'
' praepositiones producantur. Nam 'proficisci' 5
fugere' et 'profundere' et 'profanum' et 'pro-
correpte dicimus, 'proferre' autem et 'profli-
ıt 'proficere' producte. Cur igitur ea littera, 6
Cicero productionis causam facere observavit,
omnibus consimilibus eandem vim aut rationis
ıvitatis tenet, sed aliam vocem produci facit,
corripi?
ıue vero 'con' particula tum solum producitur,
, littera, de qua Cicero dixit, insequitur. Nam 7
o et Sallustius: faenoribus inquiunt coper-
t. Praeterea 'coligatus' et 'conexus' producte 8

tamen videri potest in his, quae posui, ob eam 9
particula haec produci, quoniam eliditur ex
tera: nam detrimentum litterae productione syl-

10 labae compensatur. Quod quidem etiam in eo servat
11 quod est 'cogo'; neque repugnat, quod 'coegi' corre
dicimus: non enim salva id *ἀναλογίᾳ* dicitur a ver
quod est 'cogo'.

XVIII.

Quod Phaedon Socraticus servus fuit; quodque item alii c
plusculi servitutem servierunt.

1 Phaedon Elidensis ex cohorte illa Socratica f
2 Socratique et Platoni per fuit familiaris. E
nomini Plato librum illum divinum de immortalit
3 animae dedit. Is Phaedon servus fuit forma at
ingenio liberali et, ut quidam scripserunt, a len
4 domino puer ad merendum coactus. Eum Cebes
craticus hortante Socrate emisse dicitur habuisse
5 in philosophiae disciplinis. Atque is postea philosop
inlustris fuit sermonesque eius de Socrate admod
elegantes leguntur.
6 Alii quoque non pauci servi fuerunt, qui post phi
7 sophi clari extiterunt. Ex quibus ille Menippus f
cuius libros M. Varro in satiris aemulatus est, q
alii 'cynicas', ipse appellat 'Menippeas'.
8 Sed et Theophrasti Peripatetici servus Po
pylus et Zenonis Stoici servus, qui Persaeus
catus est, et Epicuri, cui Mys nomen fuit, phi
sophi non incelebres vixerunt.
9 Diogenes etiam Cynicus servitutem servivit. S
is ex libertate in servitutem venum ierat. Quem cu
emere vellet *Ξενιάδης Κορίνθιος* et, ecquid artificii n
visset, [esset] percontatus, 'novi' inquit Diogen
10 'hominibus liberis imperare'. Tum *Ξενιάδης* respo
sum eius demiratus emit et manu emisit filiosque su
ei tradens 'accipe' inquit 'liberos meos, quibus impere
De Epicteto autem philosopho nobili, quod
quoque servus fuit, recentior est memoria, quam
scribi quasi oblitteratum debuerit.

XIX.

Rescire verbum quid sit; et quam habeat veram atque propriam significationem.

Verbum 'rescire' observavimus vim habere propriam 1
quandam, non ex communi significatione ceterorum
verborum, quibus eadem praepositio imponitur; neque
ut 'rescribere', 'relegere', 'restituere' *** substituere
licimus, itidem dicimus 'rescire'; nam qui factum ali- 2
quod occultius aut inopinatum insperatumque cognoscit,
s dicitur proprie 'rescire'.

Cur autem in hoc uno verbo 're' particula huius 3
ententiae vim habeat, equidem adhuc quaero. Aliter 4
nim dictum esse 'rescivi' aut 'rescire' apud eos, qui
iligenter locuti sunt, nondum invenimus quam super
s rebus, quae aut consulto consilio latuerint aut contra
pem opinionemve usu venerint, quamquam ipsum 'scire' 5
le omnibus communiter rebus dicatur vel adversis vel
rosperis vel insperatis vel expectatis. Naevius in 6
Triphallo ita scripsit:

[Set] si úmquam quicquam fílium rescívero,
Argéntum amoris caúsa sumpse mútuum,
Extémplo illo te dúcam, ubi non déspuas.

Claudius Quadrigarius in primo annali: Ea Lu- 7
cani ubi resciverunt, sibi per fallacias verba
lata esse. Item Quadrigarius in eodem libro in 8
re tristi et inopinata verbo isto ita utitur: Id ubi
rescierunt propinqui obsidum, quos Pontio tra-
ditos supra demonstravimus, eorum parentes
cum propinquis capillo passo in viam provo-
larunt. M. Cato in quarto originum: Deinde 9
dictator iubet postridie magistrum equitum
arcessi: 'mittam te, si vis, cum equitibus'.
'Sero est,' inquit magister equitum, 'iam re-
scivere'.

XX.

Quae volgo dicuntur 'vivaria', id vocabulum veteres non dixisse et quid pro eo P. Scipio in oratione ad populum, quid poste M. Varro in libris de re rustica dixerit. ***

1 'Vivaria', quae nunc dicuntur saepta quaedam loc in quibus ferae vivae pascuntur, M. Varro in libr
2 de re rustica III. dicit 'leporaria' appellari. Verb Varronis subieci: Villaticae pastionis gener sunt tria, ornithones, leporaria, [piscina Nunc ornithonas dico omnium alitum, qua intra parietes villae solent pasci. Leporaria te accipere volo, non ea, quae tritavi nostr dicebant, ubi soli lepores sint, sed omni saepta, adficta villae quae sunt et habent in
3 clusa animalia, quae pascuntur. Is item infr eodem in libro ita scribit: Cum emisti fundu Tusculanum a M. Pisone, in leporario apri mult fuere.

4 'Vivaria' autem quae nunc vulgus dicit, quos 'παραδείσους' Graeci appellant (quae 'leporaria' Varr dicit), haut usquam memini apud vetustiores scriptum
5 Sed quod apud Scipionem, omnium aetatis suae purissime locutum, legimus 'roboraria', aliquot Romae doctos viros dicere audivi id significare, quod nos 'vivaria' dicimus, appellataque esse a tabulis roboreis, quibus saepta essent; quod genus saeptorum vidimus
6 in Italia locis plerisque. Verba ex oratione eius contra Claudium Asellum quinta haec sunt: Vbi agros optime cultos atque villas expolitissimas vidisset, in his regionibus excelsissimo loco grumum statuere aiebat; inde corrigere viam, aliis per vineas medias, aliis per roborarium atque piscinam, aliis per villam.

7 Lacus vero aut stagna, [quae] piscibus vivis coercentur clausa, suo atque proprio nomine 'piscinas' nominaverunt.

'Apiaria' quoque vulgus dicit loca, in quibus siti 8
sunt alvei apum; sed neminem ferme, qui incorrupte
locuti sunt, aut scripsisse memini aut dixisse. M. autem 9
Varro in libro de re rustica tertio: μελισσῶνας
inquit ita facere oportet, quae quidam 'mellaria'
appellant. Sed hoc verbum, quo Varro usus est,
Graecum est; nam 'μελισσῶνες' ita dicuntur, ut 'ἀμπε-
λῶνες' et 'δαφνῶνες'.

XXI.

Super eo sidere, quod Graeci 'ἅμαξαν', nos 'septentriones' vocamus; ac de utriusque vocabuli ratione et origine.

Ab Aegina in Piraeum complusculi earundem disci- 1
plinarum sectatores Graeci Romanique homines eadem
in navi transmittebamus. Nox fuit et clemens mare 2
et anni aestas caelumque liquide serenum. Sedebamus
ergo in puppi simul universi et lucentia sidera consi-
derabamus. Tum, qui eodem in numero Graecas res 3
eruditi erant, quid 'ἅμαξα' esset (quid 'βοώτης') et
quaenam maior et quae minor, cur ita appellata et
quam in partem procedentis noctis spatio moveretur
et quamobrem Homerus solam eam non occidere
dicat, cum et quaedam alia [scilicet non occidant], scite
ista omnia ac perite disserebant.

Hic ego ad nostros iuvenes convertor et 'quid' in- 4
quam 'vos opici dicitis mihi, quare quod 'ἅμαξαν'
Graeci vocant nos 'septentriones' vocamus? non enim 5
satis est, quod septem stellas videmus, sed quid hoc
totum, quod 'septentriones' dicimus, significet, scire'
inquam 'id prolixius volo'.

Tum quispiam ex his, qui se ad litteras memorias- 6
que veteres dediderat: 'vulgus', inquit, 'grammatico-
rum 'septentriones' a solo numero stellarum dictum
putat. 'Triones' enim per sese nihil significare aiunt, 7
sed vocabuli esse supplementum; sicut in eo, quod
'quinquatrus' dicamus, quod quinque ab Idibus die-

8 rum numerus sit, 'atrus' nihil. Sed ego quidem c
L. Aelio et M. Varrone sentio, qui 'triones' rus
ceterum vocabulo boves appellatos scribunt, quasi q
dam 'terriones', hoc est arandae colendaeque te
9 idoneos. Itaque hoc sidus, quod a figura positura
ipsa, quia simile plaustri videatur, antiqui Graeco
'ἅμαξαν' dixerunt, nostri quoque veteres a bubus iun
'septentriones' appellarunt, id est septem stellis,
10 quibus quasi iuncti 'triones' figurantur. Praeter h
inquit 'opinionem id quoque Varro addit, dubi
sese, an propterea magis hae septem stellae 'trio
appellatae sint, quia ita sunt sitae, ut ternae ste
proximae quaeque inter sese faciant 'trigona', id
triquetras figuras'.

11 Ex his duabus rationibus, quas ille dixit, q
posterius est, subtilius elegantiusque est visum. I
entibus enim nobis in illud, ita propemodum res e
ut forma esse(t ut) triquetra viderentur.

XXII.

De vento iapyge deque aliorum ventorum vocabulis regi
busque accepta ex Favorini sermonibus.

1 Apud mensam Favorini in convivio familiari l
solitum erat aut vetus carmen melici poetae
2 historia partim Graecae linguae, alias Latinae. Le
batur ergo ibi tunc in carmine Latino 'iap
ventus quaesitumque est, quis hic ventus et qui
ex locis spiraret et quae tam infrequentis vocab
ratio esset; atque etiam petebamus, ut super cete
rum nominibus regionibusque docere nos ipse vel
quia vulgo neque de appellationibus eorum neque
finibus neque de numero conveniret.

3 Tum Favorinus ita fabulatus est: 'Satis' inq
'notum est, limites regionesque esse caeli quattu
4 'exortum', 'occasum', 'meridiem', 'septentriones'. E
ortus et occasus mobilia et varia sunt, meridies s
5 tentrionesque statu perpetuo stant et manent. Orit

1 sol non indidem semper, sed aut 'aequinoctialis'
ns dicitur, cum in circulo currit, qui appellatur 'ἰση-
νός', aut solstitialis' [, aut 'brumalis'], quae sunt
ιναὶ τροπαί', aut 'brumalis', quae sunt 'χειμεριναὶ
ταί'. Item cadit sol non in eundem semper locum. 6
enim similiter occasus eius aut 'aequinoctialis aut
ιτitialis' aut 'brumalis'. Qui ventus igitur ab oriente 7
ιο, id est aequinoctiali, venit, nominatur 'eurus',
ι vocabulo, ut isti ἐτυμολογικοὶ aiunt, 'ὁ ἀπὸ τῆς
; ῥέων'. Is alio quoque a Graecis nomine 'ἀφη- 8
:ης', Romanis nauticis 'subsolanus' cognominatur.
qui ab aestiva et solstitiali orientis meta venit, 9
ne 'aquilo', 'βορέας' Graece dicitur, eumque prop-
a quidam dicunt ab Homero 'αἰθρηγενέτην' ap-
ιtum; boream autem putant dictum 'ἀπὸ τῆς βοῆς',
ιiam sit violenti flatus et sonori. Tertius ventus, 10
ab oriente hiberno spirat – 'volturnum' Romani vo-
–, eum plerique Graeci mixto nomine, quod inter
ιm et eurum sit, 'εὐρόνοτον' appellant. Hi sunt 11
ιr tres venti orientales: 'aquilo', 'volturnus', 'eurus',
:um medius eurus est. His oppositi et contrarii 12
alii tres occidui: 'caurus', quem solent Graeci
ιllare 'ἀργεστήν': is adversus aquilonem flat; item
: 'favonius', qui Graece ζέφυρος vocatur: is ad-
us eurum flat; tertius 'africus', qui Graece 'λίψ':
adversus volturnum facit. Hae duae regiones caeli 13
ιtis occidentisque inter sese adversae sex habere
os videntur. Meridies autem, quoniam certo atque 14
limite est, unum meridialem ventum habet: is La-
'auster', Graece 'νότος' nominatur, quoniam est
ιlosus atque umectus; 'νοτὶς' enim Graece umor
inatur. Septentriones autem habent ob eandem 15
am unum. Is obiectus derectusque in austrum,
ne 'septentrionarius', Graece 'ἀπαρκτίας' appellatus.
his octo ventis alii quattuor ventos detrahunt at- 16
id facere se dicunt Homero auctore, qui solos
:tuor ventos noverit: eurum, austrum, aquilonem,

17 favonium, a quattuor caeli partibus, quas quasi primas nominavimus, oriente scilicet atque occidente latiori-
18 bus atque simplicibus, non tripertitis. Partim autem sunt, qui pro octo duodecim faciant, tertios quattuor in media loca inserentes circum meridiem [et] septentriones eadem ratione, qua secundi quattuor intersiti sunt inter primores duos apud orientem occidentemque.
19 Sunt porro alia quaedem nomina quasi peculiarium ventorum, quae incolae in suis quisque regionibus fecerunt aut ex locorum vocabulis, in quibus colunt, aut ex alia qua causa, quae ad faciendum vocabulum acci-
20 derat. Nostri namque Galli ventum ex sua terra flantem, quem saevissimum patiuntur, 'circium' appel-
21 lant a turbine, opinor, eius ac vertigine; [ex] *Ἰαπυγίας* ipsius ore proficiscentem quasi sinibus Apuli eodem,
22 quo ipsi sunt, nomine 'iapygem' dicunt. Eum esse propemodum caurum existimo; nam et est occidentalis
23 et videtur exadversum eurum flare. Itaque Vergilius Cleopatram e navali proelio in Aegyptum fugientem vento iapyge ferri ait, ecum quoque Apulum eodem,
24 quo ventum, vocabulo 'iapygem' appellavit. Est etiam ventus nomine 'caecias', quem Aristoteles ita flare dicit, ut nubes non procul propellat, sed ut ad sese vocet, ex quo versum istum proverbialem factum ait:

Ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὥστε καικίας νέφος.

25 Praeter hos autem, quos dixi, sunt alii plurifariam venti commenticii et suae quisque regionis indigenae, ut est Horatianus quoque ille 'atabulus', quos ipsos quoque exsecuturus fui; addidissemque eos, qui 'etesiae' et 'prodromi' appellitantur, qui certo tempore anni, cum canis oritur, ex alia atque alia parte caeli spirant, rationesque omnium vocabulorum, quoniam plus paulo adbibi, effutissem, nisi multa iam prosus omnibus vobis reticentibus verba fecissem, quasi fieret a
26 me *ἀκρόασις ἐπιδεικτική*. In convivio autem frequenti loqui solum unum, neque honestum est' inquit 'neque commodum'.

Haec nobis Favorinus in eo, quod dixi, tempore 27
apud mensam suam summa cum elegantia verborum totiusque sermonis comitate atque gratia denarravit. Sed, quod ait, ventum, qui ex terra Gallia flaret, 'cir- 28
cium' appellari, M. Cato in libris originum eum ventum 'cercium' dicit, non 'circium'. Nam cum de 29
Hispanis scriberet, qui citra Hiberum colunt, verba haec posuit: Set in his regionibus ferrareae, argentifodinae pulcherrimae, mons ex sale mero magnus; quantum demas, tantum adcrescit. Ventus cercius, cum loquare, buccam implet, armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.

Quod supra autem dixi, ἐτησίας ex alia atque alia 30
caeli parte flare, haut scio an secutus opinionem multorum temere dixerim. P. enim Nigidii in secundo 31
librorum, quos de vento composuit, verba haec sunt: Et ἐτησίαι et austri anniversarii secundo sole flant. Considerandum igitur est, quid sit secundo sole.

XXIII.

Consultatio diiudicatioque locorum facta ex comoedia Menandri et Caecilii, quae Plocium inscripta est.

Comoedias lectitamus nostrorum poetarum 1
sumptas ac versas de Graecis, Menandro aut Posidippo aut Apollodoro aut Alexide et quibusdam item aliis comicis. Neque, cum legimus eas, nimium 2
sane displicent, quin lepide quoque et venuste scriptae videantur, prorsus ut melius posse fieri nihil censeas. Set enim si conferas et componas Graeca ipsa, unde 3
illa venerunt, ac singula considerate atque apte iunctis et alternis lectionibus committas, oppido quam iacere atque sordere incipiunt quae Latina sunt; ita Graecarum, quas aemulari nequiverunt, facetiis atque luminibus obsolescunt.

Nuper adeo usus huius rei nobis venit. Caecili 4.5
Plocium legebamus; hautquaquam mihi et qui ade-

6 rant displicebat. Libitum et Menandri quoque Plo
7 cium legere, a quo istam comoediam verterat. Se
enim postquam in manus Menander venit, a principi
statim, di boni, quantum stupere atque frigere quan
tumque mutare a Menandro Caecilius visus est
Diomedis hercle arma et Glauci non dispari magi
8 pretio existimata sunt. Accesserat dehinc lectio a
eum locum, in quo maritus senex super uxore divit
atque deformi querebatur, quod ancillam suam, no
inscito puellam ministerio et facie haut inliberali, co
actus erat venundare, suspectam uxori quasi paelicem
Nihil dicam ego, quantum differat; versus utrimqu
eximi iussi et aliis ad iudicium faciundum exponi
9 Menander sic:

Ἐπ' ἀμφότερα νῦν ἠπίκληρος ἡ κ[αλή]
Μέλλει καθευδήσειν. Κατείργασται μέγα
Καὶ περιβόητον ἔργον· ἐκ τῆς οἰκίας
Ἐξέβαλε τὴν λυποῦσαν, ἣν ἐβούλετο,
5 *Ἵν' ἀποβλέπωσι πάντες εἰς τὸ Κρωβύλης*
Πρόσωπον, ᾗ τ' εὔγνωστος οὖσ' ἐμὴ γυνή
Δέσποινα καὶ τὴν ὄψιν, ἣν ἐκτήσατο.
Ὅνος ἐν πιθήκοις, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον
Ἔστιν. Σιωπᾶν βούλομαι τὴν νύκτα τήν
10 *Πολλῶν κακῶν ἀρχηγόν. Οἵ μοι Κρωβύλην*
Λαβεῖν ἔμ', ἑκκαίδεκα τάλαντ' ἄγειν ἔσω
[Γύναιον] οὖσαν πηχέως· εἶτ' ἐστὶ τό
Φρύαγμά (ΕΙ)πως (ΑΝ)ὑπόστατον; [μὰ τὸν]
Δία
Τὸν Ὀλύμπιον καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, οὐδαμῶς.
15 *Παιδισκάριον θεραπευτικὸν δὲ καὶ λόγου*
† *ΤΑΧΙΟΝ ΑΠΑΓΕCΘΩΔΕΤΙCΑΡΑΝΠΙCΑΓΑΓΟΙ.*

10 Caecilius autem sic:

'. . . Is démum miser est, qui aérumnam suám
nequit
Óccultare; férre ita me uxor [ét] forma et
factís facit

—Sí taceam tamen índicium [sim] —, quaé nisi dotem ómnia
Quaé nolis habét. Qui sapiet dé me discet . . . [. . . .?]
(5) Quí quasi ad hostis cáptus liber sérvio salva úrbe atque arce.
Quaé mihi quidquid plácet eo † privatu vim me servatum.
Dum éius mortem inhio, égomet inter vívos vivo mórtuus.
Éa me clam se cúm mea ancilla aít consuetum, id me árguit,
Íta plorando, orándo, instando atque óbiurgando me óbtudit
(10) Eam utí venderém; nunc credo ínter suás
Aequális et cognátas sermoném serit:
'Quís vestrarúm fuit íntegra aetátula,
Quae hóc idem a viro
Ímpetrarít suo, quód ego anús modo
(15) Éffeci, paelice ut meúm privarém virum?
† Haec erunt consilia hodie, differor sermone miser.

Praeter venustatem autem rerum atque verborum, 11 in duobus libris nequaquam parem, in hoc equidem soleo animum attendere, quod quae Menander praeclare et apposite et facete scripsit, ea Caecilius, ne qua potuit quidem, conatus est enarrare, sed quasi 12 minime probanda praetermisit et alia nescio quae mimica inculcavit et illud Menandri de vita hominum media sumptum, simplex et verum et delectabile, nescio quo pacto, omisit. Idem enim ille maritus senex cum altero sene vicino colloquens et uxoris locupletis superbiam deprecans, haec ait:

[A.] *Ἔχω δ' ἐπίκληρον Λάμιαν· οὐκ εἴρηκά σοι*
Τοῦτ'; εἶτ' ἄρ' οὐχί; κυρίαν τῆς οἰκίας
Καὶ τῶν ἀγρῶν † *ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΤ ΕΚΕΙΝΕϹ*

Ἔχομεν, Ἄπολλον, ὡς χαλεπῶν χαλεπώτατον
Ἅπασι δ' ἀργαλέα 'στίν, οὐκ ἐμοὶ μόνῳ,
Τίῳ, πολὺ μᾶλλον θυγατρί. [B.] πρᾶγμ' ἅμα χον λέγεις,
Εὖ οἶδα.

13 Caecilius vero hoc in loco ridiculus magis quai personae isti, quam tractabat, aptus atque convenien videri maluit. Sic enim haec corrupit:

[A.] Sed túa morosane úxor, quaeso, est
[B.] Quám rogas
[A]. Qui tándem? [B.] Taedet méntionis, quá mihi,
Vbí domum adveni, adsédi, extemplo sáviu
Dat iéiuna anima. [A.] Níl peccat de sávi
Vt dévomas vult, quód foris potáveris.

14 Quid de illo quoque loco, in utraque comoedia po sito, existimari debeat, manifestum est, cuius loci hae
15 ferme sententia: Filia hominis pauperis in pervigili
16 vitiata est. Ea res clam patrem fuit, et habebatu
17 pro virgine. Ex eo vitio gravida mensibus exacti
18 parturit. Servus bonae frugi, cum pro foribus domu staret et propinquare partum erili filiae atque omnin vitium esse oblatum ignoraret, gemitum et ploratu audit puellae in puerperio enitentis: timet, irascitu
19 suspicatur, miseretur, dolet. Hi omnes motus eiu affectionisque animi in Graeca quidem comoedia mira biliter acres et illustres, apud Caecilium autem pigr istaec omnia et a rerum dignitate atque gratia vacu
20 sunt. Post, ubi idem servus percontando quod acci derat repperit, has apud Menandrum voces facit:

Ὦ τρὶς κακοδαίμων, ὅστις ὢν πένης ἀνήρ
Καὶ παιδοποιεῖ. Ὡς ἀλόγιστός ἐστ' ἀνήρ,
Ὃς μήτε φυλακὴν τῶν ἀναγκαίων ἔχει,
Μήτ', ἂν ἀτυχήσῃ εἰς τὰ κοινὰ τοῦ βίου,
Ἐπαμφιέσαι δύναιτο τοῦτο χρήμασιν,

Ἀλλ' ἐν ἀκαλύπτῳ καὶ ταλαιπώρῳ βίῳ
Χειμαζόμενος ζῇ, τῶν μὲν ἀνιαρῶν ἔχων
Τὸ μέρος ἁπάντων, [τῶν δ'] ἀγαθῶν οὐδὲν μέρος.
Ὑπὲρ γὰρ ἑνὸς ἀλγῶν, ἅπαντας νουθετῶ.

Ad horum autem sinceritatem veritatemque verborum 21
an adspiraverit Caecilius, consideremus. Versus sunt hi Caecili trunca quaedam ex Menandro dicentis et consarcinantis verba tragici tumoris:

. . Is demum infórtunatus ést homo,
Paupér qui educit ín egestatem líberos,
Cuí fortuna et rés ut est continuó patet.
Nam opulénto famam fácile occultat fáctio.

Itaque, ut supra dixi, cum haec Caecilii seorsum 22
lego, neutiquam videntur ingrata ignavaque, cum autem Graeca comparo et contendo, non puto, Caecilium sequi debuisse, quod assequi [nequi]ret.

XXIV.

De vetere parsimonia; deque antiquis legibus sumptuariis.

Parsimonia apud veteres Romanos et victus atque 1
cenarum tenuitas non domestica solum observatione ac disciplina, sed publica quoque animadversione legumque complurium sanctionibus custodita est. Legi 2
adeo nuper in Capitonis Atei coniectaneis senatus decretum vetus C. Fannio et M. Valerio Messalla consulibus factum, in quo iubentur principes civitatis, qui ludis Megalensibus antiquo ritu 'mutitarent', id est mutua inter sese dominia agitarent, iurare apud consules verbis conceptis, non amplius in singulas cenas sumptus [se] esse facturos quam centenos vicenosque aeris praeter olus et far et vinum, neque vino alienigena, sed patriae usuros, neque argenti in convivio plus pondo quam libras centum inlaturos.

3 Sed post id senatus consultum lex Fannia l
est, quae ludis Romanis, item ludis plebeis et Sa
nalibus et aliis quibusdam diebus in singulos
centenos aeris insumi concessit decemque aliis die
in singulis mensibus tricenos, ceteris autem die
4 omnibus denos. Hanc Lucilius poeta legem sig
cat, cum dicit:

Fanni centussis misellus.

5 In quo erraverunt quidam commentariorum
Lucilium scriptores, quod putaverunt, Fan
lege perpetuos in omne dierum genus centenos a
6 statutos. Centum enim aeris Fannius constituit, si
supra dixi, festis quibusdam diebus eosque ipsos
nominavit, aliorum autem dierum omnium in sing
dies sumptum inclusit intra aeris alias tricenos, a
denos.

7 Lex deinde Licinia rogata est, quae cum ce
diebus, sicuti Fannia, centenos aeris inpendi pe
sisset, nuptis ducenos indulsit ceterisque diebus sta
aeris tricenos; cum et carnis autem et salsamenti c
pondera in singulos dies constituisset, quidquid e
tamen e terra, vite, arbore, promisce atque indefi
8 largita est. Huius legis Laevius poeta meminit
9 Erotopaegniis. Verba Laevii haec sunt, qui
significat haedum, qui ad epulas fuerat adlatus, di
sum cenamque ita, ut lex Licinia sanxisset, po
oleribusque instructam:

Lex Licinia, inquit, introducitur,
Lux liquida haedo redditur.

10 Lucilius quoque legis istius meminit in his ver

Legem vitemus Licini.

11 Postea L. Sulla dictator, cum, legibus istis
atque senio oblitteratis, plerique in patrimoniis am
elluarentur et familiam pecuniamque suam prandior

onviviorumque gurgitibus proluissent, legem ad po-
ulum tulit, qua cautum est, ut Kalendis, Idibus, No-
is diebusque ludorum et feriis quibusdam sollemnibus
estertios trecenos in cenam insumere ius potestas-
que esset, ceteris autem diebus omnibus non amplius
ricenos.

Praeter has leges Aemiliam quoque legem in- 12
enimus, qua lege non sumptus cenarum, sed ciborum
enus et modus praefinitus est.

Lex deinde Antia praeter sumptum aeris id etiam 13
anxit, ut qui magistratus esset magistratumve cap-
urus esset, ne quo ad cenam, nisi ad certas perso-
as, itaret.

Postrema lex Iulia ad populum pervenit Caesare 14
Augusto imperante, qua profestis quidem diebus du-
enti finiuntur, Kalendis, Idibus, Nonis et aliis qui-
usdam festis trecenti, nuptiis autem et repotiis se-
tertii mille.

Esse etiam dicit Capito Ateius edictum, divine 15
Augusti an Tiberii Caesaris non satis commemini,
quo edicto per dierum varias sollemnitates a trecentis
estertiis adusque duo sestertia sumptus cenarum pro-
agatus est, ut his saltem finibus luxuriae efferve-
centis aestus coerceretur.

XXV.

Quid Graeci *ἀναλογίαν*, quid contra *ἀνωμαλίαν* vocent.

In Latino sermone, sicut in Graeco, alii '*ἀναλογίαν*' 1
sequendam putaverunt, alii '*ἀνωμαλίαν*'. "*Αναλογία*' 2
est similium similis declinatio, quam quidam Latine
'proportionem' vocant. "*Ανωμαλία*' est inaequalitas 3
declinationum, consuetudinem sequens. Duo autem 4
Graeci grammatici illustres Aristarchus et Crates
summa ope, ille *ἀναλογίαν*, hic *ἀνωμαλίαν* defensitavit.
M. Varronis liber ad Ciceronem de lingua La- 5
tina octavus nullam esse observationem similium

docet inque omnibus paene verbis consuetudinem do-
6 minari ostendit: Sicuti cum dicimus, inquit, 'lupus lupi', 'probus probi' et 'lepus leporis', item 'paro paravi' et 'lavo lavi', 'pungo pupugi',
7 'tundo tutudi' et 'pingo pinxi'. Cumque, inquit, a 'ceno' et 'prandeo' et 'poto', et 'cenatus sum' et 'pransus sum' et 'potus sum' dicamus, a 'destringor' tamen et 'extergeor' et 'lavor', 'de-
8 strinxi' et 'extersi' et 'lavi' dicimus. Item cum dicamus ab 'Osco', 'Tusco', 'Graeco', 'Osce', 'Tusce', 'Graece', a 'Gallo' tamen et 'Mauro' 'Gallice' et 'Maurice' dicimus; item a 'probus' 'probe', 'doctus' 'docte', sed a 'rarus' non dicitur 'rare', sed alii 'raro' dicunt, alii 'rarenter'.
9 Inde M. Varro in eodem libro: 'Sentior', inquit, nemo dicit et id per se nihil est, 'adsentior' tamen fere omnes dicunt. Sisenna unus 'adsentio' in senatu dicebat et eum postea multi secuti, neque tamen vincere consuetudinem
10 potuerunt. Sed idem Varro in aliis libris multa
11 pro *ἀναλογίᾳ* tuenda scripsit. Sunt igitur ii tamquam loci quidam communes, contra *ἀναλογίαν* dicere et item rursum pro *ἀναλογίᾳ*.

XXVI.

Sermones M. Frontonis et Favorini philosophi de generibus colorum vocabulisque eorum Graecis et Latinis; atque inibi color spadix cuiusmodi sit.

1 Favorinus philosophus, cum ad M. Frontonem consularem pedibus aegrum visum iret, voluit me quo-
2 que ad eum secum ire. Ac deinde, cum ibi apud Frontonem plerisque viris doctis praesentibus sermones de coloribus vocabulisque eorum agitarentur, quod multiplex colorum facies, appellationes autem
3 incertae et exiguae forent, 'plura' inquit 'sunt' Favorinus 'in sensibus oculorum quam in verbis vocibus

que colorum discrimina. Nam, ut alias eorum con- 4
cinnitates omittamus, simplices isti rufus et viridis
colores singula quidam vocabula, multas autem species
differentis habent. Atque eam vocum inopiam in 5
lingua magis Latina video quam in Graeca. Quippe
qui 'rufus' color a rubore quidem appellatus est, sed
cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter crocum,
has singulas rufi varietates Latina oratio singulis pro-
priisque vocabulis non demonstrat omniaque ista signi-
ficat una 'ruboris' appellatione, cum * * * ex ipsis rebus
vocabula colorum mutuatur et 'igneum' aliquid dicit
et 'flammeum' et 'sanguineum' et 'croceum' et 'ostri-
num' et 'aureum'. 'Russus' enim color et 'ruber' nihil 6
a vocabulo 'rufi' diversi dicuntur neque proprietates
eius omnes declarant, '*ξανθὸς*' autem et '*ἐρυθρὸς*' et
'*πυρρὸς*' et '*κιρρὸς*' et '*φοῖνιξ*' habere quasdam di-
stantias coloris rufi videntur, vel augentes eum vel re-
mittentes vel mixta quadam specie 'temperantes'.

Tum Fronto ad Favorinum 'non infitias' inquit 7
'imus, quin lingua Graeca, quam tu videre elegisse,
prolixior fusiorque sit quam nostra; sed in his tamen
coloribus, quibus modo dixisti, denominandis, non proinde
inopes sumus, ut tibi videmur. Non enim haec sunt 8
sola vocabula rufum colorem demonstrantia, quae tu
modo dixisti, 'russus' et 'ruber', sed alia quoque ha-
bemus plura quam quae dicta abs te Graeca sunt:
'fulvus' enim et 'flavus' et 'rubidus' et 'poeniceus' et
'rutilus' et 'luteus' et 'spadix' appellationes sunt rufi
coloris, aut acuentes eum, quasi incendentes, aut cum
colore viridi miscentes aut nigro infuscantes aut vi-
renti sensim albo illuminantes. Nam 'poeniceus', quem 9
tu Graece '*φοίνικα*' dixisti, noster est et 'rutilus' et
'spadix', poenicei *συνώνυμος*, qui factus [e] Graeco
noster est, exuberantiam splendoremque significant ru-
boris, quales sunt fructus palmae arboris non admodum
sole incocti, unde spadici et poeniceo nomen est: '*σπά-* 10
δικα' enim *δωριστὶ* vocant avulsum e palma termitem

11 cum fructu. 'Fulvus' autem videtur de rufo atque viridi mixtus in aliis plus viridis, in aliis plus rufi habere. Sic poeta verborum diligentissimus 'fulvam' aquilam dicit et iaspidem, 'fulvos' galeros et 'fulvum' aurum et arenam 'fulvam' et 'fulvum' leonem, sicque
12 Ennius in annalibus aere fulva dixit. 'Flavus' contra videtur e viridi et rufo et albo concretus: sic 'flaventes comae' et, quod mirari quosdam video, fron-
13 des olearum a Vergilio 'flavae' dicuntur, sic multo ante Pacuvius aquam 'flavam' dixit et 'fulvum' pulverem. Cuius versus, quoniam sunt iucundissimi, libens commemini:

Cédo tuum pedém [mi], lymphis flávis fulvum ut púlverem
Mánibus isdem, quíbus Vlixi sáepe permulsi, ábluam,
Lássitudinémque minuam mánuum mollitúdine.

14 'Rubidus' autemst rufus atrior et nigrore multo
15 inustus, 'luteus' contra rufus color est dilutior; inde
16 ei nomen quoque esse factum videtur. Non igitur,' inquit 'mi Favorine, species rufi coloris plures aput
17 Graecos quam aput nos nominantur. Sed ne viridis
18 quidem color pluribus a vobis vocabulis dicitur, neque non potuit Vergilius, colorem equi significare viridem volens, caerulum magis dicere ecum quam 'glaucum', sed maluit verbo uti notiore Graeco quam inusitato
19 Latino. Nostris autem veteribus 'caesia' dicta est, quae a Graecis '*γλαυκῶπις*', ut Nigidius ait, de colore caeli quasi caelia.

20 Postquam haec Fronto dixit, tum Favorinus scientiam rerum uberem verborumque eius elegantiam exosculatus, 'absque te' inquit 'uno forsitan lingua profecto Graeca longe anteisset, sed tu, mi Fronto, quod in versu Homerico est, id facis: '*καί νύ κεν*
21 *ἢ παρέλασσας ἢ ἀμφήριστον ἔθηκας*'. Sed cum omnia

bens audivi, quae peritissime dixisti, tum maxime, uod varietatem flavi coloris enarrasti fecistique, ut ıtellegerem verba illa ex annali quarto decimo ıunii amoenissima, quae minime intellegebam:

Verrunt extemplo placidum mare marmore flavo
Caeruleum, spumat mare conferta rate pulsum;

on enim videbatur caeruleum mare cum marmore 22
.avo convenire. Sed cum sit, ita ut dixisti, flavus 23
ɔlor e viridi et albo mixtus, pulcherrime prorsus ɔumas virentis maris 'flavom marmor' appellavit'.

XXVII.

uid T. Castricius existimarit super Sallustii verbis et Demosthenis, quibus alter Philippum descripsit, alter Sertorium.

Verba sunt haec gravia atque illustria de rege 1
hilippo Demosthenis: *Ἑώρων δ' αὐτὸν [τὸν] Φίιππον, πρὸς ὃν ἦν ἡμῖν ὁ ἀγών, ὑπὲρ ἀρχῆς αὶ δυναστείας τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον, ὴν κλεῖν κατεαγότα, τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεηρωμένον, πᾶν ὅ τι βουληθείη μέρος ἡ τύχη οῦ σώματος παρελέσθαι, τοῦτο προιέμενον, στε τῷ λοιπῷ μετὰ τιμῆς καὶ δόξης ζῆν.* Haec 2
emulari volens Sallustius de Sertorio duce in histoiis ita scripsit: Magna gloria tribunus militum ı Hispania T. Didio imperante, magno usui ello Marsico paratu militum et armorum fuit, ıultaque tum ductu eius coerata primo per gnobilitatem, deinde per invidiam scriptorum elata sunt, quae vivus facie sua ostentabat liquot adversis cicatricibus et effosso oculo. ɟuin ille dehonestamento corporis maxime laeabatur, neque illis anxius, quia reliqua glorioius retinebat.

De utriusque his verbis T. Castricius cum iudi- 3

caret, 'nonne' inquit 'ultra naturae humanae modum est, dehonestamento corporis laetari? siquidem laetitia dicitur exultatio quaedam animi gaudio efferventior
4 eventu rerum expetitarum. Quanto illud sinceriusque et humanis magis rationibus conveniens: *πᾶν ὅ τι ἂν βουληθείη μέρος ἡ τύχη τοῦ σώματος παρελέ-*
5 *σθαι, τοῦτο προιέμενον.* Quibus verbis' inquit 'ostenditur Philippus, non, ut Sertorius, corporis dehonestamento laetus, quod est' inquit 'insolens et inmodicum, set prae studio laudis et honoris, iacturarum damnorumque corporis contemptor, qui singulos artus suos fortunae prodigendos daret quaestu atque compendio gloriarum.'

XXVIII.

Non esse compertum, cui deo rem divinam fieri oporteat, cum terra movet.

1 Quaenam esse causa videatur, quamobrem terrae tremores fiant, non modo his communibus hominum sensibus opinionibusque compertum, sed ne inter physicas quidem philosophias satis constitit, ventorumne vi accidant specus hiatusque terrae subeuntium an aquarum subter in terrarum cavis undantium pulsibus fluctibusque, ita uti videntur existimasse antiquissimi Graecorum, qui Neptunum '*σεισίχθονα*' appellaverunt, an cuius aliae rei causa alteriusve dei vi ac numine, nondum etiam, sicuti diximus, pro certo creditum.
2 Propterea veteres Romani, cum in omnibus aliis vitae officiis, tum in constituendis religionibus atque in dis inmortalibus animadvertendis castissimi cautissimique, ubi terram movisse senserant nuntiatumve erat, ferias eius rei causa edicto imperabant, sed dei nomen, ita uti solet, cui servari ferias oporteret, statuere et edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando falsa
3 religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset piaculoque ob hanc rem opus esset, hostiam 'si deo, si deae' immolabant, idque ita ex decreto ponti-

icum observatum esse M. Varro dicit, quoniam et
ua vi et per quem deorum dearumve terra tremeret
ncertum esset.

Sed de lunae solisque defectionibus, non minus in 4
ius rei causa reperienda sese exercuerunt. Quippe 5
M. Cato, vir in cognoscendis rebus multi studii, in-
erta tamen et incuriose super ea re opinatus est.
Verba Catonis ex originum quarto haec sunt: 6
Non lubet scribere quod in tabula apud ponti-
icem maximum est, quotiens annona cara, quo-
iens lunae aut solis lumine caligo aut quid
bstiterit. Vsque adeo parvi fecit rationes veras 7
olis et lunae deficientium vel scire vel dicere.

XXIX.

Apologus Aesopi Phrygis memoratu non inutilis.

Aesopus ille e Phrygia fabulator haut inmerito 1
apiens existimatus est, cum, quae utilia monitu sua-
uque erant, non severe neque imperiose praecepit et
ensuit, ut philosophis mos est, sed festivos delecta-
ilesque apologos commentus, res salubriter ac pro-
picienter animadversas in mentes animosque hominum
um audiendi quadam inlecebra induit. Velut haec 2
ius fabula de aviculae nidulo lepide atque iucunde
romonet, spem fiduciamque rerum, quas efficere quis
ossit, haut umquam in alio, sed in semetipso haben-
am. 'Avicula' inquit 'est parva, nomen est cassita. 3
Iabitat nidulaturque in segetibus, id ferme temporis, 4
t appetat messis pullis iam iam plumantibus. Ea 5
assita in sementes forte congesserat tempestiviores;
ropterea frumentis flavescentibus pulli etiam tunc in-
olucres erant. Dum igitur ipsa iret cibum pullis 6
uaesitum, monet eos, ut, si quid ibi rei novae fieret
icereturve, animadverterent idque uti sibi, ubi redisset,
untiarent. Dominus postea segetum illarum filium 7
dulescentem vocat et 'videsne' inquit 'haec ematuru-

isse et manus iam postulare? idcirco die crastini, ubi primum diluculabit, fac amicos eas et roges, veniant operamque mutuam dent et messim hanc nobis ad-
8 iuvent'. Haec ubi ille dixit, et discessit. Atque ubi redit cassita, pulli tremibundi, trepiduli circumstrepere oraereque matrem, ut iam statim properet inque alium locum sese asportet: 'nam dominus' inquiunt 'misit, qui amicos roget, uti luce oriente veniant et metant'.
9 Mater iubet eos otioso animo esse: 'si enim dominus' inquit 'messim ad amicos reicit, crastino seges non metetur neque necessum est, hodie uti vos auferam.'
10 'Die' inquit 'postero mater in pabulum volat. Dominus, quos rogaverat, opperitur. Sol fervit, et fit nihil;
11 it dies, et amici nulli eunt. Tum ille rursum ad filium 'amici isti magnam partem' inquit 'cessatores sunt. Quin potius imus et cognatos adfines(amicos)que nostros oramus, ut assint cras tempori ad metendum?'
12 Itidem hoc pulli pavefacti matri nuntiant. Mater hortatur, ut tum quoque sine metu ac sine cura sint, cognatos adfinesque nullos ferme tam esse obsequibiles ait, ut ad laborem capessendum nihil cunctentur et statim dicto oboediant: 'vos modo' inquit 'advertite,
13 si modo quid denuo dicetur'. Alia luce orta avis in pastum profecta est. Cognati et adfines operam, quam
14 dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio 'valeant' inquit 'amici cum propinquis. Afferes primo luci falces duas; unam egomet mihi et tu tibi capies alteram et frumentum nosmetipsi mani-
15 bus nostris cras metemus'. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit, 'tempus' inquit 'est cedendi et abeundi; fiet nunc dubio procul quod futurum dixit. In ipso enim iam vertitur cuia res est, non in
16 alio, unde petitur'. Atque ita cassita nidum migravit, seges a domino demessa est'.
17 Haec quidem est Aesopi fabula de amicorum et
18 propinquorum levi plerumque et inani fiducia. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent

quam ut in nobis tantum ipsis nitamur, alia autem 19
omnia, quae extra nos extraque nostrum animum sunt,
neque pro nostris neque pro nobis ducamus? Hunc 20
Aesopi apologum Q. Ennius in satiris scite admodum et venuste versibus quadratis composuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi et memoriae operae pretium esse hercle puto:

Hóc erit tibi árgumentum sémper in promptú situm:
Né quid expectés amicos, quód tute agere póssies.

XXX.

Quid observatum sit in undarum motibus, quae in mari alio atque alio modo fiunt austris flantibus aquilonibusque.

Hoc saepenumero in undarum motu, quas aquilones 1
venti quique ex eadem caeli regione aer fluit, faciunt
*** in mari austri atque africi. Nam fluctus, qui 2
flante aquilone maximi et creberrimi excitantur, simul
ac ventus posuit, sternuntur et conflaccescunt et mox
fluctus esse desinunt. At non idem fit flante austro 3
vel africo; quibus iam nihil spirantibus undae tamen
actae diutius tument et a vento quidem iamdudum
tranquilla sunt, sed mare est etiam atque etiam undabundum. Eius rei causa esse haec coniectatur, quod 4
venti a septentrionibus ex altiore caeli parte in mare
incidentes deorsum in aquarum profunda quasi praeciptes deferuntur undasque faciunt non prorsus inpulsas, sed imitus commotas, quae tantisper erutae
volvuntur, dum illius infusi desuper spiritus vis manet.
Austri vero et africi, ad meridianum orbis circulum 5
et ad partem axis infimam depressi, inferiores et humiles, per suprema aequoris euntes protrudunt magis
fluctus quam eruunt, et idcirco non desuper laesae, sed
propulsae in adversum aquae, etiam desistente flatu,
retinent aliquantisper de pristino pulsu impetum. Id 6

autem ipsum, quod dicimus, ex illis quoque Homericis versibus, si quis non incuriose legat, adminicu-
7 lari potest. Nam de austri flatibus ita scripsit:

Ἔνθα νότος μέγα κῦμα ποτὶ σκαιὸν ῥίον ὠθεῖ,

8 contra autem de borea, quem 'aquilonem' nos appellamus, alio dicit modo:

Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

9 Ab aquilonibus enim, qui alti supernique sunt, fluctus excitatos quasi per prona volvi dicit, ab austris autem, his qui humiliores sunt, maiore vi quadam propelli
10 sursum atque subici. Id enim significat verbum *ὠθεῖ*, sicut alio in loco:

Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον.

11 Id quoque a peritissimis rerum philosophis observatum est, austris spirantibus mare fieri glaucum et caeruleum, aquilonibus obscurius atriusque. Cuius rei causam, cum Aristotelis libros problematorum praecerperemus, notavi.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER TERTIVS.

I.

Quaesitum atque tractatum, quam ob causam Sallustius avaritiam dixerit non animum modo virilem, sed corpus quoque ipsum effeminare.

Hieme iam decedente apud balneas Titias in area 1
subcalido sole cum Favorino philosopho ambulabamus; atque ibi inter ambulandum legebatur Catilina Sallustii, quem in manu amici conspectum legi iusserat. Cumque haec verba ex eo libro lecta essent: 2
Avaritia pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupivit; ea quasi venenis malis imbuta corpus animumque virilem effeminat, semper infinita et insatiabilis est, neque copia neque inopia minuitur, tum Favorinus me aspi- 3
ciens 'quo' inquit 'pacto corpus hominis avaritia effeminat? quid enim istuc sit, quod animum virilem ab ea effeminari dixit, videor ferme assequi, set, quonam modo corpus quoque hominis effeminet, nondum reperio'. 'Et ego' inquam 'longe iamdiu in eo ipse quae- 4
rendo fui ac, nisi tu occupasses, ultro te hoc rogassem'.

Vix ego haec dixeram cunctabundus, atque inibi 5
quispiam de sectatoribus Favorini, qui videbatur esse in litteris veterator, 'Valerium', inquit, 'Probum audivi haec dicere: usum esse Sallustium circumlocutione quadam poetica et, cum dicere vellet hominem

avaritia corrumpi, corpus et animum dixisse, quae duae res hominem demonstrarent; namque homo ex
6 anima et corpore est'. 'Numquam,' inquit Favorinus 'quod equidem scio, tam inportuna tamque audaci argutia fuit noster Probus, ut Sallustium, vel subtilissimum brevitatis artificem, periphrasis poetarum facere diceret'.

7 Erat tum nobiscum in eodem ambulacro homo
8 quispiam sane doctus. Is quoque a Favorino rogatus, ecquid haberet super ea re dicere, huiuscemodi
9 verbis usus est: 'Quorum', inquit, 'avaritia [mentem] tenuit et corrupit quique sese quaerundae undique pecuniae dediderunt, eos plerosque tali genere vitae occupatos videmus, ut sicuti alia in his omnia prae pecunia, ita labor quoque virilis exercendique corporis
10 studium relictui sit. Negotiis enim se plerumque umbraticis et sellulariis quaestibus intentos habent, in quibus omnis eorum vigor animi corporisque elanguescit et, quod Sallustius ait, 'effeminatur'.

11 Tum Favorinus legi denuo verba eadem Sallustii iubet atque, ubi lecta sunt, 'quid igitur' inquit 'dicimus, quod multos videre est pecuniae cupidos et
12 eosdem tamen corpore esse vegeto ac valenti?' Tum ille ita respondit: 'Respondes non hercle inscite. Quisquis' inquit 'est pecuniae cupiens et corpore tamen est bene habito ac strenuo, aliarum quoque rerum vel studio vel exercitio eum teneri necessum est atque
13 in sese colendo non aeque esse parcum. Nam si avaritia sola summa omnes hominis partes affectionesque occupet et si ad incuriam usque corporis grassetur, ut per illam unam neque virtutis neque virium (neque corporis neque animi) cura adsit, tum denique id vere dici potest effeminando esse et animo et corpori qui
14 neque sese neque aliud curent, nisi pecuniam'. Tum Favorinus 'aut hoc,' inquit 'quod dixisti, probabile est, aut Sallustius odio avaritiae plus quam potuit eam criminatus est'.

II.

emnam esse natalem diem M. Varro dicat, qui ante noctis
ıoram sextam postve eam nati sunt; atque inibi de tempo-
:ibus terminisque dierum, qui civiles nominantur et usque-
ıuaque gentium varie observantur; et praeterea quid Q.
Mucius scripserit super ea muliere, quae a marito non iure
ıe usurpavisset, quod rationem civilis anni non habuerit.

Quaeri solitum est, qui noctis hora tertia quartave 1
'e qua alia nati sunt, uter dies natalis haberi appella-
ıue debeat, isne, quem nox ea consecuta est, an qui
ıs noctem consecutus est. M. Varro in libro re- 2
m humanarum, quem de diebus scripsit, homi-
s, inquit, qui in[de a] media nocte ad proxi-
ıam mediam noctem in his horis viginti quat-
or nati sunt, uno die nati dicuntur. Quibus 3
rbis ita videtur dierum observationem divisisse, ut
i post solem occasum ante mediam noctem natus
, is ei dies natalis sit, a quo die ea nox coeperit;
ıtra vero, qui in sex noctis horis posterioribus
scatur, eo die videri natum, qui post eam noctem
uxerit.

Athenienses autem aliter observare, idem Varro in 4
dem libro scripsit, eosque a sole occaso ad solem
rum occidentem omne id medium tempus unum
ım esse dicere. Babylonios porro aliter; a sole 5
im exorto ad exortum eiusdem incipientem totum
spatium unius diei nomine appellare; multos vero 6
terra Vmbria unum et eundem diem esse dicere a
ıridie ad insequentem meridiem; 'quod quidem'
ıuit 'nimis absurdum est. Nam qui Kalendis
ıra sexta apud Vmbros natus est, dies eius
.talis videri debebit et Kalendarum dimidia-
m et qui est post Kalendas dies ante horam
us diei sextam.

Populum autem Romanum ita, uti Varro dixit, 7
ıs singulos adnumerare a media nocte ad mediam
oximam, multis argumentis ostenditur. Sacra sunt 8

Romana partim diurna, alia nocturna, sed ea,
inter noctem fiunt, diebus addicuntur, non noct
9 quae igitur sex posterioribus noctis horis fiunt, e
fieri dicuntur, qui proximus eam noctem inluc
10 Ad hoc ritus quoque et mos auspicandi eandem
observationem docet: nam magistratus, quando
die eis auspicandum est et id, super quo auspi
runt, agendum, [cum] post mediam noctem ausp
tur et post meridiem sole magno [agunt], auspica
11 esse et egisse eodem die dicuntur. Praeterea tri
plebei, quos nullum diem abesse Roma licet, cum
mediam noctem proficiscuntur et post primam f
ante mediam sequentem revertuntur, non videntur
isse unum diem, quoniam, ante horam noctis se
regressi, parte aliqua illius in urbe Roma sunt.
12 [Q.] quoque Mucium iureconsultum dicere sol
legi, non esse usurpatam mulierem, quae, cum K
dis Ianuariis apud virum matrimonii causa esse
pisset, ante diem IV. Kalendas Ianuarias sequ
13 usurpatum isset: non enim posse impleri trinoc
quod abesse a viro usurpandi causa ex duode
tabulis deberet, quoniam tertiae noctis posteriori
horae alterius anni essent, qui inciperet ex Kale
14 Istaec autem omnia de dierum temporibus et fi
ad observationem disciplinamque iuris antiqui
nentia cum in libris veterum inveniremus, no
bitabamus, quin Vergilius quoque id ipsum osten
non exposite atque aperte, sed, ut hominem d
poeticas res agentem, recondita et quasi operta ve
ritus significatione:

15 torquet, inquit, medios nox umida cu
Et me saevus equis oriens afflavit anh

16 His enim versibus oblique, sicuti dixi, admonere vo
diem, quem Romani 'civilem' appellaverunt, a s
noctis hora oriri.

III.

› noscendis explorandisque Plauti comoediis, quoniam promisce verae atque falsae nomine eius inscriptae feruntur; atque inibi, quod Plautus et Naevius in carcere fabulas scriptitarint.

Verum esse comperior, quod quosdam bene litteratos 1
›mines dicere audivi, qui plerasque Plauti comoedias
ıriose atque contente lectitarunt, non indicibus Aelii
›c Sedigiti nec Claudii nec Aurelii nec Accii
›c Manilii super his fabulis, quae dicuntur 'ambiguae',
›editurum, sed ipsi Plauto moribusque ingeni atque
ıguae eius. Hac enim iudicii norma Varronem 2
ıoque usum videmus. Nam praeter illas unam et 3
ginti, quae 'Varronianae' vocantur, quas idcirco a
›teris segregavit, quoniam dubiosae non erant, set
›nsensu omnium Plauti esse censebantur, quasdam
›m alias probavit adductus filo atque facetia sermonis
lauto congruentis easque iam nominibus aliorum
›cupatas Plauto vindicavit, sicuti istam, quam nu-
›rrime legebamus, cui est nomen Boeotia. Nam cum 4
. illis una et viginti non sit et esse Aquili dicatur,
hil tamen Varro dubitavit, quin Plauti foret, neque
ius quisquam non infrequens Plauti lector dubita-
›rit, si vel hos solos ex ea fabula versus cognoverit,
ıi quoniam sunt, ut de illius Plauti more dicam,
lautinissimi, propterea et meminimus eos et ascripsi-
ıus. Parasitus ibi esuriens haec dicit: 5

Vt illúm di perdant, prímus qui horas répperit,
Quique ádeo primus státuit hic solárium.
Qui míhi comminuit mísero articulatím diem,
Nam [unúm] me puero vénter erat solárium
Multo ómnium istorum óptimum et veríssimum:
Vbivís ste monebat ésse, nisi quom níl erat.
Nunc étiam quom est, non éstur, nisi solí libet;

Itaque ádeo iam oppletum óppidum est scláriis,
† Maior pars populi arida reptant fame.

6 Favorinus quoque noster, cum Nervularian Plauti legerem, quae inter incertas habita est, et audisset ex ea comoedia versum hunc:

Scrattáe, scrupipedae, stríttivillae sórdidae,

delectatus faceta verborum antiquitate, meretricum vitia atque deformitates significantium, 'vel unus hercle' inquit 'hic versus Plauti esse hanc fabulam satis potest fidei fecisse'.

7 Nos quoque ipsi nuperrime, cum legeremus Fretum – nomen est id comoediae, quam Plauti esse quidam non putant –, haut quicquam dubitavimus, quin ea Plauti foret, et omnium quidem maxime genuina.

8 Ex qua duo hos versus exscripsimus, ut historiam quaereremus oraculi Arretini:

† Nunc illud est quod responsum Arretini ludis magis dicitur:
Períbo, si non fécero, si fáxo, vapulábo.

9 M. tamen Varro in libro de comoediis Plautinis primo Accii verba haec ponit: Nam nec Geminei lenones nec Condalium nec Plauti Anus, nec Bis compressa nec Boeotia umquam fuit, neque adeo Agroecus neque Commorientes Macci Titi.

10 In eodem libro M. Varronis id quoque scriptum, et Plautium fuisse quempiam poetam comoediarum. Quoniam fabulae [eae] 'Plauti' inscriptae forent, acceptas esse quasi Plautinas, cum essent non a Plauto Plautinae, sed a Plautio Plautianae.

11 Feruntur autem sub Plauti nomine comoediae
12 circiter centum atque triginta; sed homo eruditissimus L. Aelius quinque et viginti eius esse solas existi-
13 mavit. Neque tamen dubium est, quin istaec, quae

scriptae a Plauto non videntur et nomini eius addicuntur, veterum poetarum fuerint et ab eo retractatae, expolitae sint ac propterea resipiant stilum Plautinum. Sed enim Saturionem et Addictum et tertiam 14
quandam, cuius nunc mihi nomen non subpetit, in pistrino eum scripsisse, Varro et plerique alii memoriae tradiderunt, cum, pecunia omni, quam in operis artificum scaenicorum pepererat, in mercatibus perdita inops Romam redisset et ob quaerendum victum ad circumagendas molas, quae 'trusatiles' appellantur, operam pistori locasset.

Sicuti de Naevio quoque accepimus, fabulas eum 15
in carcere duas scripsisse, Hariolum et Leontem, cum ob assiduam maledicentiam et probra in principes civitatis de Graecorum poetarum more dicta in vincula Romae a triumviris coniectus esset. Vnde post a tribunis plebis exemptus est, cum in his, quas supra dixi, fabulis delicta sua et petulantias dictorum, quibus multos ante laeserat, diluisset.

IV.

Quod P. Africano et aliis tunc viris nobilibus ante aetatem senectam barbam et genas radere mos patrius fuit.

In libris, quos de vita P. Scipionis Africani 1
compositos legimus, scriptum esse animadvertimus, P. Scipioni, Pauli filio, postquam de Poenis triumphaverat censorque fuerat, diem dictum esse ad populum a Claudio Asello tribuno plebis, cui equum in censura ademerat, eumque, cum esset reus, neque barbam deuisse radi neque non candida veste uti neque fuisse
cultu solito reorum. Sed cum in eo tempore Scipio- 2
nem minorem [maiorem] quadraginta annorum fuisse constaret, quod de barba rasa ita scriptum esset mirabamur. Comperimus autem ceteros quoque in isdem 3
temporibus nobiles viros barbam in eiusmodi aetate

rasitavisse, idcircoque plerasque imagines veteru
admodum senum, sed in medio aetatis, ita fa
demus.

V.

Deliciarum vitium et mollities oculorum et corporis ab
philosopho cuidam obprobrata acerbe simul et festi

1 Plutarchus refert, Arcesilaum philosoph
hementi verbo usum esse de quodam nimis
divite, qui incorruptus tamen et a stupro inte
2 cebatur. Nam cum vocem eius infractam capil
arte compositum et oculos ludibundos atque in
voluptatisque plenos videret, 'nihil interest,'
'quibus membris cinaedi sitis, posterioribus an pri

VI.

De vi atque natura palmae arboris, quod lignum ex
deribus positis renitatur.

1 Per hercle rem mirandam Aristoteles i
timo problematorum et Plutarchus in
2 symposiacorum dicit. 'Si super palmae' i
'arboris lignum magna pondera inponas ac ta
viter urgeas oneresque, ut magnitudo oneris s
non queat, non deorsum palma cedit nec intra
tur, sed adversus pondus resurgit et sursum
3 recurvaturque'; 'propterea' inquit Plutarchus
taminibus palmam signum esse placuit victoria
niam ingenium ligni eiusmodi est, ut urg
opprimentibusque non cedat'.

VII.

Historia ex annalibus sumpta de Q. Caedicio tribuno
verbaque ex originibus M. Catonis apposita, quibus
virtutem cum Spartano Leonida aequiperat

1 Pulcrum, dii boni, facinus Graecarumque f
arum magniloquentia condignum M. Cato libr
ginum de Q. Caedicio tribuno militum scriptum

Id profecto est ad hanc ferme sententiam: Impe- 2.3
ıtor Poenus in terra Sicilia, bello Carthaginiensi primo,
bviam Romano exercitu progreditur, colles locosque
loneos prior occupat. Milites Romani, uti res nata 4
ıt, in locum insinuant fraudi et perniciei obnoxium.
ribunus ad consulem venit, ostendit exitium de loci 5
nportunitate et hostium circumstantia maturum. 'Cen- 6
ıo', inquit 'si rem servare vis, faciundum, ut quadrin-
entos aliquos milites ad verrucam illam', sic enim
ato locum editum asperumque appellat, 'ire iubeas,
ımque uti occupent imperes horterisque; hostes pro-
ıcto ubi id viderint, fortissimus quisque et promptis-
mus ad occursandum pugnandumque in eos praever-
ıntur unoque illo negotio sese alligabunt atque illi
mnes quadringenti procul dubio obtruncabuntur. Tunc 7
ıterea occupatis in ea caede hostibus tempus exer-
itus ex hoc loco educendi habebis. Alia nisi haec 8
alutis via nulla est'. Consul tribuno respondit, con-
ilium quidem istud aeque providens sibi viderier; 'sed
ıtos' inquit 'milites quadringentos ad eum locum in
ostium cuneos quisnam erit qui ducat?' 'Si alium' 9
ıquit tribunus 'neminem repperis, me licet ad hoc
ericulum utare; ego hanc tibi et reipublicae animam
o'. Consul tribuno gratias laudesque agit. Tribunus 10.11
t quadringenti ad moriendum proficiscuntur. Hostes 12
orum audaciam demirantur, quorsum ire pergant, in
xpectando sunt. Sed ubi apparuit, [ad] eam verrucam 13
ccupandam iter intendere, mittit adversum illos im-
ıerator Carthaginiensis peditatum equitatumque, quos
ı exercitu viros habuit strenuissimos. Romani milites 14
ircumveniuntur, circumventi repugnant; fit proelium 15
iu anceps. Tandem superat multitudo. Quadringenti 16
mnes cum uno perfossi gladiis aut missilibus operti
adunt. Consul interim, dum ibi pugnatur, se in locos 17
utos atque editos subducit.

Sed quod illi tribuno, duci militum quadringento- 18
um, divinitus in eo proelio usus venit, non iam nostris,

19 sed ipsius Catonis verbis subiecimus: Dii inmortales tribuno militum fortunam ex virtute eius dedere. Nam ita evenit: cum saucius multifariam ibi factus esset, tamen vulnus capiti nullum evenit, eumque inter mortuos, defetigatum vulneribus atque quod sanguen eius defluxerat, cognovere. Eum sustulere, isque convaluit, saepeque post illa operam reipublicae fortem atque strenuam praehibuit illoque facto, quod illos milites subduxit, exercitum ceterum servavit. Sed idem benefactum quo in loco ponas, nimium interest. Leonides Laco, qui simile apud Thermopylas fecit, propter eius virtutes omnis Graecia gloriam atque gratiam praecipuam claritudinis inclitissimae decoravere monumentis: signis, statuis, elogiis, historiis aliisque rebus gratissimum id eius factum habuere; at tribuno militum parva laus pro factis relicta, qui idem fecerat atque rem servaverat.

20 Hanc Q. Caedici tribuni virtutem M. Cato tali suo
21 testimonio decoravit. Claudius autem Quadrigarius annalis tertio non Caedicio nomen fuisse ait, sed Laberio.

VIII.

Litterae eximiae consulum C. Fabricii et Q. Aemilii ad regem Pyrrum a Q. Claudio scriptore historiarum in memoriam datae.

1 Cum Pyrrus rex in terra Italia esset et unam atque alteram pugnas prospere pugnasset satisque agerent Romani et pleraque Italia ad regem descivisset, tum Ambraciensis quispiam Timochares, regis Pyrri amicus, ad C. Fabricium consulem furtim venit ac praemium petivit et, si de praemio conveniret, promisit, regem venenis necare, idque facile esse factu dixit, quoniam
2 filius suus pocula in convivio regi ministraret. Eam

Fabricius ad senatum scripsit. Senatus ad regem 3
tos misit mandavitque, ut de Timochare nihil pro-
nt, sed monerent, uti rex circumspectius ageret
.e a proximorum insidiis salutem tutaretur. Hoc 4
uti diximus, in Valeri Antiatis historia scrip-
est. Quadrigarius autem in libro tertio 5
Timocharem, sed Niciam adisse ad consulem scri-
. neque legatos a senatu missos, sed a consulibus,
Pyrrum] populo Romano laudes atque gratias scri-
se captivosque omnes, quos tum habuit, vestivisse
eddidisse.
Consules tum fuerunt C. Fabricius et Q. Aemilius. 6
eras, quas ad regem Pyrrum super ea causa mise- 7
, Claudius Quadrigarius scripsit fuisse hoc
nplo:

onsules Romani salutem dicunt Pyrro regi. 8

pro tuis iniuriis continuis animo tenus
imoti inimiciter tecum bellare studemus.
communis exempli et fidei ergo visum, ut
alvum velimus, ut esset, quem armis vincere
semus. Ad nos venit Nicias familiaris tuus,
sibi praemium a nobis peteret, si te clam
rfecisset. Id nos negavimus velle, neve
eam rem quicquam commodi expectaret, et
ul visum est, ut te certiorem faceremus, ne
l eiusmodi, si accidisset, nostro consilio
tates putarent factum, et quod nobis non
et pretio aut praemio aut dolis pugnare.
nisi caves, iacebis.

IX.

et cuiusmodi fuerit qui in proverbio fertur equus Seianus; qualis color equorum sit, qui 'spadices' vocantur; deque us vocabuli ratione.

Gavius Bassus in commentariis suis, item 1
us Modestus in secundo quaestionum confu-

sarum historiam de equo Seiano tradunt dignam
2 moria atque admiratione: Gnaeum Seium quempi
scribam fuisse eumque habuisse equum natum A
in terra Graecia, de quo fama constans esset, tamqu
de genere equorum progenitus foret, qui Diom
3 Thracis fuissent, quos Hercules, Diomede occiso, e Tl
cia Argos perduxisset. Eum equum fuisse dicunt
gnitudine invisitata, cervice ardua, colore poeni
flora et comanti iuba, omnibusque aliis equorum
dibus quoque longe praestitisse; sed eundem equ
tali fuisse fato sive fortuna ferunt, ut quisquis hab
eum possideretque, ut is cum omni domo, familia
4 tunisque omnibus suis ad internecionem deperiret.
que primum illum Gnaeum Seium, dominum eius, a
Antonio, qui postea triumvirum reipublicae const
endae fuit, capitis damnatum, miserando suppl
affectum esse; eodem tempore Cornelium Dolabel
consulem in Syriam proficiscentem fama istius e
adductum Argos devertisse cupidineque habendi
exarsisse emisseque eum sestertiis centum milibus;
ipsum quoque Dolabellam in Syria bello civili ob
sum atque interfectum esse; mox eundem equum,
Dolabellae fuerat, C. Cassium, qui Dolabellam ol
5 derat, abduxisse. Eum Cassium postea satis not
est victis partibus fusoque exercitu suo miseram n
tem oppetisse, deinde post Antonium post interit
Cassii parta victoria equum illum nobilem Cassi re
sisse et, cum eo potitus esset, ipsum quoque po
victum atque desertum, detestabili exitio interi
6 Hinc proverbium de hominibus calamitosis ortum
que solitum: 'ille homo habet equum Seianum'.
7 Eadem sententia est illius quoque veteris prove
quod ita dictum accepimus: 'aurum Tolosanum'. N
cum oppidum Tolosanum in terra Gallia Quintus Ca
consul diripuisset multumque auri in eius oppidi t
plis fuisset, quisquis ex ea direptione aurum att
misero cruciabilique exitu periit.

Hunc equum Gavius Bassus vidisse se Argis 8
efert haut credibili pulcritudine vigoreque et colore
ruberantissimo.

Quem colorem nos, sicuti dixi, 'poeniceum' dicimus, 9
raeci partim 'φοίνικα', alii 'σπάδικα' appellant, quo-
iam palmae termes ex arbore cum fructu avulsus
padix' dicitur.

X.

uod est quaedam septenarii numeri vis et facultas in multis naturae rebus animadversa, de qua M. Varro in hebdomadibus disserit copiose.

M. Varro in primo librorum, qui inscribuntur 1
ebdomades vel de imaginibus, septenarii numeri,
uem Graece 'ἑβδομάδα' appellant, virtutes potestates-
ue multas variasque dicit. Is namque numerus, 2
iquit, septentriones maiores minoresque in
aelo facit, item vergilias, quas 'πλειάδας'
raeci vocant, facit etiam stellas, quas alii
erraticas', P. Nigidius 'errones' appellat. Cir- 3
ulos quoque ait in caelo circum longitudinem axis
eptem esse; ex quis duos minimos, qui axem extimum
ingunt, 'πόλους' appellari dicit: sed eos in sphaera,
uae 'κρικωτή' vocatur, propter brevitatem non inesse.
c neque ipse zodiacus septenario numero caret; nam 4
i septimo signo fit solstitium a bruma, in septimo
ruma a solstitio, in septimo aequinoctium ab aequi-
octio. Dies deinde illos, quibus alcyones hieme anni 5
i aqua nidulantur, eos quoque septem esse dicit.
'raeterea scribit, lunae curriculum confici integris 6
uater septenis diebus, nam: die [duo]detricesimo
una, inquit, ex quo vestigio profecta est, eodem
edit, auctoremque opinionis huius Aristidem esse
amium; in qua re non id solum animadverti debere
icit, quod quater septenis, id est octo et viginti, die-
us conficeret luna iter suum, sed quod is numerus

septenarius, si ab uno profectus, dum ad semetip
progreditur, omnes, per quos progressus est, num
comprehendat ipsumque se addat, facit numerum
7 et viginti, quot dies sunt curriculi lunaris. Ad
mines quoque nascendos vim numeri istius po
pertinereque ait: Nam cum in uterum, inquit,
lieris genitale semen datum est, primis sep
diebus conglobatur coagulaturque fitque ad
piendam figuram idoneum. Post deinde qu
hebdomade, quod eius virile secus futu
est, caput et spina, quae est in dorso, infor
tur. Septima autem fere hebdomade, id
nono et quadragesimo die, totus, inquit, hom
8 utero absolvitur. Illam quoque vim numeri h
observatam refert, quod ante mensem septimum n
mas neque femina salubriter ac secundum natu
nasci potest et quod hi, qui iustissime in utero
post ducentos septuaginta tres dies, postquam
concepti, quadragesima denique hebdomade ita nas
9 tur. Pericula quoque vitae fortunarumque omn
quae 'climacteras' Chaldaei appellant, graviss
10 quosque fieri septenarios. Praeter hoc modum
dicit summum adolescendi humani corporis se
11 pedes. Quod esse magis verum arbitramur quam
Herodotus, homo fabulator, in primo historia
inventum esse sub terra scripsit Oresti corpus cu
longitudinis habens septem, quae faciunt pedes
decim et quadrantem, nisi si, ut Homerus opin
est, vastiora prolixioraque fuerunt corpora homi
antiquiorum et nunc, quasi iam mundo senesc
12 rerum atque hominum decrementa sunt. Dentes
que et in septem mensibus primis et septenos ex
que parte gigni ait et cadere annis septimis et genu
13 adnasci annis fere bis septenis. Venas etiam in h
nibus, vel potius arterias, medicos musicos dicere
numero moveri septenario, quod ipsi appellant
διὰ τεσσάρων συμφωνίαν', quae fit in collatione

ii numeri. Discrimina etiam periculorum in 14
ɜ maiore vi fieri putat in diebus, qui conficiuntur
mero septenario, eosque dies omnium maxime,
medici appellant, 'κρισίμους' (Cui) videri primam
madam et secundam et tertiam. Neque non id 15
sumit ad vim facultatesque eius numeri augen-
ıuod, quibus inedia mori consilium est, septimo
n die mortem oppetunt.
ıec Varro de numero septenario scripsit admo- 16
conquisite. Sed alia quoque ibidem congerit
uscula: veluti septem opera esse in orbe terrae
da et sapientes item veteres septem fuisse et
ula ludorum circensium sollemnia septem esse
ɔppugnandas Thebas duces septem delectos. Tum 17
dit, se quoque iam duodecimam annorum heb-
lam ingressum esse et ad eum diem septuaginta
madas librorum conscripsisse, ex quibus aliquam-
s, cum proscriptus esset, direptis bibliothecis
ıon comparuisse.

XI.

et quam frivolis argumentis Accius in didascalicis utatur, us docere nititur, Hesiodum esse quam Homerum natu ıuiorem.

ıper aetate Homeri atque Hesiodi non consen- 1
Alii Homerum quam Hesiodum maiorem 2
fuisse scripserunt, in quis Philochorus et Xe-
anes, alii minorem, in quis L. Accius poeta
›horus historiae scriptor. M. autem Varro in 3
o de imaginibus, uter prior sit natus parum
ıre dicit, sed non esse dubium, quin aliquo tem-
eodem vixerint, idque ex epigrammate ostendi,
in tripode scriptum est, qui in monte Helicone
esiodo positus traditur. Accius autem in pri- 4
idascalico levibus admodum argumentis utitur,
ıuae ostendi putat, Hesiodum natu priorem:

5 quod Homerus, inquit, cum in principio carminis Achillem esse filium Pelei diceret, quis esset Peleus, non addidit; quam rem procul, inquit, dubio dixisset, nisi ab Hesiodo iam dictum videret. De Cyclope itidem, inquit, vel maxime quod unoculus fuit, rem tam insignem non praeterisset, nisi aeque prioris Hesiodi carminibus invulgatum esset.

6 De patria quoque Homeri multo maxime dissensum est. Alii Colophonium, alii Smyrnaeum, sunt qui Atheniensem, sunt etiam qui Aegyptium fuisse dicant,
7 Aristoteles tradidit ex insula Io. M. Varro in libro de imaginibus primo Homeri imagini epigramma hoc apposuit:

Capélla Homeri cándida haec tumulum índicat,
Quod hác Ietae mórtuo faciúnt sacra.

XII.

Largum atque avidum bibendi a. P. Nigidio, doctissimo viro, nova et prope absurda vocabuli figura 'bibosum' dictum.

1 Bibendi avidum P. Nigidius in commentariis
2 grammaticis 'bibacem' et 'bibosum' dicit. 'Bibacem' ego ut 'edacem' a plerisque aliis dictum lego; 'bibosum' dictum nondum etiam usquam repperi nisi apud Laberium, neque aliud est, quod simili inclinatu
3 dicatur. Non enim simile est, ut 'vinosus' aut 'vitiosus' ceteraque, quae hoc modo dicuntur, quoniam a
4 vocabulis, non a verbo, inclinata sunt. Laberius in mimo, qui Salinator inscriptus est, verbo hoc ita utitur:

Nón mammosa, nón annosa, nón bibosa, nón procax.

XIII.

l Demosthenes etiamtum adulescens, cum Platonis philophi discipulus foret, audito forte Callistrato rhetore in ntione populi destitit a Platone et sectatus Callistratum est.

Hermippus hoc scriptum reliquit, Demosthenen 1
ıodum adulescentem ventitare in Academiam Pla-
emque audire solitum. 'Atque is' inquit 'Demo- 2
enes domo egressus, ut ei mos erat, cum ad
tonem pergeret complurisque [e] populo con-
entes videret, percontatur eius rei causam cogno-
que, currere eos auditum Callistratum. Is Calli- 3
atus Athenis orator in republica fuit, quos illi
ιαγωγοὺς' appellant. Visum est paulum devertere 4
eririque, an digna auditio tanto properantium studio
t. Venit' inquit 'atque audit Callistratum, no- 5
m illam *τὴν περὶ Ὠρωποῦ δίκην* dicentem, atque
motus et demultus et captus est, ut Callistratum
inde sectari coeperit, Academiam cum Platone
querit'.

XIV.

nidium librum legi' aut 'dimidiam fabulam audivi' aliaque ıiuscemodi qui dicat, vitiose dicere; eiusque vitii causas ddere M. Varronem; nec quemquam veterem hisce verbis a usum esse.

'Dimidium librum legi' aut 'dimidiam fabulam au- 1
i' vel quid aliud huiuscemodi male ac vitiose dici
stumat Varro. Oportet enim, inquit, dicere 2
midiatum librum', non 'dimidium', et 'dimi-
ıtam fabulam', non 'dimidiam'. Contra autem
ex sextario hemina fusa est, non 'dimidiatum
ctarium fusum' dicendum est, et qui ex mille
mmum, quod ei debebatur, quingentos rece-
, non 'dimidiatum' recepisse dicemus, sed
midium'. At si scyphus, inquit, argenteus 3
hi cum alio communis in duas partis dis-

iectus sit, 'dimidiatum' eum esse dicere scyphum debeo, non 'dimidium', argenti autem, quod in eo scypho inest, 'dimidium' meum esse,
4 non 'dimidiatum', disseritque ac dividit subtilissime,
5 quid 'dimidium' 'dimidiato' intersit, et Q. Ennium scienter hoc in annalibus dixisse ait:

Sicuti si quis ferat vas vini dimidiatum,

sicuti pars, quae deest ei vaso, non 'dimidiata' dicenda est, sed 'dimidia'.

6 Omnis autem disputationis eius, quam subtiliter quidem, sed suboscure explicat, summa haec est: 'dimidiatum' est quasi 'dismediatum' et in partis duas
7 pares divisum, 'dimidiatum' ergo nisi ipsum, quod di-
8 visum est, dici haut convenit; 'dimidium' vero est, non quod ipsum dimidiatum est, sed quae ex dimidiato
9 pars altera est. Cum igitur partem dimidiam libri legisse volumus dicere aut partem dimidiam fabulae audisse, si 'dimidiam fabulam' aut 'dimidium librum' dicimus, peccamus; totum enim ipsum, quod dimidia-
10 tum atque divisum est, 'dimidium' dicis. Itaque Lucilius eadem secutus:

Vno oculo, inquit, pedibusque duobus dimidiatus
Vt porcus,

et alio loco:

Quidni? et scruta quidem ut vendat (et) scrutarius laudat,
Praefractam strigilem[1], soleam inprobus dimidiatam.

11 Iam in vicesimo manifestius 'dimidiam horam' dicere studiose fugit, sed pro 'dimidia' 'dimidium' ponit in hisce versibus:

Tempestate sua atque eodem uno tempore et horae

Dimidio et tribus confectis dumtaxat eandem
Ad quartam.

ım cum obvium proximumque esset dicere: 'dimidia 12
tribus confectis', vigilate atque attente verbum non
obum vitavit. Per quod satis apparet, ne 'horam' 13
ıidem 'dimidiam' recte dici, sed vel 'dimidiatam ho-
m' vel 'dimidiam partem horae'. Propterea Plau- 14
.s quoque in Bacchidibus dimidium auri dicit,
ın 'dimidiatum aurum'; item in Aulularia 'dimi- 15
ım obsoni', non 'dimidiatum obsonium', in hoc versu:

Ei ádeo obsoni hic iússit dimidiúm dari;

Menaechmis autem 'dimidiatum diem', non 'di- 16
idium', in hoc versu:

Diés quidem iam ad úmbilicum dímidiatus
mórtuust.

. etiam Cato in libro, quem de agricultura con- 17
ripsit: Semen cupressi serito crebrum, ita uti
ıum seri solet. Eo cribro terram incernito,
midiatum digitum. Iam id bene tabula aut
ıdibus aut manibus complanato. Dimidiatum, 18
quit, digitum, non 'dimidium'. Nam 'digiti' qui-
m 'dimidium', digitum autem ipsum 'dimidiatum'
ci oportet. Item M. Cato de Carthaginiensibus ita 19
ripsit: Homines defoderunt in terram dimidia-
ıs ignemque circumposuerunt, ita interfece-
ınt. Neque quisquam omnium, qui probe locuti sunt, 20
s verbis sequius quam dixi usus est.

XV.

ıtare in litteris perque hominum memorias traditum, quod repente multis mortem attulit gaudium ingens insperatum interclusa anima et vim magni novique motus non sustinente.

Cognito repente insperato gaudio expirasse animam 1
ıfert Aristoteles philosophus Polycritam, nobilem

2 feminam Naxo insula. Philippides quoque, cc
diarum poeta haut ignobilis, aetate iam edita, cu
certamine poetarum praeter spem vicisset et laeti
3 gauderet, inter illud gaudium repente mortuus es
Rodio etiam Diagora celebrata historia est. Is
goras tris filios adulescentes habuit, unum pu
alterum pancratiasten, tertium luctatorem. Eos
vidit vincere coronarique Olympiae eodem die et
ibi eum tres adulescentes amplexi coronis suis
put patris positis saviarentur, cum populus gratul
dus flores undique in eum iaceret, ibidem in
inspectante populo in osculis atque in manibus fili
animam efflavit.

4 Praeterea in nostris annalibus scriptum leg
qua tempestate apud Cannas exercitus populi Rc
caesus est, anum matrem nuntio de morte filii a
luctu atque maerore affectam esse; sed is nuntiu
verus fuit atque is adulescens non diu post
pugna in urbem redit, anus repente filio viso
atque turba et quasi ruina incidentis inopinati
oppressa exanimataque est.

XVI.

Temporis varietas in puerperis mulierum quaenam sit a n
et a philosophis tradita; atque inibi poetarum quoque ve
super eadem re opiniones multaque alia auditu atqu
moratu digna; verbaque ipsa Hippocratis medici ex
illius sumpta, qui inscriptus est περὶ τροφῆς.

1 Et medici et philosophi inlustres de tempore hu
partus quaesiverunt. Multa opinio est, eaque ian
vero recepta, postquam mulieris uterum semen c
perit, gigni hominem septimo rarenter, numquar
tavo, saepe nono, saepius numero decimo mense, eu
esse hominum gignendi summum finem: decem m
2 non inceptos, sed exactos. Idque Plautum, vet
poetam, dicere videmus in comoedia Cistellari
verbis:

tum ílla, quam compréssérat,
Decumó post mense exácto hic peperit fíliam.

oc idem tradit etiam Menander, poeta vetustior, 3
ımanarum opinionum vel peritissimus; versus eius
ıper ea re de fabula Plocio posui:

Γυνὴ κυεῖ δέκα μῆνας ***;

d noster Caecilius, cum faceret eodem nomine et 4
usdem argumenti comoediam ac pleraque a Menan-
ro sumeret, in mensibus tamen genitalibus nomi-
ındis non praetermisit octavum, quem praeterierat
enander. Caecilii versus hice sunt:

[A.] Ínsoletne múlier decimo ménse parere?
[B.] Pól nonoque
Étiam septimo átque octavo.

ıam rem Caecilium non inconsiderate dixisse neque 5
ımere a Menandro atque a multorum opinionibus
escivisse, M. Varro uti credamus facit. Nam mense 6
onnumquam octavo editum esse partum in libro
uarto decimo rerum divinarum scriptum reliquit;
uo in libro etiam undecimo mense aliquando nasci
osse hominem dicit, eiusque sententiae tam de octavo
uam de undecimo mense Aristotelem auctorem
ıudat. Sed huius de mense octavo dissensionis causa 7
ognosci potest in libro Hippocratis, qui inscriptus
st *περὶ τροφῆς*, ex quo libro verba haec sunt:
Ἔστιν δὲ καὶ οὐκ ἔστιν τὰ ὀκτάμηνα. Id tam ob- 8
cure atque praecise [et] tamquam adverse dictum
Sabinus medicus, qui Hippocratem commodissime
ommentatus est, verbis [his] enarravit: *Ἔστιν μὲν
ραινόμενα ὡς ζῶα μετὰ τὴν ἔκτρωσιν· οὐκ ἔστιν
ἑ, θνήσκοντα μετὰ ταῦτα· καὶ ἔστιν οὖν καὶ
ὐκ ἔστιν, φαντασίᾳ μὲν παραυτίκα ὄντα, δυνά-
ει δὲ οὐκέτι.*

Antiquos autem Romanos Varro dicit non rece- 9
isse huiuscemodi quasi monstruosas raritates, sed nono

mense aut decimo, neque praeter hos aliis, partionem mulieris secundum naturam fieri existimasse idcircoque eos nomina Fatis tribus fecisse a pariendo et a nono
10 atque decimo mense. Nam 'Parca', inquit, inmutata una littera, a partu nominata, item 'Nona'
11 et 'Decima' a partus tempestivi tempore. Caesellius autem Vindex in lectionibus suis antiquis: tria, inquit, nomina Parcarum sunt: 'Nona', 'Decuma', 'Morta', et versum hunc Livii, antiquissimi poetae, ponit ex *Ὀδυσσείᾳ*:

Quandó diés advéniet, quém profáta Mórta est?

Sed homo minime malus Caesellius 'Mortam' quasi nomen accepit, cum accipere quasi Moeram deberet.
12 Praeterea ego de partu humano, praeterquam quae scripta in libris legi, hoc quoque usu venisse Romae comperi: feminam bonis atque honestis moribus, non ambigua pudicitia, in undecimo mense post mariti mortem peperisse factumque esse negotium propter rationem temporis, quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent; sed divum Hadrianum causa cognita decrevisse, in undecimo quoque mense partum edi posse; idque ipsum eius rei decretum nos legimus. In eo decreto Hadrianus id statuere se dicit requisitis veterum philosophorum et medicorum sententiis.
13 Hodie quoque in satura forte M. Varronis legimus, quae inscribitur Testamentum, verba haec: Si quis mihi filius unus pluresve in decem mensibus gignantur, ii si erunt *ὄνοι λύρας*, exheredes sunto; quod si quis undecimo mense, *κατ' Ἀριστοτέλην*, natus est, Attio idem, quod Tet-
14 tio, ius esto apud me. Per hoc vetus proverbium Varro significat, sicuti vulgo dici solitum erat de rebus nihil inter sese distantibus: 'idem Atti, quod

fetti', ita pari eodemque iure esse in decem mensibus natos et in undecim.

Quod si ita neque ultra decimum mensem fetura 15
mulierum protolli potest, quaeri oportet, cur Homerus scripserit, Neptunum dixisse puellae a se recens compressae:

Χαῖρε γυνὴ φιλότητι· περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ
Τέξεις ἀγλαὰ τέκν', ἐπεὶ οὐκ ἀποφώλιοι εὐναὶ
Ἀθανάτων.

Id cum ego ad complures grammaticos attulissem, 16
partim eorum disputabant, Homeri quoque aetate, sicuti Romuli, annum fuisse non duodecim mensium, sed decem; alii convenisse Neptuno maiestatique eius dicebant, ut longiori tempore fetus ex eo grandesceret; alii alia quaedam nugalia. Sed Favorinus mihi ait, 17
περιπλομένου ἐνιαυτοῦ non 'confecto' esse 'anno', sed 'adfecto'.

In qua re verbo usus est non vulgariae significa- 18
tionis. 'Adfecta' enim, sicuti Marcus Cicero et vete- 19
rum elegantissimi locuti sunt, ea proprie dicebantur, quae non ad finem ipsum, sed proxime finem progressa deductave erant. Hoc verbum ad hanc sententiam Cicero in hac fecit, quam dixit de provinciis consularibus.

Hippocrates autem in eo libro, de quo supra 20
scripsi, cum et numerum dierum, quibus conceptum in utero coagulum conformatur, et tempus ipsius partionis nono aut decimo mense definisset neque id tamen semper eadem esse fini dixisset, sed alias ocius fieri, alias serius, hisce ad postremum verbis usus est: *Γίνεται δὲ ἐν τούτοις καὶ πλείω καὶ ἐλάσσω καὶ ὅλον καὶ κατὰ μέρος· οὐ πολλὸν δὲ καὶ πλείω πλείω καὶ ἐλάσσω ἐλάσσω.* Quibus verbis significat, quod aliquando ocius fieret, non multo tamen fieri ocius, neque quod serius, multo serius.

21 Memini ego Romae accurate hoc atque quaesitum, negotio non rei tunc parvae postul octavo mense infans ex utero vivus editus et mortuus ius trium liberorum supplevisset, cum quibusdam, non partus, videretur mensis octav pestivitas.

22 Sed quoniam de Homerico annuo partu undecimo mense diximus, quae cognoveramus est non praetereundum, quod in Plinii Secunc
23 septimo naturalis historiae legimus. Id quia extra fidem esse videri potest, verba ipsius posuimus: Masurius auctor est, L. Papiriur torem, secundo herede lege agente, bo possessionem contra eum dedisse, cum partum se tredecim mensibus tulisse d quoniam nullum certum tempus parien
24 tutum ei videretur. In eodem libro Pl cundi verba haec scripta sunt: Oscitatio i letalis est, sicut sternuisse a coitu abor

XVII.

Id quoque esse a gravissimis viris memoriae mandatu tris libros Plato Philolai Pythagorici et Aristoteles Speusippi philosophi mercati sunt pretiis fidem nor tibus.

1 Memoriae mandatum est, Platonem philo tenui admodum pecunia familiari fuisse atqu tamen tris Philolai Pythagorici libros decem
2 denarium mercatum. Id ei pretium donasse scripserunt amicum eius Dionem Syracos um.
3 Aristotelem quoque traditum libros p Speusippi philosophi post mortem eius emisse Atticis tribus; ea summa fit nummi nostri s duo et septuaginta milia.
4 *Τίμων* amarulentus librum maledicentissimu
5 scripsit, qui *σίλλος* inscribitur. In eo libro Pla philosophum (tenui admodum pecunia familiari

tumeliose appellat, quod inpenso pretio librum Pyzoricae disciplinae emisset exque eo Timaeum, ilem illum dialogum, concinnasset. Versus super 6
re *Τίμωνος* hi sunt:

Καὶ σύ, Πλάτων, καὶ γάρ σε μαθητείης πόθος ἔσχεν,
Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον,
Ἔνθεν ἀπαρχόμενος [τιμαιο]γραφεῖν ἐδιδάχθης.

XVIII.

l sint 'pedari senatores' et quam ob causam ita appellati iamque habeant originem verba haec ex edicto tralaticio nsulum: 'senatores quibusque in senatu sententiam dicere :et'.

Non pauci sunt, qui opinantur, 'pedarios senatores' 1
ellatos, qui sententiam in senatu non verbis dice-
t, sed in alienam sententiam pedibus irent. Quid 2
ur? cum senatusconsultum per discessionem fiebat,
ne universi senatores sententiam pedibus ferebant?
ue haec etiam vocabuli istius ratio dicitur, quam 3
vius Bassus in commentariis suis scriptam
quit. Senatores enim dicit in veterum aetate, qui 4
ulem magistratum gessissent, curru solitos honoris
tia in curiam vehi, in quo curru sella esset, super
m considerent, quae ob eam causam 'curulis' ap-
aretur; sed eos senatores, qui magistratum curulem
dum ceperant, pedibus itavisse in curiam: propterea
atores nondum maioribus honoribus 'pedarios' no-
atos. M. autem Varro in satira Menippea, 5
e *Ἱπποκύων* inscripta est, equites quosdam dicit
larios' appellatos, videturque eos significare, qui
dum a censoribus in senatum lecti senatores qui-
ı non erant, sed, quia honoribus populi usi erant,
enatum veniebant et sententiae ius habebant. Nam 6

et curulibus magistratibus functi, si nondum a censoribus in senatum lecti erant, senatores non erant et quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, sed, quas principes dixerant, in eas discedebant
7 Hoc significabat edictum, quo nunc quoque consules (que), cum senatores in curiam vocant, servandae con-
8 suetudinis causa tralaticio utuntur. Verba edicti haec sunt: Senatores quibusque in senatu sententiam dicere licet.

9 Versum quoque Laberii, in quo id vocabulum positum est, notari iussimus, quem legimus in mimo, qui Stricturae inscriptus est:

† Caput sine lingua pedani sententia est.

10 Hoc vocabulum a plerisque barbare dici animadvertimus; nam pro 'pedariis' 'pedaneos' appellant.

XIX.

Qua ratione Gavius Bassus scripserit 'parcum' hominem appellatum et quam esse eius vocabuli causam putarit; et contra, quem in modum quibusque verbis Favorinus hanc traditionem eius eluserit.

1 Apud cenam Favorini philosophi cum discubitum fuerat coeptusque erat apponi cibus, servus assistens mensae eius legere inceptabat aut Graecarum quid litterarum aut nostratium; velut eo die, quo ego affui, legebatur Gavii Bassi, eruditi viri, liber de origine
2 verborum et vocabulorum. In quo ita scriptum fuit: 'Parcus' composito vocabulo est dictus, quasi 'par arcae', quando, sicut in arca omnia reconduntur eiusque custodia servantur et continentur, ita homo tenax parvoque contentus omnia custodita et recondita habet, sicuti arca. Quam ob causam 'parcus' quasi 'pararcus' est nominatus.

um Favorinus, ubi haec audivit, 'superstitiose' 3
t 'et nimis moleste atque odiose confabricatus
nolitusque magis est originem vocabuli Gavius
Bassus quam enarravit. Nam, si licet res dicere 4
nenticias, cur non probabilius videatur, ut acci-
us 'parcum' ob eam causam dictum, quod pecu-
consumi atque impendi arceat et prohibeat, quasi
niarcus'? Quin potius' inquit 'quod simplicius 5
sque est, id dicimus? 'Parcus' enim neque ab
neque ab arcendo, sed ab eo, quod est 'parum'.
arvum', denominatus est'.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER QVART

I.

Sermo quidam Favorini philosophi cum grammatico iactai factus in Socraticum modum; atque ibi in sermone di quibus verbis 'penus' a Q. Scaevola definita sit; qu eadem definitio culpata reprehensaque est.

1 In vestibulo aedium Palatinarum omnium fer dinum multitudo opperientes salutationem Cae constiterant; atque ibi in circulo doctorum homi Favorino philosopho praesente, ostentabat quis grammaticae rei ditior scholica quaedam nugalia generibus et casibus vocabulorum disserens cum a superciliis vocisque et vultus gravitate composita,
2 quam interpres et arbiter Sibyllae oraculorum. aspiciens ad Favorinum, quamquam ei nondum satis notus esset, 'penus quoque' inquit 'variis ribus dictum et varie declinatum est. Nam et penus' et 'haec penus' et 'huius peni' et 'per
3 veteres dictaverunt; mundum quoque muliebrem cilius in satirarum XVI. non virili genere, ut c sed neutro appellavit his verbis:

Legavit quidam uxori mundum omne per
que.
Atqui quid mundum, quid non? quis div
istuc?'

Atque horum omnium et testimoniis et exemplis con- 4
strepebat; cumque nimis odiose blateraret, intercessit
placide Favorinus et 'amabo' inquit 'magister, quic-
quid est nomen tibi, abunde multa docuisti, quae qui-
dem ignorabamus et scire haud sane postulabamus.
Quid enim refert mea eiusque, quicum loquor, quo 5
genere 'penum' dicam aut in quas extremas litteras
declinem, si nemo id non nimis barbare fecerimus?
sed hoc plane indigeo discere, quid sit 'penus' et qua 6
fini id vocabulum dicatur, ne rem cotidiani usus, tam-
quam qui in venalibus Latine loqui coeptant, alia quam
oportet voce appellem'.

'Quaeris' inquit 'rem minime obscuram. Quis adeo 7
ignorat, 'penum' esse vinum et triticum et oleum et
lentim et fabam atque huiuscemodi cetera?' 'Etiamne' 8
inquit Favorinus 'milium et panicum et glans et
hordeum 'penus' est? sunt enim propemodum haec
quoque eiusdemmodi'; cumque ille reticens haereret, 9
'nolo' inquit 'hoc iam labores, an ista, quae dixi, 'penus'
appelletur. Sed potesne mihi non speciem aliquam de
penu dicere, sed definire genere proposito et differentiis
adpositis, quid sit 'penus'? 'Quod' inquit 'genus et
quas differentias dicas, non hercle intellego'. 'Rem' 10
inquit Favorinus 'plane dictam postulas, quod diffi-
cillimum est, dici planius; nam hoc quidem pervolgatum
est, definitionem omnem ex genere et differentia con-
sistere. Sed si me tibi praemandere, quod aiunt, po- 11
stulas, faciam sane id quoque honoris tui habendi
gratia'.

Ac deinde ita exorsus est: 'Si' inquit 'ego te nunc 12
rogem, ut mihi dicas et quasi circumscribas verbis,
cuiusmodi 'homo' sit, non, opinor, respondeas, hominem
esse te atque me. Hoc enim quis homo sit ostendere
est, non, quid homo sit dicere. Sed si, inquam, pete-
rem, ut ipsum illud, quod homo est, definires, tu pro-
fecto mihi diceres, hominem esse animal mortale, ra-
tionis et scientiae capiens, vel quo alio modo diceres,

ut eum a ceteris omnibus separares. Proinde igitur nunc te rogo, ut, quid sit 'penus', dicas, non ut ali-
13 quid ex penu nomines'. Tum ille ostentator voce iam molli atque demissa 'philosophias' inquit 'ego non didici neque discere adpetivi et, si ignoro, an hordeum ex 'penu' sit aut quibus verbis 'penus' definiatur, non ea re litteras quoque alias nescio'.

14 'Scire' inquit ridens iam Favorinus 'quid 'penus' sit, non ex nostra magis est philosophia quam ex
15 grammatica tua. Meministi enim, credo, quaeri solitum, quid Vergilius dixerit, penum struere vel longam vel longo ordine; utrumque enim profecto
16 scis legi solitum. Sed, ut faciam te aequiore animo ut sis, ne illi quidem veteres iuris magistri, qui 'sapientes' appellati sunt, definisse satis recte existimantur,
17 quid sit 'penus.' Nam Quintum Scaevolam ad demonstrandam penum his verbis usum audio: Penus est, inquit, quod esculentum aut posculentum est, quod ipsius patrisfamilias [aut matris familias] aut liberum patrisfamilias [aut familiae] eius, quae circum eum aut liberos eius est et opus non facit, causa paratum est. ***, ut Mucius ait, 'penus' videri debet. Nam quae ad edendum bibendumque in dies singulos prandii aut cenae causa parantur, 'penus' non sunt; sed ea potius, quae huiusce generis longae usionis gratia contrahuntur et reconduntur, ex eo, quod non in promptu est, sed intus et penitus habeatur,
18 'penus' dicta est. 'Haec ego,' inquit 'cum philosophiae me dedissem, non insuper tamen habui discere; quoniam civibus Romanis Latine loquentibus rem non [suo] vocabulo demonstrare non minus turpe est quam hominem non suo nomine appellare'.

19 Sic Favorinus sermones id genus communes a rebus parvis et frigidis abducebat ad ea, quae magis utile esset audire ac discere, non allata extrinsecus, non per ostentationem, sed indidem nata acceptaque.

Praeterea de penu adscribendum hoc etiam putavi, 20
Servium Sulpicium in reprehensis Scaevolae
apitibus scripsisse, Cato Aelio placuisse, non quae
sui et potui forent, sed thus quoque et cereos in penu
sse, quod esset eius ferme rei causa comparatum.
Masurius autem Sabinus in iuris civilis secundo, 21
tiam quod iumentorum causa apparatum esset, qui-
us dominus uteretur, penori attributum dicit. Ligna 22
uoque et virgas et carbones, quibus conficeretur penus,
uibusdam ait videri esse in penu. Ex his autem, 23
uae promercalia et usuaria isdem in locis [essent],
sse ea sola penoris putat, quae satis sint usu annuo.

II.

lorbus et vitium quid differat; et quam vim habeant vocabula ista in edicto aedilium; et an eunuchus et steriles mulieres rethiberi possint; diversaeque super ea re sententiae.

In edicto aedilium curulium, qua parte de 1
ancipiis vendundis cautum est, scriptum sic fuit:
itulus (scriptorum) singulorum scriptus sit
urato ita, ut intellegi recte possit, quid morbi
itiive cuique sit, quis fugitivus errove sit
oxave solutus non sit.

Propterea quaesierunt iure consulti veteres, quod 2
mancipium morbosum' quodve 'vitiosum' recte dice-
etur quantumque 'morbus' a 'vitio' differret. Cae- 3
ius Sabinus in libro, quem de edicto aedilium
urulium composuit, Labeonem refert, quid esset
morbus', hisce verbis definisse: Morbus est habi-
us cuiusque corporis contra naturam, qui
sum eius facit deteriorem. Sed 'morbum' alias 4
a toto corpore accidere dicit, alias in parte corporis.
otius corporis 'morbum' esse, veluti sit phthisis aut
ebris, partis autem, veluti sit caecitas aut pedis de-
ilitas. Balbus autem, inquit, et atypus vitiosi 5
magis quam morbosi sunt, et equus mordax

aut calcitro vitiosus, non morbosus est. Sed cui morbus est, idem etiam vitiosus est. Neque id tamen contra fit; potest enim qui vitiosus est non morbosus esse. Quamobrem, cum de homine morboso agetur, aeque, inquit, ita dicetur: 'quanto ob id vitium minoris erit'.

6 De eunucho quidem quaesitum est, an contra edictum aedilium videretur venundatus, si ignorasset emptor,
7 eum eunuchum esse. Labeonem respondisse aiunt,
8 rethiberi posse quasi morbosum; sues etiam feminae si sterilae essent et venum issent, ex edicto aedilium
9 posse agi Labeonem scripsisse. De sterila autem muliere, si nativa sterilitate sit, Trebatium contra La-
10 beonem respondisse dicunt. Nam cum rethiberi eam Labeo, quasi minus sanam, putasset, negasse aiunt Trebatium ex edicto agi posse, si ea mulier a principio genitali sterilitate esset. At si valitudo eius offendisset exque ea vitium factum esset, ut concipere fetus non posset,
11 tum sanam non videri et esse in causa rethibitionis. De myope quoque, qui 'luscitiosus' Latine appellatur, dissensum est; alii enim rethiberi omnimodo debere, alii
12 contra, nisi id vitium morbo contractum esset. Eum vero, cui dens deesset, Servius rethiberi posse respondit, Labeo in causa esse rethibendi negavit: nam et magna, inquit, pars dente aliquo carent, neque eo magis plerique homines morbosi sunt, et absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines, quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur.

13 Non praetereundum est, id quoque in libris veterum iurisperitorum scriptum esse, 'morbum' et 'vitium' distare, quod 'vitium' perpetuum, 'morbus'
14 cum accessu decessuque sit. Sed hoc si ita est, neque caecus neque eunuchus morbosus est contra Labeonis, quam supra dixi, sententiam.

Verba Masuri Sabini apposui ex libro iuris

civilis secundo: Furiosus mutusve cuive quod membrum lacerum laesumque est aut obest, quo ipse minus aptus sit, morbosi sunt. Qui natura longe minus videt tam sanus est quam qui tardius currit.

III.

Quod nullae fuerunt rei uxoriae actiones in urbe Roma ante Carvilianum divortium; atque inibi, quid sit proprie paelex quaeque eius vocabuli ratio sit.

Memoriae traditum est, quingentis fere annis post 1
Romam conditam nullas rei uxoriae neque actiones
neque cautiones in urbe Roma aut in Latio fuisse,
quoniam profecto nihil desiderabantur, nullis etiamtunc
matrimoniis divertentibus. Servius quoque Sulpicius 2
in libro, quem composuit de dotibus, tum primum
cautiones rei uxoriae necessarias esse visas scripsit,
cum Spurius Carvilius, cui Ruga cognomentum fuit,
vir nobilis, divortium cum uxore fecit, quia liberi ex
ea corporis vitio non gignerentur, anno urbis conditae
quingentesimo vicesimo tertio M. Atilio, P. Valerio
consulibus. Atque is Carvilius traditur uxorem, quam
dimisit, egregie dilexisse carissimamque morum eius
gratia habuisse, set iurisiurandi religionem animo atque
amori praevertisse, quod iurare a censoribus coactus
erat, uxorem se liberum quaerundum gratia habiturum.

'Paelicem' autem appellatam probrosamque habitam, 3
quae iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu
mancipioque alia matrimonii causa foret, hac anti-
quissima lege ostenditur, quam Numae regis fuisse
accepimus: Paelex aram Iunonis ne tangito; si
tangit, Iunoni crinibus demissis agnum femi-
nam caedito.

'Paelex' autem quasi *πάλλαξ*, id est quasi *παλλακίς*. Vt pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Graeco flexum est.

IV.

Quid Servius Sulpicius in libro, qui est de dotibus, scr de iure atque more veterum sponsaliorum.

1 Sponsalia in ea parte Italiae, quae Latium a latur, hoc more atque iure solita fieri, scripsit Se Sulpicius in libro, quem scripsit de dot
2 Qui uxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, ducenda erat, stipulabatur, eam in m monium † ducturum iri. Cui ducturus itidem spondebat. Is contractus stipulatic sponsionumque dicebatur 'sponsalia'. T quae promissa erat, 'sponsa' appellabatur spoponderat ducturum, 'sponsus'. Sed si eas stipulationis uxor non dabatur aut ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu ag Iudices cognoscebant. Iudex, quamobrem acceptave non esset uxor, quaerebat. Si iustae causae videbatur, litem pecunia a mabat, quantique interfuerat eam ux accipi aut dari, eum, qui spoponderat, [ei, stipulatus erat, condemnabat.
3 Hoc ius sponsaliorum observatum dicit Ser ad id tempus, quo civitas universo Latio lege
4 data est. Haec eadem Neratius scripsit in li quem de nuptiis composuit.

V.

Historia narrata de perfidia aruspicum Etruscorum; qu ob eam rem versus hic a pueris Romae urbe tota ca est 'Malum consilium consultori pessimum est'.

1 Statua Romae in comitio posita Horatii Co
2 fortissimi viri, de caelo tacta est. Ob id fulgur culis luendum aruspices ex Etruria acciti inimico a hostili in populum Romanum animo instituerant,
3 rem contrariis religionibus procurare, atque illam

ı suaserunt in inferiorem locum perperam transponi,
n sol oppositu circum undique aliarum aedium
quam illustraret. Quod cum ita fieri persuasissent, 4
ti ad populum proditique sunt et, cum de perfidia
essi essent, necati sunt, constititque, eam statuam,
nde ut verae rationes post compertae monebant,
ocum editum subducendam atque ita in area Vol-
sublimiore loco statuendam; ex quo res bene ac
pere populo Romano cessit. Tum igitur, quod in 5
ıscos aruspices male consulentis animadversum vin-
tumque fuerat, versus hic scite factus cantatusque
a pueris urbe tota fertur:

alúm consilium cónsultori péssimum est.

Ea historia de aruspicibus ac de versu isto senario 6
ota est in annalibus maximis, libro undecimo,
n Verri Flacci libro primo rerum memoria
ıarum. Videtur autem versus hic de Graeco illo 7
iodi versu expressus:

ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

VI.

a veteris senatusconsulti sita, quo decretum est, hostiis
ioribus expiandum, quod in sacrario hastae Martiae mo-
sent; atque ibi enarratum, quid sint 'hostiae succidaneae',
id item 'porca praecidanea'; et quod Capito Ateius ferias
aecidaneas' appellavit.

Vt 'terram movisse' nuntiari solet eaque res pro- 1
tur, ita in veteribus memoriis scriptum legimus,
iatum esse senatui, in sacrario in regia 'hastas
ias movisse'. Eius rei causa senatusconsultum 2
ım est M. Antonio A. Postumio consulibus, eius-
exemplum hoc est: Quod C. Iulius, L. filius,
tifex nuntiavit, in sacrario [in] regia hastas
tias movisse, de ea re ita censuerunt, uti
Antonius consul hostiis maioribus Iovi et

Marti procuraret et ceteris dis, quibus v
retur, lactantibus[. Ibus] uti procurasset s
habendum censuerunt. Si quid succida
opus esset, robiis succideret.

3 Quod 'succidaneas' hostias senatus appellavit, (
4 ri solet, quid verbum id significet. In Plauti qu
comoedia, quae Epidicus inscripta est, super e(
ipso verbo requiri audio in his versibus:

Mén piaculárem oportet fíeri ob stultit
tuam,
Vt meum tergum tuaé stultitiae súbdas
cidáneum?

5 'Succidaneae' autem 'hostiae' dicuntur, ae li
per morem compositi vocabuli in [i] litteram [tr
6 tata], quasi 'succaedaneae', appellatae, quoniam, si
mis hostiis litatum non erat, aliae post easdem d
hostiae caedebantur; quae quia, prioribus iam c
luendi piaculi gratia subdebantur et succideba
'succidaneae' nominatae, littera i scilicet tractim
nuntiata; audio enim, quosdam eam litteram in
voce barbare corripere.

7 Eadem autem ratione verbi 'praecidaneae' qu
hostiae dicuntur, quae ante sacrificia sollemnia p
8 caeduntur. 'Porca' etiam 'praecidanea' appellata, q
piaculi gratia ante fruges novas captas immolare C
mos fuit, si qui familiam funestam aut non purgave
aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurave
9 Sed porcam et hostias quasdam 'praecidan
sicuti dixi, appellari, vulgo notum est, ferias 'pr
10 daneas' dici, id, opinor, a volgo remotum est. P
terea verba Atei Capitonis ex quinto libror
quos de pontificio iure composuit, scripsi: '
Coruncanio pontifici maximo feriae praeci
neae in atrum diem inauguratae sunt. Co
gium decrevit, non habendum religioni, q
eo die feriae praecidaneae essent.

VII.

ı Valerii Probi grammatici ad Marcellum scripta
r accentu nominum quorundam Poenicorum.

ius Probus grammaticus inter suam aeta- 1
tanti scientia fuit. Is 'Hannibalem' et 'Has- 2
et 'Hamilcarem' ita pronuntiabat, ut paenul-
rcumflecteret, teste epistula eius scripta
ellum, in qua Plautum et Ennium mul-
os veteres eo modo pronuntiasse affirmat,
ıen Ennii versum unum ponit ex libro, qui 3
ıscribitur.
versum quadrato numero factum subiecimus, 4
isi tertia syllaba de Hannibalis nomine cir-
promatur, numerus clausurus est. Versus 5
ıem dixit, ita est:

ıue] propter Hánnibalis cópias consí-
derat.

VIII.

ıbricius de Cornelio Rufino homine avaro dixerit,
ım odisset inimicusque esset, designandum tamen
curavit.

ius Luscinus magna gloria vir magnisque 1
tis fuit. P. Cornelius Rufinus manu quidem 2
et bellator bonus militarisque disciplinae pe-
odum fuit, sed furax homo et avaritia acri
nc Fabricius non probabat neque amico ute- 3
sque eum morum causa fuit. Sed cum in 4
s rei difficillimis consules creandi forent et
s peteret consulatum competitoresque eius
elles quidam et futtiles, summa ope adnixus
cius, uti Rufino consulatus deferretur. Eam 5
sque admirantibus, quod hominem avarum,
nimicissimus, creari [consulem peteret, 'malo,' 6
vis me] compilet, quam hostis vendat'.

7 Hunc Rufinum postea bis consulatu et dict
functum censor Fabricius senatu movit ob lu
notam, quod decem pondo libras argenti facti ha
8 Id autem, quod supra scripsi, Fabricium de Co
Rufino ita, uti in pleraque historia scriptum est, di
M. Cicero non aliis a Fabricio, sed ipsi Rufino
tias agenti, quod [ope] eius designatus esset, d
esse refert in libro secundo de oratore.

IX.

Quid significet proprie 'religiosus'; et in quae diverticula
ficatio istius vocabuli flexa sit; et verba Nigidii Fig
commentariis eius super ea re sumpta.

1 Nigidius Figulus, homo, ut ego arbitror,
M. Varronem doctissimus, in undecimo com
tariorum grammaticorum versum ex ant
carmine refert memoria hercle dignum:

Religentem esse oportet, religiosus ne
2 cuius autem id carmen sit, non scribit. Atque in e
loco Nigidius: Hoc, inquit, inclinamentum
per huiuscemodi verborum, ut 'vinosus',
lierosus', 'religiosus', significat copiam q
dam inmodicam rei, super qua dicitur. Quo
'religiosus' is appellabatur, qui nimia et su
stitiosa religione sese alligaverat, eaque
vitio assignabatur.
3 Sed praeter ista, quae Nigidius dicit, alio qu
diverticulo significationis 'religiosus' pro casto
observanti cohibentique sese certis legibus finib
4 dici coeptus. Simili autem modo illa quoque voca
ab eadem profecta origine, diversum significare v
5 tur, 'religiosi dies' et 'religiosa delubra'. 'Reli
enim 'dies' dicuntur tristi omine infames inpedi
in quibus et res divinas facere et rem quampian
vam exordiri temperandum est, quos multitudo i
6 ritorum prave et perperam 'nefastos' appellat. It

I. Cicero in libro epistularum nono ad Atticum, maiores, inquit, nostri funestiorem diem esse oluerunt Aliensis pugnae quam urbis captae, uod hoc malum ex illo. Itaque alter religio- us etiamnunc dies, alter in volgus ignotus. dem tamen M. Tullius in oratione de accusatore 7 onstituendo 'religiosa delubra' dicit non ominosa ec tristia, sed maiestatis venerationisque plena. Ma- 8 urius autem Sabinus in commentariis, quos de ndigenis composuit, 'religiosum', inquit, est, quod ropter sanctitatem aliquam remotum ac sepo- itum a nobis est, verbum a 'relinquendo' dic- um, tamquam 'caerimoniae' a 'carendo'. Se- 9 undum hanc Sabini interpretationem templa quidem c delubra – quia horum cumulus in vituperationem on cadit, ut illorum, quorum laus in modo extat –, uae non volgo ac temere, sed cum castitate caeri- oniaque adeundum, et reverenda et reformidanda sunt agis quam involganda: sed dies 'religiosi' dicti, quos 10 x contraria causa, propter ominis diritatem, relinqui- us. – Et Terentius: 11

† Tum, quod dem recte est. Nám, nihil esse
míhi, religio est dícere. –

Quod si, ut ait Nigidius, omnia istiusmodi in- 12 linamenta nimium ac praeter modum significant et lcirco in culpas cadunt, ut 'vinosus', 'mulierosus', 'mo- osus', 'verbosus', 'famosus', cur 'ingeniosus' et 'for- osus' et 'officiosus' et 'speciosus', quae pariter ab ngenio et forma et officio inclinata sunt, cur etiam lisciplinosus', 'consiliosus', 'victoriosus', quae M. Cato a affiguravit, cur item 'facundiosa', quod Sempro- ius Asellio XIII. rerum gestarum ita scripsit: acta sua spectare oportere, non dicta, si mi- us facundiosa essent, cur, inquam, ista omnia umquam in culpam, sed in laudem dicuntur, quam- uam aecum incrementum sui nimium demonstrent?

an propterea, quia illis quidem, quae supra posui, adhi-
13 bendus est modus quidam necessarius? Nam et gratia, si nimia atque inmodica, et mores, si multi atque varii, et verba, si perpetua atque infinita et obtundentia, et fama, si magna et inquieta et invidiosa est,
14 neque laudabilia neque utilia sunt; ingenium autem et officium et forma et disciplina et consilium et victoria et facundia sicut ipsae virtutum amplitudines nullis finibus cohibentur, sed quanto maiora auctioraque sunt, multo etiam tanto laudatiora sunt.

X.

Quid observatum de ordine rogandarum in senatu sententiarum; iurgiaque in senatu C. Caesaris consulis et M. Catonis, diem dicendo eximentis.

1 Ante legem, quae nunc de senatu habendo obser-
2 vatur, ordo rogandi sententias varius fuit. Alias primus rogabatur qui princeps a censoribus in senatum lectus
3 fuerat, alias qui designati consules erant; quidam e consulibus, studio aut necessitudine aliqua adducti, quem is visum erat honoris gratia extra ordinem sen-
4 tentiam primum rogabant. Observatum tamen est, cum extra ordinem fieret, ne quis quemquam ex alio quam
5 ex consulari loco sententiam primum rogaret. C. Caesar in consulatu, quem cum M. Bibulo gessit, quattuor solos extra ordinem rogasse sententiam dicitur. Ex his quattuor principem rogabat M. Crassum; sed, postquam filiam Cn. Pompeio desponderat, primum coeperat Pompeium rogare.

6 Eius rei rationem reddidisse eum senatui Tiro Tullius, M. Ciceronis libertus, refert, itaque se ex
7 patrono suo audisse scribit. Id ipsum Capito Ateius in libro, quem de officio senatorio composuit, scriptum reliquit.

8 In eodem libro Capitonis id quoque scriptum est: C., inquit, Caesar consul M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem, quae consulebatur,

quoniam non e republica videbatur, perfici nolebat. Eius rei ducendae gratia longa oratione utebatur eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori, ut sententiam rogatus diceret ante quicquid vellet aliae rei et quoad vellet. Caesar consul viatorem vocavit eumque, cum finem non faceret, prendi loquentem et in carcerem duci iussit. Senatus consurrexit et prosequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, invidia facta Caesar destitit et mitti Catonem iussit.

XI.

Quae qualiaque sint, quae Aristoxenus quasi magis comperta de Pythagora memoriae mandavit; et quae item Plutarchus in eundem modum de eodem Pythagora scripserit.

1 Opinio vetus falsa occupavit et convaluit, Pytha- 1
goram philosophum non esitavisse ex animalibus, item abstinuisse fabulo, quem Graeci 'κύαμον' appellant. Ex hac opinione Callimachus poeta scripsit: 2

Καὶ κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχειν, ἀνιῶντος ἐδε-
στοῦ,
Κἀγώ, Πυθαγόρας ὡς ἐκέλευε, λέγω.

Ex eadem item opinione M. Cicero in libro de 3
divinatione primo haec verba posuit: Iubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit, quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quae res habet inflationem magnam ('Is cibus') tranquillitatem mentis quaerentibus (constat esse) contrariam.

Haec quidem M. Cicero. Sed Aristoxenus musi- 4
cus, vir litterarum veterum diligentissimus, Aristoteli philosophi auditor, in libro, quem de Pythagora reliquit, nullo saepius legumento Pythagoram

dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subdu-
5 ceret sensim alvum et levigaret. Verba ipsa Aristoxeni subscripsi: *Πυθαγόρας δὲ τῶν ὀσπρίων μάλιστα τὸν κύαμον ἐδοκίμασεν· λειάντικόν τε γὰρ εἶναι καὶ διαχωρητικόν· διὸ καὶ μάλιστα κέχρηται αὐτῷ.*

6 Porculis quoque minusculis et haedis tenerioribus
7 victitasse, idem Aristoxenus refert. Quam rem videtur cognovisse e Xenophilo Pythagorico, familiari suo, et ex quibusdam aliis natu maioribus, qui ab
8 aetate Pythagorae [minus diu aberant]. Ac de animalibus Alexis etiam poeta in comoedia, quae
9 *Πυθαγορίζουσα* inscribitur, docet. Videtur autem de *κυάμῳ* non esitato causam erroris fuisse, quia in Empedocli carmine, qui disciplinas Pythagorae secutus est, versus hic invenitur:

Δειλοί, πάνδειλοι, κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχεσθαι.

10 Opinati enim sunt plerique, '*κυάμους*' legumentum dici, ut a vulgo dicitur. Sed qui diligentius scitiusque carmina Empedocli arbitrati sunt, '*κυάμους*' hoc in loco testiculos significare dicunt, eosque more Pythagorae operte atque symbolice '*κυάμους*' appellatos, quod sint *αἴτιοι τοῦ κυεῖν* et geniturae humanae vim praebeant; idcircoque Empedoclen versu isto non a fabulo edendo, sed a rei veneriae proluvio voluisse homines deducere.

11 Plutarchus quoque, homo in disciplinis gravi auctoritate, in primo librorum, quos de Homero composuit, Aristotelem philosophum scripsit eadem ipsa de Pythagoricis scripsisse, quod non abstinuerint
12 edundis animalibus, nisi pauca carne quadam. Verba ipsa Plutarchi, quoniam res inopinata est, subscripsi: *Ἀριστοτέλης δὲ μήτρας καὶ καρδίας καὶ ἀκαλήφης καὶ τοιούτων τινῶν ἄλλων ἀπέχεσθαί φησιν τοὺς Πυθαγορικούς· χρῆσθαι δὲ τοῖς ἄλ-*

λοις. 'Ἀκαλήφη' autem est animal marinum, quod 13
'urtica' appellatur. Sed et piscibus (mullis) abstinere
Pythagoricos, Plutarchus in Symposiacis dicit.

Pythagoram vero ipsum (sicuti) celebre est, 14
Euphorbum primo fuisse dictasse.

Ita haec. Remotiora sunt his, quae Clearchus
et Dicaearchus memoriae tradiderunt, fuisse eum
postea [Pyrrum] Pyranthium, deinde Aethaliden, deinde
feminam pulcra facie meretricem, cui nomen fuerat
Alco.

XII.

Notae et animadversiones censoriae in veteribus monumentis repertae memoria dignae.

Si quis agrum suum passus fuerat sordescere eum- 1
que indiligenter curabat ac neque araverat neque pur-
gaverat, sive quis arborem suam vineamque habuerat
derelictui, non id sine poena fuit, sed erat opus cen-
sorium censoresque aerarium faciebant. Item, quis 2
eques Romanus equum habere gracilentum aut parum
nitidum visus erat, 'inpolitiae' notabatur; id verbum
significat, quasi tu dicas 'incuriae'. Cuius rei utrius- 3
que auctoritates sunt et M. Cato id saepenumero ad-
testatus est.

XIII.

Quod incentiones quaedam tibiarum certo modo factae ischiacis mederi possunt.

Creditum hoc a plerisque esse et memoriae man- 1
datum, ischia cum maxime doleant, tum, si modulis
lenibus tibicen incinat, minui dolores, ego nuperrime 2
in libro Theophrasti scriptum inveni. Viperarum
morsibus tibicinium scite modulateque adhibitum me-
deri, refert etiam Democriti liber, qui inscribitur
[περὶ λοιμῶν], in quo docet plurimis hominum mor-

4 bidis medicinae fuisse incentiones tibiarum. Tanta prosus adfinitas est corporibus hominum mentibusque et propterea vitiis quoque aut medellis animorum et corporum.

XIV.

Narratur historia de Hostilio Mancino aedilium et Manilia meretrice; verbaque decreti tribunorum, ad quos a Manilia provocatum est.

1 Cum librum VIII. Atei Capitonis coniectaneorum legeremus, qui inscriptus est de iudiciis publicis, decretum tribunorum visum est gravitatis
2 antiquae plenum. Propterea id meminimus, idque ob hanc causam et in hanc sententiam scriptum est: Aulus
3 Hostilius Mancinus aedilis curulis fuit. Is Maniliae meretrici diem ad populum dixit, quod e tabulato eius noctu lapide ictus esset, vulnusque ex eo lapide osten-
4.5 debat. Manilia ad tribunos plebi provocavit. Apud eos dixit, comessatorem Mancinum ad aedes suas venisse; eum sibi recipere non fuisse e re sua, sed cum vi inrum-
6 peret, lapidibus depulsum. Tribuni decreverunt, aedilem ex eo loco iure deiectum, quo eum venire cum corollario non decuisset; propterea, ne cum populo aedilis ageret, intercesserunt.

XV.

Defensa a culpa sententia ex historia Sallustii, quam iniqui eius cum insectatione maligni reprehenderint.

1 Elegantia orationis Sallustii verborumque fingendi et novandi studium cum multa prorsus invidia fuit, multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque et obtrectare. In quibus plura inscite aut maligne vellicant. Nonnulla tamen videri possunt non indigna reprehensione; quale illud in Catilinae historia repertum est, quod habeat eam

peciem, quasi parum adtente dictum. Verba Sallustii
aec sunt: Ac mihi quidem, tametsi hautqua- 2
uam par gloria sequitur scriptorem et auctoem rerum, tamen inprimis arduum videtur, es gestas scribere: primum, quod facta dictis xaequanda sunt; dein, quia plerique, quae deicta deprehenderis, malivolentia et invidia icta putant. Vbi de magna virtute atque loria bonorum memores, quae sibi quisque acilia factu putat, aequo animo accipit; supra, eluti ficta, pro falsis ducit. 'Proposuit', inquiunt 3
licturum causas, quamobrem videatur esse 'arduum', :es gestas scribere'; atque ibi cum primum causam aliquam dixerit, dein non alteram causam], sed queellas dicit. Non enim causa videri debet, cur historiae 4
pus 'arduum' sit, quod hi, qui legunt, aut inique interretantur quae scripta sunt aut vera esse non credunt'.)bnoxiam quippe et obiectam falsis existimationibus 5
am rem dicendam aiunt quam 'arduam'; quia, quod st 'arduum', sui operis difficultate est arduum, non pinionis alienae erroribus.

Haec illi malivoli reprehensores dicunt. Sed 'ar- 6
uum' Sallustius non pro difficili tantum, sed pro o quoque ponit, quod Graeci '*χαλεπὸν*' appellant, quod st cum difficile, tum molestum quoque et incommodum et intractabile. Quorum verborum significatio , sententia Sallustii supra scripta non abhorret.

XVI.

)e vocabulis quibusdam a Varrone et Nigidio contra cotidiani sermonis consuetudinem declinatis; atque inibi id genus quaedam cum exemplis veterum relata.

M. Varronem et P. Nigidium, viros Romani ge- 1
ıeris doctissimos, comperimus, non aliter elocutos esse t scripsisse quam 'senatuis' et 'domuis' et 'fluctuis', ui est patrius casus ab eo, quod est 'senatus', 'domus'

['fluctus']; huic 'senatui', ['domui',] 'fluctui' ceter
2 is consimilia pariter dixisse. Terentii quoque c
versus in libris veteribus itidem scriptus est:

Eius ánuis causa, opínor, quae est emó

3 Hanc eorum auctoritatem quidam e veteribus g
maticis ratione etiam firmare voluerunt, quod o
dativus singularis i littera finitus, si non simili
genetivi singularis, s littera addita genetivum s
larem facit, ut 'patri patris', 'duci ducis', 'caedi ca
4 'Cum igitur' inquiunt 'in casu dandi 'huic sen
dicamus, genetivus ex eo singularis 'senatuis' est,
'senatus''.

5 Set non omnes concedunt, in casu dativo 'sen
6 magis dicendum quam 'senatu'. Sicuti Lucili
eodem casu victu et anu dicit, non 'victui' nec 'a
in hisce versibus:

Quod sumptum atque epulas victu praep
honesto

et alio in loco:

'Anu noceo' inquit.

7 Vergilius quoque in casu dandi aspectu dicit,
'aspectui':

teque aspectu ne subtrahe no

et in georgicis:

Quod nec concubitu indulgent.

8 C. etiam Caesar, gravis auctor linguae Latina
Anticatone: unius, inquit, arrogantiae, su
biae dominatuque. Item in Dolabellam acti
I. lib. I.: Isti, quorum in aedibus fani
9 posita et honori erant et ornatu. In li
quoque analogicis omnia istiusmodi sine i li
dicenda censet.

XVII.

De natura quarundam particularum, quae praepositae verbis intendi atque produci barbare et inscite videntur, exemplis rationibusque plusculis disceptatum.

Lucilii ex XI. versus sunt: 1

Scipiadae magno improbus obiciebat Asellus,
Lustrum illo censore malum infelixque fuisse.

Obiciebat o littera producta multos legere audio, idque eo facere dicunt, ut ratio numeri salva sit. Idem infra: 2

Conicere in versus dictum praeconis volebam Grani.

In hac quoque primi verbi praepositione ob eandem causam producunt. Item XV.: 3

Subicit huic humilem et suffercitus posteriorem,

subicit u littera longa legunt, quia primam syllabam brevem esse in versu heroico non convenit. Item 4 apud Plautum in Epidico 'con' syllabam productam pronuntiant:

Age núnciam orna te, 'Epidice, et pallíolum in collum cónice.

Apud Vergilium quoque subicit verbum produci a 5 plerisque audio:

etiam Parnasia laurus
Parva sub ingenti matris se subicit umbra.

Sed neque 'ob' neque 'sub' praepositio producendi 6 habet naturam, neque item ['con'], nisi cum eam litterae secuntur, quae in verbis 'constituit' et 'confecit' secundum eam primae sunt, vel cum eliditur ex ea n littera, sicut Sallustius: faenoribus, inquit, cobertus. In his autem, quae supra posui, et metrum 7 esse integrum potest et praepositiones istae possunt

non barbare protendi; secunda enim littera in]
8 verbis per duo i, non per unum scribenda est. Nø
verbum ipsum, cui supradictae particulae praeposit
sunt, non est 'icio', sed 'iacio' et praeteritum n
'icit' facit, sed 'iecit'. Id ubi compositum est, (e
a littera in [i] mutatur, sicuti fit in verbis 'insıl
et 'incipio', atque [i] ita vim consonantis capit, et
circo ea syllaba productius latiusque paulo pronunti
priorem syllabam brevem esse non patitur, sed red
eam positu longam, proptereaque et numerus in ve
et ratio in pronuntiatu manet.

9 Haec, quae diximus, eo etiam conducunt, ut, q
apud Vergilium in sexto positum invenimus:

Eripe me his, invicte, malis aut tu mihi t
ram
Inice,

sic esse 'iniice', ut supra dixi, et scribendum et leg
dum sciamus, nisi quis tam indocilis est, ut in
quoque verbo 'in' praepositionem metri gratia proten

10 Quaerimus igitur, in 'obicibus' o littera qua rati
intendatur, cum id vocabulum factum sit a verbo 'o
cio' et nequaquam simile sit, quod a verbo 'mov
11 'motus' o littera longa dicitur. Equidem memini S
picium Apollinarem, virum praestanti litterar
scientia, 'obices' et 'obicibus' o littera correpta dic
in Vergilio quoque sic eum legere:

qua vi maria alta tumesc
Obicibus ruptis;

12 sed ita, ut diximus, i litteram, quae in [hoc] vocab
quoque gemina esse debet, paulo uberius largius
pronuntiabat.

13 Congruens igitur est, ut 'subices' etiam, quod proi
ut 'obices' compositum est, u littera brevi dici o
14 teat. Ennius in tragoedia, quae Achilles ins

ıitur, subices pro aere alto ponit, qui caelo subiectus
ıst, in his versibus:

per ego deúm sublimas súbices
Húmidas, unde óritur imber, sónitu saevo et
† strepitu,

plerosque omnes tamen legere audias u littera producta.
Id ipsum autem verbum M. Cato sub alia praeposi- 15
tione dicit in oratione, quam de consulatu suo
habuit; ita hos, inquit, fert ventus ad primorem
Pyrenaeum, quo proiicit in altum. Et Pacu-
ius item in Chryse:

'Id[ae] promúnturium, cuius l ngua in altum
próiicit.

XVIII.

e P. Africano superiore sumpta quaedam ex annalibus memoratu dignissima.

Scipio Africanus antiquior quanta virtutum gloria 1
raestiterit et quam fuerit altus animi atque magnificus
; qua sui conscientia subnixus, plurimis rebus, quae
ixit quaeque fecit, declaratum est. Ex quibus sunt 2
aec duo exempla eius fiduciae atque exuperantiae
ıgentis:

Cum M. Naevius tribunus plebis accusaret eum ad 3
opulum diceretque, accepisse a rege Antiocho pecu-
iam, ut condicionibus gratiosis et mollibus pax cum
ɔ populi Romani nomine fieret et quaedam item alia
rimini daret indigna tali viro, tum Scipio pauca prae-
ıtus, quae dignitas vitae suae atque gloria postulabat,
nemoria', inquit 'Quirites, repeto, diem esse hodiernum,
uo Hannibalem Poenum imperio vestro inimicissimum
ıagno proelio vici in terra Africa pacemque et victoriam
obis peperi spectabilem. Non igitur simus adversum
eos ingrati et, censeo, relinquamus nebulonem hunc,

eamus hinc protinus Iovi optimo maximo gratulatum'.
4.5 Id cum dixisset, avertit et ire ad Capitolium coepit. Tum
contio universa, quae ad sententiam de Scipione feren-
dam convenerat, relicto tribuno Scipionem in Capito-
lium comitata atque inde ad aedes eius cum laetitia
6 et gratulatione sollemni prosecuta est. Fertur etiam
oratio, quae videtur habita eo die a Scipione, et
qui dicunt eam non veram, non eunt infitias, qui
haec quidem verba fuerint, quae dixi, Scipionis.
7 Item aliud est factum eius praeclarum. Petili
quidam tribuni plebis a. M., ut aiunt, Catone, inimici
Scipionis, comparati in eum atque inmissi, desiderabant in senatu instantissime, ut pecuniae Antiochinae praedaeque in eo bello captae rationem redderet.
8 fuerat enim L. Scipioni Asiatico, fratri suo, imperatori
9 in ea provincia legatus. Ibi Scipio exurgit et
prolato e sinu togae libro, rationes in eo scriptas esse
10 dixit omnis pecuniae omnisque praedae; allatum, ut
11 palam recitaretur et ad aerarium deferretur. 'Sed enim
id iam non faciam' inquit 'nec me ipse afficiam con-
12 tumelia', eumque librum statim coram discidit suis
manibus et concerpsit, aegre passus, quod cui salus
imperii ac reipublicae accepta ferri deberet rationem
pecuniae praedatae posceretur.

XIX.

Quid M. Varro in logistoria scripserit de moderando victu puerorum inpubium.

1 Pueros inpubes compertum est, si plurimo cibo
nimioque somno uterentur, hebetiores fieri ad veteris
usque aut eluci tarditatem, corporaque eorum inprocera
2 fieri minusque adolescere. Idem plerique alii medi-
corum philosophorumque et M. Varro in logistoria
scripsit, quae inscripta est Catus aut de liberis
educandis.

XX.

ısoribus, qui audientibus iis dixerant ioca quaedam
iviter; ac de eius quoque nota deliberatum, qui
ɔrte apud eos oscitabundus.

ɔensorum severitates tria haec exempla in 1
ıt castigatissimae disciplinae. Vnum est hu- 2
Censor agebat de uxoribus sollemne iusiu- 3
'erba erant ita concepta: Vt tu ex animi
ɜntia uxorem habes?; qui iurabat, ca-
ıidam et canicula et nimis ridicularius fuit.
ɜsse sibi ioci dicundi ratus, cum ita, uti mos 4
or dixisset 'ut tu ex animi tui sententia
ıbes?', 'habeo equidem' inquit 'uxorem, sed 5
ex animi mei sententia'. Tum censor eum, 6
ınpestive lascivisset, in aerarios rettulit, cau-
ınc ioci scurrilis apud se dicti subscripsit.
severitas eiusdem sectae disciplinaeque est. 7
m est de nota eius, qui ad censores ab amico 8
est et in iure stans clare nimis et sonore
ıtque inibi ut plecteretur fuit, tamquam illud
sset vagi animi et alucinantis et fluxae at-
ɜe securitatis. Sed cum ille deiurasset, in- 9
. sese ac repugnantem oscitatione victum
ɔo vitio, quod 'oscedo' appellatur, tum notae
ıtae exemptus est. Publius Scipio Afri- 10
auli filius, utramque historiam posuit
ne, quam dixit in censura, cum ad ma-
ɔres populum hortaretur.
iud refert Sabinus Masurius in septimo 11
li severe factum: Censores, inquit, Pu-
ipio Nasica et Marcus Popilius cum
censum agerent, equum nimis strigo-
ıale habitum, sed equitem eius uber-
; habitissimum viderunt et 'cur', in-
ita est, ut tu sis quam equus curatior?'
ı', inquit, 'ego me curo, equum Sta-

tius nihili servos'. Visum est parum verens responsum relatusque in aera: mos est.

12 'Statius' autem servile nomen fuit. Pleri
13 veteres servi eo nomine fuerunt. Caecilius ille comoediarum poeta inclutus servus fuit terea nomen habuit 'Statius'. Sed postea ve quasi in cognomentum, appellatusque est 'C: Statius'.

A. GELLII

OCTIVM ATTICARVM LIBER QVINTVS.

I.

ıod Musonius philosophus reprehendit inprobavitque, laudari philosophum disserentem a vociferantibus et in laudando ɜestientibus.

* * * Musonium philosophum solitum accepimus. 1
ım philosophus' inquit 'hortatur, monet, suadet, ob-
gat aliudve quid disciplinarum disserit, tum, qui
liunt, si de summo et soluto pectore obvias vulga-
que laudes effutiunt, si clamitant etiam, si gestiunt,
vocum eius festivitatibus, si modulis verborum, si
ıbusdam quasi frequentamentis orationis moventur,
ıgitantur et gestiunt, tum scias, et qui dicit et qui
liunt frustra esse, neque illi philosophum loqui, sed
icinem canere. Animus' inquit 'audientis philoso- 2
ım, [dum] quae dicuntur utilia ac salubria sunt et
orum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum
ıue otium prolixe profuseque laudandi non habet.
isquis ille est, qui audit, nisi ille est plane deper- 3
us, inter ipsam philosophi orationem et perhorre-
t necesse est et pudeat tacitus et paeniteat et gau-
ıt et admiretur, varios adeo vultus disparilesque 4
ısus gerat, proinde ut eum conscientiamque eius
ecerit utrarumque animi partium, aut sincerarum
aegrarum, philosophi pertractatio'.

5 Praeterea dicebat, magnam laudem non abesse a
admiratione, admirationem autem, quae maxima est
6 non verba parere, sed silentium. 'Idcirco' inquit 'poe-
tarum sapientissimus auditores illos Vlixi, labores suos
inlustrissime narrantis, ubi loquendi finis factus, non
exultare nec strepere nec vociferari facit, sed conti-
luisse universos dicit, quasi attonitos et obstupidos
delenimentis aurium ad origines usque vocis perma-
nantibus:

Ὡς φάτο· τοὶ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ,
Κηληθμῷ δ' ἔσχοντο κατὰ μέγαρα σκιόεντα.

II.

Super equo Alexandri regis, qui Bucephalas appellatus est.

1 Equus Alexandri regis et capite et nomine 'Buce-
2 phalas' fuit. Emptum Chares scripsit talentis tredi-
cim et regi Philippo donatum; hoc autem aeris nostri
3 summa est sestertia trecenta duodecim. Super hoc
equo dignum memoria visum, quod, ubi ornatus erat
armatusque ad proelium, haud umquam inscendi sese
4 ab alio, nisi ab rege passus sit. Id etiam de isto
equo memoratum est, quod, cum insidens in eo Ale-
xander bello Indico et facinora faciens fortia, in hostium
cuneum non satis sibi providens inmisisset coniectis-
que undique in Alexandrum telis, vulneribus altis in
cervice atque in latere equus perfossus esset, mori-
bundus tamen ac prope iam exanguis e mediis hosti-
bus regem vivacissimo cursu retulit atque, ubi eum
extra tela extulerat, ilico concidit et, domini iam super-
stitis securus, quasi cum sensus humani solacio animam
5 expiravit. Tum rex Alexander, parta eius belli victoria,
oppidum in isdem locis condidit idque ob equi hono-
res 'Bucephalon' appellavit.

III.

sa quodque initium fuisse dicatur Protagorae ad philosophiae litteras adeundi.

tagoram, virum in studiis doctrinarum egre- 1
:uius nomen Plato libro suo illi incluto in-
adulescentem aiunt victus quaerendi gratia in
m missum vecturasque onerum corpore suo
sse, quod genus Graeci 'ἀχθοφόρους' vocant, 2
'baiulos' appellamus. Is de proximo rure Ab- 3
oppidum, cuius popularis fuit, caudices ligni
s funiculo brevi circumdatos portabat. Tum 4
emocritus, civitatis eiusdem civis, homo ante
rtutis et philosophiae gratia venerandus, cum
tur extra urbem, videt eum, cum illo genere
tam impedito ac tam incohibili facile atque
incedentem et prope accedit et iuncturam
mque ligni scite periteque factam considerat
, ut paululum adquiescat. Quod ubi Prota- 5
ut erat petitum, fecit atque itidem Demo-
acervum illum et quasi orbem caudicum brevi
comprehensum ratione quadam quasi geometrica
ontinerique animadvertit, interrogavit, quis id
ita composuisset, et, cum ille a se compositum
, desideravit, uti solveret ac denuo in modum
collocaret. At postquam ille solvit ac simi- 6
nposuit, tum Democritus, animi aciem soller-
hominis non docti demiratus, 'mi adulescens,'
um ingenium bene faciendi habeas, sunt maiora
que, quae facere mecum possis', abduxitque
tim secumque habuit et sumptum ministravit
sophias docuit et esse eum fecit, quantus po-
t.
amen Protagoras insincerus quidem philo- 7
sed acerrimus sophistarum fuit; pecuniam
ingentem cum a discipulis acciperet annuam,

pollicebatur se id docere, quanam verborum industria causa infirmior fieret fortior, quam rem Graece ita dicebat: 'τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν'.

IV.

De verbo duo(de)vicesimo, quod vulgo incognitum est, a viris doctis multifariam in libris scriptum est.

1 Apud Sigillaria forte in libraria ego et Iulius Paulus poeta, vir memoria nostra doctissimus, consideramus; atque ibi expositi erant Fabii annales, bonae atque sincerae vetustatis libri, quos venditor 2 sine mendis esse contendebat. Grammaticus autem quispiam de nobilioribus, ab emptore ad spectandos libros adhibitus, repperisse [se] unum in libro mendum dicebat; sed contra librarius in quodvis pignus voca- 3 bat, si in una uspiam littera delictum esset. Ostendebat grammaticus ita scriptum in libro quarto: Quapropter tum primum ex plebe alter consul factus est, duo(et)vicesimo anno postquam 4 Romam Galli ceperunt. 'Non', inquit, 'duo(et)- 5 vicesimo, sed 'duo et vicesimo' scribi oportuit. Quid enim est duo(et)vicesimo?' [*** Varro humanarum rerum lib. XVI;] hic ita scripsit: Mortuus est anno duo(et)vicesimo; rex fuit annos XXI.

V.

Cuiusmodi ioco incavillatus sit Antiochum regem Poenus Hannibal.

1 In libris veterum memoriarum scriptum est, Hannibalem Carthaginiensem apud regem Antiochum facetissime cavillatum esse. Ea cavillatio huiuscemodi 2 fuit: Ostendebat ei Antiochus in campo copias ingentis, quas bellum populo Romano facturus comparaverat. convertebatque exercitum insignibus argenteis et aureis 3 florentem; inducebat etiam currus cum falcibus et ele-

ɜ cum turribus equitatumque frenis, ephippiis,
ıus, phaleris praefulgentem. Atque ibi rex, con- 4
ıione tanti ac tam ornati exercitus gloriabundus,
alem aspicit et 'putasne' inquit 'conferri posse
s esse (credo) Romanis haec omnia?' Tum 5
, eludens ignaviam inbelliamque militum eius
ɜ armatorum: 'Satis, plane satis esse credo Ro-
haec omnia, etiamsi avarissimi sunt.' Nihil 6
ɑ neque tam lepide neque tam acerbe dici
rex de numero exercitus sui ac de aestimanda 7
ratione quaesiverat, respondit Hannibal de praeda.

VI.

ɑis militaribus; quae sit earum triumphalis, quae ob-
ɑlis, quae civica, quae muralis, quae castrensis, quae
s, quae ovalis, quae oleaginea.

.tares coronae multae, variae sunt. Quarum quae 1.2
ıimae sunt, has ferme esse accepimus: 'trium-
, obsidionalem, civicam, muralem, castrensem,
ı'; est ea quoque corona, quae 'ovalis' dicitur, 3
ɑ postrema 'oleaginea', qua uti solent, qui in 4
non fuerunt, sed triumphum procurant.
umphales' coronae sunt aureae, quae imperato- 5
ɔ honorem triumphi mittuntur. Id vulgo dicitur 6
coronarium'. Haec antiquitus e lauru erant, 7
ɜri ex auro coeptae.
sidionalis' est, quam ii, qui liberati obsidione 8
ant ei duci, qui liberavit. Ea corona graminea 9
servarique solitum, ut fieret e gramine, quod
oco gnatum esset, intra quem clausi erant, qui
antur. Hanc coronam gramineam senatus po- 10
ıe Romanus Q. Fabio Maximo dedit bello Poe-
secundo, quod urbem Romam obsidione hostium
ɜet.
ica' corona appellatur, quam civis civi, a quo 11
ɜlio servatus est, testem vitae salutisque per-

12 ceptae dat. Ea fit e fronde quernea, quoniam cibu victusque antiquissimus quercus capi solitus; fuit etiai ex ilice, quod genus superiori proximum est, sicut scriptum est in quadam comoedia Caecilii:

† Advehuntur, inquit, cum ilignea corona e chlamyde; di vostram fidem!

13 Masurius autem Sabinus in undecimo librorum memorialium civicam coronam tum dari solitam dicit, cum is, qui civem servaverat, eodem tempore etiam hostem occiderat neque locum in ea pugna reliquerat; aliter ius civicae coronae negat concessum.
14 Tiberium tamen Caesarem consultum, an civicam coronam capere posset qui civem in proelio servasset et hostes ibidem duos interfecisset, sed locum, in quo pugnabat, non retinuisset eoque loco hostes potiti essent, rescripsisse dicit, eum quoque civica dignum videri, quod appareret, e tam iniquo loco civem ab eo servatum, ut etiam a fortiter pugnantibus retineri
15 non quiverit. Hac corona civica L. Gellius, vir censorius, in senatu Ciceronem consulem donari a republica censuit, quod eius opera esset atrocissima illa Catilinae coniuratio detecta vindicataque.
16 'Muralis' est corona, qua donatur ab imperatore, qui primus murum subiit inque oppidum hostium per vim ascendit; idcirco quasi muri pinnis decorata est.
17 'Castrensis' est corona, qua donat imperator eum, qui primus hostium castra pugnans introivit; ea corona
18 insigne valli habet. 'Navalis' est, qua donari solet maritimo proelio qui primus in hostium navem vi armatus transiluit; ea quasi navium rostris insignita
19 est. Et 'muralis' autem et 'castrensis' et 'navalis' fieri ex auro solent.
20.21 'Ovalis' corona murtea est; ea utebantur imperatores, qui ovantes urbem introibant.

Ovandi ac non triumphandi causa est, cum aut bella non rite indicta neque cum iusto hoste gesta

sunt, aut hostium nomen humile et non idoneum est, ut servorum piratarumque, aut, deditione repente facta, 'inpulverea', ut dici solet, incruentaque victoria obvenit. Cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt, 22 quod non Martius, sed quasi Venerius quidam triumphus foret. Ac murteam coronam M. Crassus, cum bello 23 fugitivorum confecto ovans rediret, insolenter aspernatus est senatusque consultum faciundum per gratiam curavit, ut lauro, non murto, coronaretur.

Marcus Cato obicit M. Fulvio Nobiliori, quod 24 milites per ambitum coronis de levissimis causis donasset. De qua re verba ipsa apposui Catonis: 25 Iam principio quis vidit, corona donari quemquam, cum oppidum captum non esset aut castra hostium non incensa essent? Fulvius autem, in 26 quem hoc a Catone dictum est, coronis donaverat milites, quia vallum curaverant, aut qui puteum strenue foderant.

Praetereundum non est, quod ad ovationes attinet 27 super quo dissensisse veteres scriptores accipio. Partim enim scripserunt, qui ovaret, introire solitum equo vehentem; set Sabinus Masurius pedibus ingredi ovantes dicit, sequentibus eos non militibus, sed universo senatu.

VII.

Personae' vocabulum quam lepide interpretatus sit quamque esse vocis eius originem dixerit Gavius Bassus.

Lepide mi hercules et scite Gavius Bassus in 1 libris, quos de origine vocabulorum composuit, unde appellata 'persona' sit, interpretatur; a personando nim id vocabulum factum esse coniectat. Nam caput, 2 inquit, et os coperimento personae tectum unique unaque tantum vocis emittendae via periium, quoniam non vaga neque diffusa est, [set] in unum tantummodo exitum collectam coac-

tamque vocem ciet, magis claros canoros sonitus facit. Quoniam igitur indumen illud oris clarescere et resonare vocem fa ob eam causam 'persona' dicta est, o lit propter vocabuli formam productiore.

VIII.

Defensus error a Vergilii versibus, quos arguerat Iulius Hy grammaticus; et ibidem, quid sit lituus; deque ἐτυμο vocis eius.

1 Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Subcinctus trabea laevaque ancile gere

In his versibus errasse Hyginus Vergilium scr tamquam non animadverterit deesse aliquid hisce ve

Ipse Quirinali lituo.

2 Nam, si nihil, inquit, deesse animadverteri videtur ita dictum, ut fiat 'lituo et trabea cinctus', quod est, inquit, absurdissimum; qu cum 'lituus' sit virga brevis, in parte qua bustior est incurva, qua augures utuntur, nam modo 'subcinctus lituo' videri potes
3 Immo ipse Hyginus parum animadvertit, si esse dictum, ut pleraque dici per defectionem s
4 Veluti cum dicitur 'M. Cicero homo magna eloqu et 'Q. Roscius histrio summa venustate', non pl hoc utrumque neque perfectum est, sed enim pro
5 atque perfecto auditur. Vt Vergilius alio in

Victorem Buten inmani corpore,

id est corpus inmane habentem, et item alibi:

In medium geminos inmani pondere cae
Proiecit

: similiter:

Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens.

ic igitur id quoque videri dictum debet: 'Picus Qui- 6
inali lituo erat', sicuti dicimus: 'statua grandi capite
rat'. Et 'est' autem et 'erat' et 'fuit' plerumque 7
bsunt cum elegantia sine detrimento sententiae.

Et, quoniam facta 'litui' mentio est, non praeter- 8
uittendum est, quod posse quaeri animadvertimus, utrum
tuus auguralis a tuba, quae 'lituus' appellatur, an
ıba a lituo augurum 'lituus' dicta sit; utrumque enim 9
ari forma et pariter incurvum est. Sed si, ut qui- 10
am putant, tuba a sonitu 'lituus' appellata est ex illo
[omerico verbo:

Λίγξε βιός,

ecesse est ita accipi, ut virga auguralis a tubae simi-
tudine 'lituus' vocetur. Vtitur autem vocabulo isto 11
'ergilius et pro tuba:

Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.

IX.

Historia de Croesi filio muto ex Herodoti libris.

Filius Croesi regis, cum iam fari per aetatem 1
osset, infans erat et, cum iam multum adolevisset,
em nihil fari quibat. Mutus adeo et elinguis diu
abitus est. Cum in patrem eius, bello magno victum 2
t urbe in qua erat capta, hostis gladio deducto, regem
sse ignorans, invaderet, diduxit adulescens os, clamare
itens, eoque nisu atque impetu spiritus vitium nodum-
ue linguae rupit planeque et articulate elocutus est,
lamans in hostem, ne rex Croesus occideretur. Tum 3
t hostis gladium reduxit et rex vita donatus est et
dulescens loqui prorsum deinceps incepit. Herodo- 4
us in historiis huius memoriae scriptor est eiusque

verba sunt, quae prima dixisse filium Croesi refert: *'Ἄνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον'*.
5 Sed et quispiam Samius athlèta, nomen illi fuit *'Ἐχεκλοῦς*, cum antea non loquens fuisset, ob similem
6 dicitur causam loqui coepisse. Nam cum in sacro certamine sortitio inter ipsos et adversarios non bona fide fieret et sortem nominis falsam subici animadvertisset, repente in eum, qui id faciebat, videre sese, quid faceret, magnum inclamavit. Atque is oris vinclo solutus per omne inde vitae tempus non turbide neque adhaese locutus est.

X.

De argumentis, quae Graece *ἀντιστρέφοντα* appellantur, a nobis 'reciproca' dici possunt.

1 Inter vitia argumentorum longe maximum esse vi-
2 tium videtur, quae *'ἀντιστρέφοντα'* Graeci dicunt. Ea quidam e nostris non hercle nimis absurde 'reciproca'
3 appellaverunt. Id autem vitium accidit hoc modo, cum argumentum propositum referri contra convertique in eum potest, a quo dictum est, et utrimque pariter valet; quale est pervolgatum illud, quo Protagoram, sophistarum acerrimum, usum esse ferunt adversus Euathlum, discipulum suum.
4 Lis namque inter eos et controversia super pacta
5 mercede haec fuit. Euathlus, adulescens dives, elo-quentiae discendae causarumque orandi cupiens fuit.
6 Is in disciplinam Protagorae sese dedit daturumque promisit mercedem grandem pecuniam, quantam Protagoras petiverat, dimidiumque eius dedit iam tunc statim priusquam disceret, pepigitque, ut reliquum dimidium daret, quo primo die causam apud iudices
7 orasset et vicisset. Postea cum diutule auditor adsectatorque Protagorae fuisset [et] in studio quidem facundiae abunde promovisset, causas tamen non reciperet tempusque iam longum transcurreret et facere

id videretur, ne relicum mercedis daret, capit consilium Protagoras, ut tum existimabat, astutum: petere in- 8
stitit ex pacto mercedem, litem cum Euathlo contestatur.

Et cum ad iudices coniciendae consistendaeque 9
causae gratia venissent, tum Protagoras sic exorsus est: 'Disce,' inquit 'stultissime adulescens, utroque id modo fore, uti reddas quod peto, sive contra te pronuntiatum erit sive pro te. Nam, si contra te lis 10
data erit, merces mihi ex sententia debebitur, quia ego vicero, sin vero secundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris'.

Ad ea respondit Euathlus: 'Potui', inquit, 'huic 11
cuae tam ancipiti captioni isse obviam, si verba non ipse facerem atque alio patrono uterer. Sed maius 12
mihi in ista victoria prolubium est, cum te non in causa tantum, sed in argumento quoque isto vinco. Disce igitur tu quoque, magister sapientissime, utroque 13
modo fore, uti non reddam quod petis, sive contra me pronuntiatum fuerit sive pro me. Nam, si iudices 14
pro causa mea senserint, nihil tibi ex sententia debebitur, quia ego vicero; sin contra me pronuntiaverint, nihil tibi ex pacto debebo, quia non vicero'.

Tum iudices dubiosum hoc inexplicabileque esse, 15
quod utrimque dicebatur, rati, ne sententia sua utramque in partem dicta esset ipsa sese rescinderet, rem indiudicatam reliquerunt causamque in diem longissimam distulerunt. Sic ab adulescente discipulo magister elo- 16
quentiae inclutus suo sibi argumento confutatus est et captionis versute excogitatae frustratus fuit.

XI.

Biantis de re uxoria syllogismum non posse videri *ἀντιστρέφειν*.

Existimant quidam, etiam illud Biantis, viri sa- 1
pientis ac nobilis, responsum consimile esse atque est Protagorion illud, de quo dixi modo, *ἀντιστρέφον*.

2 Nam cum rogatus esset a quodam Bias, deberetne uxorem ducere, an vitam vivere caelibem, 'ἤτοι' inquit 'καλὴν ἄξεις ἢ αἰσχράν· καὶ εἰ καλήν, ἕξεις κοινήν, εἰ δὲ αἰσχράν, ἕξεις ποινήν· ἑκάτερον δὲ οὐ ληπτέον· οὐ γαμητέον ἄρα'.

3 Sic autem hoc rursum convertunt: 'Εἰ μὲν καλὴν ἄξω, οὐχ ἕξω ποινήν· εἰ δὲ αἰσχράν, οὐχ ἕξω κοινήν·
4 γαμητέον ἄρα'. Sed minime hoc esse videtur ἀντιστρέφον, quoniam ex altero latere conversum frigidius
5 est infirmiusque. Nam Bias proposuit, non esse ducendam uxorem propter alterutrum incommodum, quod
6 necessario patiendum erit ei, qui duxerit. Qui convertit autem, non ab eo se defendit incommodo, quod
7 adest, sed carere se altero dicit, quod non adest. Satis est autem tuendae sententiae, quam Bias dixit, quod eum, qui duxit uxorem, pati necesse est ex duobus incommodis alterum, ut aut 'κοινὴν' habeat aut 'ποινήν'.

8 Sed Favorinus noster, cum facta esset forte mentio syllogismi istius, quo Bias usus est, cuius prima πρότασις est, 'ἤτοι καλὴν ἄξεις ἢ αἰσχράν', non ratum id neque iustum diiunctivum esse ait, quoniam non necessum sit, alterum ex duobus, quae diiunguntur,
9 verum esse, quod in proloquio diiunctivo necessarium est. Eminentia enim quadam significari formarum
10 turpes et pulcrae videntur. 'Est autem' inquit 'tertium quoque inter duo ista, quae diiunguntur, cuius rationem
11 prospectumque Bias non habuit. Inter enim pulcherrimam feminam et deformissimam media forma quaedam est, quae et a nimiae pulcritudinis periculo et a
12 summae deformitatis odio vacat; qualis a Quinto Ennio in Melanippa perquam eleganti vocabulo stata dicitur, quae neque κοινὴ futura sit neque ποινή'.
13 Quam formam modicam et modestam Favorinus non
14 mi hercule inscite appellabat 'uxoriam'. Ennius autem in ista, quam dixi, tragoedia, eas fere feminas ait incolumi pudicitia esse, quae stata forma forent.

XII.

De nominibus deorum populi Romani Diovis et Vediovis.

In antiquis precationibus nomina haec deorum 1
esse animadvertimus: 'Diovis' et 'Vediovis'; est 2
tem etiam aedes Vediovis Romae inter arcem et
pitolium. Eorum nominum rationem esse hanc 3
mperi: 'Iovem' Latini veteres a 'iuvando' appel- 4
vere, eundemque alio vocabulo iuncto 'patrem' di-
erunt. Nam quod est, (in) elisis aut inmutatis 5
uibusdam litteris, 'Iupiter', id plenum atque in-
grum est 'Iovispater'. Sic et 'Neptunuspater' con-
ncte dictus est et 'Saturnuspater' et 'Ianuspater' et
Marspater', hoc enim est 'Marspiter', itemque Iovis
Diespiter' appellatus, id est diei et lucis pater. Id- 6
ircoque simili nomine Iovis 'Diovis' dictus est et
Lucetius', quod nos die et luce quasi vita ipsa affi-
eret et iuvaret. 'Lucetium' autem Iovem Cn. Nae- 7
ius in libris belli Poenici appellat.

Cum Iovem igitur et Diovem a iuvando nomi- 8
assent, eum(que) contra deum, qui non iuvandi pote-
tatem, sed vim nocendi haberet – nam deos quosdam,
t prodessent, celebrabant, quosdam, ut ne obessent,
lacabant –, 'Vediovem' appellaverunt, dempta atque
etracta iuvandi facultate. 'Ve' enim particula, quae 9
a aliis atque aliis vocabulis varia, tum per has duas
itteras, tum a littera media inmissa dicitur, duplicem
ignificatum eundemque inter sese diversum capit.
Nam et augendae rei et minuendae valet, sicuti aliae 10
articulae plurimae; propter quod accidit, ut quaedam
ocabula, quibus particula ista praeponitur, ambigua
int et utroqueversum dicantur, veluti 'vescum', 'vemens'
t 'vegrande', de quibus alio in loco, uberiore tractatu
acto, admonuimus; 'vesani' autem et 'vecordes' ex
na tantum parte dicti, quae privativa est, quam Graeci
κατὰ στέρησιν' dicunt.

Simulacrum igitur dei Vediovis, quod est in aede, 11

de qua supra dixi, sagittas tenet, quae sunt videlicet
12 partae ad nocendum. Quapropter eum deum plerumque Apollinem esse dixerunt; immolaturque ritu humano capra eiusque animalis figmentum iuxta simulacrum stat.

13 Propterea Vergilium quoque aiunt, multae antiquitatis hominem sine ostentationis odio peritum, numina laeva in georgicis deprecari, significantem, vim quandam esse huiuscemodi deorum in laedendo magis quam in iuvando potentem. Versus Vergilii sunt:

In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.

14 In istis autem diis, quos placari oportet, uti mala a nobis vel a frugibus natis amoliantur, 'Auruncus' quoque habetur et 'Robigus'.

XIII.

De officiorum gradu atque ordine moribus populi Romani observato.

1 Seniorum hominum et Romae nobilium atque in morum disciplinarumque veterum doctrina memoriaque praestantium disceptatio quaedam fuit, praesente et audiente me, de gradu atque ordine officiorum. Cumque quaereretur, quibus nos ea prioribus potioribusque facere oporteret, si necesse esset, in opera danda faciendoque
2 officio alios aliis anteferre, non † constituebat. Conveniebat autem facile constabatque, ex moribus populi Romani primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei tutelaeque nostrae creditos; secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrociniumque nostrum dediderunt; tum in tertio loco esse hospites; postea esse cognatos adfinesque.

3 Huius moris observationisque multa sunt testimonia atque documenta in antiquitatibus perscripta,

quibus unum hoc interim de clientibus cognatisque,
od prae manibus est, ponemus. M. Cato in ora- 4
one, quam dixit apud censores in Lentulum,
scripsit: Quod maiores sanctius habuere, de-
ndi pupillos quam clientem non fallere. Ad-
rsus cognatos pro cliente testatur, testi-
onium adversus clientem nemo dicit. Patrem
imum, postea patronum proximum nomen
buere.

Masurius autem Sabinus in libro iuris ci- 5
lis tertio antiquiorem locum hospiti tribuit quam
enti. Verba ex eo libro haec sunt: In officiis
ud maiores ita observatum est, primum tu-
lae, deinde hospiti, deinde clienti, tum co-
ato, postea adfini. Aequa causa feminae viris
tiores habitae pupillarisque tutela muliebri
aelata. Etiam adversus quem adfuissent,
is filiis tutores relicti, in eadem causa pupillo
erant.

Firmum atque clarum isti rei testimonium perhibet 6
ctoritas C. Caesaris pontificis maximi, qui in ora-
one, quam pro Bithynis dixit, hoc principio
is est: Vel pro hospitio regis Nicomedis vel
o horum necessitate, quorum [de] re agitur,
fugere hoc munus, M. Iunce, non potui. Nam
que hominum morte memoria deleri debet,
in a proximis retineatur, neque clientes sine
mma infamia deseri possunt, quibus etiam a
opinquis nostris opem ferre instituimus.

XIV.

d Apion, doctus homo, qui Plistonices appellatus est,
idisse se Romae scripsit recognitionem inter sese mutuam
x vetere notitia hominis et leonis.

Apion, qui 'Plistonices' appellatus est, litteris 1
mo multis praeditus rerumque Graecarum plurima
que varia scientia fuit. Eius libri non incelebres 2

feruntur, quibus omnium ferme, quae mirifica in Aegypto
3 visuntur audiunturque, historia comprehenditur. Sed
in his, quae vel audisse vel legisse sese dicit, fortassean
vitio studioque ostentationis sit loquacior – est enim
sane quam in praedicandis doctrinis sui venditator –,
4 hoc autem, quod in libro Aegyptiacorum quinto
scripsit, neque audisse neque legisse, sed ipsum sese
in urbe Roma vidisse oculis suis confirmat.

5 'In circo maximo' inquit 'venationis amplissimae
6 pugna populo dabatur. Eius rei, Romae cum forte
7 essem, spectator' inquit 'fui. Multae ibi saevientes
ferae, magnitudines bestiarum excellentes omniumque
8 invisitata aut forma erat aut ferocia. Sed praeter alia
omnia leonum' inquit 'immanitas admirationi fuit prae-
9 terque omnis ceteros unus. Is unus leo corporis im-
petu et vastitudine terrificoque fremitu et sonoro, toris
comisque cervicum fluctuantibus, animos oculosque
10 omnium in sese converterat. Introductus erat inter
compluris ceteros ad pugnam bestiarum datos servus
11 viri consularis; ei servo Androclus nomen fuit. Hunc
ille leo ubi vidit procul, repente' inquit 'quasi admi-
rans stetit ac deinde sensim atque placide, tamquam
12 noscitabundus, ad hominem accedit. Tum caudam
more atque ritu adulantium canum clementer et blande
movet hominisque se corpori adiungit cruraque eius
et manus, prope iam exanimati metu, lingua leniter
13 demulcet. Homo Androclus inter illa tam atrocis ferae
blandimenta amissum animum recuperat, paulatim
14 oculos ad contuendum leonem refert. Tum quasi mutua
recognitione facta laetos' inquit 'et gratulabundos vi-
deres hominem et leonem'.

15 Ea re prorsus tam admirabili maximos populi
clamores excitatos dicit, accersitumque a [C.] Caesare
Androclum quaesitamque causam, cur illi atrocissimus
16 leo uni parsisset. Ibi Androclus rem mirificam narrat
17 atque admirandam. 'Cum provinciam' inquit 'Africam
proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi

iiquis eius et cotidianis verberibus ad fugam sum
actus et, ut mihi a domino, terrae illius praeside,
itiores latebrae forent, in camporum et arenarum
olitudines concessi ac, si defuisset cibus, consilium
iit, mortem aliquo pacto quaerere. Tum sole medio' 18
iquit 'rabido et flagranti specum quandam nanctus
emotam latebrosamque, in eam me penetro et recondo.
eque multo post ad eandem specum venit hic leo, 19
ebili uno et cruento pede, gemitus edens et murmura,
olorem cruciatumque vulneris commiserantia'. Atque 20
lic primo quidem conspectu advenientis leonis terri-
im sibi et pavefactum animum dixit. 'Sed postquam 21
itrogressus' inquit 'leo, uti re ipsa apparuit, in habita-
alum illud suum, videt me procul delitescentem,
iitis et mansues accessit et sublatum pedem osten-
ere mihi et porgere quasi opis petendae gratia visus
st. Ibi' inquit 'ego stirpem ingentem, vestigio pedis 22
ius haerentem, revelli conceptamque saniem volnere
itimo expressi accuratiusque sine magna iam formi-
ine siccavi penitus atque detersi cruorem. Illa tunc 23
iea opera et medella levatus, pede in manibus meis
osito, recubuit et quievit atque ex eo die triennium 24
otum ego et leo in eadem specu eodemque et victu
iximus. Nam, quas venabatur feras, membra opimiora 25
d specum mihi subgerebat, quae ego, ignis copiam
on habens, meridiano sole torrens edebam. Sed ubi me' 26
iquit 'vitae illius ferinae iam pertaesum est, leone in
enatum profecto, reliqui specum et viam ferme tridui
ermensus a militibus visus adprehensusque sum et
d dominum ex Africa Romam deductus. Is me statim 27
ei capitalis damnandum dandumque ad bestias curavit.
ntellego autem' inquit 'hunc quoque leonem, me tunc 28
eparato captum, gratiam mihi nunc beneficii et medi-
inae referre'.

Haec Apion dixisse Androclum tradit, eaque omnia 29
cripta circumlataque tabula populo declarata, atque
leo cunctis petentibus dimissum Androclum et poena

30 solutum leonemque ei suffragiis populi donatum. 'Postea inquit 'videbamus Androclum et leonem, loro tenu revinctum, urbe tota circum tabernas ire, donari aer Androclum, floribus spargi leonem, omnes ubique ob vios dicere: 'Hic est leo hospes hominis, hic est hom medicus leonis''.

XV.

Corpusne sit vox an *ἀσώματον*, varias esse philosophorum sententias.

1 Vetus atque perpetua quaestio inter nobilissimo philosophorum agitata est, corpusne sit vox an incor 2 poreum. Hoc enim vocabulum quidam finxerunt pro 3 inde quod Graece dicitur '*ἀσώματον*'. Corpus autem est, quod aut efficiens est aut patiens; id Graece de 4 finitur '*τὸ ἤτοι ποιοῦν ἢ πάσχον*'. Quam definitionem significare volens Lucretius poeta ita scripsit:

Tangere enim aut tangi, nisi corpus, nulla potest res.

5 Alio quoque modo corpus esse Graeci dicunt '*τὸ τριχῇ* 6 *διάστατον*'. Sed vocem Stoici corpus esse contendunt 7 eamque esse dicunt ictum aera, Plato autem non esse vocem corpus putat: 'non enim percussus' inquit 'aer 8 sed plaga ipsa atque percussio, id vox est'. Democritus ac deinde Epicurus ex individuis corporibus vocem constare dicunt eamque, ut ipsis eorum verbis 9 utar, '*ῥεῦμα ἀτόμων*' appellant. Hos aliosque talis argutae delectabilisque desidiae aculeos cum audiremus vel lectitaremus neque in his scrupulis aut emolumentum aliquod solidum ad rationem vitae pertinens aut finem ullum quaerendi videremus, Ennianum Neoptolemum probabamus, qui profecto ita ait:

Philósophandum est, [set] paúcis; nam omnino haút placet.

XVI.

De vi oculorum deque videndi rationibus.

De videndi ratione deque cernendi natura diversas 1
esse opiniones philosophorum animadvertimus. Stoici 2
causas esse videndi dicunt radiorum ex oculis in ea,
quae videri queunt, emissionem aerisque simul inten-
tionem. Epicurus afluere semper ex omnibus cor- 3
poribus simulacra quaedam corporum ipsorum eaque
esse in oculos inferre atque ita fieri sensum videndi
putat. Plato existimat, genus quoddam ignis lucisque 4
de oculis exire idque coniunctum continuatumque vel
cum luce solis vel cum alterius ignis lumine, sua
vi et externa nixum efficere, ut quaecumque offen-
derit inlustraveritque cernamus. Set [et] hic ea, quae 5
non diutius muginandum, eiusdemque illius Enniani
Neoptolemi, de quo supra scripsimus, consilio
intendum est, qui 'degustandum' ex philosophia censet,
non in eam ingurgitandum'.

XVII.

Quam ob causam dies primi post Kalendas, Nonas, Idus atri habeantur; et cur diem quoque quartum ante Kalendas vel Nonas vel Idus quasi religiosum plerique vitent.

Verrius Flaccus in quarto de verborum 1
significatu dies, qui sunt postridie Kalendas, Nonas,
Idus, quos vulgus imperite 'nefastos' dicit, propter
hanc causam dictos habitosque 'atros' esse scribit.
Urbe, inquit, a Gallis Senonibus recuperata, 2
L. Atilius in senatu verba fecit, Q. Sulpicium
tribunum militum ad Aliam adversus Gallos
pugnaturum rem divinam dimicandi gratia
postridie Idus fecisse; tum exercitum populi
Romani occidione occisum et post diem tertium
eius diei urbem praeter Capitolium captam
esse; compluresque alii senatores recordari

sese dixerunt, quotiens belli gerendi gratia res divina postridie Kalendas, Nonas, Idus a magistratu populi Romani facta esset, eius belli proximo deinceps proelio rem publicam male gestam esse. Tum senatus eam rem ad pontifices reiecit, ut ipsi quod videretur statuerent. Pontifices decreverunt, nullum his diebus sacrificium recte futurum.

3 Ante diem quoque quartum Kalendas vel Nonas vel Idus tamquam inominalem diem plerique vitant.
4 Eius observationis an religio ulla sit tradita, quaeri
5 solet. Nihil nos super ea re scriptum invenimus, nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam pugnae Cannensis vastissimam factam dicit ante diem quartum Nonas Sextiles.

XVIII.

In quid et quantum differat historia ab annalibus; superque ea re verba posita ex libro rerum gestarum Sempronii Asellionis primo.

1 'Historiam' ab 'annalibus' quidam differre eo putant, quod, cum utrumque sit rerum gestarum narratio, earum tamen proprie rerum sit 'historia', quibus rebus
2 gerendis interfuerit is, qui narret; eamque esse opinionem quorundam, Verrius Flaccus refert in libro de significatu verborum quarto. Ac se quidem dubitare super ea re dicit, posse autem videri putat nonnihil esse rationis in ea opinione, quod 'ἱστορία'
3 Graece significet rerum cognitionem praesentium. Sed nos audire soliti sumus, 'annales' omnino id esse,
4 quod 'historiae' sint, 'historias' non omnino esse id
5 quod 'annales' sint: sicuti, quod est homo, id necessario animal esse, quod est animal, non id necesse est hominem esse.

6 Ita 'historias' quidem esse aiunt rerum gestarum vel expositionem vel demonstrationem vel quo alio nomine id dicendum est, 'annales' vero esse, cum res

gestae plurium annorum, observato cuiusque anni ordine, deinceps componuntur. Cum vero non per annos, 7
sed per dies singulos res gestae scribuntur, ea historia Graeco vocabulo 'ἐφημερὶς' dicitur, cuius Latinum interpretamentum scriptum est in libro Semproni Asellionis primo, ex quo libro plura verba ascripsimus, ut simul, ibidem quid ipse inter res gestas et annales esse dixerit, ostenderemus.

Verum inter eos, inquit, qui annales relin- 8
quere voluissent, et eos, qui res gestas a Romanis perscribere conati essent, omnium rerum hoc interfuit. Annales libri tantummodo quod factum quoque anno gestum sit, ea demonstrabant, id est quasi qui diarium scribunt, quam Graeci 'ἐφημερίδα' vocant. Nobis non modo satis esse video, quod factum esset, id pronuntiare, sed etiam, quo consilio quaque ratione gesta essent, demonstrare. Paulo post idem Asellio in eodem 9
libro: Nam neque alacriores, inquit, ad rempublicam defendundam, neque segniores ad rem perperam faciundam annales libri commovere quicquam possunt. Scribere autem bellum initum quo consule et quo confectum sit et quis triumphans introierit ex eo et eo libro quae in bello gesta sint (iterare id fabulas) non praedicare aut interea quid senatus decreverit aut quae lex rogatiove lata sit neque quibus consiliis ea gesta sint iterare: id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.

XIX.

Quid sit adoptatio, quid item sit adrogatio, quantumque haec inter se differant; verbaque eius quae qualiaque sint, qui in liberis adrogandis super ea re populum rogat.

Cum in alienam familiam inque liberorum locum 1
extranei sumuntur, aut per praetorem fit aut per po-

2 pulum. Quod per praetorem fit, 'adoptatio' dicitu
3 quod per populum, 'arrogatio'. Adoptantur auten
cum a parente, in cuius potestate sunt, tertia manc
patione in iure ceduntur atque ab eo, qui adopta
apud eum, apud quem legis actio est, vindicantu
4 adrogantur hi, qui, cum sui iuris sunt, in alienar
sese potestatem tradunt eiusque rei ipsi auctores fiun
5 Sed adrogationes non temere nec inexplorate commit
6 tuntur: nam comitia arbitris pontificibus praebentur
quae 'curiata' appellantur, aetasque eius, qui adrogare
vult, an liberis potius gignundis idonea sit, bonaque
eius, qui adrogatur, ne insidiose adpetita sint, consideratur iusque iurandum a Q. Mucio pontifice maximo
7 conceptum dicitur, quod in adrogando iuraretur. Sed
8 adrogari non potest, nisi iam vesticeps. 'Adrogatio'
autem dicta, quia genus hoc in alienam familiam
transitus per populi rogationem fit.

9 Eius rogationis verba haec sunt: Velitis, iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeque filius siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natus esset, utique ei vitae necisque in eum potestas siet, uti patri endo filio est. Haec ita uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.

10 Neque pupillus autem neque mulier, quae in parentis potestate non est, adrogari possunt: quoniam et cum feminis nulla comitiorum communio est et tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem potestatemque fas non est, ut caput liberum fidei suae com-
11 missum alienae (con)dicioni subiciant. Libertinos vero
ab ingenuis adoptari quidem iure posse, Masurius
12 Sabinus scripsit. Sed id neque permitti dicit, neque
permittendum esse umquam putat, ut homines libertini ordinis per adoptiones in iura ingenuorum inva-
13 dant. Alioquin, inquit, si iuris ista antiquitas
servetur, etiam servus a domino per praetorem
14 dari in adoptionem potest. Idque ait plerosque
iuris veteris auctores posse fieri scripsisse.

Animadvertimus in oratione P. Scipionis, quam 15
ensor habuit ad populum de moribus, inter ea,
uae reprehendebat, quod contra maiorum instituta
erent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivos
atri adoptatori inter praemia patrum prodesset. Verba 16
x ea oratione haec sunt: In alia tribu patrem, in
lia filium suffragium ferre, filium adoptivum
am procedere, quam si se natum habeat; ab-
entis censeri iubere, ut ad censum nemini ne-
essus sit venire.

XX.

uod vocabulum Latinum soloecismo fecerit Capito Sinnius, quid autem id ipsum appellaverint veteres Latini; quibusque verbis soloecismum definierit idem Capito Sinnius.

'Soloecismus', Latino vocabulo a Sinnio Capi- 1
one eiusdemque aetatis aliis 'inparilitas' appellatus,
etustioribus Latinis 'stribiligo' dicebatur, a versura
idelicet et pravitate tortuosae orationis, tamquam
trobiligo' quaedam. Quod vitium Sinnius Capito 2
a litteris, quas ad Clodium Tuscum dedit,
isce verbis definit: 'Soloecismus' est, inquit, im-
ar atque inconveniens compositura partium
rationis.

Cum Graecum autem vocabulum sit 'soloecismus', 3
n Attici homines, qui elegantius locuti sunt, usi eo
int, quaeri solet. Sed nos neque 'soloecismum' neque 4
barbarismum' apud Graecorum idoneos adhuc inveni-
mus; nam sicut '*βάρβαρον*', ita '*σόλοικον*' dixerunt. 5
Nostri quoque antiquiores 'soloecum' facile, 'soloecis- 6
num' haut scio an umquam, dixerunt. Quod si ita 7
st, neque in Graeca neque in Latina lingua 'soloe-
cismus' probe dicitur.

XXI.

'Pluria' qui dicat et 'compluria' et 'compluriens', non barbare dicere, sed Latine.

1 'Pluria' forte quis dixit sermocinans vir adprime doctus, meus amicus, non hercle studio [se] ferens ostentandi neque quo 'plura' non dicendum putaret.
2 Est enim doctrina homo seria et ad vitae officia
3 devincta ac nihil de verbis laborante. Sed, opinor, assidua veterum scriptorum tractatione inoleverat linguae illius vox, quam in libris saepe offenderat.
4 Aderat, cum ille hoc dicit, reprehensor audaculus verborum, qui perpauca eademque a volgo protrita legerat habebatque nonnullas disciplinae grammaticae inauditiunculas, partim rudes incoatasque, partim non probas, easque quasi pulverem ob oculos, cum adortus
5 quemque fuerat, adspergebat. Sicut tunc amico nostro 'barbare' inquit 'dixisti 'pluria'; nam neque rationem
6 verbum hoc neque auctoritates habet'. Ibi ille amicus ridens, 'amabo te' inquit 'vir bone, quia nunc mihi a magis seriis rebus otium est, velim doceas nos, cur 'pluria' sive 'compluria', nihil enim differt, non Latine, sed barbare dixerint M. Cato, Q. Claudius, Valerius Antias, L. Aelius, P. Nigidius, M. Varro, quos subscriptores approbatoresque huius verbi habemus praeter poetarum oratorumque veterum multam copiam'.
7 Atque ille nimis arroganter 'tibi' inquit 'habeas auctoritates istas, ex Faunorum et Aboriginum saeculo
8 repetitas, atque huic rationi respondeas. Nullum enim vocabulum neutrum comparativum numero plurativo, recto casu, ante extremum a habet i litteram, sicuti 'meliora, maiora, graviora'. Proinde igitur 'plura', non 'pluria' dici convenit, ne contra formam perpetuam in comparativo i littera sit ante extremum a'.
9 Tum ille amicus noster, cum hominem confidentem pluribus verbis non dignum existimaret, 'Sinni' inquit 'Capitonis, doctissimi viri, epistulae sunt

ıno in libro multae positae, opinor, in templo Pacis.
'rima epistula scripta est ad Pacuvium Labeo- 10
ıem, cui titulus praescriptus est 'pluria, non plura
lici debere'. In ea epistula rationes grammaticas 11
›osuit, per quas docet, 'pluria' Latinum esse, 'plura'
›arbarum. Ad Capitonem igitur te dimittimus. Ex 12.13
:o id quoque simul disces, si modo assequi poteris,
quod in ea epistula scriptum est, 'pluria' sive 'plura'
ıbsolutum esse et simplex, non, ut tibi videtur, com-
›arativum'.

Huius opinionis Sinnianae id quoque adiumen- 14
ıum est, quod, 'complures' cum dicimus, non compa-
·ative dicimus. Ab eo autem, quod est 'compluria', 15
ıdverbium est factum 'compluriens'. Id quoniam 16
ninus usitatum est, versum Plauti subscripsi ex co-
noedia, quae Persa inscribitur:

[T.] Quíd metuis? [D.] Metuo hércle vero;
sénsi ego complúriens.

:tem M. Cato in IV. originum eodem in loco ter 17
ıoc verbum posuit: Compluriens eorum milites
nercennarii inter se multi alteri alteros [in
:astris] occidere, compluriens multi simul ad
ıostis transfugere, compluriens in imperato-
·em impetum facere.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER SEXTVS.

[VVLGO SEPTIMVS.]

I.

Admiranda quaedam ex annalibus sumpta de P. Africano superiore.

1 Quod de Olympiade, Philippi regis uxore, Alexandri matre, in historia Graeca scriptum est, id de P. quoque Scipionis matre, qui prior Africanus appellatus est,
2 memoriae datum est. Nam et C. Oppius et Iulius Hyginus, aliique, qui de vita et rebus Africani scripserunt, matrem eius diu sterilem existimatam tradunt, P. quoque Scipionem, cum quo nupta erat,
3 liberos desperavisse. Postea in cubiculo atque in lecto mulieris, cum absente marito cubans sola condormisset, visum repente esse iuxta eam cubare ingentem anguem eumque his qui viderant territis et clamantibus elapsum inveniri non quisse. Id ipsum P. Scipionem ad aruspices retulisse; eos, sacrificio facto, respondisse,
4 fore ut liberi gignerentur, neque multis diebus postquam ille anguis in lecto visus est, mulierem coepisse concepti fetus signa atque sensum pati; exinde mense decimo peperisse natumque esse hunc P. Africanum, qui Hannibalem et Carthaginienses in Africa bello
5 Poenico secundo vicit. Sed et eum inpendio magis ex rebus gestis quam ex illo ostento virum esse virtutis divinae creditum est.

Id etiam dicere haut piget, quod idem illi, quos 6
ıpra nominavi, litteris mandaverint, Scipionem hunc
fricanum solitavisse noctis extremo, priusquam dilu-
ılaret, in Capitolium ventitare ac iubere aperiri cel-
ım Iovis atque ibi solum diu demorari, quasi con-
ıltantem de republica cum Iove, aeditumosque eius
ımpli saepe esse demiratos, quod solum id temporis
ı Capitolium ingredientem canes semper in alios
ıevientes neque latrarent eum neque incurrerent.

Has volgi de Scipione opiniones confirmare atque 7
ɔprobare videbantur dicta factaque eius pleraque ad-
ıiranda. Ex quibus est unum huiuscemodi. Asside- 8
ıt oppugnabatque oppidum in Hispania situ, moeni-
us, defensoribus validum et munitum, re etiam cibaria
ɔpiosum, nullaque eius potiundi spes erat, et quodam
ıe ius in castris sedens dicebat atque ex eo loco id
ppidum procul visebatur. Tum e militibus, qui in 9
ıre apud eum stabant, interrogavit quispiam ex more,
ı quem diem locumque vadimonium promitti iuberet:
; Scipio manum ad ipsam oppidi, quod obsidebatur, 10
:cem protendens, 'perendie' inquit 'sese sistant illo
ı loco'. Atque ita factum: die tertio, in quem vadari 11
ısserat, oppidum captum est eodemque eo die in arce
us oppidi ius dixit.

II.

ɜ Caeselli Vindicis pudendo errore, quem offendimus in libris eius, quos inscripsit lectionum antiquarum.

Turpe erratum offendimus in illis celebratissimis 1
ımmentariis lectionum antiquarum Caeselli Vin-
.cis, hominis hercle pleraque haut indiligentis. Quod 2
ratum multos fugit, quamquam multa in Caesellio
prehendendo etiam per calumnias rimarentur. Scripsit 3
ıtem Caesellius, Q. Ennium in XIII. annali
or' dixisse genere masculino.

Verba Caeselli subiecta sunt: Masculino genere, 4

ut multa alia, enuntiavit Ennius. Nam in XIII
5 annali 'quem cor' dixit. Ascripsit deinde versus
Ennii duo:

Hannibal audaci dum pectore de [me] hortatur,
Ne bellum faciam, quem credidit esse meum cor?

6 Antiochus est, qui hoc dixit, Asiae rex. Is admiratur
et permovetur, quod Hannibal Carthaginiensis bellum
7 se facere populo Romano volentem dehortetur. Hos
autem versus Caesellius sic accipit, tamquam si Antiochus sic dicat: 'Hannibal me, ne bellum geram,
dehortatur; quod cum facit, ecquale putat cor habere
me et quam stultum esse me credit, cum id mihi
persuadere vult?'

8 Hoc Caesellius quidem, sed aliud longe Ennius.
9 Nam tres versus sunt, non duo, ad hanc Ennii
sententiam pertinentes, ex quibus tertium versum
Caesellius non respexit:

Hannibal audaci dum pectore de me hortatur,
Ne bellum faciam, quem credidit esse meum cor
Suasorem summum et studiosum robore belli.

10 Horum versuum sensus atque ordo sic, opinor, est:
Hannibal ille audentissimus atque fortissimus, quem
ego credidi – hoc est enim: 'cor meum credidit',
proinde atque diceret 'quem ego stultus homo credidi'
– summum fore suasorem ad bellandum, is me de-
11 hortatur dissuadetque, ne bellum faciam. Caesellius autem forte ῥαθυμότερον iunctura ista verborum
captus 'quem cor' dictum putavit et 'quem' accentu
acuto legit, quasi ad cor referretur, non ad Hanni-
12 balem. Sed non fugit me, si aliquis sit tam inconditus, sic posse defendi 'cor' Caeselli masculinum,

ıt videatur tertius versus separatim atque divise legen-
lus, proinde quasi decisis interruptisque verbis excla-
net Antiochus 'suasorem summum!' Sed non di-
gnum est, eis, qui hoc dixerint, responderi.

III.

Quid Tiro Tullius, Ciceronis libertus, reprehenderit in M. Catonis oratione, quam pro Rodiensibus in senatu dixit; et quid ad ea, quae reprehenderat, responderimus.

Civitas Rodiensis et insulae opportunitate et operum 1
nobilitatibus et navigandi sollertia navalibusque vic-
toriis celebrata est. Ea civitas, cum amica atque 2
socia populi Romani foret, Persa tamen, Philippi filio,
Macedonum rege, cum quo bellum populo Romano
fuit, amico usa est, conixique sunt Rodienses lega-
tionibus Romam saepe missis id bellum inter eos
componere. Sed, ubi ista pacificatio perpetrari ne- 3
quivit, verba a plerisque Rodiensibus in contionibus
eorum ad populum facta sunt, ut, si pax non fieret,
Rodienses regem adversus populum Romanum adiu-
tarent. Sed nullum super ea re publicum decretum 4
factum est. At ubi Perses victus captusque est, Ro- 5
dienses pertimuere ob ea, quae conpluriens in coetibus
populi acta dictaque erant, legatosque Romam miserunt,
qui temeritatem quorundam popularium suorum depre-
carentur et fidem consiliumque publicum expurgarent.
Legati postquam Romam venerunt et in senatum in- 6
tromissi sunt, verbisque suppliciter pro causa sua
factis e curia excesserunt, sententiae rogari coeptae;
cumque partim senatorum de Rodiensibus quererentur 7
maleque animatos eos fuisse dicerent bellumque illis
faciendum censerent, tum M. Cato exurgit et opti-
mos fidissimosque socios, quorum opibus diripiendis
possidendisque non pauci ex summatibus viris intenti
infensique erant, defensum conservatumque pergit ora-
tionemque inclutam dicit, quae et seorsum fertur in-

scriptaque est pro Rodiensibus et in quintae originis libro scripta est.

8 Tiro autem Tullius, M. Ciceronis libertus, sane quidem fuit ingenio homo eleganti et hautquaquam rerum litterarumque veterum indoctus, eoque ab ineunte aetate liberaliter instituto adminiculatore et quasi administro in studiis litterarum Cicero usus
9 est. Sed profecto plus ausus est quam ut tolerari
10 ignoscique possit. Namque epistulam conscripsit ad Q. Axium, familiarem patroni sui, confidenter nimis et calide, in qua sibimet visus est orationem istam pro Rodiensibus acri subtilique iudicio per-
11 censuisse. Ex ea epistula lubitum forte nobis est reprehensiones eius quasdam attingere, maiore scilicet venia reprehensuri Tironem, cum ille reprehenderit Catonem.

12 Culpavit autem primum hoc, quod Cato 'inerudite et ἀναγώγως', ut ipse ait, principio nimis insolenti nimisque acri et obiurgatorio usus sit, cum vereri sese ostendit, ne patres, gaudio atque laetitia rerum prospere gestarum de statu mentis suae deturbati, non satis consiperent neque ad recte intellegendum con-
13 sulendumque essent idonei. In principiis autem, inquit, patroni, qui pro reis dicunt, conciliare sibi et complacare iudices debent sensusque eorum expectatione causae suspensos rigentesque honorificis verecundisque sententiis commulcere, non iniuriis atque imperiosis mina-
14 tionibus confutare. Ipsum deinde principium apposuit, cuius verba haec sunt: 'Scio solere plerisque hominibus rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere atque superbiam atque ferociam augescere atque crescere. Quo mihi nunc magnae curae est, quod haec res tam secunde processit, ne quid in consulendo advorsi eveniat, quod nostras secundas res confutet, neve haec laetitia nimis luxuriose

·eniat. Advorsae res edomant et docent, quid
ɔus siet facto, secundae res laetitia trans-
ɔrsum trudere solent a recte consulendo at-
ıe intellegendo. Quo maiore opere dico sua-
ɔoque, uti haec res aliquot dies proferatur,
ım ex tanto gaudio in potestatem nostram
deamus'.

Quae deinde Cato iuxta dicit, ea, inquit, con- 15
ssionem faciunt, non defensionem, neque
ɔopulsationem translationemve criminis ha-
ɔnt, sed cum pluribus aliis communicationem,
ıod scilicet nihil ad purgandum est. Atque
iam, inquit, insuper profitetur, Rodienses, qui
ɔcusabantur, quod adversus populum Roma-
ım regi magis cupierint faverintque, id eos
ıpisse atque favisse utilitatis suae gratia, ne
omani Perse quoque rege victo ad superbiam
ɔrociamque et inmodicum modum insole-
ɔerent. Eaque ipsa verba ponit, ita ut infra scrip- 16
.m: 'Atque ego quidem arbitror, Rodienses
ɔluisse, nos ita depugnare, uti depugnatum
ıt, neque regem Persen vinci. Sed non Ro-
.enses modo id noluere, sed multos populos
ɔque multas nationes idem noluisse arbitror
ɔque haut scio, an partim eorum fuerint, qui
ɔn nostrae contumeliae causa id noluerint
ɔenire; sed enim id metuere, [ne,] si nemo
ɔsset homo, quem vereremur, quidquid luberet
ıceremus. Ne sub solo imperio nostro in ser-
itute nostra essent, libertatis suae causa in
ı sententia fuisse arbitror. Atque Rodienses
ımen Persen publice numquam adiuvere. Co-
itate, quanto nos inter nos privatim cautius
ıcimus. Nam unusquisque nostrum, si quis
lvorsus rem suam quid fieri arbitrantur,
ımma vi contra nititur, ne advorsus eam fiat;
ıod illi tamen perpessi'.

17 Sed, quod ad principium reprehensum attinet, scire
oportuit Tironem, defensos esse Rodienses a Catone,
sed ut a senatore et consulari et censorio viro, quid-
quid optimum esse publicum existimabat suadente,
18 non ut a patrono causam pro reis dicente. Alia nam-
que principia conducunt reos apud iudices defendenti
et clementiam misericordiamque undique indaganti,
alia, cum senatus de republica consulitur, viro aucto-
ritate praestanti, sententiis quorundam iniquissimis
permoto et pro utilitatibus publicis ac pro salute
sociorum graviter ac libere indignanti simul ac dolenti.
19 Quippe recte et utiliter in disciplinis rhetorum prae-
cipitur, iudices de capite alieno deque causa ad sese
non pertinenti cognituros, ex qua praeter officium
iudicandi nihil ad eos vel periculi vel emolumenti re-
dundaturum est, conciliandos esse ac propitiandos pla-
cabiliter et leniter existimationi salutique eius, qui
20 apud eos accusatus est. At cum dignitas et fides et
utilitas omnium communis agitur, ob eamque rem
aut suadendum quid ut fiat, aut, fieri iam coepto,
differendum est, tum qui se in eiusmodi principiis oc-
cupat, ut benivolos benignosque sibi auditores paret,
21 otiosam operam in non necessariis verbis sumit. Iam-
dudum enim negotia, pericula ipsa rerum communia
consiliis eos capiendis conciliant et ipsi potius sibi
22 exposcunt consultoris benivolentiam. Sed quod ait,
confessum Catonem, noluisse Rodiensis ita depu-
gnari, ut depugnatum est, neque regem Persem a po-
pulo Romano vinci, atque id eum dixisse non Rodien-
ses modo, sed multas quoque alias nationes noluisse,
sed id nihil ad purgandum extenuandumve crimen
23 valere, iam hoc primum Tiro inprobe mentitur. Verba
ponit Catonis et aliis tamen eum verbis calumniatur.
24 Non enim Cato confitetur, noluisse Rodienses victo-
riam esse populi Romani, sed sese arbitrari dixit, id
eos noluisse, quod erat procul dubio opinionis suae
25 professio, non Rodiensium culpae confessio. In qua

e, ut meum quidem iudicium est, non culpa tantum
acat, sed dignus quoque laude admirationeque est,
um et ingenue ac religiose dicere visus est contra
Rodienses quod sentiebat et parta sibi veritatis fide
psum illud tamen, quod contrarium putabatur, flexit
t transtulit, ut eos idcirco vel maxime aequum esset
cceptiores carioresque fieri populo Romano, quod
um et utile is esset et vellent regi esse factum, nihil
amen adiuvandi eius gratia fecerint.

Postea verba haec ex eadem oratione ponit: 'Ea 26
unc derepente tanta beneficia ultro citroque,
antam amicitiam relinquemus? quod illos di-
imus voluisse facere, id nos priores facere
ccupabimus?' Hoc, inquit, enthymema nequam 27
t vitiosum est. Responderi enim potuit, oc-
upabimus certe: nam, si non occupaverimus,
pprimemur incidendumque erit in insidias, a
uibus ante non caverimus. Recteque, inquit, 28
oc vitio dat Lucilius poetae Euripidae, quod,
um Polyphontes rex propterea se interfecisse
ratrem diceret, quod ipse ante de nece eius
onsilium cepisset, Meropa fratris uxor hisce
deo eum verbis eluserit:

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν, ὡς σὺ φῄς, κτείνειν πόσις,
Χρὴ καὶ σὲ μέλλειν, ὡς χρόνος παρῆλυθεν.

At hoc enim, inquit, plane stultitiae plenum est, 29
o consilio atque ea fini facere velle aliquid,
ti numquam id facias, quod velis. Sed vide- 30
icet Tiro animum non advertit, non esse in omnibus
ebus cavendis eandem causam, neque humanae vitae
egotia et actiones et officia vel occupandi vel dif-
erendi vel etiam ulciscendi vel cavendi similia esse
ugnae (et) gladiatoriae. Nam gladiatori composito 31
d pugnandum pugnae haec proposita sors est, aut
ccidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit.

32 Hominum autem vita non tam iniquis neque tam indomitis necessitatibus conscripta est, ut idcirco prior iniuriam facere debeas, quam nisi feceris pati possis.
33 Quod tantum aberat a populi Romani mansuetudine, ut saepe iam in sese factas iniurias ulcisci neglexerit.
34 Post deinde usum esse Catonem dicit in eadem oratione argumentis parum honestis et nimis audacibus ac non viri iusti alioqui, sed vafris ac fallaciosis et quasi Graecorum sophistarum sollertiis.
35 Nam: cum obiceretur, inquit, Rodiensibus, quod bellum populo Romano facere voluissent, negavit poena esse dignos, quia id non fecissent, etsi maxime voluissent, induxisseque eum dicit, quam dialectici 'ἐπαγωγὴν' appellant, rem admodum insidiosam et sophisticam neque ad veritatem magis quam ad captiones repertam, cum conatus sit exemplis decipientibus conligere confirmareque, neminem, qui male facere voluit, plecti aequum esse, nisi,
36 quod factum voluit, etiam fecerit. Verba autem ex ea oratione M. Catonis haec sunt: 'Qui acerrime adversus eos dicit, ita dicit 'hostes voluisse fieri'. Ecquis est tandem, qui vestrorum, quod ad sese attineat, aequum censeat, poenas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluisse? Nemo, opinor; nam ego, quod ad
37 me attinet, nolim'. Deinde paulo infra dicit: 'Quid nunc? ecqua tandem lex est tam acerba, quae dicat 'si quis illud facere voluerit, mille, minus dimidium familiae multa esto; si quis plus quingenta iugera habere voluerit, tanta poena esto; si quis maiorem pecuum numerum habere voluerit, tantum damnas esto?' Atqui nos omnia plura habere volumus et id nobis im-
38 pune est'. Postea ita dicit: 'Sed si honorem non aequum est haberi ob eam rem, quod bene facere voluisse quis dicit neque fecit tamen, Rodiensibus oberit, quod non male fecerunt,

sed quia voluisse dicuntur facere?' His argu- 39
mentis Tiro Tullius M. Catonem contendere et
conficere dicit, Rodiensibus quoque impune esse de-
bere, quod hostes quidem esse populi Romani voluis-
sent, ut qui maxime non fuissent. Dissimulari autem 40
non posse ait, quin paria et consimilia non sint, plus
quingenta iugera habere velle, quod plebiscito Stolo-
nis prohibitum fuit, et bellum iniustum atque impium
populo Romano facere velle, neque item infitiari posse,
quin alia causa in praemio sit, alia in poenis. Nam: 41
beneficia, inquit, promissa opperiri oportet neque
ante remunerari quam facta sint, iniurias au-
tem imminentis praecavisse iustum est quam
expectavisse. Summa enim professio stultitiae, 42
inquit, est, non ire obviam sceleribus cogitatis,
sed manere opperirique, ut, cum admissa et
perpetrata fuerint, tum denique, ubi, quae
facta sunt, infecta fieri non possunt, poeni-
antur.

Haec Tiro in Catonem non nimis frigide neque 43
sane inaniter; sed enim Cato non nudam nec soli- 44
ariam nec inprotectam hanc ἐπαγωγὴν facit, sed multis
eam modis praefulcit multisque aliis argumentis con-
relat et, quia non Rodiensibus magis quam reipublicae
consultabat, nihil sibi dictu factuque in ea re turpe
fuxit, quin omni sententiarum via servatum ire socios
niteretur. Ac primum ea non incallide conquisivit, 45
quae non iure naturae aut iure gentium fieri pro-
hibentur, sed iure legum rei alicuius medendae aut
temporis causa iussarum; sicut est de numero pecoris
et de modo agri praefinito. In quibus rebus, quod 46
prohibitum est, fieri quidem per leges non licet; velle
id tamen facere, si liceat, inhonestum non est. Atque 47
eas res contulit sensim miscuitque cum eo, quod neque
facere neque velle per sese honestum est; tum deinde,
ne disparilitas conlationis evidens fieret, pluribus id
propugnaculis defensat, neque tenues istas et enucleatas

voluntatum in rebus illicitis reprehensiones, qualia in philosophorum otio disputantur, magni facit, sed id solum (ex) summa ope nititur, ut causa Rodiensium, quorum amicitiam retineri ex republica fuit, aut aequa iudicaretur aut quidem certe ignoscenda. Atque interim neque fecisse Rodienses bellum neque facere voluisse dicit, interim autem facta sola censenda dicit atque in iudicium vocanda, sed voluntates nudas inanesque neque legibus neque poenis fieri obnoxias; interdum tamen, quasi deliquisse eos concedat, ignosci postulat et ignoscentias utiles esse rebus humanis docet ac nisi ignoscant, metus in republica rerum novarum movet; sed enim contra, si ignoscatur, conservatum iri ostendit populi Romani magnitudinem.

48 Superbiae quoque crimen, quod tunc praeter ceteras in senatu Rodiensibus obiectum erat, mirifica et prope
49 divina responsionis figura elusit et eluit. Verba adeo ipsa ponemus Catonis, quoniam Tiro ea praetermisit:
50 Rodiensis superbos esse aiunt, id obiectantes, quod mihi et liberis meis minime † dici velim. Sint sane superbi. Quid id ad vos attinet? Idne irascimini, si quis superbior est quam nos?
51 Nihil prorsus hac compellatione dici potest neque gravius neque munitius adversus homines superbissimos facta, qui superbiam in sese amarent, in aliis reprehenderent.

52 Praeterea animadvertere est, in tota ista Catonis oratione omnia disciplinarum rhetoricarum arma atque subsidia mota esse; sed non proinde ut in decursibus ludicris aut simulacris proeliorum voluptariis fieri videmus. Non enim, inquam, distincte nimis atque compte atque modulate res acta est, sed quasi in ancipiti certamine, cum sparsa acies est, multis locis Marte variae pugnatur, sic in ista tum causa Cato, cum superbia illa Rodiensium famosissima multorum odio atque invidia flagraret, omnibus promisce tuendi atque propugnandi modis usus est et nunc ut optime meritos

ommendat, nunc tamquam si innocentes purgat, [nunc],
e bona divitiaeque eorum expetantur, obiurgat, nunc
it) quasi sit erratum deprecatur, nunc ut necessarios
ipublicae ostentat, nunc clementiae, nunc mansuetu-
nis maiorum, nunc utilitatis publicae commonefacit.
aque omnia distinctius numerosiusque fortassean dici 53
otuerint, fortius atque vividius potuisse dici non vi-
entur. Inique igitur Tiro Tullius, quod ex omnibus 54
cultatibus tam opulentae orationis aptis inter sese
cohaerentibus parvum quippiam nudumque sumpsit,
uod obtrectaret tamquam non dignum M. Catone
erit, quod delictorum non perpetratorum voluntates
on censuerit poeniendas.

Commodius autem rectiusque de his meis verbis, 55
ibus Tullio Tironi respondimus, existimabit iudi-
umque faciet, qui et orationem ipsam totam Ca-
onis acceperit in manus et epistulam Tironis ad
xium scriptam requirere et legere curaverit. Ita
im nos sincerius exploratiusque vel corrigere poterit
el probare.

IV.

iiusmodi servos et quam ob causam Caelius Sabinus, iuris civilis auctor, pilleatos venundari solitos scripserit; et quae mancipia sub corona more maiorum venierint; atque id ipsum 'sub corona' quid sit.

Pilleatos servos venum solitos ire, quorum nomine 1
enditor nihil praestaret, Caelius Sabinus iurisperitus
criptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quod 2
usmodi condicionis mancipia insignia esse in vendundo
eberent, ut emptores errare et capi non possent, ne-
ne lex vendundi opperienda esset, sed oculis iam
aeciperent, quodnam esset mancipiorum genus; sicuti, 3
quit, antiquitus mancipia iure belli capta co-
onis induta veniebant et idcirco dicebantur
ub corona' venire. Namque ut ea corona si-

gnum erat captivorum venalium, ita pilleus impositus demonstrabat eiusmodi servos venundari, quorum nomine emptori venditor nihil praestaret.

4 Est autem alia rationis opinio, cur dici solitum sit, captivos 'sub corona' venundari, quod milites custodiae causa captivorum venalium greges circumstarent eaque
5 circumstatio militum 'corona' appellata sit. Sed id magis verum esse, quod supra dixi, M. Cato in libro, quem composuit de re militari, docet.

Verba sunt haec Catonis: Vt populus suae opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat quam re male gesta coronatus veniat.

V.

Historia de Polo histrione memoratu digna.

1 Histrio in terra Graecia fuit fama celebri, qui gestus et vocis claritudine et venustate ceteris antistabat:
2 nomen fuisse aiunt Polum, tragoedias poetarum nobi-
3 lium scite atque asseverate actitavit. Is Polus unice
4 amatum filium morte amisit. Eum luctum quoniam satis visus est eluxisse, rediit ad quaestum artis.

5 In eo tempore Athenis Electram Sophoclis acturus
6 gestare urnam quasi cum Oresti ossibus debebat. Ita compositum fabulae argumentum est, ut veluti fratris reliquias ferens Electra comploret commisereaturque
7 interitum eius existimatum. Igitur Polus, lugubri habitu Electrae indutus, ossa atque urnam e sepulcro tulit filii et, quasi Oresti amplexus, opplevit omnia non simulacris neque imitamentis, sed luctu atque
8 lamentis veris et spirantibus. Itaque cum agi fabula videretur, dolor actus est.

VI.

Quid de quorundam sensuum naturali defectione Aristoteles scripserit.

Ex quinque his sensibus, quos animantibus natura 1
tribuit, visu, auditu, gustu, tactu, odoratu, quas Graeci
'αἰσθήσεις' appellant, quaedam animalium alia alio
carent et aut caeca natura gignuntur aut inodora in-
auritave. Nullum autem ullum gigni animal Aristo- 2
teles dicit, quod aut gustus sensu careat, aut tactus.
Verba ex libro eius, quem περὶ μνήμης compo- 3
suit, haec sunt: Τὴν δὲ ἁφὴν καὶ τὴν γεῦσιν πάντα
ἔχει, πλὴν εἴ τι τῶν ζώων ἀτελές.

VII.

An 'affatim', quasi 'admodum', prima acuta pronuntiandum sit; et quaedam itidem non incuriose tractata super aliarum vocum accentibus.

Annianus poeta praeter ingenii amoenitates litte- 1
rarum quoque veterum et rationum in litteris oppido
quam peritus fuit et sermocinabatur mira quadam et
scita suavitate. Is 'affatim', ut 'admodum' prima acuta, 2
non media, pronuntiabat atque ita veteres locutos cen-
sebat. Itaque se audiente Probum grammaticum hos 3
versus in Plauti Cistellaria legisse dicit:

Pótine tu homo fácinus facere strénuum?
Aliorum áffatim es.
Quí faciant; sane égo me nolo fórtem per-
hiberí virum,

causamque esse huic accentui dicebat, quod 'affatim' 4
non essent duae partes orationis, sed utraque pars in
unam vocem coaluisset, sicuti in eo quoque, quod
'exadversum' dicimus, secundam syllabam debere acui
existimabat, quoniam una, non duae essent partes ora-

tionis; atque ita oportere apud Terentium legi dicel in his versibus:

In quo haéc discebat lúdo, exadversúm lo
Tostrína erat quaedam.

5 Addebat etiam, quod 'ad' praeverbium tum ferme a eretur, cum significaret *ἐπίτασιν*, quam 'intentione nos dicimus, sicut 'adfabre' et 'admodum' et 'adprol dicuntur.

6 Cetera quidem satis commode Annianus. S si hanc particulam semper, cum intentionem sig
7 ficaret, acui putavit, non id perpetuum videtur; n et 'adpotus' cum dicimus et 'adprimus' et 'adprim intentio in his omnibus demonstratur, neque tam 'ad' particula satis commode accentu acuto pron
8 tiatur. 'Adprobus' tamen, quod significat 'valde probu
9 non infitias eo quin prima syllaba acui debeat. Ca cilius in comoedia, quae inscribitur Triumph vocabulo isto utitur:

Hiérocles hospes ést mi adulescens ádprob

10 Num igitur in istis vocibus, quas non acui dixim ea causa est, quod syllaba insequitur natura longi quae non ferme patitur acui priorem in vocabu
11 syllabarum plurium quam duarum? 'Adprimum' aut longe primum L. Livius in Odyssia dicit in h versu:

Ibidémque vír súmmus ádprimús Patrócl

12 Idem Livius in Odyssia 'praemodum' dicit, qu admodum: 'parcentes', inquit, 'praemodum', qu significat 'supra modum', dictumque est quasi 'prae modum'; in quo scilicet prima syllaba acui debeb

VIII.

s ultra fidem tradita super amatore delphino et puero amato.

Delphinos venerios esse et amasios non modo 1
storiae veteres, sed recentes quoque memoriae
clarant. Nam et sub Caesaris [Augusti imperio] in 2
ıteolano mari, ut Apion scriptum reliquit, et aliquot
ɔculis ante apud Naupactum, ut Theophrastus
ıdidit, amatores flagrantissimi delphinorum cogniti
mpertique sunt. Neque hi amaverunt quod sunt 3
ɜi genus, sed pueros forma liberali in naviculis forte
t in vadis litorum conspectos miris et humanis
ɔdis arserunt.

Verba subscripsi *Ἀπίωνος*, eruditi viri, ex Aegyp- 4
acorum libro quinto, quibus delphini amantis
pueri non abhorrentis consuetudines, lusus, gesta-
ɔnes, aurigationes refert eaque omnia sese ipsum
ultosque alios vidisse dicit: *Αὐτὸς δ' αὖ εἶδον* 5
ɜρὶ *Δικαιαρχίας* [*παιδός*], *Ὑάκινθος ἐκαλεῖτο,*
ὁθοις ἐπτοημένον δελφῖνα. Προσσαίνει τὴν
ωνὴν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν πτερούμενος ἐντὸς
ίς τε ἀκάνθας ὑποστέλλων, μή τι τοῦ ποθου-
ένου χρωτὸς ἀμύξῃ φειδόμενος, ἱππηδόν τε
ριβεβηκότα μέχρι διακοσίων ἀνῆγε σταδίων.
ξεχεῖτο ἡ Ῥώμη καὶ πᾶσα Ἰταλία τῆς Ἀφροδίτης
νορῶντες ἡνιοχούμενον ἰχθύν. Ad hoc adicit 6
m non minus mirandam. 'Postea' inquit 'idem ille
er delphineromenus morbo adfectus obit suum diem.
; ille amans, ubi saepe ad litus solitum adnavit et 7
er, qui in primo vado adventum eius opperiri con-
everat, nusquam fuit, desiderio tabuit exanimatusque
; et in litore iacens inventus ab his, qui rem cogno-
rant, in sui pueri sepulcro humatus est.

IX.

'Peposci' et 'memordi', 'pepugi' et 'spepondi' et 'cecurri' plerosque veterum dixisse, non, uti postea receptum est dicere, per o aut per u litteram in prima syllaba positam, atque id eos Graecae rationis exemplo dixisse; praeterea notatum, quod viri non indocti neque ignobiles a verbo 'descendo' non 'descendi', sed 'descendidi' dixerunt.

1 'Poposci', 'momordi', 'pupugi', 'cucurri' probabiliter dici videtur atque ita nunc omnes ferme doctiores hisce
2 verbis utuntur. Sed Q. Ennius in saturis memorderit dixit per e litteram, non 'momorderit':

Meum, inquit, nón est, ac si mé canis memórderit.

3 Item Laberius in Gallis:

de íntegro património meo céntum milia númmum

Memórdi.

4 Item idem Laberius in Coloratore:

Itáque leni pruná percoctus símul sub dentes múlieris

Vení, bis, ter memórdit.

5 Item P. Nigidius de animalibus libro II.: Vt serpens si memordit, gallina diligitur et opponitur.

6 Item Plautus in Aulularia:

Vt ádmemordit hóminem.

7 Sed idem Plautus in Trigeminis neque 'praememordisse' dicit, sed 'praemorsisse':

Nísi fugissem, inquit, [in] médium, credo, praémorsisset.

8 Item Atta in Conciliatrice:

ursum sé memordisse autúmat.

'Peposci' quoque, non 'poposci', Valerius Antias 9
libro annalium XLV. scriptum reliquit: Denique
Licinius tribunus plebi perduellionem ei diem
dixit et comitiis diem a M. Marcio praetore
peposcit. Pepugero aeque Atta in Aedilicia dicit: 10

Sed sí pepugero, métuet.

Aelium quoque Tuberonem libro ad C. Oppium 11
scripto 'occecurrit' dixisse, Probus adnotavit et haec
eius verba apposuit: Si generalis species occecur-
rerit. Idem Probus Valerium Antiatem libro 12
historiarum XXII. speponderant scripsisse anno-
tavit verbaque eius haec posuit: Tiberius Gracchus,
qui quaestor C. Mancino in Hispania fuerat, et
ceteri qui pacem speponderant.

Ratio autem istarum dictionum haec esse videri 13
potest: quoniam Graeci in quadam specie praeteriti
temporis, quod '*παρακείμενον*' appellant, secundam verbi
litteram in e plerumque vertunt, ut *γράφω γέγραφα*,
ποιῶ πεποίηκα, *λαλῶ λελάληκα*, *κρατῶ κεκράτηκα*, *λούω*
λέλουκα, sic igitur mordeo 'memordi', posco 'peposci', 14
tendo 'tetendi', tango 'tetigi', pungo 'pepugi', curro
'cecurri', tollo 'tetuli', spondeo 'spepondi' facit. Sic 15
M. Tullius et C. Caesar mordeo 'memordi', pungo
'pepugi', spondeo 'spepondi' dixerunt.

Praeterea inveni, a verbo 'scindo' simili ratione
non 'sciderat', sed 'sciciderat', dictum esse. L. Accius 16
in Sotadicorum libro I. sciciderat dicit. Verba
haec sunt:

Num érgo aquila ita, ut hí[ce] praedicánt,
sciciderat péctus?

Ennius quoque [in Melanippa: 17
cum saxum scíciderit.]

* * *

Valerius Antias in libro historiarum LXXV.
verba haec scripsit: Deinde funere locato ad forum

18 descendidit. Laberius quoque in Catulario ita scripsit:

égo mirabar, quómodo mammaé mihi
Déscendiderant * * *

X.

Vt 'ususcapio' copulate recto vocabuli casu dicitur, ita 'pignoriscapio' coniuncte eadem vocabuli forma dictum esse.

1 Vt haec 'ususcapio' dicitur copulato vocabulo, a littera in eo tractim pronuntiata, ita 'pignoriscapio'
2 iuncte (sunt) et producte dicebatur. Verba Catonis sunt ex primo epistolicarum quaestionum: Pignoriscapio ob aes militare, quod aes a tribuno aerario miles accipere debebat, vocabulum seor-
3 sum fit. Per quod satis dilucet, hanc 'capionem' posse dici, quasi hanc 'captionem', et in usu et in pignore.

XI.

Neque levitatem neque nequitiam ea significatione esse, qua in vulgi sermonibus dicuntur.

1 'Levitatem' plerumque nunc pro inconstantia et mutabilitate dici audio et 'nequitiam' pro sollertia
2 astutiaque. Sed veterum hominum qui proprie atque integre locuti sunt 'leves' dixerunt, quos vulgo nunc viles et nullo honore dignos dicimus, et 'levitatem' appellaverunt proinde quasi vilitatem et 'nequam' * * * hominem nihili rei neque frugis bonae, quod genus Graeci fere '*ἄσωτον*' vel '*ἀκόλαστον*' dicunt.
3 Qui exempla horum verborum requirit, ne in libris nimium remotis quaerat, inveniet ea in M. Tullii
4 secunda Antonianarum. Nam cum genus quoddam sordidissimum vitae atque victus M. Antoni demonstraturus esset, quod in caupona delitisceret, quod ad vesperum perpotaret, quod ore involuto iter faceret

ne cognosceretur, haec aliaque eiusdemmodi cum in eum dicturus esset: videte, inquit, hominis levitatem, tamquam prorsus ista dedecora hoc [con]vicio in homine notarentur. At postea, cum in eundem An- 5 tonium probra quaedam alia ludibriosa et turpia ingessisset, ad extremum hoc addidit: O hominem nequam! nihil enim magis proprie possum dicere.

Sed ex eo loco M. Tullii verba compluscula libuit 6 ponere: At videte levitatem hominis! Cum hora diei decima fere ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula atque ibi se occultans perpotavit ad vesperum; inde cisio celeriter ad urbem advectus, domum venit ore involuto. Ianitor rogat: 'Quis tu?' 'A Marco tabellarius'. Confestim ad eam, cuius causa venerat, deducitur eique epistulam tradit. Quam illa cum legeret flens – erat enim scripta amatorie, caput autem litterarum hoc erat: sibi cum illa mima posthac nihil futurum, omnem se amorem abiecisse † illi atque in hanc transfudisse –, cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit: caput aperuit, in collum invasit. O hominem nequam! – nihil enim magis proprie possum dicere: ergo ut te catamitum nec opinato cum ostendisses, praeter spem mulier aspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti?

Consimiliter Q. quoque Claudius in primo an- 7 nalium 'nequitiam' appellavit luxum vitae prodigum effusumque in hisce verbis: Persuadent i cuidam adulescenti Lucano, qui adprime summo genere gnatus erat, sed luxuria et nequitia pecuniam magnam consumpserat. M. Varro in libris de 8 lingua Latina, ut ex 'non' et ex 'volo', inquit, 'nolo', sic ex 'ne' et 'quicquam' media syllaba

9 extrita compositum est 'nequam'. P. Africanus pro se contra Tiberium Asellum de multa ad populum: Omnia mala, probra, flagitia, quae homines faciunt, in duabus rebus sunt, malitia atque nequitia. Vtrum defendis, malitiam an nequitiam an utrumque simul? Si nequitiam defendere vis, licet; si tu in uno scorto maiorem pecuniam absumpsisti quam quanti omne instrumentum fundi Sabini in censum dedicavisti, si hoc ita est: qui spondet mille nummum? si tu plus tertia parte pecuniae paternae perdidisti atque absumpsisti in flagitiis, si hoc ita est: qui spondet mille nummum? Non vis nequitiam. Age malitiam saltem defende. Si tu verbis conceptis coniuravisti sciens sciente animo tuo, si hoc ita est: qui spondet mille nummum?

XII.

De tunicis chiridotis; quod earum [usum] P. Africanus Sulpicio Gallo obiecit.

1 Tunicis uti virum prolixis ultra brachia et usque in primores manus ac prope in digitos, Romae atque
2 in omni Latio indecorum fuit. Eas tunicas Graeco vocabulo nostri 'chiridotas' appellaverunt feminisque solis vestem longe lateque diffusam decere existimaverunt ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda.
3 Viri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt; postea substrictas et breves tunicas citra umerum desinentis habebant, quod genus
4 Graeci dicunt '*ἐξωμίδας*'. Hac antiquitate inbutus P. Africanus, Pauli filius, vir omnibus bonis artibus atque omni virtute praeditus, P. Sulpicio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia, quae obiectabat, id quoque probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus.

Verba sunt haec Scipionis: Nam qui cotidie 5
nguentatus adversum speculum ornetur, cuius
upercilia radantur, qui barba vulsa feminiusque subvulsis ambulet, qui in conviviis dulescentulus cum amatore, cum chiridota unica interior accubuerit, qui non modo inosus, sed virosus quoque sit, eumne quisuam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi acere solent?

Vergilius quoque tunicas huiuscemodi quasi femi- 6
eas, probrosas criminatur:

Et tunicae, inquit, manicas et habent redimicula mitrae.

Q. quoque Ennius Carthaginiensium 'tunicatam 7
uventutem' non videtur sine probro dixisse.

XIII.

Quem 'classicum' dicat M. Cato, quem 'infra classem'.

'Classici' dicebantur non omnes, qui in [quin]que 1
lassibus erant, sed primae tantum classis homines, qui
entum et viginti quinque milia aeris ampliusve censi
rant. 'Infra classem' autem appellabantur secundae 2
lassis ceterarumque omnium classium, qui minore
umma aeris, quod supra dixi, censebantur. Hoc eo 3
rictim notavi, quoniam in M. Catonis oratione,
ua Voconiam legem suasit, quaeri solet, quid
t 'classicus', quid 'infra classem'.

XIV.

e tribus dicendi generibus; ac de tribus philosophis, qui ab Atheniensibus ad senatum Romae legati sunt.

Et in carmine et in soluta oratione genera dicendi 1
obabilia sunt tria, quae Graeci '*χαρακτῆρας*' vocant
minaque eis fecerunt '*ἁδρόν, ἰσχνόν, μέσον*'. Nos 2

quoque, quem primum posuimus, 'uberem' vocamus, secundum 'gracilem', tertium 'mediocrem'.

3 Vberi dignitas atque amplitudo est, gracili venustas et subtilitas, medius in confinio est utriusque modi particeps.

4 His singulis orationis virtutibus vitia agnata sunt pari numero, quae earum modum et habitum simula-
5 cris falsis ementiuntur. Sic plerumque sufflati atque tumidi fallunt pro uberibus, squalentes et ieiunidici pro gracilibus, incerti et ambigui pro mediocribus.
6 Vera autem et propria huiuscemodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Te-
7 rentium. Sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Homero sunt tria in tribus: magnificum in Vlixe et ubertum, subtile in Menelao et cohibitum, mixtum moderatumque in Nestore.

8 Animadversa eadem tripertita varietas est in tribus philosophis, quos Athenienses Romam ad senatum (populi) legaverant inpetratum, uti multam remitteret, quam fecerat is propter Oropi vastationem. Ea multa
9 fuerat talentum fere quingentum. Erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus. Et in senatum quidem introducti interprete usi sunt C. Acilio senatore; sed ante ipsi seorsum quisque ostentandi gratia magno
10 conventu hominum dissertaverunt. Tum admirationi fuisse aiunt Rutilius et Polybius philosophorum trium sui cuiusque generis facundiam. 'Violenta' inquiunt 'et rapida Carneades dicebat, scita et teretia Critolaus, modesta Diogenes et sobria'.

11 Vnumquodque autem genus, ut diximus, cum caste pudiceque ornatur, fit illustrius, cum fucatur atque praelinitur, fit praestigiosum.

XV.

Quam severe moribus maiorum in fures vindicatum sit; et quid scripserit Mucius Scaevola super eo, quod servandum datum commodatumve esset.

Labeo in libro de duodecim tabulis secundo 1
acria et severa iudicia de furtis habita esse apud veteres scripsit, idque Brutum solitum dicere, et furti damnatum esse, qui iumentum aliorsum duxerat quam quo utendum acceperat, item qui longius produxerat quam in quem locum petierat. Itaque Q. Scaevola 2
in librorum, quos de iure civili composuit, XVI. verba haec posuit: Quod cui servandum datum est, si id usus est, sive quod utendum accepit, ad aliam rem atque accepit usus est, furti se obligavit.

XVI.

Locus exscriptus ex satura M. Varronis, quae περὶ ἐδεσμάτων inscripta est, de peregrinis ciborum generibus; et appositi versus Euripidi, quibus delicatorum hominum luxuriantem gulam confutavit.

M. Varro in satura, quam περὶ ἐδεσμάτων 1
inscripsit, lepide admodum et scite factis versibus cenarum, ciborum exquisitas delicias comprehendit. Nam pleraque id genus, quae helluones isti terra et 2
mari conquirunt, exposuit inclusitque in numeros senarios.

Et ipsos quidem versus, cui otium erit, in libro, quo 3
dixi, positos legat; genera autem nominaque edulium 4
et domicilia ciborum omnibus aliis praestantia, quae profunda ingluvies vestigavit, quae Varro obprobrans exsecutus est, haec sunt ferme, quantum nobis memoriae est: pavus e Samo, Phrygia attagena, grues 5
Melicae, haedus ex Ambracia, pelamys Chalcedonia, muraena Tartesia, aselli Pessinuntii, ostrea Tarenti,

pectunculus ***, helops Rhodius, scari Cilices, nu
Thasiae, palma Aegyptia, glans Hiberica.

6 Hanc autem peragrantis gulae et in sucos inq
rentis industriam atque has undiquevorsum indagi
cuppediarum maiore detestatione dignas censebim
si versus Euripidi recordemur, quibus saepissi
Chrysippus philosophus usus, tamquam edendi *
repertas esse non per usum vitae necessarium, s
per luxum animi parata atque facilia fastidientis p
inprobam satietatis lasciviam.

7 Versus Euripidi adscribendos putavi:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυεῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου,
Ἅπερ πάρεστι καὶ πέφυχ' ἡμᾶς τρέφειν;
Ὧν οὐκ ἀπαρκεῖ πλησμονή, τρυφῇ δέ τοι
Ἄλλων ἐδεστῶν μηχανὰς θηρώμεθα.

XVII.

Sermo habitus cum grammatico insolentiarum et inperitiar
pleno de significatione vocabuli, quod est 'obnoxius'; deq
eius vocis origine.

1 Percontabar Romae quempiam grammaticum prim
in docendo celebritatis, non hercle experiundi vel tem
tandi gratia, sed discendi magis studio et cupidi
quid significaret 'obnoxius' quaeque eius vocab
2 origo ac ratio esset. Atque ille aspicit me, inlude
levitatem quaestionis pravitatemque: 'Obscuram' i
quit 'sane rem quaeris multaque prorsus vigilia i
3 dagandam. Quis adeo tam linguae Latinae ignar
est, quin sciat, eum dici 'obnoxium', cui quid ab e
cui esse 'obnoxius' dicitur, incommodari et noce
potest † ei qui habeat aliquem noxae, id est culp
suae, conscium? Quin potius' inquit 'haec mittis n
galia et affers ea, quae digna quaeri tractarique sint

4 Tum vero ego permotus, agendum iam oblique,

cum homine stulto, existimavi et 'cetera' inquam 'vir doctissime, remotiora gravioraque si discere et scire debuero, quando mihi usus venerit, tum quaeram ex te atque discam; sed enim quia dixi saepe 'obnoxius' et quid dicerem nescivi, didici ex te et scire nunc coepi, quod non ego omnium solus, ut tibi sum visus, ignoravi, sed, ut res est, Plautus quoque, homo linguae atque elegantiae in verbis Latinae princeps, quid esset 'obnoxius', nescivit; versus enim est in Sticho illius ita scriptus:

† Nunc ego hercle perii pláne, non obnóxie,

quod minime congruit cum ista, quam me docuisti, significatione; composuit enim Plautus tamquam duo inter se contraria 'plane' et 'obnoxie', quod a tua significatione longe abest'.

Atque ille grammaticus satis ridicule, quasi 'ob- 5
noxius' et 'obnoxie' non declinatione sola, sed re atque sententia differrent, 'ego' inquit 'dixi, quid esset 'obnoxius', non quid 'obnoxie''. At tunc ego ad- 6
mirans insolentis hominis inscitiam, 'mittamus' inquam 'sicuti vis, quod Plautus 'obnoxie' dixit, si id nimis esse remotum putas, atque illud quoque prae- 7
termittamus, quod Sallustius in Catilina scribit: Minari etiam ferro, ni sibi obnoxia foret, et 8
quod videtur novius pervulgatiusque esse, id me doce. Versus enim Vergilii sunt notissimi:

Nam neque tunc astris acies obtunsa videri,
Nec fratris radiis obnoxia surgere luna,

quod tu ais 'culpae suae conscium'. Alio quoque 9
loco Vergilius verbo isto utitur a tua sententia diverse in his versibus:

iuvat arva videre
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curae;

cura enim prodesse arvis solet, non nocere, quod tu de 'obnoxio' dixisti. Iam vero illud etiam Q. Enni 10

quo pacto congruere tecum potest, quod scribit in Phoenice in hisce versibus:

Séd virum verá virtute vívere animatum ádd-
decet,
Fórtiterque † innoxium vocare ádversum ad-
versários.
Éa libertas ést, qui pectus púrum et firmum
géstitat,
Áliae res obnóxiosae nócte in obscurá la-
tent.'?

11 At ille oscitans et alucinanti similis: 'nunc' inquit 'mihi operae non est. Cum otium erit, revises ad me atque disces, quid in verbo isto et Vergilius et Sallustius et Plautus et Ennius senserint'.

12 At nebulo quidem ille, ubi hoc dixit, digressus est; si quis autem volet non originem solam verbi istius, sed significationem quoque eius varietatemque recensere, ut hoc etiam Plautinum spectet, adscripsi versus ex Asinaria:

Máximas opímitates gaúdio effertíssimas
Suís eris ille úna mecum páriet gnatoque ét
patri;
Ádeo ut aetatem ámbo ambobus nóbis sint
obnóxii
Nóstro devinctí beneficio.

13 Qua vero ille grammaticus finitione usus est, ea videtur in verbo tam multiplici unam tantummodo usurpationem eius notasse, quae quidem congruit cum significatu, quo Caecilius usus est in Chrysio in his versibus:

quamquam ego mercéde huc conductús tua
Advénio, ne tibi me ésse ob eam rem obnó-
xium
Reáre; audibis mále, si maledicís mihi.

XVIII.

De observata custoditaque apud Romanos iurisiurandi sanctimonia; atque inibi de decem captivis, quos Romam Hannibal deiurio ab his accepto legavit.

Iusiurandum apud Romanos inviolate sancteque 1
habitum servatumque est. Id et moribus legibusque
multis ostenditur, et hoc, quod dicemus, ei rei non
tenue argumentum esse potest. [Post] proelium Can- 2
nense Hannibal, Carthaginiensium imperator, ex cap-
tivis nostris electos decem Romam misit mandavitque
eis pactusque est, ut, si populo Romano videretur,
permutatio fieret captivorum et pro his, quos alteri
plures acciperent, darent argenti pondo libram et se-
libram. Hoc, priusquam proficiscerentur, iusiurandum 3
eos adegit, redituros esse in castra Poenica, si Romani
captivos non permutarent.

Veniunt Romam decem captivi. Mandatum Poeni 4.5
imperatoris in senatu exponunt. Permutatio senatui 6
non placita. Parentes, cognati adfinesque captivorum 7
amplexi eos postliminio in patriam redisse dicebant
statumque eorum integrum incolumemque esse, ac ne
ad hostes redire vellent orabant. Tum octo ex his 8
postliminium iustum non esse sibi responderunt, quo-
niam deiurio vincti forent, statimque, uti iurati erant,
ad Hannibalem profecti sunt. Duo reliqui Romae 9
manserunt solutosque esse se ac liberatos religione
dicebant, quoniam, cum egressi castra hostium fuis-
sent, commenticio consilio regressi eodem, tamquam
si ob aliquam fortuitam causam, issent atque ita
iureiurando satisfacto rursum iniurati abissent. Haec 10
eorum fraudulenta calliditas tam esse turpis existi-
mata est, ut contempti vulgo discerptique sint cen-
soresque eos postea omnium notarum et damnis et
gnominiis adfecerint, quoniam, quod facturos deiera-
verant, non fecissent.

Cornelius autem Nepos in libro exemplorum 11

quinto id quoque litteris mandavit, multis in senatu placuisse, ut hi, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur, sed eam sententiam numero plurium, quibus id non videretur, superatam; eos tamen, qui ad Hannibalem non redissent, usque adeo intestabiles invisosque fuisse, ut taedium vitae ceperint necemque sibi consciverint.

XIX.

Historia ex annalibus sumpta de Tiberio Graccho, Gracchorum patre, tribuno plebis; atque inibi tribunicia decreta cum ipsis verbis relata.

1 Pulcrum atque liberale atque magnanimum factum Tiberii Sempronii Gracchi in exemplis repositum
2 est. Id exemplum huiuscemodi est: L. Scipioni Asiatico, P. Scipionis Africani superioris fratri, C. Minucius Augurinus tribunus plebi multam irrogavit eumque
3 ob eam causam praedes poscebat. Scipio Africanus fratris nomine ad collegium tribunorum provocabat petebatque, ut virum consularem triumphalemque a
4 collegae vi defenderent. Octo tribuni cognita causa decreverunt.

5 Eius decreti verba, quae posui, ex annalium monumentis exscripta sunt: Quod P. Scipio Africanus postulavit pro L. Scipione Asiatico fratre, cum contra leges contraque morem maiorum tribunus pl. hominibus accitis per vim inauspicato sententiam de eo tulerit multamque nullo exemplo irrogaverit praedesque eum ob eam rem dare cogat aut, si non det, in vincula duci iubeat, ut eum a collegae vi prohibeamus. Et quod contra collega postulavit, ne sibi intercedamus, quominus suapte potestate uti liceat, de ea re nostrum sententia omnium ea est: si L. Cornelius Scipio Asiaticus collegae arbitratu [illegible]des dabit, collegae ne eum in vincula du-

cat intercedemus; si eius arbitratu praedes non dabit, quominus collega sua potestate utatur non intercedemus.

Post hoc decretum cum Augurinus tribunus L. Scipio- 6
nem praedes non dantem prendi et in carcerem duci iussisset, tunc Tiberius Sempronius Gracchus tr. pl., pater Tiberi atque C. Gracchorum, cum P. Scipioni Africano inimicus gravis ob plerasque in republica dissensiones esset, iuravit palam in amicitiam inque gratiam se cum P. Africano non redisse, atque ita decretum ex tabula recitavit.

Eius decreti verba haec sunt: Cum L. Cornelius 7
Scipio Asiaticus triumphans hostium duces in carcerem coniectarit, alienum videtur esse dignitate reipublicae, in eum locum imperatorem populi Romani duci, in quem locum ab eo coniecti sunt duces hostium: itaque L. Cornelium Scipionem Asiaticum a collegae vi prohibeo.

Valerius autem Antias contra hanc decretorum 8
memoriam contraque auctoritates veterum annalium post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse a Tiberio Graccho dixit, neque multam irrogatam Scipioni, sed damnatum eum peculatus ob Antiochinam pecuniam, quia praedes non daret, in carcerem duci coeptum atque ita intercedente Graccho exemptum.

XX.

Quod Vergilius a Nolanis ob aquam sibi non permissam sustulit e versu suo 'Nolam' et posuit 'oram'; atque ibi quaedam alia de iucunda consonantia litterarum.

Scriptum in quodam commentario repperi, versus 1
istos a Vergilio ita primum esse recitatos atque editos:

Talem dives arat Capua et vicina Vesevo
Nola iugo;

postea Vergilium petisse a Nolanis, aquam uti du
ceret in propinquum rus, Nolanos beneficium petitum
non fecisse, poetam offensum nomen urbis eorum, quas
ex hominum memoria, sic ex carmine suo derasisse
'oram'que pro 'Nola' mutasse atque ita reliquisse:

et vicina Vesevo
Ora iugo.

2 Ea res verane an falsa sit, non laboro; quin tamen
melius suaviusque ad aures sit ora quam Nola, du
3 bium id non est. Nam vocalis in priore versu extrema
eademque in sequenti prima canoro simul atque in
4 cundo hiatu tractim sonat. Est adeo invenire apud
nobiles poetas huiuscemodi suavitatis multa, quae
appareat navata esse, non fortuita; sed praeter cetera
5 omnis apud Homerum plurima. Vno quippe in loco
tales tamque hiantes sonitus in assiduis vocibus plu
ribus facit:

Ἡ δ' ἑτέρη θέρεϊ προρέει εἰκυῖα χαλάζῃ
Ἢ χιόνι ψυχρῇ ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ,

atque item alio loco:

Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον.

6 Catullus quoque elegantissimus poetarum in hisce
versibus:

Minister vetuli puer Falerni
Inger mi calices amariores,
Vt lex Postumiae iubet magistrae
Ebria acina ebriosioris,

cum dicere 'ebrio' posset et, quod erat usitatius, 'aci
num' in neutro genere appellare, amans tamen hiatu
illius Homerici suavitatem, 'ebriam' dixit propter
insequentis a litterae concentum. Qui 'ebriosa' auten
Catullum dixisse putant aut 'ebrioso', nam id quoque
temere scriptum invenitur, in libros scilicet de cor
ruptis exemplaribus factos inciderunt.

XXI.

Quoad vivet' 'quoad'que 'morietur', cur id ipsum temporis significent, cum ex duobus sint facta contrariis.

'Quoad vivet' [cum dicitur], cum item dicitur 'quoad 1
norietur', videntur quidem duae res dici contrariae;
ed idem atque unum tempus utraque verba demon-
trant. Item cum dicitur 'quoad senatus habebitur' 2
t 'quoad senatus dimittetur', tametsi 'haberi' atque
limitti' contraria sunt, unum atque id ipsum tamen
troque in verbo ostenditur. Tempora enim duo cum 3
nter sese opposita sunt atque ita cohaerentia, ut alterius
nis cum alterius initio misceatur, non refert, utrum
er extremitatem prioris an per initium sequentis locus
pse confinis demonstretur.

XXII.

uod censores equum adimere soliti sunt equitibus corpulentis et praepinguibus; quaesitumque, utrum ea res cum ignominia an incolumi dignitate equitum facta sit.

Nimis pingui homini et corpulento censores equum 1
dimere solitos scilicet, minus idoneum ratos esse cum
anti corporis pondere ad faciendum equitis munus.
Non enim poena id fuit, ut quidam existimant, sed 2
munus sine ignominia remittebatur. Tamen Cato in 3
ratione, quam de sacrificio commisso scripsit,
bicit hanc rem criminosius, uti magis videri possit
um ignominia fuisse. Quod si ita accipias, id pro- 4
ecto existimandum est, non omnino inculpatum neque
ndesidem visum esse, cuius corpus in tam inmodicum
nodum luxuriasset exuberassetque.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER SEPTIMVS.

[VVLGO SEXTVS.]

I.

Quem in modum responderit Chrysippus adversum eos, qui providentiam consistere negaverunt.

1 Quibus non videtur mundus dei et hominum causa institutus neque res humanae providentia gubernari, gravi se argumento uti putant, cum ita dicunt: 'si esset providentia, nulla essent mala'. Nihil enim minus aiunt providentiae congruere, quam in eo mundo, quem propter homines fecisse dicatur, tantam vim esse
2 aerumnarum et malorum. Adversus ea Chrysippus cum in libro περὶ προνοίας quarto dissereret, 'nihil est prorsus istis' inquit 'insubidius, qui opinantur bona
3 esse potuisse, si non essent ibidem mala. Nam cum bona malis contraria sint, utraque necessum est opposita inter sese et quasi mutuo adversoque fulta nisu consistere; nullum adeo contrarium est sine contrario
4 altero. Quo enim pacto iustitiae sensus esse posset, nisi essent iniuriae? aut quid aliud iustitia est quam iniustitiae privatio? quid item fortitudo intellegi posset, nisi ex ignaviae adpositione? quid continentia, nisi ex intemperantiae? quo item modo prudentia esset, nisi
5 foret contra inprudentia? Proinde' inquit 'homines stulti cur non hoc etiam desiderant, ut veritas sit et

non sit mendacium? Namque itidem sunt bona et mala, felicitas et infortunitas, dolor et voluptas. Alterum enim ex altero, sicuti Plato ait, verticibus inter se contrariis deligatum est; si tuleris unum, abstuleris utrumque'. 6

Idem Chrysippus in eodem libro tractat consideratque dignumque esse id quaeri putat, εἰ αἱ τῶν ἀνθρώπων νόσοι κατὰ φύσιν γίνονται, id est, [si] natura ipsa rerum vel providentia, quae compagem hanc mundi et genus hominum fecit, morbos quoque et debilitates et aegritudines corporum, quas patiuntur homines, fecerit. Existimat autem non fuisse hoc principale naturae consilium, ut faceret homines morbis obnoxios, numquam enim hoc convenisse naturae auctori parentique omnium rerum bonarum. 'Sed cum multa' inquit 'atque magna gigneret pareretque aptissima et utilissima, alia quoque simul adgnata sunt incommoda his ipsis, quae faciebat, cohaerentia'; eaque [neque] per naturam, sed per sequellas quasdam necessarias facta dicit, quod ipse appellat 'κατὰ παρακολούθησιν'. 'Sicut' inquit 'cum corpora hominum natura fingeret, ratio subtilior et utilitas ipsa operis postulavit, ut tenuissimis minutisque ossiculis caput compingeret. Sed hanc utilitatem rei maiorem alia quaedam incommoditas extrinsecus consecuta est, ut fieret caput tenuiter munitum et ictibus offensionibusque parvis fragile. Proinde morbi quoque et aegritudines partae sunt, dum salus paritur. Sicut hercle,' inquit 'dum virtus hominibus per consilium naturae gignitur, vitia ibidem per adfinitatem contrariam nata sunt'. 7 8 9 10 11 12 13

II.

Quo itidem modo et vim necessitatemque fati constituerit et esse tamen in nobis consilii iudiciique nostri arbitrium confirmaverit.

Fatum, quod 'εἱμαρμένην' Graeci vocant, ad hanc ferme sententiam Chrysippus, Stoicae princeps philo- 1

sophiae, definit: 'Fatum est' inquit 'sempiterna quaedam et indeclinabilis series rerum et catena, volvens semetipsa sese et inplicans per aeternos consequentiae
2 ordines, ex quibus apta nexaque est'. Ipsa autem verba Chrysippi, quantum valui memoria, ascripsi, ut, si cui meum istud interpretamentum videbitur esse
3 obscurius, ad ipsius verba animadvertat. In libro enim περὶ προνοίας quarto εἱμαρμένην esse dicit φυσικήν τινα σύνταξιν τῶν ὅλων ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων καὶ μεταπολουμένων ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης ἐπιπλοκῆς.

4 Aliarum autem opinionum disciplinarumque auctores
5 huic definitioni ita obstrepunt: 'Si Chrysippus' inquiunt 'fato putat omnia moveri et regi nec declinari transcendique posse agmina fati et volumina, peccata quoque hominum et delicta non suscensenda neque inducenda sunt ipsis voluntatibusque eorum, sed necessitati cuidam et instantiae, quae oritur ex fato', omnium quae sit rerum domina et arbitra, per quam necesse sit fieri, quicquid futurum est; et propterea nocentium poenas legibus inique constitutas, si homines ad maleficia non sponte veniunt, sed fato trahuntur.

6 Contra ea Chrysippus tenuiter multa et argute disserit; sed omnium fere, quae super ea re scripsit,
7 huiuscemodi sententia est: 'Quamquam ita sit,' inquit 'ut ratione quadam necessaria et principali coacta atque conexa sint fato omnia, ingenia tamen ipsa mentium nostrarum proinde sunt fato obnoxia, ut proprietas
8 eorum est ipsa et qualitas. Nam si sunt per naturam primitus salubriter utiliterque ficta, omnem illam vim, quae de fato extrinsecus ingruit, inoffensius tractabiliusque transmittunt. Sin vero sunt aspera et inscita et rudia nullisque artium bonarum adminiculis fulta, etiamsi parvo sive nullo fatalis incommodi conflictu urgeantur, sua tamen scaevitate et voluntario impetu
9 in assidua delicta et in errores se ruunt. Idque ipsum

ea ratione fiat, naturalis illa et necessaria rerum
ısequentia efficit, quae 'fatum' vocatur. Est enim 10
ıere ipso quasi fatale et consequens, ut mala ingenia
:catis et erroribus non vacent'.

Huius deinde fere rei exemplo non hercle nimis 11
eno neque inlepido utitur. 'Sicut' inquit 'lapidem
indrum si per spatia terrae prona atque derupta
ias, causa quidem ei et initium praecipitantiae fueris,
›x tamen ille praeceps volvitur, non quia tu id iam
:is, sed quoniam ita sese modus eius et formae vo-
›ilitas habet: sic ordo et ratio et necessitas fati
nera ipsa et principia causarum movet, impetus vero
ısiliorum mentiumque nostrarum actionesque ipsas
luntas cuiusque propria et animorum ingenia mode-
ıtur. Infert deinde verba haec, his, quae dixi, con- 12
uentia: *Διὸ καὶ ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων εἴρηται·*

Γνώσει δ' ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας,

; τῶν βλαβῶν ἑκάστοις παρ' αὐτοῖς γινο-
'νων καὶ καθ' ὁρμὴν αὐτῶν ἁμαρτανόντων
καὶ βλαπτομένων καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν διά-
ιαν καὶ θέσιν. Propterea negat oportere ferri 13
dirique homines aut nequam aut ignavos et no-
ntes et audaces, qui, cum in culpa et in maleficio
›icti sunt, perfugiunt ad fati necessitatem, tamquam
aliquod fani asylum et, quae pessime fecerunt, ea
n suae temeritati, sed fato esse attribuenda dicunt.

Primus autem hoc sapientissimus ille et antiquissi- 14
ıs poetarum dixit hisce versibus:

Ὦ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοί
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

15 Itaque M. Cicero in libro, quem de fato conscripsit, cum quaestionem istam diceret obscurissimam esse et inplicatissimam, Chrysippum quoque philosophum non expedisse se in ea [ait] his verbis: Chrysippus aestuans laboransque, quonam [hoc modo] explicet, et fato omnia fieri et esse aliquid in nobis, intricatur (hoc modo).

III.

Historia sumpta ex libris Tuberonis de serpente invisitatae longitudinis.

1 Tubero in historiis scriptum reliquit, bello primo Poenico Atilium Regulum consulem in Africa, castris apud Bagradam flumen positis, proelium grande atque acre fecisse adversus unum serpentem in illis locis stabulantem invisitatae inmanitatis, eumque magna totius exercitus conflictione balistis atque catapultis diu oppugnatum, eiusque interfecti corium longum pedes centum et viginti Romam misisse.

IV.

Quid idem Tubero novae historiae de Atilio Regulo a Carthaginiensibus capto litteris mandaverit; quid etiam Tuditanus super eodem Regulo scripserit.

1 Quod satis celebre est de Atilio Regulo, id nuperrime legimus scriptum in Tuditani libris: Regulum captum ad ea, quae in senatu Romae dixit suadens, ne captivi cum Carthaginiensibus permutarentur, id quoque addidisse, venenum sibi Carthaginienses dedisse, non praesentarium, sed eiusmodi quod mortem in diem proferret, eo consilio, ut viveret quidem tantisper quoad fieret permutatio, post autem grassante sensim veneno contabesceret.

2 Eundem Regulum Tubero in historiis redisse Carthaginem novisque exemplorum modis excruciatum

Poenis dicit: In atras, inquit, et profundas tene- 3
ras eum claudebant ac diu post, ubi erat
isus sol ardentissimus, repente educebant et
dversus ictus solis oppositum continebant
tque intendere in caelum oculos cogebant.
'alpebras quoque eius, ne conivere posset,
ursum ac deorsum diductas insuebant. Tudi- 4
anus autem somno diu prohibitum atque ita vita
rivatum refert, idque ubi Romae cognitum est, no-
ilissimos Poenorum captivos liberis Reguli a senatu
editos et ab his in armario muricibus praefixo desti-
atos eademque insomnia cruciatos interisse.

V.

Quod Alfenus iureconsultus in verbis veteribus interpretandis erravit.

Alfenus iureconsultus, Servii Sulpicii disci- 1
ulus rerumque antiquarum non incuriosus, in libro
igestorum tricesimo et quarto, coniectaneo-
um autem secundo: in foedere, inquit, quod
ıter populum Romanum et Carthaginienses
ıctum est, scriptum invenitur, ut Carthagi-
ienses quotannis populo Romano darent cer-
ım pondus 'argenti puri puti', quaesitumque
ıt, quid esset 'purum putum'. Respondi, in-
uit, ego 'putum' esse valde purum, sicut no-
ım 'novicium' dicimus et proprium 'propi-
um', augere atque intendere volentes novi et
:oprii significationem.

Hoc ubi legimus, mirabamur eandem adfinitatem 2
sam esse Alfeno 'puri' et 'puti', quae sit 'novicii'
'novi'; nam, si esset 'puricium', tum sane videretur 3
ci quasi 'novicium'. Id etiam mirum fuit, quod 4
.ovicium' per augendi figuram dictum existimavit,
ım sit 'novicium' non quod magis novum sit, sed
ıod a 'novo' dictum sit inclinatumque. His igitur 5

assentimus, qui 'putum' esse dicunt a 'putando' dictum
et ob eam causam prima syllaba brevi pronuntiant,
non longa, ut existimasse Alfenus videtur, qui a
6 'puro' id esse factum scripsit. 'Putare' autem veteres
dixerunt vacantia ex quaque re ac non necessaria aut
etiam obstantia et aliena auferre et excidere et quod
7 esse utile ac sine vitio videretur relinquere. Sic nam-
que arbores et vites et sic rationes etiam 'putari'
8 dictum. Verbum quoque ipsum 'puto', quod decla-
randae sententiae nostrae causa dicimus, non signifi-
cat profecto aliud, quam id agere nos in re dubia
obscuraque, ut decisis amputatisque falsis opinionibus,
quod videatur esse verum et integrum et incorruptum
9 retineamus. Argentum ergo in Carthaginiensi foedere
'putum' dictum est quasi exputatum excoctumque
omnique aliena materia carens omnibusque ex eo
vitiis detractis emaculatum et candefactum.

10 Scriptum est autem 'purum putum' non in Car-
thaginiensi solum foedere, sed cum in multis aliis
veterum libris, tum in Q. quoque Ennii tragoedia,
quae inscribitur Alexander, et in satira M. Var-
ronis, quae inscripta est δὶς παῖδες οἱ γέροντες.

VI.

Temere inepteque reprehensum esse a Iulio Hygino Vergilium, quod 'praepetes' Daedali pennas dixit; atque inibi, quid sint aves praepetes et quid illae sint aves, quas Nigidius 'inferas' appellavit.

1 Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia regna,
Praepetibus pennis ausus se credere caelo.

2 In his Vergilii versibus reprehendit Iulius Hyginus
'pennis praepetibus' quasi inproprie et inscite dictum.
3 'Nam 'praepetes'' inquit 'aves ab auguribus appellan-
tur, quae aut opportune praevolant aut idoneas sedes
4 capiunt'. Non apte igitur usum verbo augurali existi-

mavit in Daedali volatu nihil ad augurum disciplinam pertinente.

Sed Hyginus nimis hercle ineptus fuit, cum quid 5
'praepetes' essent, se scire ratus est, Vergilium autem et Cn. Matium, doctum virum, ignorasse, qui in secundo Iliadis Victoriam volucrem 'praepetem' appellavit in hoc versu:

Dum dat vincendi praepes Victoria palman.

Cur autem non Q. quoque Ennium reprehendit, qui 6
in annalibus non pennas Daedali, sed longe diversius

Brundisium, inquit, pulcro praecinctum praepete portu?

Set si vim potius naturamque verbi considerasset 7
neque id solum, quod augures dicerent, inspexisset, veniam prorsus poetis daret similitudine ac translatione verborum, non significatione propria utentibus. Nam quoniam non ipsae tantum aves, quae prosperius 8
praevolant, sed etiam loci, quos capiunt, quod idonei felicesque sunt, 'praepetes' appellantur, idcirco Daedali pennas 'praepetes' dixit, quoniam ex locis, in quibus periculum metuebat, in loca tutiora pervenerat. Locos 9
porro 'praepetes' et augures appellant et Ennius in annalium primo dixit:

praepetibus sese pulcrisque locis dant.

Avibus autem 'praepetibus' contrarias avis 'in- 10
feras' appellari, Nigidius Figulus in libro primo augurii privati ita dicit: Discrepat dextra sinistrae, praepes inferae. Ex quo est coniectare, 11
'praepetes' appellatas, quae altius sublimiusque volitent, cum differre a 'praepetibus' Nigidius 'inferas' dixerit.

Adulescens ego Romae, cum etiamtum ad gram- 12
maticos itarem, audivi Apollinarem Sulpicium, quem inprimis sectabar, cum de iure augurio quaere-

retur et mentio 'praepetum' avium facta esset, Erucio Claro praefecto urbi dicere, 'praepetes' sibi videri esse alites, quas Homerus '*τανυπτέρυγας*' appellaverit, quoniam istas potissimum augures spectarent, quae ingentibus alis patulae atque porrectae praevolarent. Atque ibi hos Homeri versus dixit:

Τύνη δ' οἰωνοῖσι τανυπτερύγεσσι κελεύεις
Πείθεσθαι, τῶν οὔ τι μετατρέπομ' οὐδ' ἀλεγίζω.

VII.

De Acca Larentia et Gaia Taracia; deque origine sacerdotii fratrum arvalium.

1 Accae Larentiae et Gaiae Taraciae, sive illa Fufetia est, nomina in antiquis annalibus celebria sunt. Earum alterae post mortem, Taraciae autem vivae
2 amplissimi honores a populo Romano habiti. Et Taraciam quidem virginem Vestae fuisse lex Horatia testis est, quae super ea ad populum lata. Qua lege ei plurimi honores fiunt, inter quos ius quoque testimonii dicendi tribuitur 'testabilis'que una omnium feminarum ut sit datur. Id verbum est legis
3 ipsius Horatiae; contrarium est in duodecim tabulis scriptum: Inprobus intestabilisque esto.
4 Praeterea si quadraginta annos nata sacerdotio abire ac nubere voluisset, ius ei potestasque exaugurandi atque nubendi facta est munificentiae et beneficii gratia, quod campum Tiberinum sive Martium populo condonasset.

5 Sed Acca Larentia corpus in vulgus dabat pecu-
6 niamque emeruerat ex eo quaestu uberem. Ea testamento, ut in Antiatis historia scriptum est, Romulum regem, ut quidam autem alii tradiderunt,
7 populum Romanum bonis suis heredem fecit. Ob id meritum a flamine Quirinali sacrificium ei publice fit

dies e nomine eius in fastos additus. Sed Sabi- 8
us Masurius in primo memorialium, secutus
ıosdam historiae scriptores, Accam Larentiam Ro-
.uli nutricem fuisse dicit. Ea, inquit, mulier ex
uodecim filiis maribus unum morte amisit.
n illius locum Romulus Accae sese filium
edit seque et ceteros eius filios 'fratres
rvales' appellavit. Ex eo tempore collegium
ıansit fratrum arvalium numero duodecim,
uius sacerdotii insigne est spicea corona et
lbae infulae.

VIII.

otata quaedam de rege Alexandro et de P. Scipione memoratu digna.

'*Απίων*, Graecus homo, qui *Πλειστονείκης* appella- 1
s est, facili atque alacri facundia fuit. Is cum de 2
lexandri regis laudibus scriberet: Victi, inquit,
›stis uxorem, facie incluta mulierem, vetuit
conspectum suum deduci, ut eam ne oculis
ıidem suis contingeret. Lepide igitur agitari 3
›test, utrum videri continentiorem par sit, Publiumne
ricanum superiorem, qui, Carthagine ampla civitate
Hispania expugnata, virginem tempestivam, forma
;regia, nobilis viri Hispani filiam captam perductam-
ıe ad se patri inviolatam reddidit, an regem Alexan-
um, qui Darii regis uxorem eandemque eiusdem
rorem, proelio magno captam, quam esse audiebat
ıuperanti forma, videre noluit perducique ad sese
ohibuit.

Sed hanc utramque declamatiunculam super Alexan- 4
o et Scipione celebraverint, quibus abunde et ingenii
otii et verborum est; nos satis habebimus, quod 5
: historia est, id dicere: Scipionem istum, verone
ı falso incertum, fama tamen, cum esset adulescens,
ıud sincera fuisse et propemodum constitisse, hosce
ersus a Cn. Naevio poeta in eum scriptos esse:

Etiám qui † res manu magnas saepe géssit glorióse,
Cuius fácta viva núnc vigent, qui apud géntes solus praéstat,
Eum suús pater cum † pallio uno ab amica abduxit.

6 His ego versibus credo adductum Valerium Antiatem adversus ceteros omnis scriptores de Scipionis moribus sensisse et eam puellam captivam non redditam patri scripsisse contra quam nos supra diximus, sed retentam a Scipione atque in deliciis amoribusque ab eo usurpatam.

IX.

Locus exemptus ex annalibus L. Pisonis historiae et orationis lepidissimae.

1 Quod res videbatur memoratu digna, quam fecisse Cn. Flavium, Anni filium, aedilem curulem, L. Piso in tertio annali scripsit, eaque res perquam pure et venuste narrata a Pisone, locum istum totum huc ex Pisonis annali transposuimus.

2 Cn., inquit, Flavius, patre libertino natus, scriptum faciebat, isque in eo tempore aedili curuli apparebat, quo tempore aediles subrogantur, eumque pro tribu aedilem curulem re-
3 nuntiaverunt. Aedilem qui comitia habebat negat accipere, neque sibi placere, qui scrip-
4 tum faceret, eum aedilem fieri. Cn. Flavius, Anni filius, dicitur tabulas posuisse, scriptu sese abdicasse, isque aedilis curulis factus est.

5 Idem Cn. Flavius, Anni filius, dicitur ad collegam venisse visere aegrotum. Eo in conclave postquam introivit, adulescentes ibi complures nobiles sedebant. Hi contemnentes eum,
6 assurgere ei nemo voluit. Cn. Flavius, Anni filius, aedilis, id arrisit, sellam curulem iussit

ibi afferri, eam in limine apposuit, ne quis
.lorum exire posset utique hi omnes inviti
iderent sese in sella curuli sedentem.

X.

Historia super Euclida Socratico, cuius exemplo Taurus philosophus hortari adulescentes suos solitus ad philosophiam naviter sectandam.

Philosophus Taurus, vir memoria nostra in disci- 1
plina Platonica celebratus, cum aliis bonis multis sa-
lubribusque exemplis hortabatur ad philosophiam ca-
pessendam, tum vel maxime ista re iuvenum animos
expergebat, Euclidem quam dicebat Socraticum fac-
itavisse. 'Decreto' inquit 'suo Athenienses caverant, 2
ut qui Megaris civis esset, si intulisse Athenas pedem
prensus esset, ut ea res ei homini capitalis esset;
tanto Athenienses', inquit, 'odio flagrabant finitimo- 3
rum hominum Megarensium. Tum Euclides, qui in- 4
Fidem Megaris erat quique ante id decretum et esse
Athenis et audire Socratem consueverat, postquam id
decretum sanxerunt, sub noctem, cum advesperasceret,
tunica longa muliebri indutus et pallio versicolore
amictus et caput rica velatus, e domo sua Megaris
Athenas ad Socratem commeabat, ut vel noctis ali-
quo tempore consiliorum sermonumque eius fieret
particeps, rursusque sub lucem milia passuum paulo
amplius viginti eadem veste illa tectus redibat. At 5
nunc', inquit, 'videre est, philosophos ultro currere,
et doceant, ad fores iuvenum divitum eosque ibi
sedere atque opperiri prope ad meridiem, donec disci-
puli nocturnum omne vinum edormiant'.

XI.

Verba ex oratione Q. Metelli Numidici, quae libuit meminisse, ad officium gravitatis dignitatisque vitae ducentia.

Cum inquinatissimis hominibus non esse convicio 1
decertandum neque in maledictis adversum inpudentes

et inprobos velitandum, quia tantisper similis et compar eorum fias, dum paria et consimilia dicas atque audias, non minus ex oratione Q. Metelli Numidici, sapientis viri, cognosci potest quam ex
2 libris et disciplinis philosophorum. Verba haec sunt Metelli adversus C. Manlium, tribunum plebis, a quo apud populum in contione lacessitus iactatus-
3 que fuerat dictis petulantibus: Nunc quod ad illum attinet, Quirites, quoniam se ampliorem putat esse, si se mihi inimicum dictitarit, quem ego mihi neque amicum recipio neque inimicum respicio, in eum ego non sum plura dicturus. Nam cum indignissimum arbitror, cui a viris bonis benedicatur, tum ne idoneum quidem, cui a probis maledicatur. Nam si in eo tempore huiusmodi homunculum nomines, in quo punire non possis, maiore honore quam contumelia adficias.

XII.

Quod neque 'testamentum', sicuti Servius Sulpicius existimavit, neque 'sacellum', sicuti C. Trebatius, duplicia verba sunt, sed a testatione productum [alterum], alterum a sacro imminutum.

1 Servius Sulpicius iureconsultus, vir aetatis suae doctissimus, in libro de sacris detestandis secundo, qua ratione adductus 'testamentum' verbum
2 esse duplex scripserit, non reperio; nam compositum
3 esse dixit a mentis contestatione. Quid igitur 'calciamentum', quid 'paludamentum', quid 'pavimentum', quid 'vestimentum', quid alia mille per huiuscemodi formam producta, etiamne ista omnia composita dice-
4 mus? Obrepsisse autem videtur Servio, vel si quis est, qui id prior dixit, falsa quidem, sed non abhorrens neque inconcinna quasi mentis quaedam in hoc vocabulo significatio, sicut hercle C. quoque Trebatio
5 eadem concinnitas obrepsit. Nam in libro de reli-

gionibus secundo: 'sacellum' est, inquit, locus parvus deo sacratus cum ara. Deinde addit verba haec: 'Sacellum' ex duobus verbis arbitror compositum 'sacri' et 'cellae', quasi 'sacra cella'. Hoc quidem scripsit Trebatius; set quis ignorat, 6 'sacellum' et simplex verbum esse et non ex 'sacro' et 'cella' copulatum, sed ex 'sacro' deminutum?

XIII.

De quaestiunculis apud Taurum philosophum in convivio agitatis, quae 'sympoticae' vocantur.

Factitatum observatumque hoc Athenis est ab 1 his, qui erant philosopho Tauro iunctiores: cum 2 domum suam nos vocaret, ne omnino, ut dicitur, immunes et asymboli veniremus, coniectabamus ad cenulam non cuppedias ciborum, sed argutias quaestionum. Vnusquisque igitur nostrum commentus para- 3 tusque ibat quod quaereret, eratque initium loquendi edundi finis. Quaerebantur autem non gravia nec 4 reverenda, sed ἐνθυμημάτια quaedam lepida et minuta et florentem vino animum lacessentia, quale hoc ferme est subtilitatis ludicrae, quod dicam.

Quaesitum est, quando moriens moreretur? cum 5 iam in morte esset, an cum etiamtum in vita foret; et quando surgens surgeret? cum iam staret, an cum etiamtum sederet; et qui artem disceret, quando artifex fieret? cum iam esset, an cum etiamtum non esset. Vtrum enim horum dices, absurde atque ridi- 6 cule dixeris, multoque absurdius videbitur, si aut utrumque esse dicas aut neutrum.

Sed ea omnia cum captiones esse quidam futtiles 7 atque inanes dicerent, 'nolite' inquit Taurus 'haec quasi nugarum aliquem ludum aspernari. Gravissimi 8 philosophorum super hac re serio quaesiverunt: et alii moriendi verbum atque momentum manente adhuc vita dici atque fieri putaverunt, alii nihil in eo

tempore vitae reliquerunt totumque (illum que) illud,
9 quod mori dicitur, morti vindicaverunt; item de ce-
teris similibus in diversa tempora et in contrarias
10 sententias discesserunt. Sed Plato' inquit 'noster
neque vitae id tempus neque morti dedit, idemque in
11 omni consimilium rerum disceptatione fecit. Vidit
quippe utrumque esse pugnans neque posse ex duobus
contrariis, altero manente, alterum constitui quaestio-
nemque fieri per diversorum inter se finium mortis
et vitae cohaerentiam, et idcirco peperit ipse expres-
sitque aliud quoddam novum in confinio tempus, quod
verbis propriis atque integris τὴν ἐξαίφνης φύσιν
appellavit idque ipsum ita, uti dico,' inquit 'in libro,
cui Parmenides titulus est, scriptum ab eo repe-
rietis'.

12 Tales aput Taurum symbolae taliaque erant men-
sarum secundarum, ut ipse dicere solitus erat, 'τραγη-
μάτια'.

XIV.

Poeniendis peccatis tres esse rationes a philosophis attributas; et quamobrem Plato duarum ex his meminerit, non trium.

1 Poeniendis peccatis tres esse debere causas existi-
2 matum est. Vna est causa, quae Graece vel ['κόλασις'
vel] 'νουθεσία' dicitur, cum poena adhibetur casti-
gandi atque emendandi gratia, ut is, qui fortuito
3 delinquit, attentior fiat correctiorque. Altera est,
quam hi, qui vocabula ista curiosius diviserunt, 'τι-
μωρίαν' appellant. Ea causa animadvertendi est, cum
dignitas auctoritasque eius, in quem est peccatum,
tuenda est, ne praetermissa animadversio contemptum
eius pariat et honorem levet; idcircoque id ei voca-
4 bulum a conservatione honoris factum putant. Tertia
ratio vindicandi est, quae 'παράδειγμα' a Graecis no-
minatur, cum poenitio propter exemplum necessaria
est, ut ceteri a similibus peccatis, quae prohiberi
publicitus interest, metu cognitae poenae deterreantur.

Idcirco veteres quoque nostri 'exempla' pro maximis gravissimisque poenis dicebant. Quando igitur aut spes magna est, ut is, qui peccavit, citra poenam ipse sese ultro corrigat, aut spes contra nulla est, emendari eum posse et corrigi, aut iacturam dignitatis, in quem peccatum est, metui non necessum est, aut non id peccatum est, cuius exemplum necessario metu sanciendum sit: tum, quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendi poenae studium visum est.

Has tris ulciscendi rationes et philosophi alii plurifariam et noster Taurus in primo commentariorum, quos in Gorgian Platonis composuit, scriptas reliquit. Plato autem ipse verbis apertis duas solas esse poeniendi causas dicit: unam, quam primo in loco propter corrigendum, alteram, quam in tertio propter exempli metum posuimus. Verba haec sunt Platonis in Gorgia: *Προσήκει δὲ παντὶ τῷ ἐν τιμωρίᾳ ὄντι ὑπ' ἄλλου ὀρθῶς τιμωρουμένῳ ἢ βελτίονι γίγνεσθαι καὶ ὀνίνασθαι, ἢ παραδείγματι ἄλλοις γίγνεσθαι, ἵνα ἄλλοι οἱ ὁρῶντες πάσχοντα φοβούμενοι βελτίους γίγνωνται.* In hisce verbis facile intellegas, '*τιμωρίαν*' Platonem dixisse, non ut supra scripsi quosdam dicere, sed ita ut promisce dici solet pro omni punitione. Anne autem quasi omnino parvam et contemptu dignam praeterierit poenae sumendae causam propter tuendam laesi hominis auctoritatem an magis quasi ei, quam dicebat, rei non necessariam praetermiserit, cum de poenis, non in vita neque inter homines, sed post vitae tempus capiendis scriberet, ego in medium relinquo.

XV.

De verbo 'quiesco', an e littera corripi an produci debeat.

Amicus noster, homo multi studii atque in bonarum disciplinarum opere frequens, verbum 'quiescit'

2 usitate e littera correpta dixit. Alter item amicus, homo in doctrinis, quasi in praestigiis, mirificus communiumque vocum respuens nimis et fastidiens, barbare eum dixisse opinatus est, quoniam producere 3 debuisset, non corripere. Nam 'quiescit' ita oportere dici praedicavit, ut 'calescit', 'nitescit', 'stupescit' et 4 alia huiuscemodi multa. Id etiam addebat, quod 'quies' 5 e producto, non brevi diceretur. Noster autem, qua est rerum omnium verecunda mediocritate, ne si Aelii quidem, Cincii et Santrae dicendum ita censuissent, obsecuturum se fuisse ait contra perpetuam Latinae linguae consuetudinem, neque se tam insignite 6 locuturum, ut absona inauditaque diceret; litteras tamen super hac re fecit inter exercitia quaedam ludicra et 'quiesco' non esse his simile, quae supra posui, nec a 'quiete' dictum, sed ab eo 'quietem', Graecaeque vocis et modum et originem verbum istud habere demonstravit, rationibusque haut sane frigidis docuit, 'quiesco' e littera longa dici non convenire.

XVI.

Verbum 'deprecor' a poeta Catullo inusitate quidem, sed apte positum et proprie; deque ratione eius verbi exemplisque veterum scriptorum.

1 Eiusmodi quispiam, qui tumultuariis et inconditis linguae exercitationibus ad famam sese facundiae promiserat neque orationis Latinae usurpationes [rationes]ve ullas didicerat, cum in Lycio forte vespera ambu- 2 laremus, ludo ibi et voluptati fuit. Nam cum esset verbum 'deprecor' doctiuscule positum in Catulli carmine, quia id ignorabat, frigidissimos versus esse dicebat omnium quidem iudicio venustissimos, quos subscripsi:

Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
De me: Lesbia me dispeream nisi amat.

Quo signo? quia sunt totidem mea; deprecor illam
Assidue, verum dispeream nisi amo.

Deprecor hoc in loco vir bonus ita esse dictum putabat, ut plerumque a vulgo dicitur, quod significat 'valde precor' et 'oro' et 'supplico', in quo 'de' praepositio ad augendum et cumulandum valet. Quod si ita esset, frigidi sane versus forent. Nunc enim contra omnino est: nam 'de' praepositio, quoniam est anceps, in uno eodemque verbo † dum capit. Sic enim deprecor a Catullo dictum est, quasi 'detestor' vel 'execror' vel 'depello' vel 'abominor'; contra autem valet, cum Cicero pro P. Sulla ita dicit: Quam multorum hic vitamst a Sulla deprecatus. Item in dissuasione legis agrariae: Si quid deliquero, nullae sunt imagines, quae me a vobis deprecentur.

Sed neque solus Catullus ita isto verbo usus est. Pleni sunt adeo libri similis in hoc verbo significationis, ex quibus unum et alterum, quae subpetierant, apposui. Q. Ennius in Erechtheo non longe secus dixit quam Catullus:

Qui núnc, inquit, aerumna meá libertatém paro,
Quibus sérvitutem meá miseria déprecor;

signat 'abigo' et 'amolior', vel prece adhibita vel quo alio modo. Item Ennius in Cresphonte:

† Ego cum meae vitae parcam, létum inimico déprecer.

Cicero in libro sexto de republica ita scripsit: Quod quidem eo fuit maius, quia, cum causa pari collegae essent, non modo invidia pari non erant, sed etiam Claudi invidiam Gracchi caritas deprecabatur; hic quoque item non est 'valde precabatur', sed quasi propulsabat invidiam et

defensabat (invidiam), quod Graeci propinqua significatione 'παραιτεῖσθαι' dicunt.

12 Item pro Aulo Caecina consimiliter Cicero verbo isto utitur. Quid, inquit, huic homini facias? nonne concedas interdum, ut excusatione summae stultitiae summae improbitatis odium 13 deprecetur? Item in Verrem actionis secundae primo: Nunc vero quid faciat Hortensius? avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum, libidinosissimum nequissimumque defendit. Sic igitur Catullus eadem se facere dicit, quae Lesbiam, quod et malediceret ei palam respueretque et recusaret detestareturque assidue et tamen eam penitus deperiret.

XVII.

Quis omnium primus libros publice praebuerit legendos; quantusque numerus fuerit Athenis ante clades Persicas librorum in bibliothecis publicis.

1 Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum praebendos primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus. Deinceps studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt; sed omnem illam postea librorum copiam Xerxes, Athenarum potitus, urbe ipsa praeter arcem incensa, abstulit asportavitque in Persas.

2 Eos porro libros universos multis post tempestatibus Seleucus rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curavit.

3 Ingens postea numerus librorum in Aegypto ab Ptolemaeis regibus vel conquisitus vel confectus est ad milia ferme voluminum septingenta; sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliaris incensa sunt.

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBRI OCTAVI

CAPITVLA [ET RELIQVIAE].

I.

'Hesterna noctu' rectene an cum vitio dicatur et quaenam super istis verbis grammatica traditio sit; item quod decemviri in XII. tabulis 'nox' pro 'noctu' dixerunt. [v. Macr. Sat. I. 4.]

II.

Quae mihi decem verba ediderit Favorinus, quae usurpentur quidem a Graecis, sed sint adulterina et barbara; quae item a me totidem acceperit, quae ex medio communique usu Latine loquentium minime Latina sint neque in veterum libris reperiantur.

III.

Quem in modum et quam severe increpuerit audientibus nobis Peregrinus philosophus adulescentem Romanum ex equestri familia, stantem segnem apud se et assidue oscitantem.

Et adsiduo oscitantem vidit, atque illius quidem delicatissimas mentis et corporis halucinationes. [Non. Marc. s. v. halucinari p. 121, 20 M.]

IV.

Quod Herodotus, scriptor historiae memoratissimus, parum vere dixerit, unam solamque pinum arborum omnium caesam numquam denuo ex isdem radicibus pullulare; et quod item de aqua pluviali et nive rem non satis exploratam pro comperta posuerit.

V.

Quid illud sit, quod Vergilius 'caelum stare pulvere', et quod Lucilius 'pectus sentibus stare' dixit. [v. Non. Marc. s. v. stare p. 391, 17 M.]

VI.

Cum post offensiunculas in gratiam redeatur, expostulationes fieri mutuas minime utile esse, superque ea re et sermo Tauri expositus et verba ex Theophrasti libro sumpta; et quid M. quoque Cicero de amore amicitiae senserit, cum ipsius verbis additum.

VII.

Ex Aristotelis libro, qui [περὶ μνήμης] inscriptus est, cognita acceptaque de natura memoriae et habitu; atque inibi alia quaedam de exuberantia aut interitu eius lecta auditaque. [v. Non. Marc. s. v. meminisse p. 441, 4 M.]

VIII.

Quid mihi usu venerit, interpretari et quasi effingere volenti locos quosdam Platonicos Latina oratione.

IX.

Quod Theophrastus philosophus omnis suae aetatis facundissimus verba pauca ad populum Atheniensem facturus deturbatus verecundia obticuerit; quodque idem hoc Demostheni apud Philippum regem verba facienti evenerit.

X.

Qualis mihi fuerit in oppido Eleusino disceptatio cum rammatico quodam praestigioso, tempora verborum et uerilia meditamenta ignorante, remotarum autem quaeionum nebulas et formidines capiendis imperitorum animis stentante.

halophantam mendacem velit. [Non. Marc. s. v. halohantam p. 120, 12 M.]?

XI.

Quam festive responderit Xanthippae uxori Socrates etenti, ut per Dionysia largiore sumptu cenitarent.

XII.

Quid significet in veterum libris scriptum 'plerique mnes'; et quod ea verba accepta a Graecis videntur.

XIII.

'Eupsones' (?), quod homines Afri dicunt, non esse erbum Poenicum, sed Graecum.

XIV.

Lepidissima altercatio Favorini philosophi adversus uendam intempestivum de ambiguitate verborum disseentem; atque inibi verba quaedam ex Naevio poeta et n. Gellio non usitate collocata; atque ibidem a. P. Figidio origines vocabulorum exploratae.

XV.

Quibus modis ignominiatus tractatusque sit a C. Caeare Laberius poeta; atque inibi appositi versus super adem re eiusdem Laberii. [v. Macr. Sat. II. 7.]

[Fragmentum cap. inc.]

Historia ex libris Heraclidae Pontici iucunda emoratu et miranda. [Prisc. Inst. gr. VI § 61 p. 705 P.]

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER NONVS.

I.

Quamobrem Quintus Claudius Quadrigarius in undevicesimo annali scripserit, rectiores certioresque ictus fieri, si sursum quid mittas quam si deorsum.

1 Quintus Claudius in undevicesimo annali, cum oppidum a Metello proconsule oppugnari, contra ab oppidanis desuper e muris propugnari describeret, ita scripsit: Sagittarius cum funditore utrimque summo studio spargunt fortissime. Sed sagittam atque lapidem deorsum an sursum mittas, hoc interest: nam neutrum potest deorsum versum recte mitti, sed sursum utrumque optime. Quare milites Metelli sauciabantur multo minus et, quod maxime opus erat, a pinnis hostis defendebant facillime funditore.

2 Percontabar ego Antonium Iulianum rhetorem, cur hoc ita usu veniret, quod Quadrigarius dixisset, ut contigui magis directioresque ictus fiant, si vel lapidem vel sagittam sursum versus iacias quam deorsum, cum proclivior faciliorque iactus sit ex supernis
3 in infima quam ex infimis in superna. Tum Iulianus, comprobato genere quaestionis, 'quod de sagitta' inquit 'et lapide dixit, hoc de omni fere missili telo
4 dici potest. Facilior autem iactus est, sicuti dixisti,

desuper iacias, si quid iacere tantum velis, non
rire. Sed cum modus et impetus iactus temperan- 5
us derigendusque est, tum, si in prona iacias, mo-
eratio atque ratio mittentisque praecipitantia quali-
umque ipsa et pondere cadentis teli corrumpitur.
At si in editiora mittas et ad percutiendum superne 6
liquid manum et oculos conlinies, quo motus a te
latus tulerit, eo telum ibit, quod ieceris'. Ad hanc 7
ferme sententiam Iulianus super istis Q. Claudii
verbis nobiscum sermocinatus est.

Quod ait idem Q. Claudius: a pinnis hostis 8
lefendebant facillime, animadvertendum est, usum
sse eum verbo defendebant non ex vulgari con-
uetudine, sed admodum proprie et Latine. Nam 9
lefendere' et 'offendere' inter sese adversa sunt,
uorum alterum significat '*ἐμποδὼν ἔχειν*', id est in-
urrere in aliquid et incidere, alterum '*ἐκποδὼν ποιεῖν*',
l est avertere atque depellere, quod hoc in loco
Claudio dicitur.

II.

Qualibus verbis notarit Herodes Atticus falso quempiam cultu amictuque nomen habitumque philosophi ementientem.

Ad Herodem Atticum, consularem virum in- 1
genioque amoeno et Graeca facundia celebrem, adiit
nobis praesentibus palliatus quispiam et crinitus bar-
baque prope ad pubem usque porrecta ac petit, aes
sibi dari '*εἰς ἄρτους*'. Tum Herodes interrogat, quis- 2
nam esset. Atque ille, vultu sonituque vocis ob- 3
urgatorio, philosophum sese esse dicit et mirari quo-
que addit, cur quaerendum putasset quod videret.
'Video', inquit Herodes, 'barbam et pallium, philo- 4
sophum nondum video. Quaeso autem te, cum bona 5
venia dicas mihi, quibus nos uti posse argumentis
existimas, ut esse te philosophum noscitemus?' In- 6
terim aliquot ex his, qui cum Herode erant, erra-

ticum esse hominem dicere et nulli rei incolamque esse sordentium ganearum, nisi accipiat quod petit convicio turpi solitum incessere; atque ibi Herodes 'demus' inquit 'huic aliquid aeris, cuicuimodi est,
7 tamquam homines, non tamquam homini', et iussit dari pretium panis triginta dierum.

8 Tum nos aspiciens, qui eum sectabamur, 'Musonius' inquit 'aeruscanti cuipiam id genus et philosophum sese ostentanti dari iussit mille nummum, et cum plerique dicerent, nebulonem esse hominem malum et malitiosum et nulla re bona dignum, tum Musonium subridentem dixisse aiunt: '*ἄξιος οὖν ἐστιν*
9 *ἀργυρίου*'. Sed hoc potius' inquit 'dolori mihi et aegritudini est, quod istiusmodi animalia spurca atque probra nomen usurpant sanctissimum et philosophi
10 appellantur. Maiores autem mei Athenienses nomina iuvenum fortissimorum Harmodii et Aristogitonis, qui libertatis recuperandae gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, ne umquam servis indere liceret, decreto publico sanxerunt, quoniam nefas ducerent, nomina libertati patriae devota servili con-
11 tagio pollui. Cur ergo nos patimur nomen philosophiae inlustrissimum in hominibus deterrimis exordescere? Simili autem', inquit, 'exemplo ex contraria specie antiquos Romanorum audio praenomina patriciorum quorundam male de republica meritorum et ob eam causam capite damnatorum censuisse, ne cui eiusdem gentis patricio inderentur, ut vocabula quoque eorum defamata atque demortua cum ipsis viderentur'.

III.

Epistula Philippi regis ad Aristotelem philosophum super Alexandro recens nato.

1 Philippus, Amyntae filius, terrae Macedoniae rex, cuius virtute industriaque Macetae locupletissimo imperio aucti gentium nationumque multarum potiri

perant et cuius vim atque arma toti Graeciae
renda metuendaque inclitae illae Demosthenis
ationes contionesque vocificant, is Philippus, cum 2
omni fere tempore negotiis belli victoriisque ad-
tus exercitusque esset, a liberali tamen Musa et a
adiis humanitatis numquam afuit, quin lepide co-
terque pleraque et faceret et diceret. Feruntur 3
eo libri epistularum eius, munditiae et venustatis
prudentiae plenarum, velut sunt illae litterae, quibus
ristoteli philosopho natum esse sibi Alexandrum
ntiavit.

Ea epistula, quoniam curae diligentiaeque in libe- 4
rum disciplinas hortamentum est, exscribenda visa
ad commonendos parentum animos. Exponenda 5
igitur ad hanc ferme sententiam:

'Philippus Aristoteli salutem dicit.

Filium mihi genitum scito. Quod equidem dis
beo gratiam, non proinde quia natus est, quam pro
quod nasci contigit temporibus vitae tuae. Spero
im fore, ut eductus eruditusque a te dignus existat
nobis et rerum istarum susceptione'.

Ipsius autem Philippi verba haec sunt: 6

Φίλιππος Ἀριστοτέλει χαίρειν.

Ἴσθι μοι γεγονότα υἱόν. Πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς ἔχω χάριν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδός, ὡς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γενέσθαι· ἐλπίζω γάρ, αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἐμοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς.

IV.

barbararum gentium prodigiosis miraculis; deque diris et exitiosis effascinationibus; atque inibi de feminis repente versis in mares.

Cum e Graecia in Italiam rediremus et Brundisium 1
emus egressique e navi in terram in portu illo in-

clito spatiaremur, quem Q. Ennius remotiore paulum, sed admodum scito vocabulo 'praepetem' appellavit,
2 fasces librorum venalium expositos vidimus. Atque
3 ego avide statim pergo ad libros. Erant autem isti omnes libri Graeci miraculorum fabularumque pleni, res inauditae, incredulae, scriptores veteres non parvae auctoritatis: Aristeas Proconnesius et Isigonus Nicaeensis et Ctesias et Onesicritus et Philo-
4 stephanus et Hegesias; ipsa autem volumina ex diutino situ squalebant et habitu aspectuque taetro
5 erant. Accessi tamen percontatusque pretium sum et, adductus mira atque insperata vilitate, libros plurimos aere pauco emo eosque omnis duabus proximis noctibus cursim transeo; atque in legendo carpsi exinde quaedam et notavi mirabilia et scriptoribus fere nostris intemptata eaque his commentariis aspersi, ut qui eos lectitarit ne rudis omnino et *ἀνήκοος* inter istiusmodi rerum auditiones repperiatur.

6 Erant igitur in illis libris scripta huiuscemodi: Scythas illos penitissimos, qui sub ipsis septentrionibus aetatem agunt, corporibus hominum vesci eiusque victus alimento vitam ducere et '*ἀνθρωποφάγους*' nominari; item esse homines sub eadem regione caeli unum oculum in frontis medio habentes, qui appellantur Arimaspi, qua fuisse facie Cyclopas poetae ferunt; alios item esse homines apud eandem caeli plagam singulariae velocitatis, vestigia pedum habentes retro porrecta, non, ut ceterorum hominum, pros(profi)um (petet anti)spectantia; praeterea traditum esse memoratumque, in ultima quadam terra, quae 'Albania' dicitur, gigni homines, qui in pueritia canescant et plus cernant oculis per noctem quam interdiu; item esse compertum et creditum, Sauromatas, qui ultra Borysthenen fluvium longe colunt, cibum capere semper diebus tertiis, medio abstinere.

7 Id etiam in isdem libris scriptum offendimus, quod postea in libro quoque Plinii Secundi naturalis

aistoriae septimo legi, esse quasdam in terra Africa
hominum familias voce atque lingua effascinantium,
qui si impensius forte laudaverint pulchras arbores, 8
segetes laetiores, infantes amoeniores, egregios equos,
pecudes pastu atque cultu opimas, emoriantur repente
haec omnia, nulli aliae causae obnoxia. Oculis quo-
que exitialem fascinationem fieri, in isdem libris scrip-
tum est traditurque, esse homines in Illyriis, qui
interimant videndo quos diutius irati viderint, eosque
psos mares feminasque, qui visu ita nocenti sunt,
pupillas in singulis oculis binas habere. Item esse 9
n montibus terrae Indiae homines caninis capitibus
t latrantibus eosque vesci avium et ferarum venati-
ous; atque esse item alia aput ultimas orientis terras
niracula homines, qui 'monocoli' appellentur, singulis
ruribus saltatim currentes, vivacissimae pernicitatis;
uosdam etiam esse nullis cervicibus, oculos in hu-
neris habentes. Iam vero hoc egreditur omnem mo- 10
lum admirationis, quod idem illi scriptores gentem
sse aiunt aput extrema Indiae, corporibus hirtis et
vium ritu plumantibus, nullo cibatu vescentem, sed
piritu florum naribus hausto victitantem; Pygmaeos
uoque haut longe ab his nasci, quorum qui longis-
imi sint, non longiores esse quam pedes duo et qua-
lrantem.

Haec atque alia istiusmodi plura legimus, sed, cum 11.12
a scriberemus, tenuit nos non idoneae scripturae
aedium, nihil ad ornandum iuvandumque usum vitae
pertinentis. Libitum tamen est in loco hoc miracu- 13
orum notare id etiam, quod Plinius Secundus, vir
n temporibus aetatis suae ingenii dignitatisque gratia
uctoritate magna praeditus, non audisse neque legisse,
ed scire sese atque vidisse in libro naturalis
aistoriae septimo scripsit. Verba igitur haec, quae 14
nfra posui, ipsius sunt, ex eo libro sumpta, quae
profecto faciunt, ut neque respuenda neque ridenda
it notissima illa veterum poetarum de Caenide et

15 Caeneo cantilena. Ex feminis, inquit, mutari in mares, non esse fabulosum. Invenimus in annalibus, Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino consulibus, Casini puerum factum ex virgine sub parentibus iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum esse a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusae fuisset, nubsisse etiam, mox barbam et virilitatem provenisse uxoremque duxisse; eiusdem sortis et Zmyrnae puerum a se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem die nuptiarum L. Cossitium civem Thysdritanum, vivebatque, cum proderem haec.

16 Idem Plinius in eodem libro verba haec scripsit: Gignuntur homines utriusque sexus, quos 'hermaphroditos' vocamus, olim 'androgynos' vocatos et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

V.

Diversae nobilium philosophorum sententiae de genere ac natura voluptatis; verbaque Hieroclis philosophi, quibus decreta Epicuri insectatus est.

1 De voluptate veteres philosophi diversas sententias
2 dixerunt. Epicurus voluptatem summum bonum esse ponit, eam tamen ita definit '*σαρκὸς εὐσταθὲς κατά-*
3 *στημα*'. Antisthenes Socraticus summum malum dicit: eius namque hoc verbum est '*μανείην μᾶλλον*
4 *ἢ ἡσθείην*'. Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium
5 foret. Zeno censuit, voluptatem esse indifferens, id est neutrum, neque bonum neque malum, quod ipse
6 Graeco vocabulo '*ἀδιάφορον*' appellavit. Critolaus Peripateticus et malum esse voluptatem ait et multa alia mala parere ex sese, iniurias, desidias, obliviones,

gnavias. Plato ante hos omnis ita varie et multi- 7
ormiter de voluptate disseruit, ut cunctae istae sen-
entiae, quas exposui, videantur ex sermonum eius fon-
bus profluxisse; nam proinde unaquaque utitur, ut et
osius voluptatis natura fert, quae est multiplex, et
ausarum, quas tractat, rerumque, quas efficere volt,
atio desiderat. Taurus autem noster, quotiens facta 8
ientio Epicuri erat, in ore atque in lingua habebat
erba haec Hieroclis Stoici, viri sancti et gravis,
Ἡδονὴ τέλος, πόρνης δόγμα· οὐκ ἔστιν πρόνοια, οὐδὲ πόρνης δόγμα'.

VI.

erbum, quod est ab 'ago' frequentativum, in syllaba prima quonam sit modulo pronuntiandum.

Ab eo, quod est 'ago' et 'egi', verba sunt, quae 1
ppellant grammatici 'frequentativa', 'actito' et 'acti-
avi'. Haec quosdam non sane indoctos viros audio 2
a pronuntiare, ut primam in his litteram corripiant,
ctionemque dicunt, quoniam in verbo principali, quod
st 'ago', prima littera breviter pronuntiatur. Cur 3
gitur ab eo, quod est 'edo' et 'ungo', in quibus verbis
rima littera breviter dicitur, 'esito' et 'unctito', quae
unt eorum frequentativa, prima littera longa promi-
ius et contra 'dictito' ab eo verbo, quod est 'dico',
orrepte dicimus? num ergo potius 'actito' et 'actitavi'
roducenda sunt? quoniam frequentativa ferme omnia
odem modo in prima syllaba dicuntur, quo participia
raeteriti temporis ex his verbis, unde ea profecta
unt, in eadem syllaba pronuntiantur, sicuti 'lego,
ctus' facit 'lectito'; 'ungo, unctus' 'unctito'; 'scribo,
criptus' 'scriptito'; 'moveo, motus' 'motito'; 'pendeo,
ensus' 'pensito'; 'edo, esus' 'esito'; 'dico' autem
ictus' 'dictito' facit; 'gero, gestus' 'gestito'; 'veho,
ectus' 'vectito'; 'rapio, raptus' 'raptito'; 'capio, captus'

'captito'; 'facio, factus' 'factito'. Sic igitur 'actito' producte in prima syllaba pronuntiandum, quoniam ex eo fit quod est 'ago' et 'actus'.

VII.

De conversione foliorum in arbore olea brumali et solstitiali die; deque fidibus id temporis ictu alieno sonantibus.

1 Volgo et scriptum et creditum est, folia olearum arborum brumali et solstitiali die converti et quae pars eorum fuerit inferior atque occultior, eam supra
2 fieri atque exponi ad oculos et ad solem. Quod nobis quoque semel atque iterum experiri volentibus ita esse propemodum visum est.

3 Sed de fidibus rarius dictu et mirabilius est; quam rem et alii docti viri et Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicrae historiae primo satis compertam esse satisque super ea constare adfirmat: nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.

VIII.

Necessum esse, qui multa habeat, multis indigere; deque ea re Favorini philosophi cum brevitate eleganti sententia.

1 Verum est profecto, quod observato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere, qui multa habeat, magnamque indigentiam nasci non ex inopia magna, sed ex magna copia: multa enim desiderari ad multa,
2 quae habeas, tuenda. Quisquis igitur multa habens cavere atque prospicere velit, ne quid egeat neve quid desit, iactura opus esse, non quaestu, et minus habendum esse, ut minus desit.

3 Hanc sententiam memini a Favorino inter ingentes omnium clamores detornatam inclusamque verbis his paucissimis: '*Τὸν γὰρ μυρίων καὶ πεντακισχιλίων*

χλαμύδων δεόμενον οὐκ ἔστι μὴ πλειόνων δεῖσθαι· οἷς γὰρ ἔχω προσδεόμενος, ἀφελὼν ὧν ἔχω, ἀρκοῦμαι οἷς ἔχω'.

IX.

Quis modus sit vertendi verba in Graecis sententiis; deque his Homeri versibus, quos Vergilius vertisse aut bene apteque aut inprospere existimatus est.

Quando ex poematis Graecis vertendae imitandaeque 1
sunt insignes sententiae, non semper aiunt enitendum,
ut omnia omnino verba in eum, in quem dicta sunt,
modum vertamus. Perdunt enim gratiam pleraque, 2
si quasi invita et recusantia violentius transferantur.
Scite ergo et considerate Vergilius, cum aut Homeri 3
aut Hesiodi aut Apollonii aut Parthenii aut
Callimachi aut Theocriti aut quorundam aliorum
locos effingeret, partim reliquit, alia expressit.

Sicuti nuperrime, aput mensam cum legerentur 4
utraque simul Bucolica Theocriti et Vergilii,
animadvertimus, reliquisse Vergilium, quod Graecum
quidem mire quam suave est, verti autem neque
debuit neque potuit. Sed enim quod substituit pro 5
eo, quod omiserat, non abest, quin iucundius lepidius-
que sit:

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἁ Κλεαρίστα
Τὰς αἶγας παρελᾶντα καὶ ἁδύ τι ποππυλιάζει, —

Malo me Galatea petit, lasciva puella, 6
Et fugit ad salices et se cupit ante videri.

Illud quoque alio in loco animadvertimus caute omis- 7
sum, quod est in Graeco versu dulcissimum:

Τίτυρ', ἐμὶν τὸ καλὸν περιλημένε, βόσκε τὰς αἶγας

Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε, Τίτυρε· καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο, μή τυ κορύξῃ.

8 Quo enim pacto diceret: *τὸ καλὸν πεφιλημένε,* verba hercle non translaticia, sed cuiusdam nativae 9 dulcedinis? Hoc igitur reliquit et cetera vertit non infestiviter, nisi quod 'caprum' dixit, quem Theo- 10 critus '*ἐνόρχαν*' appellavit – auctore enim M. Varrone is demum Latine 'caper' dicitur, qui excastratus est –:

11 Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas
Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.

12 Et quoniam de transferendis sententiis loquor, memini audisse me ex Valerii Probi discipulis, docti hominis et in legendis pensitandisque veteribus scriptis bene callidi, solitum eum dicere, nihil quicquam tam inprospere Vergilium ex Homero vertisse quam versus hos amoenissimos, quos de Nausicaa Homerus fecit:

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα,
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισιν·
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,
Ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·
Πασάων δ' ὕπερ ἥ γε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι, —

13 Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutae

Hinc atque hinc glomerantur Oriades. Illa pharetram
Fert humero gradiensque deas supereminet omnis.
Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus.

Primum omnium id visum esse dicebant Probo, quod 14
aput Homerum quidem virgo Nausicaa ludibunda
inter familiares puellas in locis solis recte atque com-
mode confertur cum Diana venante in iugis montium
inter agrestes deas, nequaquam autem conveniens
Vergilium fecisse, quoniam Dido in urbe media in-
grediens inter Tyrios principes cultu atque incessu
serio, instans operi, sicut ipse ait, regnisque
futuris, nihil eius similitudinis capere possit, quae
lusibus atque venatibus Dianae congruat; tum postea, 15
quod Homerus studia atque oblectamenta in venando
Dianae honeste aperteque dicit, Vergilius autem, cum
de venatu deae nihil dixisset, pharetram tantum facit
eam ferre in humero, tamquam sit onus et sarcina;
atque illud impense Probum esse demiratum in Ver-
gilio dicebant, quod Homerica quidem *Λητῶ* gau-
dium gaudeat genuinum et intimum atque in ipso
penetrali cordis et animae vigens, siquidem non aliud
est: *γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ*, ipse autem, imitari
ea volens, gaudia fecerit pigra et levia et cunctantia
et quasi in summo pectore supernantia: nescire enim
sese, quid significaret aliud pertemptant; praeter 16
ista omnia florem ipsius totius loci Vergilium
videri omisisse, quod hunc Homeri versum exigue
secutus sit:

Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,

quando nulla maior cumulatiorque pulcritudinis laus 17
dici potuerit, quam quod una inter omnis pulcras ex-
celleret, una facile et ex omnibus nosceretur.

X.

Quod Annaeus Cornutus versus Vergilii, quibus Veneris et Vulcani concubitum pudice operteque dixit, reprehensione spurca et odiosa inquinavit.

1 Annianus poeta et plerique cum eo eiusdem Musae viri summis adsiduisque laudibus hos Vergilii versus ferebat, quibus Volcanum et Venerem iunctos mixtosque iure coniugii, rem lege naturae operiendam, verecunda quadam translatione verborum, cum osten-
2 deret demonstraretque, protexit. Sic enim scripsit:

Ea verba locutus
Optatos dedit amplexus placidumque petivit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.

3 Minus autem difficile esse arbitrabantur, in istiusmodi re dicenda verbis uti uno atque altero brevi tenuique eam signo demonstrantibus, sicut Homerus dixerit: *παρθενίην ζώνην* et *λέκτροιο θεσμὸν* et *ἔργα*
4 *φιλοτήσια*, tot vero et tam evidentibus ac tamen non praetextatis, sed puris honestisque verbis venerandum illud concubii pudici secretum neminem quemquam alium dixisse.

5 Sed Annaeus Cornutus, homo sane pleraque alia non indoctus neque inprudens, in secundo tamen librorum, quos de figuris sententiarum conposuit, egregiam totius istius verecundiae laudem insulsa
6 nimis et odiosa scrutatione violavit. Nam cum genus hoc figurae probasset et satis circumspecte factos esse versus dixisset, 'membra' tamen, inquit, paulo incautius nominavit.

XI.

De Valerio Corvino; et unde Corvinus.

1 De Maximo Valerio, qui Corvinus appellatus est ob auxilium propugnationemque corvi alitis, haut quis-

[uam est nobilium scriptorum, qui secus dixerit. Ea 2
es prorsus miranda sic profecto est in libris anna-
ibus memorata: Adulescens tali genere editus, L. Furio, 3
Claudio Appio consulibus fit tribunus militaris. Atque 4
n eo tempore copiae Gallorum ingentes agrum Pomp-
inum insederant instruebanturque acies a consulibus
e vi ac multitudine hostium satis agentibus. Dux 5
nterea Gallorum, vasta et ardua proceritate armisque
uro praefulgentibus, grandia ingrediens et manu telum
eciprocans incedebat perque contemptum et superbiam
ircumspiciens despiciensque omnia, venire iubet et
ongredi, si quis pugnare secum ex omni Romano
xercitu auderet. Tum Valerius tribunus, ceteris inter 6
metum pudoremque ambiguis, impetrato prius a con-
ulibus, ut in Gallum tam inaniter adrogantem pugnare
ese permitterent, progreditur intrepide modesteque
bviam; et congrediuntur et consistunt et conserebam-
ur iam manus. Atque ibi vis quaedam divina fit: 7
orvus repente inprovisus advolat et super galeam
ribuni insistit atque inde in adversari os atque oculos
ugnare incipit; insilibat, obturbabat et unguibus
manum laniabat et prospectum alis arcebat atque, ubi
atis saevierat, revolabat in galeam tribuni. Sic tri- 8
unus, spectante utroque exercitu, et sua virtute nixus
t opera alitis propugnatus, ducem hostium ferocissi-
mum vicit interfecitque atque ob hanc causam cogno-
men habuit Corvinus. Id factum est annis quadrin- 9
entis quinque post Romam conditam.

Statuam Corvino isti divus Augustus in foro suo 10
tatuendam curavit. In eius statuae capite corvi
imulacrum est, rei pugnaeque, quam diximus, moni-
mentum.

XII.

De verbis, quae in utramque partem significatione adversa et reciproca dicuntur.

1 Vt 'formidulosus' dici potest et qui formidat et qui formidatur, ut 'invidiosus' et qui invidet et cui invidetur, ut 'suspiciosus' et qui suspicatur et qui suspectus est, ut 'ambitiosus' et qui ambit et qui ambitur, ut item 'gratiosus' et qui adhibet gratias et qui admittit, ut 'laboriosus' et qui laborat et qui labori est, ut pleraque alia huiuscemodi in utramque partem dicuntur, ita 'infestus' quoque ancipiti signi-
2 ficatione est. Nam et is 'infestus' appellatur, qui malum infert cuipiam, et contra, cui aliunde impendet malum, is quoque 'infestus' dicitur.

3 Sed quod prius posui, profecto exemplis non indiget: sic adeo multi locuntur, ut 'infestum' dicant inimicum atque adversum; alterum autem illud igno-
4 rabilius obscuriusque est. Quis enim e medio facile dixerit, 'infestum' esse, cui alter infestus est? Sed et veteres plerique ita dixerunt et M. Tullius in oratione, quam pro Cn. Plancio scripsit, vocabulo hoc
5 sic usus est: Dolebam, inquit, iudices, et acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam causam esset infestior, quod is meam salutem atque vitam sua benivolentia, praesidio custodiaque
6 texisset. Nos igitur de origine et ratione verbi quaerebamus, atque ita in Nigidianis scriptum invenimus: 'Infestum' est a festinando dictum; nam qui instat, inquit, alicui eumque properans urget opprimereque eum studet festinatque, aut contra de cuius periculo et exitio festinatur, is uterque 'infestus' dicitur ab instantia atque imminentia fraudis, quam vel facturus cuipiam vel passurus est.

7 Ne quis autem de 'suspicioso', quod supra posuimus, et de 'formiduloso' in eam partem, quae minus

ısitata est, exemplum requirat, de 'suspicioso' aput
M. Catonem de re Floria ita scriptum: Sed nisi
ɥui palam corpore pecuniam quaereret aut se
enoni locavisset, etsi famosus et suspiciosus
'uisset, vim in corpus liberum non aecum cen-
uere adferri. 'Suspiciosum' enim Cato hoc in 8
oco suspectum significat, non suspicantem; 'formidu- 9
osum' autem, qui formidetur, Sallustius in Catilina
ta dicit: Igitur talibus viris non labor insolitus,
ıon locus ullus asper aut arduus erat, non
.rmatus hostis formidulosus.

Item C. Calvus in poematis 'laboriosus' dicit, 10
ıon, ut vulgo dicitur, qui laborat, sed in quo labo-
atur:

Durum, inquit, rus fugit et laboriosum.

Eadem ratione Laberius quoque in Sororibus: 11

† Ecastor, inquit, mustum somniculosum,

t Cinna in poematis: 12

Somnículosam ut Poénus aspidém Psyllus.

'Metus' quoque et 'iniuria' atque alia quaedam id 13
genus sic utroqueversum dici possunt: nam 'metus
ıostium' recte dicitur, et cum timent hostes et cum
imentur. Itaque Sallustius in historia prima 14
metum Pompei' dixit, non quo Pompeius metueret,
ɥuod est usitatius, sed quod metueretur. Verba haec
Sallusti sunt: Id bellum excitabat metus Pom-
ɔei victoris, Hiempsalem in regnum resti-
uentis. Item alio in loco: Postquam remoto 15
netu Punico simultates exercere vacuum fuit.
Iniurias' itidem dicimus tam illorum qui patiuntur, 16
ɥuam qui faciunt, quarum dictionum exempla sunt
'acilia inventu.

Illud etiam dictum a Vergilio eandem habet 17
'ormam communicatae ultro et citro significationis:

et vulnere, inquit, tardus Vlixi,

cum diceret vulnus, non quod accepisset Vlixes, sed
18 quod dedisset. 'Nescius' quoque dicitur tam is, qui
19 nescitur, quam qui nescit. Sed super eo, qui nescit,
frequens huius vocabuli usus est, infrequens autem
20 est de eo, quod nescitur. 'Ignarus' aeque utroque-
versum dicitur, non tantum qui ignorat, set et qui
21 ignoratur. Plautus in Rudente:

Quae ín locis nésciis néscia spé sumus.

22 Sallustius: More humanae cupidinis ignara
visendi. Vergilius:

ignarum Laurens habet ora Mimanta.

XIII.

Verba ex historia Claudi Quadrigari, quibus Manli Torquati, nobilis adulescentis, et hostis Galli provocantis pugnam depinxit.

1 Titus Manlius summo loco natus adprimeque no-
2 bilis fuit. Ei Manlio cognomentum factum est Tor-
3 quatus. Causam cognomenti fuisse accepimus torquis
ex auro induvies, quam ex hoste, quem occiderat,
4 detractam induit. Sed quis hostis et quid genus,
quam formidandae vastitatis et quantum insolens pro-
vocator et cuimodi fuerit pugna decertatum, Q. Clau-
dius primo annalium purissime atque inlustrissime
simplicique et incompta orationis antiquae suavitate
5 descripsit. Quem locum ex eo libro philosophus
Favorinus cum legeret, non minoribus quati adficique
animum suum motibus pulsibusque dicebat, quam si
ipse coram depugnantes eos spectaret.
6 Verba Q. Claudi, quibus pugna ista depicta est,
7 adscripsi: Cum interim Gallus quidam nudus
praeter scutum et gladios duos torque atque
*arm*illis decoratus processit, qui et viribus et

magnitudine et adulescentia simulque virtute
ceteris antistabat. Is maxime proelio com- 8
moto atque utrisque summo studio pugnan-
tibus, manu significare coepit utrisque, quie-
scerent. Pugnae facta pausa est. Extemplo 9.10
silentio facto cum voce maxima conclamat, si
quis secum depugnare vellet, uti prodiret.
Nemo audebat propter magnitudinem atque 11
inmanitatem facies. Deinde Gallus inridere 12
coepit atque linguam exertare. Id subito per- 13
dolitum est cuidam Tito Manlio, summo ge-
nere gnato, tantum flagitium civitati adcidere,
e tanto exercitu neminem prodire. Is, ut dico, 14
processit neque passus est virtutem Romanam
ab Gallo turpiter spoliari. Scuto pedestri et
gladio Hispanico cinctus contra Gallum con-
stitit. Metu magno ea congressio in ipso 15
ponti, utroque exercitu inspectante, facta est.
Ita, ut ante dixi, constiterunt: Gallus sua 16
disciplina scuto proiecto cunctabundus; Man-
lius, animo magis quam arte confisus, scuto
scutum percussit atque statum Galli contur-
bavit. Dum se Gallus iterum eodem pacto 17
constituere studet, Manlius iterum scuto
scutum percutit atque de loco hominem
iterum deiecit; eo pacto ei sub Gallicum gla-
dium successit atque Hispanico pectus hausit;
deinde continuo umerum dextrum eodem con-
cessu incidit neque recessit usquam, donec
subvertit, ne Gallus impetum in ictu haberet.
Vbi eum evertit, caput praecidit, torquem de- 18
traxit eamque sanguinulentam sibi in collum
inponit. Quo ex facto ipse posterique eius 19
Torquati sunt cognominati.

Ab hoc Tito Manlio, cuius hanc pugnam Qua- 20
drigarius descripsit, imperia et aspera et immitia
'Manlia' dicta sunt, quoniam postea bello adversum

Latinos cum esset consul, filium suum securi percussit, qui speculatum ab eo missus, *** interdicto, hostem, a quo provocatus fuerat, occiderat.

XIV.

Quod idem Quadrigarius 'huius facies' patrio casu probe et Latine dixit; et quaedam alia adposita de similium vocabulorum declinationibus.

1 Quod autem supra scriptum est in Q. Claudi verbis: Propter magnitudinem atque inmanitatem facies, id nos aliquot veteribus libris inspectis exploravimus atque ita esse, ut scriptum est, com-
2 perimus. Sic enim pleraque aetas veterum declinavit: 'haec facies, huius facies', quod nunc propter rationem grammaticam 'faciei' dicitur. Corruptos autem quosdam libros repperi, in quibus 'faciei' scriptum est, illo, quod ante scriptum erat, oblitterato.

3 Meminimus etiam in Tiburti bibliotheca invenire nos in eodem Claudii libro scriptum utrumque facies et facii. Sed facies in ordinem scriptum fuit
4 et contra per i geminum facii, neque id abesse a quadam consuetudine prisca existimavimus; nam et ab eo, quod est 'hic dies', tam ['huius dies', quam] 'huius dii', et ab eo, quod est 'haec fames', [tam 'huius famis',] quam 'huius fami' dixerunt.

5 Q. Ennius in XVI. annali dies scripsit pro 'diei' in hoc versu:

† Postrema longinqua dies quod fecerit aetas.

6 Ciceronem quoque adfirmat Caesellius in oratione, quam pro P. Sestio fecit, dies scripsisse pro 'diei', quod ego inpensa opera conquisitis veteribus libris plusculis ita, ut Caesellius ait, scriptum
7 inveni. Verba sunt haec M. Tullii: Equites vero daturos illius dies poenas; quocirca factum hercle

est, ut facile his credam, qui scripserunt, idiographum librum Vergilii se inspexisse, in quo ita scriptum est:

Libra dies somnique pares ubi fecerit horas,

id est 'libra diei somnique'.

Sed sicut hoc in loco dies a Vergilio scriptum 8
videtur, ita in illo versu non dubium est, quin dii scripserit pro 'diei':

Munera laetitiamque dii,

quod inperitiores dei legunt, ab insolentia scilicet
vocis istius abhorrentes. Sic autem 'dies, dii' a 9
veteribus declinatum est, ut 'fames, fami', 'pernicies, pernicii', 'progenies, progenii', 'luxuries, luxurii', 'acies, acii'. M. enim Cato in oratione, quam de bello 10
Carthaginiensi composuit, ita scripsit: Pueri atque
mulieres extrudebantur fami causa. Lucilius 11
in XII.:

Rugosum atque fami plenum.

Sisenna in historiarum libro VI.: Romanos in- 12
ferendae pernicii causa venisse. Pacuvius in 13
Paulo:

Patér supreme nóstrae progenií patris.

Cn. Matius in Iliadis XXI.: 14

Altera pars acii vitassent fluminis undas.

Idem Matius in [X]XIII.: 15

An maneat specii simulacrum in morte silentum.

C. Gracchus de legibus promulgatis: Ea luxurii 16
causa aiunt institui; et ibidem infra ita scriptum 17
est: Non est ea luxuries, quae necessario parentur vitae causa, per quod apparet, eum ab 18
eo, quod est 'luxuries', 'luxurii' patrio casu dixisse.

19 M. quoque Tullius in oratione, qua Sextum Roscium defendit, pernicii scriptum reliquit. Verba haec sunt: Quorum nihil pernicii causa divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum fac-
20 tum putamus. Aut 'facies' ergo in casu patrio aut 'facii' Quadrigarium scripsisse existimandum est; 'facie' autem in nullo veteri libro scriptum repperi.
21 In casu autem dandi qui purissime locuti sunt non 'faciei', uti nunc dicitur, sed 'facie' dixerunt.
22 Lucilius in saturis:

primum, inquit, facie quod honestae

†Tantis accedit.

23 Lucilius in libro septimo:

Qui te diligat, aetati facieque tuae se
Fautorem ostendat, (se) fore amicum pol-
liceatur;

24 sunt tamen non pauci, qui utrobique facii legant.
25 Sed C. Caesar in libro de analogia secundo 'huius die' et 'huius specie' dicendum putat.
26 Ego quoque in Iugurtha Sallustii summae fidei et reverendae vetustatis libro die casu patrio scriptum inveni. Verba haec ita erant: Vix decima parte die reliqua. Non enim puto argutiolam istam recipiendam, ut die dictum quasi 'ex die' existimemus.

XV.

De genere controversiae, quod Graece 'ἄπορον' appellatur.

1 Cum Antonio Iuliano rhetore per feriarum tempus aestivarum decedere ex urbis aestu volentes Nea-
2 polim concesseramus. Atque ibi erat adulescens tunc quispiam ex ditioribus cum utriusque linguae magistris meditans et exercens ad causas Romae orandas eloquentiae Latinae facultatem; atque is rogat Iulianum,
3 uti sese audiat declamantem. It auditum Iulianus

imusque nos cum eo simul. Introit adulescens et prae- 4
fatur arrogantius et elatius quam aetatem eius dece-
bat, ac deinde iubet exponi controversias.

Aderat ibi nobiscum Iuliani sectator, iuvenis 5
promptus et proficiens et offendens iam in eo, quod
ille aput Iuliani aures in praecipiti stare et subitaria
dictione periculum sui facere audebat. Exponit igitur 6
temptamenti gratia controversiam parum consistentem,
quod genus Graeci 'ἄπορον' vocant, Latine autem id
non nimis incommode 'inexplicabile' dici potest. Ea 7
controversia fuit huiusmodi: 'De reo septem iudices
cognoscant eaque sententia sit rata, quam plures ex
eo numero dixerint. Cum septem iudices cognovissent,
duo censuerunt reum exilio multandum, duo alii pe-
cunia, tres reliqui capite puniendum. Petitur ad sup- 8
plicium ex sententia trium iudicum et contradicit'.

Hac ille audita nec considerata neque aliis, ut 9
proponerentur, expectatis, incipit statim mira celeritate
in eandem hanc controversiam principia nescio quae
dicere et involucra sensuum verborumque volumina
vocumque turbas fundere, ceteris omnibus ex cohorte
eius, qui audire eum soliti erant, clamore magno
exultantibus, Iuliano autem male ac misere rubente
et sudante. Sed ubi deblateratis versuum multis mili- 10
bus finem aliquando fecit egressique inde sumus, amici
familiaresque eius Iulianum prosecuti, quidnam exi-
stimaret, percontati sunt. Atque ibi Iulianus festi- 11
vissime 'nolite quaerere' inquit 'quid sentiam; adule-
scens hic sine controversia disertus est'.

XVI.

Quod Plinium Secundum, non hominem indoctum, fugerit latu-
eritque vitium argumenti, quod 'ἀντιστρέφον' Graeci dicunt.

Plinius Secundus existimatus est esse aetatis 1
suae doctissimus. Is libros reliquit, quos studioso- 2
rum inscripsit, non medius fidius usquequaque asser-